

XII. ÉVFOLYAM, 2023/2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

- BÁLINT TÜNDE:**
Az elektromos rollerekre vonatkozó szabályok / 3
- FÁZSI LÁSZLÓ:**
Húsz év fegyház helyett felmentés – avagy a bűnösség rejtett vélelmének jelentősége az ítélkezésben / 12
- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ:**
Gyakorlati problémák és alkotmányos aggályok az orrvadászat tényállásával kapcsolatban / 21
- GARAJSZKI ZOLTÁN:**
A védői titokjog korábbi, mint a gyanúsítás – A védői titok kezdete az EJEB ítéletei és az Alkotmánybíróság minimum standardja alapján / 26
- KUHL ANDREA:**
Összehasonlító tanulmány a mesterséges intelligenciáról, mint szakértői bizonyítékról a kontradiktórius és inkvizitórius büntető igazságszolgáltatási rendszerekben / 34
- LAJOS PÉTER KOVÁCS:**
Development history of the telecommunication device system / 45
- NÉMETH HENRIETTA:**
Gondolatok a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek védelméről a kábítószer-bűnözés kapcsán / 48
- SOLTÉSZ TAMÁS:**
Az elzárás büntetőjogi szankciórendszerünkben / 53
- STEINER GÁBOR:**
A terrorizmus problematikája: eszmetörténet és fogalom meghatározási próbálkozások, kitekintéssel a közelmúlt eseményeire / 58
- SZABÓ JUDIT:**
A ne bis in idem elvének alkalmazása a környezetet károsító cselekmények megítélése körében / 67
- SZABÓ KRISZTIÁN:**
És mégis fokozható a közvetlen veszély (?) / 75
- ZSIGMOND CSABA:**
A vadon élő állatok és növények illegális kereskedelme és a pénzmosás / 78
- GÁL ANIKÓ:**
A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljárársban / 83

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László
A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Kóhalmi László
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárányi Gergely,
Dr. Belovics Ervin, Dr. Elek Balázs,
Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,

ISSN 2063–8183
Kiadja ORAC Kiadó Kft.
Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.
Telefon: 340–2304, 340–2305, Fax: 349–7600
E-mail: info@orac.hu
Internet: www.orac.hu
Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
Kiadói szerkesztő: Bodnár Kriszta
Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
Tördelő: Bak Attila
Korrektor: Nagy Márton

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2023. évi második számában elsősorban fiatal kutatók, gyakorlatban dolgozó szakemberek és PhD-hallgatók tanulmányait gyűjtöttük össze, de emellett több évtizedes tapasztalattal rendelkező bíró és ügyvéd kollégák tanulmányait is tartalmazza a mostani szám. A témák között vannak rendkívül aktuálisak is, amelyek részben 2023 végi jogszabály-módosításokkal (mint például az orrvadászat), részben a közelmúlt tragikus eseményeivel (terrorcselekmények) kapcsolatban osztanak meg gondolatokat az olvasókkal.

A Szerkesztőség továbbra is várja a fiatal és a tapasztaltabb kutatók, oktatók és gyakorlati szakemberek írásait.

Budapest, 2023. november 23.

Prof. Dr. Gál István László
főszerkesztő

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a Bodnar.Kriszta@orac.hu e-mail címre várja. A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt. A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére. A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközzel írva, sorkizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni. A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését. A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

BÁLINT TÜNDE¹

Az elektromos rollerekre vonatkozó szabályok – Nemzetközi kitekintés

„A modern közlekedési eszközök gyorsabbak, mint az érzékszerveink, és emiatt lassabban dolgozzuk fel észleleteinket, mint a megváltozott körülmények kívánnák.”
(Oravec Imre)²

elektromos közlekedési eszköz használatára vonatkozó szabályokkal? Mint például, hogy hol és milyen sebességgel közlekedhetnek, életkorhoz kötött-e ezen eszközök használata, más személyt szállíthatnak-e, milyen biztonsági előírásoknak kell megfelelniük, kötelező-e a bukósisak, illetve fényvisszaverő mellény használata és felelősségbiztosítás megkötése, szükség van-e vezetői engedélyre, és van-e következménye annak, ha ittasan vezetnek az elektromos rollereket? Egyáltalán léteznek-e ilyen külön szabályok az elektromos rollerre és az újonnan megjelenő elektromos közlekedési eszközökre?

Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a választ a nemzetközi szabályozás áttekintésével, figyelemmel arra, hogy az új mikromobilitási eszközökre, így az elektromos rollerekre vonatkozó rendelkezések

megalkotása Magyarországon még nem történt meg. Révész Máriusz, az Aktív Magyarországért felelős államtitkár 2021 szeptemberében a közúti közlekedés szabályairól szóló 1/1975. (II. 5.) KPM–BM együttes rendelet (a továbbiakban: KRESZ) módosításáról szóló javaslatot terjesztett elő, azonban a KRESZ módosítására jelen cikk megírásáig nem került sor.

II. Mikromobilitási eszközök

Röviden tekintsük át, hogy mik is azok a mikromobilitási eszközök és milyen fajtái vannak.

A mikromobilitási eszközök olyan kis méretű, könnyű súlyú, emberi erővel vagy elektromos motorral, illetve ezek kombinációjával hajtott korlátozott sebességre alkalmas közlekedési eszközök, amelyek ideálisak a városi környezetben rövid távolságok megtételére. Ezek a közlekedési eszközök a napjainkban is zajló mobilitási forradalom részei és hozzájárulnak a fenntartható városi közlekedés kialakításához, illetve fejlődéséhez, különösen azokban a városokban, ahol a személygépjárművekkel közlekedők nagy számára tekintettel mindennaposak a közlekedési dugók, valamint problémát okoz a levegőszennyezés.

Az elektromos mikromobilitási eszközök előnyei között említik, hogy könnyen hozzáférhetőek és használhatóak, olcsóbbak, mint a személygépjárművek és a tömegközlekedési eszközök használata, valamint környezetbarátabbak, mivel elektromos energiát használnak és nem bocsátanak ki káros anyagokat. Csökkenthetik a városokban a közlekedési dugókat, a levegőszennyezést, valamint az aktív közlekedési módok

I. Bevezetés

A technika fejlődésével a közlekedésben is megjelentek és egyre népszerűbbé váltak az új elektromos közlekedési eszközök, mint például az elektromos kerékpár, az elektromos roller, az elektromos gördeszka, a segway, a hoverboard, elektromos egykerekek vagy monowheelek stb. Ezek a közlekedési eszközök évtizedekkel korábban nem is léteztek, így az ezekre vonatkozó közlekedési szabályok megalkotása nagy kihívás elé állította a jogalkotókat a különböző országokban, s jelenleg is találunk olyan országokat, ahol ezeknek a szabályoknak a megalkotására még nem került sor. Az Európai Unió tagállamaiban megfigyelhető az elektromos közlekedési eszközök szabályozására való törekvés, több tagállamban konkrét szabályokat hoztak az elektromos roller közlekedésben való részvétele vonatkozásában, azonban az Európai Uniónak e téren egységes szabályozása nincs. A világ nagyvárosaiban, így Magyarországon is egyre többször találkozhatunk a járdán, a gyalogosok között elshanozó elektromos rolleresekkel, akik olykor egy másik személyt – sok esetben gyereket – is szállítanak a rolleren. Felmerül a kérdés, hogy mennyire biztonságos a járdán, a gyalogosok között, szinte hangtalanul közlekedő elektromos eszköz a gyalogosok, az elektromos rollert használó, valamint az utasként szállított személy tekintetében? Kérdésként merül fel továbbá az is, hogy vajon ezek az elektromos rollert használó személyek tisztában vannak-e ezen

¹ Bírósági titkár, Egri Törvényszék.

² <https://www.citatum.hu/cimke/kozlekedes> Letöltés napja: 2023. szeptember 27.

ösztönzésével segíthetnek az embereknek kialakítani egy egészségesebb életmódot.

Az új mikromobilitási eszközök megjelenésével azonban új kihívások is megjelentek a közlekedésben. Ilyen kihívásként merült fel a közlekedési balesetekkel szemben védtelen, akár nagy sebességgel haladni képes elektromos rollerek vonatkozásában a közlekedésbiztonsági szabályok meghatározása, valamint az elektromos rollerek parkolásának vagy közösségi használatának a kérdése.

A mikromobilitási eszközöket működésük szerint három csoportba sorolhatjuk. Vannak a kizárólag emberi erővel, vagy kizárólag elektromos motorral, vagy ezek kombinációjával működő közlekedési eszközök. Az emberi erővel hajtott közlekedési eszközök között említhetjük a kerékpárt, a rollert, a gördeszkát vagy a görkorcsolyát is. Ezen közlekedési eszközök többségének elektromos változatát is használhatjuk, valamint vannak olyanok is, amelyek az elektromos üzemmód kikapcsolásával emberi erővel is működnek.

Elektromos kerékpár

Az elektromos kerékpárok három fő típusát különböztethetjük meg: pedelec, S-pedelec és E-bike. A pedelec olyan elektromos kerékpár, amelynél az elektromos motor kizárólag a pedállal történő hajtásra segít rá és legfeljebb 25 km/h sebességig működik. Az S-pedelecnél az elektromos motor ugyancsak a pedállal történő hajtásra segít be, azonban ez az elektromos kerékpár már 45 km/h sebességig működik. Az E-bike olyan elektromos kerékpár, amely pedálhajtás nélkül is képes önálló mozgásra az elektromos motor hajtásával. Gázkarral vagy gombnyomással működik.³

Elektromos roller vagy elektromos robogó (e-roller)

Az elektromos roller olyan kétkerekű jármű, amelyet elektromos motor hajt, és a működéséhez nem szükséges emberi erő kifejtése, önálló mozgásra képes. Vannak olyan elektromos rollerek, amelyek üléssel rendelkeznek. Az elektromos rollereket kerékméretük szerint két – a kis és a nagy kerékméretű – csoportba sorolhatjuk.

Segway

A segway olyan kétkerekű önegyensúlyozó közlekedési eszköz, amelyet a test egyensúlyának áthelyezésével és a kormány mozgásával lehet irányítani. Ezen járművek képesek önállóan megállni, tehát nem dőlnek el, ha leszállunk róluk. Általában a turisták szokták használni városnézés céljából, de részt vehetünk segwayes túrázásokon is.

Hoverboard

A hoverboard olyan két pedálszerű, középen összeillesztett konzolból álló, az oldalán két kerékkel rendelkező önegyensúlyozó közlekedési eszköz, amely nem rendelkezik kormány-

szalppal és a lábfej mozgásával irányítható, valamint növelhető vagy csökkenthető a sebessége.

Elektromos egykerekűek (solowheel, monowheel, onewheel vagy unickli)

Az elektromos egykerekűek olyan egy kerékkel rendelkező, kormányoszlop nélküli, önegyensúlyozó közlekedési eszközök, amelyeket a test egyensúlyának áthelyezésével – előre- és hátradöntésével – lehet irányítani. Ezen közlekedési eszköz önállóan megállni nem képes.

III. Nemzetközi kitekintés

Az e-rollerekre vonatkozó szabályozás jelenleg vegyes, Európaszerte jelentős eltérések mutatkoznak a minimális életkorra, a maximális sebességre és motorteljesítményre, a bukósisak használatára, valamint az egyéb szempontokra vonatkozó szabályok tekintetében. Erre figyelemmel az Európai Közlekedésbiztonsági Tanács (a továbbiakban: ETSC) és az Egyesült Királyság Közlekedésbiztonsági Tanácsadó Testülete (a továbbiakban: PACTS) biztonsági ajánlásokat fogalmazott meg, amelyek célja az e-rollerekre vonatkozó közös műszaki szabványok és a használatukra vonatkozó ajánlások lehető legnagyobb mértékű harmonizálása.

A műszaki szabványokra vonatkozó ajánlások a maximális sebesség és teljesítmény, a kerék mérete, a manipulálás, a fékek, a világítás, illetve a hangjelző berendezés témaköreit öleli fel, míg a közlekedési szabályok között a bukósisak viselése, a járdán történő közlekedés, az utasok szállítása, a minimum korhatár, az alkoholos vagy kábítószeres befolyásoltág alatt történő használat, valamint a mobiltelefon használata tekintetében találunk ajánlásokat.

Az ETSC és a PACTS ajánlása az alábbiakat tartalmazza:

- a gyárilag beállított sebességkorlátozás 20 km/h,
- a motor teljesítménykorlátozása 250 W,
- a kerekek mérete mind a privát, mind a kölcsönzött e-rollerek tekintetében 30,5 cm,
- tilalmazott az e-rollerek átalakítása, melynek eredményeként az e-roller a meghatározottnál gyorsabb sebességgel képes haladni,
- meg kellene követelni egy független fékberendezést, mely első és hátsó fékből állna,
- az e-roller első és hátsó világítással kellene rendelkezzen, valamint irányjelző készülékkel, hogy a használó az irányváltást ne kézzel jelezze,
- ajánlott az e-rollereket hangjelző berendezéssel felszerelni,
- a bukósisak viselése minden e-rollert használóra nézve kötelező kellene legyen, figyelemmel arra, hogy az e-rollerekkel elszendvedett fejsérülések a motorkerékpárral elszendvedett sérülésekhez hasonlóak,
- az e-rollerek a járdán ne közlekedjenek, velük utast ne szállítsanak és utazás közben ne használják a mobiltelefonjukat,

³ <https://www.autoklub.hu/minden-amit-az-alternativ-kozlekedesi-eszkozokrol-tudni-erdemes/> Letöltés napja: 2023. november 15.

- tilos alkohol vagy kábítószer befolyása alatt használni az e-rollert,
- a minimum korhatárt 16 évben határozza meg vagy a segédmotoros kerékpár vezetéséhez szükséges nemzeti szabályok szerint meghatározott alsó korhatár,
- a képzés ajánlott az e-rollerekkel kapcsolatos kockázatok tudatosítása szempontjából.

Az ETSC összegyűjtötte a különböző országok e-rollerekre vonatkozó szabályait, melyet honlapján közzé is tett.⁴ Röviden tekintsük át az e-robogók használatára vonatkozó nemzetközi szabályokat.

Ausztria

Ausztriában az e-rollerek használata megengedett, azonban annak feltétele a 12. életév betöltése. Amennyiben valaki sikeresen tesz önkéntes kerékpáros vizsgát 9–10 évesen is használhatja az e-robogót. A maximális sebesség 25 km/h, valamint a motorteljesítmény legfeljebb 600 W lehet. Az e-rollerrel a kerékpárúton, kerékpársávon, vagy az úttesten közlekedhetnek. A járdán történő közlekedés nem megengedett, azonban a helyi hatóságok ez alól kivételt tehetnek. A járdán történő parkolás engedélyezett, azonban a gyalogosok számára legalább 2,5 méter szabad területet kell biztosítani. Több e-rolleres egymás mellett nem közlekedhet, valamint az irányváltoztatási szándékot, kanyarodást kézzel jelezni kell. Utas szállítása az e-rolleren tilos. A bukósisak viselése a 12 éves aluli személyek számára kötelező. 0,8 g/l ezrelék véralkoholkoncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltág esetén e-rollerrel közlekedni tilos. A törvény hatékony fékberendezést ír elő, valamint fényvisszaverőket kell elhelyezni az e-rollereken elöl, hátul és oldalt a jobb láthatóság érdekében. Az e-rollerrel történő közlekedéshez vezetői engedély, valamint kötelező felelősségbiztosítás megkötése nem szükséges. Ausztriában az e-robogókra egyebekben a kerékpárokról vonatkozó szabályok az irányadóak.

Belgium

Belgiumban a 16. életévét betöltött személy használhatja az e-rollereket, amelyeknek a maximális sebessége 25 km/h lehet. A járdán az e-rollerekkel közlekedni tilos, azonban ez alól kivételt jelent a kijelölt gyalogoszónákban történő közlekedés, ahol a megengedett maximum sebesség 6 km/h. Kizárólag a kerékpárutakon és a közutak szélén lehet velük közlekedni. Az e-rollereket a járdán kizárólag a kijelölt területeken lehet leparkolni. Utas nem szállítható rajtuk. Alkoholos befolyásoltág alatt tilos velük közlekedni, a gépjárművezetőkre vonatkozó szabályok alkalmazandók rájuk. Nincs szabályozva ezen közlekedési eszközök maximális motorteljesítménye, a bukósisak kötelező viselése, vezetői engedély és kötelező felelősségbiztosítás megkötésének szükségessége. Belgiumban az e-rollereket világítással – elöl fehér, hátul piros lámpával –, fényvisszaverő elemekkel, fékkel és kürttel kell felszerelni.

⁴ <https://docs.google.com/spreadsheets/d/14oxJ4KOWbrTsRFYeNGQb65GHfInIQ0Ob1d5QqC4SKT8/edit#gid=0> Letöltés napja: 2023. október 18.

Bulgária

Bulgáriában az e-rollerekkel a 14 és 16 év közöttiek kizárólag a kerékpárúton, autóbusszávokban és az 50 km/h sebességkorlátozású közúton közlekedhetnek, az idősebbek az úttest jobb szélső oldalán. Amennyiben nincs kerékpárút, a járdán, annak jobb oldalán is közlekedhetnek. Nem lehet vidéki úton, autópályán, autóúton e-rollerrel közlekedni. A minimum korhatárt 14. életévben (kerékpárúton) és 16. életévben (úttesten) határozták meg. Ezen közlekedési eszközök maximális sebessége 25 km/h lehet, azonban a motor maximális teljesítménye, valamint az alkoholos befolyásoltág mértéke nincs szabályozva. Az e-rolleren utast szállítani tilos, a 18 év alattiak számára kötelező a bukósisak viselése, valamint ezeket a közlekedési eszközöket is elöl fehér, hátul piros lámpával, fényvisszaverő elemekkel, fékkel, kürttel és féklámpával kell felszerelni. A használatukhoz nem szükséges vezetői engedély, valamint kötelező felelősségbiztosítás megkötése.

Csehország

Csehországban az e-rollereket kerékpárként kezelik, ezért a használatukhoz nem szükséges vezetői engedély, valamint kötelező felelősségbiztosítás. Szabályozzák ezen közlekedési eszközök maximális sebességét – amely 25 km/h – és a motor maximális teljesítményét – amely 250 W –, azonban a minimum korhatár meghatározása homályos. Az e-robogókkal a járdán legfeljebb 10 éves korig lehet közlekedni, utas nem szállítható rajtuk, 18 év alattiaknak kötelező a bukósisak viselése, valamint a gépjárművezetőkre meghatározott – zéró tolerancia – szabályok vonatkoznak az e-rollereket használókra is. Az e-rollereket elöl fehér, hátul piros lámpával, fékkel, fényvisszaverő elemekkel kell felszerelni. Kizárólag a kerékpárúton vagy a közutak szélén lehet velük közlekedni.

Horvátország

Folyamatban van az e-rollerekre vonatkozó szabályok megalakítása. A közúti közlekedés biztonságáról szóló törvényjavaslat szerint új járműkategóriákat fognak meghatározni, valamint kategóriákat egészítenek ki, mint például a kiegészítő gyalogoseszközök, amelyek közé sorolhatóak az elektromos hajtás nélküli robogók, görkorcsolyák. Személyi járműnek tekintik a törvényjavaslat azokat a szállítóeszközöket, amelyek magukban foglalják azokat a járműveket, amelyek egyik járműkategóriába sem sorolhatóak. Az e-rollerek a kerékpárúton vagy kerékpársávon kötelesek közlekedni, ennek hiányában a gyalogosok közlekedésére kijelölt területen, azonban figyelembe kell venniük és biztosítaniuk kell a többi közlekedési résztvevő biztonságát. 12. életévüket betöltött személyek közlekedhetnek az e-rollerekkel és rossz látási viszonyok esetén bukósisakot és fényvisszaverő mellényt kell viselniük. Az e-rollerek maximális sebessége 25 km/h, míg motorteljesítménye legfeljebb 600 W lehet.

Ciprus

Cipruson az e-robogók használata megengedett a 14. életév betöltését követően. Ezen közlekedési eszközökkel kerékpár-

úton és legfeljebb a 30 km/h sebességkorlátozású közúton maximum 20 km/h sebességgel lehet haladni, azonban a gyalogosutakon ez 10 km/h sebességre korlátozódik. A járdán tilos velük közlekedni és utast sem szállíthatnak, azonban, ha az e-roller állandóra szerelt ülésel rendelkezik, akkor bukósisakot használó, legfeljebb 12 éves személy szállítható rajta. A város terein e-rollerrel maximum 10 km/h sebességgel lehet közlekedni. Alkoholtól befolyásolt állapotban nem használható. Kötelező a bukósisak, valamint éjszaka a fényvisszaverő mellény viselése. Az e-rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékekkel, fényvisszaverő elemekkel és egy kürttel kell felszerelni. Vezetői engedély, illetve kötelező felelősségbiztosítás megkötése nem szükséges az e-rollerrel történő közlekedéshez. Az e-robotal csak olyan utakon lehet közlekedni, ahol a maximális sebesség 30 km/h vagy annál kevesebb.

Dánia

2019. januárjától Dániában egy 3–5 éves próbaidőszakot vezettek be. Az e-rollereket kerékpárnak tekintik, ezért vezetői engedély nem szükséges a használatukhoz. A 15. életévét betöltött személyek közlekedhetnek e-rollerrel, a 15 év alattiak pedig kizárólag felnőtt kíséretében. Ezen közlekedési eszközök maximális sebességét 20 km/h-ban határozták meg. A járdán tilos velük közlekedni, valamint utas sem szállítható rajtuk. Az ittas vezetés vonatkozásában a segédmotoros kerékpárra vonatkozó szabályok alkalmazandók. Az e-robotal történő közlekedéshez szükséges kötelező felelősségbiztosítás megkötése, valamint 2022. január 1. napjától kötelező a bukósisak viselése is. Az e-rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékekkel, fényvisszaverő elemekkel kell felszerelni.

Finnország

Finnországban is kerékpárként kezelik az e-rollereket, ezért sem vezetői engedély, sem kötelező felelősségbiztosítás nem szükséges a használatukhoz, azonban bukósisak viselése kötelező, ahogy a kerékpárral történő közlekedés során is. Az e-rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékekkel, fényvisszaverő elemekkel és egy kürttel kell felszerelni. Nincs meghatározva a felhasználók minimum életkora, valamint az ittas állapotban történő használatra vonatkozó szabályok. Az e-rollerek maximális sebessége 25 km/h, míg motorteljesítménye legfeljebb 1000 W lehet. A közutakon és kerékpárutakon egyaránt közlekedhetnek. Járdán közlekedni, valamint utast szállítani tilos.

Egy finn kutatás szerint jelentősen megemelkedett az e-robotal sérülések száma, amelyek jellemzően fej- és arcsérülések. A kutatásból kiderül, hogy a sérültek csaknem fele éjjel és reggel 6 óra között került kórházba és többségében ittas állapotban lévő férfiak voltak, akik éjszaka e-rollerrel közlekedtek. Erre tekintettel Helsinkiben 2021 szeptemberében megtiltották az e-rollerek bérlését hétvégén éjjel után, valamint az e-rollerrel történő haladás sebességét is 15 km/h-ra korlátozták.

Franciaország

Franciaországban az e-rollerekre vonatkozó szabályok 2019 szeptemberétől érvényesek, amelyek szerint 12. életév betöl-

tése szükséges a használatához, a maximális sebességük 25 km/h lehet, utast tilos szállítani rajtuk, valamint szükséges kötelező felelősségbiztosítás megkötése. Járdán meghatározott esetekben közlekedhetnek, azonban ezekben az esetekben is csak legfeljebb 6 km/h sebességgel. A városon kívül is maximum 25 km/h sebességgel közlekedhetnek, de kizárólag a jelzett kerékpárutakon. Franciaországban megengedett az e-robotal járdán történő parkolása. 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltág esetén e-rollerrel közlekedni tilos. Az e-rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékekkel, fényvisszaverő elemekkel és egy kürttel kell felszerelni.

Párizs bizonyos központi területein 10 km/h-ra korlátozták a bérelt e-rollerek sebességét, majd népszavazást tartottak, amelynek eredményeként 2023. szeptember 1. napjától a francia fővárosban tilos a bérelhető e-rollerek használata.

Németország

Az e-rollerekre vonatkozó szabályok 2019 júniusától érvényesek Németországban, mely szerint az e-rollerrel való közlekedés feltétele a 12. életév betöltése, valamint minden e-rollerrel fékkel, világítással, fényvisszaverővel és csengővel kell felszerelni. A maximális sebességük 20 km/h lehet, míg a motorteljesítmény legfeljebb 500 W. A kerékpárúton vagy a kerékpársávon közlekedhetnek, a járdán nem. A járdán az e-rolleret úgy kell leparkolni, hogy azok ne akadályozzák a gyalogosok közlekedését. A helyi hatóságok ez alól kivételt tehetnek, amit azonban közlekedési jellel jelezniük kell. Utas az e-rolleren nem szállítható. Az ittas vezetés tekintetében a gépjárművezetőkre vonatkozó szabályok irányadóak, 21 év alatt zéró tolerancia érvényesül. Vezetői engedély nem szükséges a használatukhoz és bukósisakot sem kell viselniük a használóknak, azonban kötelező felelősségbiztosítást kell kötniük, valamint maguknál kell tartaniuk a roller tanúsítványát vagy használati útmutatóját.

Görögország

Görögországban az alsó korhatár meghatározása az e-rollerek tervezési sebességéhez igazodik. Eszerint a legfeljebb 25 km/h tervezési sebességű e-rollerekkel a 15. életévüket, míg a legfeljebb 6 km/h tervezési sebességű e-rollerekkel a 12. életévüket betöltött személyek közlekedhetnek. Az e-rollerek maximális sebessége – a fentiek alapján – 25 km/h és 6 km/h lehet. Az e-rollerekkel a közutak szélén lehet közlekedni. A járdán legfeljebb 6 km/h sebességgel haladhatnak, utast szállítani tilos rajtuk, valamint rossz látási viszonyok esetén a bukósisak és fényvisszaverő mellény viselése kötelező. Ittaság vonatkozásában limit nincs meghatározva, valamint nem szükséges vezetői engedély és kötelező felelősségbiztosítás sem a használatukhoz. A 6 km/h feletti e-rollerekre a kerékpárokra, míg a 6 km/h alatti e-rollerekre a gyalogosokra vonatkozó szabályok az irányadóak, továbbá hosszú listában rögzítik a parkolási korlátozásokat.

Írország

Jelenleg Írországban a közutakon az e-rollerek nem használhatóak, azonban 2023 végére hatályba léphet a jogszabály,

mely megváltoztatja a mechanikus hajtású jármű (a továbbiakban: MPV) fogalmát és új kategóriát hoz létre Powered Personal Transporter (a továbbiakba: PPT) néven. PPT-nek minősülnek majd az e-robogók bizonyos teljesítmény- és tömeghatárokon belül. Az e-robogókra vonatkozó szabályozás 2024 első negyedévére várható, addig a kerékpárokra vagy az elektromos kerékpárokra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni rájuk. Az elektromos kerékpárokat két kategóriába sorolják. Az első kategóriába azok az elektromos kerékpárok tartoznak, amelyek pedál nélkül nem működnek, teljesítményük legfeljebb 250 W és a motor leáll, mielőtt elérné a 25 km/h sebességet. Ezekkel az elektromos kerékpárokkal a közutakon a kerékpár- vagy buszsávban közlekedhetnek, nem szükséges a vezetői engedély, a kötelező biztosítás megkötése, adó fizetése és a járműnyilvántartásba történő bejegyzése. Gyalogosutakon és autópályán nem lehet velük közlekedni. A második kategóriába azok az elektromos kerékpárok tartoznak, amelyek pedál nélkül is működnek, teljesítményük a 250 W-t meghaladja, ezért MPV-nek minősülnek, e-mopednek tekintik, ezért más – a segédmotoros kerékpárra, motor-kerékpárra vonatkozó – szabályok az irányadóak. Ezeket a közlekedési eszközöket a járműnyilvántartásban regisztrálni kell, adót kell fizetni, kötelező felelősségbiztosítást kell kötni és AM kategóriájú vezetői engedély szükséges a használatukhoz, valamint kötelező a bukósisak viselése is. Jelenleg az elektromos kerékpárok, e-robogók műszaki vizsgálatot nem igényelnek, azonban a tulajdonosnak a felelőssége, hogy a közlekedési eszköz a közterületen történő használat során mindenkor forgalomképes állapotban legyen.

Olaszország

Olaszországban is megengedett az e-rollerek használata, azok számára, akik a 14. életévüket betöltötték. A maximális sebességük 20 km/h-ra korlátozódik, gyalogos övezetben 6 km/h lehet és az e-robogókat sebességkorlátozókkal kell felszerelni. Az e-rollerrel kerékpárúton és városon kívüli utakon is lehet közlekedni, azonban a járdán tilos az e-rollerrel való közlekedés és parkolás, valamint utast sem lehet szállítani rajtuk. 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltság esetén e-rollerrel közlekedni tilos. A 18 éven aluliaknak bukósisakot kell viselniük, azonban a használatukhoz vezetői engedélyre nincs szükség. Általánosságban elmondható, hogy kötelező felelősségbiztosítás megkötése sem szükséges, azonban ezen szabály alól kivételt képeznek a megszűnt szolgáltatások, akik számára ez a kötelezettség fennáll. Kerékpárnak tekintik, ezért nem vonatkoznak rájuk különösebb regisztrációs, jóváhagyási követelmények. 2022 szeptemberétől bizonyos műszaki követelményeknek kell megfelelniük, mint például 500 W-ot meg nem haladó teljesítményű motorral kell rendelkezniük, ülésel ne legyenek felszerelve, csengővel kell felszerelni, világítással – amely magában foglalja az irányjelzőket is – és független fékrendszerrel kell rendelkezniük.

Hollandia

Figyelemmel arra, hogy az elektromos rollerek nem szerepelnek a KRESZ-ben Hollandiában közúti közlekedésre nem

használhatóak, kivéve, ha a járművet speciális segédmotoros kerékpárként hagyták jóvá. Hollandiában az e-rollerekre a segédmotoros kerékpárra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni abban az esetben, ha a holland típusjóváhagyási hatóság egyedileg, speciális segédmotoros kerékpárként hagyta jóvá. Az e-rollereket 16. életévüket betöltött személyek használhatják és maximális sebességük 25 km/h-ra korlátozódik. Nincs információ az e-rollerek maximális teljesítményére, továbbá arra, hogy az e-rollerrel járdán, utast szállítva lehet-e közlekedni, az e-rollerrel való közlekedéshez szükséges-e vezetői engedély. A bukósisak viselése nem kötelező, azonban kötelező a biztosítás megkötése. Hollandiában az e-robogók és más könnyű elektromos járművek szabályozását 2024. évre halasztották.

Norvégia

Norvégiában az e-robogók használata megengedett a 12. életévüket betöltött személyek számára, akik 20 km/h maximális sebességgel közlekedhetnek ezen közlekedési eszközökkel. A járdán nem lehet velük közlekedni és utas sem szállítható rajtuk. A 15. életévüket be nem töltött személyek számára kötelező a bukósisak viselése, azonban vezetői engedély és biztosítás megkötése nem szükséges a használatukhoz. Az ittas vezetés tekintetében a gépjárművezetőkre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Norvégia fővárosában, Oslóban is jelentősen megnövekedett az e-rollerek és az azzal közlekedők száma, ezért a helyi városvezetés szigorú szabályokat vezetett be. A bérelhető rollerek számát 8000 darabban határozták meg, valamint 2021 szeptemberétől betiltották az éjszakai e-roller-kölcsönzést és használatot, vagyis éjjel 11 óra és hajnali 5 óra között tilos e-rollerrel közlekedni. Az éjszakai e-rollerezés betiltására azért volt szükség, mert jelentősen megnövekedett az e-rollerrel kapcsolatos balesetek száma, amelyek súlyos sérülésekkel – koponyarepedés, csonttörés, fogtörés – jártak. A balesetek nagy része hétfvégén a hajnali órákban történt, amikor a fiatalok az éjszakai szórakozóhelyekről, alkoholos befolyásoltság alatt az e-robogókkal hazafelé tartottak. Ezek a szabályok Oslóban csökkentették ugyan az egy főre jutó e-rollerek számát, azonban ez oda vezetett, hogy Norvégia második legnagyobb városában – Bergenben – növekedett meg drasztikusan ezen közlekedési eszközök száma, hiszen Bergenben még az e-rollerek szabályozására nem került sor.

Lengyelország

Lengyelországban az e-robogókra vonatkozó előírások 2021. május 1. napjától hatályosak. Az e-robogók használata megengedett, azonban 10 év alatt kizárólag felnőtt felügyelete mellett használhatóak és 18 éven aluliaknak kerékpáros jogosítvány megszerzése kötelező. Tilos alkoholos befolyásoltság alatt közlekedni vele, valamint utas sem szállítható rajta. Nincs olyan előírás, amely kötelezővé teszi a bukósisak viselését, vezetői engedély megszerzését vagy biztosítás megkötését. A 20 km/h sebességhatárt a kerékpárúton be kell tartaniuk és a 30 km/h-nál nagyobb sebességkorlátozású utakon tilos velük közlekedni. A járdán abban az esetben használhatja, ha a közúti sebességkorlátozás 30 km/h alatti és nincs kerékpárút vagy út. Ebben az esetben az e-robogók sebessége nem lehet gyors-

sabb a gyalogos sebességénél, maximum 6 km/h sebességgel haladhat és a járdán elsőbbséget kell adnia a gyalogosoknak. Az e-rollerrel csak a megjelölt területeken és a járdán lehet parkolni, azonban ebben az esetben is biztosítani kell a járdán a gyalogosok számára legalább 1,5 méter szabad helyet.

Portugália

Az e-robotokra vonatkozó életkori szabályok Portugáliában a legszigorúbbak, figyelemmel arra, hogy az e-robotokkal való közlekedéshez a 18. életév betöltése szükséges. A kerékpárúton és a városi utakon maximum 25 km/h sebességgel közlekedhetnek és a motor maximális teljesítménye 1000 W lehet. Járdán kizárólag a gyerekek közlekedhetnek 10 éves korig és utast szállítani nem lehet rajtuk. Ittas vezetés tekintetében a gépjárművezetőkre vonatkozó szabályok az irányadók. Nem kötelező a bukósisak viselése, vezetői engedély megszerzése, valamint biztosítás megkötése. Portugáliában az e-rollereket kerékpárnak tekintik.

Szlovénia

Szlovéniában az Országgyűlés 2021. július 16. napján fogadta el a Közbiztonsági Törvény módosítását, mely 2021. augusztus 11. napján lépett hatályba. Ez a módosítás pontosan meghatározta, hogy ki és milyen feltételek mellett, hol és hogyan használhatja az elektromos rollert, vagyis az e-skirót. Az elektromos rollerekre a könnyű gépjárművekre – elektromos kerékszékre, elektromos gördeszkára – vonatkozó rendelkezések az irányadók. Ezen közlekedési eszközökkel kizárólag a kerékpárosoknak fenntartott sávokon, kerékpárúton és kerékpárösvényeken és az 50 km/h sebességkorlátozású közutak szélén maximum 25 km/h, míg a gyalogoszónákban maximum 6 km/h sebességgel lehet közlekedni, a járdán az e-skirókkal közlekedni tilos. Az elektromos rollereket 12–14. életévüket betöltött személyek is használhatják, amennyiben rendelkeznek kerékpáros jogosítvánnyal. A 18. életév alatti használóknak kötelező a bukósisak viselése. Az e-skiróval való közlekedés során a rollerező nem használhat fülhallgatót, valamint mobiltelefont. Ez a szabály egyébként minden járművezetőre vonatkozik. 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltság esetén e-rollerrel közlekedni tilos, ahogy utas sem szállítható rajtuk. Az e-robotokat fékekkel, első, hátsó és féklámpával kell felszerelni, valamint rendelkezniük kell fényvisszaverő elemekkel és hangjelzésre szolgáló kürttel.

Spanyolország

Az elektromos rollerek használata Spanyolországban is megengedett és külön rendelkezések vannak az e-rollerrel való közlekedésre. Madridban az e-robotok használata korlátozások mellett engedélyezett, míg Barcelonában 6 hónapra betiltották az e-rollereket, mert egy e-roller kigyulladt a vonaton töltés közben. 2022 januárjában fogadták el az e-rollerekre vonatkozó új műszaki szabályokat, amelyek 2024-ben lépnek hatályba. 2022 márciusától új szabályok léptek hatályba a bukósisak viselése vonatkozásában, mely szerint mindenki számára kötelező a bukósisak viselése az e-rollerrel való közlekedés során. Által-

nosságban elmondható, hogy a 14–16. év betöltése szükséges ahhoz, hogy az e-rollereket használjuk, azonban a minimális életkor városi szinten van szabályozva. 25 km/h legmagasabb sebességgel lehet velük haladni és a motor maximális teljesítménye 1000 W lehet. Az e-robotokkal kizárólag a közutakon lehet közlekedni, a járdán, autótúton, autópályán és alagutakban tilos, és utas sem szállítható rajtuk. A parkolás a járdán lehetséges, azonban kizárólag a kijelölt területeken lehet leparkolni az e-rollerrel. Az e-robotokat fékekkel, elől fehér, hátul piros lámpával, féklámpával, fényvisszaverő elemekkel és kürttel kell felszerelni. Az ittas vezetés tekintetében a gépjárművezetőkre vonatkozó rendelkezések az irányadók, mely szerint a 18. éven aluliak vonatkozásában a zero tolerancia érvényesül, míg a 18. éven felüliek 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltság esetén e-rollerrel nem közlekedhetnek. Vezetői engedély megszerzése nem kötelező, ahogy biztosítás megkötése sem, azonban néhány város – mint például Alicante vagy Benidorm – megköveteli, hogy az e-rollerek rendelkezzenek biztosítással.

Svédország

Svédországban az e-rollereket kerékpárnak tekintik, ezért a kerékpárosokra vonatkozó rendelkezések irányadók rájuk. E-rollerrel a kerékpársávban, legfeljebb 20 km/h sebességgel lehet közlekedni és utast nem lehet rajtuk szállítani. Ahogy a kerékpárosoknál, úgy az e-rollerrel közlekedőkre is vonatkozik az a rendelkezés, hogy a 15. életévüket be nem töltött személyek bukósisak viselése mellett közlekedhetnek az e-robotokkal. Az e-rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékekkel, fényvisszaverő elemekkel és kürttel kell felszerelni és a motor maximális teljesítménye 250 W lehet. 2022. szeptember 1. napjától az e-rolleresek nem közlekedhetnek a járdán és ezen közlekedési eszközöket kizárólag az arra kijelölt parkolóhelyen lehet leparkolni.

Svájc

Svájcban az e-robotok használata már 14 éves kortól megengedett, azonban a 14 és 15 éveseknek kötelező jogosítvány megszerzése az e-robotokkal való közlekedés érdekében. 16. életév betöltésétől jogosítványra nincs szükség. A közúti szabályok megegyeznek a kerékpárra vonatkozó rendelkezésekkel. Nem kötelező a bukósisak viselése, valamint a biztosítás megkötése sem. Az e-robotokkal legfeljebb 20 km/h sebességgel lehet közlekedni és a motor maximális teljesítménye 500 W lehet. Általánosságban elmondható, hogy az e-robotokkal a járdán közlekedni tilos, azonban ez alól kivételt jelent az az eset, amikor a kerékpároknak is megengedett a járdán való közlekedés. Ebben az esetben közlekedhetnek a járdán, azonban utast nem szállíthatnak rajta. Az ittas vezetés tekintetében a gépjárművezetőkre vonatkozó szabályok az irányadók, tehát az alkoholos befolyásoltság nem haladhatja meg a 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt.

Szlovákia

Szlovákiában a közutakon az elektromos rollerekkel a 15. életévüket betöltött személyek közlekedhetnek, egyéb utakon, mint

például a bicikliút, erdei út, mező- és lakóövezet, továbbá a járdán a 15 évesnél fiatalabbak is rollerezhetnek. Az e-rollerekkel a járdán kizárólag jobbra tartva lehet közlekedni, a gyalogosok akadályozása, veszélyeztetése nélkül, valamint nem haladhatnak gyorsabban, mint a gyalogosok. Az e-rollerekkel úgy kell parkolni, hogy az ne akadályozza a gyalogosokat. Az e-rollereken utast nem lehet szállítani. Több e-rolleres kizárólag egymást követve közlekedhet, egymás mellett nem. Irányjelzés kivételével a kormányt két kézzel kell fogni és rollerezés közben tilos mobiltelefon vagy más eszköz használata.⁵ Az ittas vezetésre vonatkozó szabályok szerint a településen belül vagy a bicikliúton a véralkohol-koncentráció maximum 0,5 g/l ezrelék lehet, míg más esetekben a zero tolerancia érvényesül.

Románia

Romániában az elektromos rollerekkel történő balesetek növekvő számára figyelemmel 2020-ban szabályozták azok használatát. A szabályozás meghatározta, hogy ki, hol és milyen feltételek mellett közlekedhet az elektromos rollerrel. Eszerint az e-rollereket a 14. életévüket betöltött személyek használhatják és 16. életévük betöltéséig bukósisak viselése kötelező a számukra. A rendelet szerint elektromos rollernek azok az elektromos motor által meghajtott két- és háromkerekű járművek minősülnek, amelyek legalább 6 km/h és legfeljebb 25 km/h sebesség elérésére képesek.⁶ A 25 km/h-nál nagyobb végsebességre képes elektromos jármű nem tekinthető elektromos rollernek és ezen közlekedési eszközökre a segédmotoros-kerékpárra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, vagyis a használatukhoz vezetői engedélyre és kötelező felelősségbiztosításra van szükség. Az elektromos rollerrel a kerékpárforgalom előtt nyitott közutakon, kerékpárúton, kerékpársávon, buszsávon és az 50 km/h sebességkorlátozású utak szélén maximum 25 km/h sebességgel lehet közlekedni. A járdán való közlekedés tilos, ahogy az utas szállítása is. A kerékpárhoz hasonlóan az e-rollereket lámpával kell felszerelni. Meghatározták azokat a helyeket is, ahol az e-rollereket nem lehet leparkolni, ilyen helyek a buszmegállók, a gyalogos-átkelőhelyek és kereszteződések körüli területek, a 2 méternél keskenyebb járdák, az építőtelepek, valamint az olyan helyek, ahol elzárják a kijáratot.

Konstancából is kitiltásra kerültek a bérelhető elektromos rollerek figyelemmel arra, hogy az üzemeltetők nem tartották be az előírásokat és a szabálytalanul elhelyezett e-rollerek veszélyeztették a közúti és a gyalogosforgalom biztonságát.

Szerbia

Szerbiában a kormány 2023 júliusában fogadta el a közúti közlekedés biztonságáról szóló törvény módosítási javaslatát, amely elismeri az elektromos roller kategóriát és az e-robotokra vonatkozó megfelelő közlekedési szabályokat határoz meg. A módosítási javaslat előtt nem lehetett az e-rollerekkel közlekedni és csak helyi parkolási szabályok és korlátozások

vonatkoztak rájuk. A tervezet szerint az e-robotokkal közlekedő személyek vezetés közben nem viselhetnek fejhallgatót, azonban a bukósisak és a fényvisszaverő mellény viselése kötelező. Az e-robotokkal tilos a járdán közlekedni, ahogy utas sem szállítható rajtuk. Közlekedésre kerékpárút, a gyalogos-kerékpárút, a kerékpársáv, valamint az úttest jobb szélétől számított legfeljebb 1 méter széles sáv használható. A kerékpárúton az e-robotóval legfeljebb 35 km/h sebességgel lehet közlekedni. Tilos az e-rollerrel autópályán vagy autópályán közlekedni. Ezen szabály megszegése esetén akár börtönbüntetés is kiszabható a szabályszegővel szemben. Több e-rollerrel közlekedő személy kizárólag egymás mögött haladhat, egymás mellett nem. Gyalogos-átkelőhelyen az e-rolleres gyalogosnak tekinthető, ezért az átkelés során le kell szállnia a rollerről és azt tolni köteles. A tervezet tiltja a kézzel való kapaszkodás nélküli járművezetést, ahogy azt is, hogy az e-roller vezetője más járművet vezessen, vontasson, toljon, vagy állatot vezessen rollerezés közben. A módosítási javaslat értelmében a közúti forgalomban való közlekedéshez speciális regisztrációs matricára van szükség, amelyet a Közlekedésbiztonsági Ügynökség állít ki. A matrica az e-rollerre vonatkozó adatokat tartalmazza, amelyekből meghatározható a motor teljesítménye, a jármű tömege és maximális sebessége. A tervezet szerint az e-roller vezetéséhez a 14. életév betöltése szükséges és a 18. életév betöltését követően lakott területen belül használható. A módosító javaslat zero toleranciát követel az e-roller vezetőktől, tehát az e-rolleres nem állhat alkoholos vagy kábítószer, illetve pszichoaktív anyag befolyása alatt.⁷

Észtország

Észtországban is megengedett az elektromos rollerek használata 10 éves kortól, azonban a 18. életév betöltéséig ezen mikromobilitási eszközökkel való közlekedéshez kerékpáros jogosítványra van szükség. Bukósisak viselése kizárólag a 16 éven aluliak számára kötelező. A járdán való közlekedés nincs korlátozva. Az e-rollereket a járdán le lehet parkolni, azonban a gyalogosok számára legalább 1,5 méter szabad teret kell biztosítani. Az e-rollerrel legfeljebb 25 km/h sebességgel lehet közlekedni és Észtországban is a zero tolerancia elve érvényesül, vagyis tilos az e-rollerrel alkoholos befolyásoltág alatt közlekedni.

Luxemburg

Az elektromos rollerekkel Luxemburgban a közutakon, legfeljebb 25 km/h sebességgel lehet közlekedni. Az e-roller használatához a 13. életév betöltése szükséges. Ahogy Észtországban Luxemburgban sincs korlátozva az e-rollerek járdán történő közlekedése, továbbá műszaki feltételként határozták meg, hogy az e-rollereket első és hátsó lámpával kell felszerelni.

Lettország

Lettországban az elektromos rollerekkel a 14. életévüket betöltött személyek közlekedhetnek a járdán és a közutakon.

⁵ <https://roller.peterem.hu/elektromos-roller-szlovakia/> Letöltés napja: 2023. november 13.

⁶ <https://mandiner.hu/kulfold/2023/08/romania-meg-nem-keszult-fel-az-elektromos-rollerekre-egyre-tobb-a-baleset> Letöltés napja: 2023. november 13.

⁷ <https://szmsz.press/2023/09/01/ezek-a-szabalyok-vonatkoznak-az-elektromos-rollerekre/> Letöltés napja: 2023. november 13.

A járdán legfeljebb 6 km/h, míg az 50 km/h sebességkorlátozású utakon és azokban a buszsávokban, ahol a kerékpárral való közlekedés megengedett legfeljebb 25 km/h sebességgel haladhatnak. Az elektromos rollereket elől fehér, hátul piros lámpával, fékkel és fényvisszaverő elemekkel kell felszerelni. 0,5 g/l ezrelék véralkohol-koncentrációt meghaladó alkoholos befolyásoltság esetén e-rollerrel közlekedni tilos.

Málta

Máltán elektromos rollerrel a 16. életévüket betöltött személyek közlekedhetnek a járdán, a kerékpárúton és a közúton. A járdán és a kerékpárúton maximum 10 km/h sebességgel haladhatnak úgy, hogy a gyalogosokat nem akadályozhatják, míg a közúton legfeljebb 20 km/h sebességgel haladhatnak. A 16. életév betöltésén túl az e-rollerekkel való közlekedéshez szükséges a sikeres KRESZ vizsga letétele és biztosítás megkötése is. A bukósisak viselése kötelező. Az e-rollereknek rendelkezniük kell rendszámmal, első és hátsó lámpával, valamint ezen közlekedési eszközöket kürttel kell felszerelni.

Máltán – különösen a tengerparti városokban – a gyalogosok részéről több panasz érkezett a szétdobált elektromos bérrollerekkel elkövetett szabálysértések miatt, ezért 2024 márciusától betiltják a bérelhető elektromos rollereket. Ezzel az intézkedéssel Málta az első európai ország, amely a teljes országra kiterjedően tiltja be a bérelhető elektromos rollereket. Ez a szabályozás nem érinti a magántulajdonban lévő elektromos rollerek használatát.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban Máltához képest fordított a helyzet, figyelemmel arra, hogy a magántulajdonban lévő elektromos rollerekkel történő közlekedés nem megengedett, kizárólag a megosztó szolgáltatók rollereivel lehet közlekedni, amely szabályozás még kísérleti szakban van. A bérbeadó cégek több városban futtatnak jóváhagyott kísérleteket, jelenleg 30 kormányzati kísérleti területen használhatják az elektromos rollereket.⁸ Ezen bérbeadó cégeknek az e-rollerekre biztosítást kell kötniük. A magántulajdonban lévő e-robogókkal a közúton vagy közterületen történő közlekedés illegális, ezen közlekedési eszközökkel kizárólag magánterületen lehet közlekedni. Ezen szabályt megszegőkkel szemben a rendőrség elrendelheti az e-robogó elkobzását, figyelemmel arra, hogy azt nem tekintik járműnek. Az e-robogókat 18. életévüket betöltött személyek használhatják, ideiglenes engedéllyel, azonban nem szükséges alapképzés elvégzése. A vezetői engedélyben szereplő legalább Q kategóriájú jogosultsággal kell rendelkezni.⁹ Legfeljebb 20 km/h sebességgel közlekedhetnek és a motor maximális teljesítménye 500 W lehet. A kölcsönözhető rollerekbe biztonsági berendezéseket szereltek, amelyek szabályozzák a sebességet, valamint a lámpák használatát. A bérrollerekkel a járdán közlekedni tilos és utas sem szállítható rajtuk. A gyalogosok által használt területen,

⁸ <https://maszol.ro/belfold/Kitiltottak-Konstancarol-az-elektromos-rollereket-Parizs-mar-aprilisban-megszavazta-Letoltés-napja:2023.november13>.

⁹ <https://maszol.ro/belfold/Kitiltottak-Konstancarol-az-elektromos-rollereket-Parizs-mar-aprilisban-megszavazta-Letoltés-napja:2023.november13>.

kerékpárúton, kerékpárösvényen és mellékutakon lehet az e-robogóval közlekedni. A bukósisak viselése nem kötelező. Az ittas vezetés tekintetében a más járművekre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.

Londonban az elmúlt években a közlekedési hálózat járművein az e-robogók miatt több tüzeset is történt, ezért megtiltották ezen közlekedési eszközök londoni közlekedési hálózat járműveire történő felvitelét, még összecsukott állapotban is.

Amerikai Egyesült Államok

Az elektromos rollerek szabályozásának kérdése először az Egyesült Államokban merült fel, azonban nincs egységes szabályozás, minden tagállam szabályozása eltér egymástól. Az elektromos és emberi erővel hajtott mikromobilitási eszközöket gyűjtőnéven nem szokványos közlekedési, alacsony teljesítményű járműként, illetve személyi közlekedési vagy szállító eszközként jelölik meg az Egyesült Államokban.¹⁰ Az amerikai jogi környezetben egységesnek tekinthető, hogy ezen közlekedési eszközöket járműnek tekintik és a járművekre vonatkozó szabályok alkalmazandóak rájuk. Egyes tagállamokban külön szabályokat találunk a segwayre, az elektromos gördeszkára, és az elektromos rollerre. A tagállamok szabályozása abban is eltérő, hogy mely nem szokványos közlekedési eszközöket tekinti járműnek. Vannak olyan tagállamok, amelyek kizárólag az elektromos meghajtású, míg más államok mind az elektromos, mind az emberi erővel hajtott közlekedési eszközöket járműnek tekintik. California, Massachusetts és Washington államban pedig az emberi erővel hajtott közlekedési eszközöket gyalogosnak tekintik. Pennsylvania, Delaware és New York államban betiltották az elektromos rollerek használatát. Az e-rollerek a közutakat nem használhatják és 10 állam kivételével a járdán is közlekedhetnek. Általánosságban elmondható, hogy a tagállamokban gyakori a sebességkorlátozás, az e-rollerrel 10 km/h és 30 km/h közötti sebességgel lehet közlekedni. Az e-rollerek vezetőinek minimum életkora megállapítása vonatkozásában is találunk eltéréseket, azonban általános szabály, hogy e-rollert a 16. életévüket betöltött személy vezethet. Ettől több állam is eltért, például Virginia, ahol a minimum korhatár 14 év, vagy Minnesota, ahol a minimum életkort 12 évben határozták meg. A bukósisak viselése általában a kiskorúak számára kötelező. 9 tagállam írja elő, hogy az e-rollerrel való közlekedéshez vezetői engedély szükséges és 1 tagállam – Virginia – követeli meg az e-robogó-tulajdonosoktól a jármű regisztrációját.

IV. Összegzés

A mikromobilitási eszközök világszerte egyre népszerűbbek és a fentiek alapján láthatjuk, hogy az új mikromobilitási eszközökre – ezen belül az elektromos rollerre – vonatkozó rendelkezések nem egységesek. Megfigyelhető, hogy a legtöbb

¹⁰ AMBRUS ISTVÁN: Digitálizáció és büntetőjog, 81. oldal <https://ujjogtar.hu/#doc/db/20/id/A21Y1020.YOV/ts/10000101/> Letöltés napja: 2023. november 14.

ország meghatározza azt a minimum életkort, amelynek betöltése szükséges az elektromos roller használatához, azt, hogy hol közlekedhetnek, hogy utast szállíthatnak-e, valamint szabályozzák az e-rollerrel való közlekedés sebességét és a motor teljesítményét is. A városoknak és az e-rollerok közösségi használatát biztosító szolgáltatóknak együtt kell működniük és

olyan innovatív megoldásokat kell kidolgozniuk, amelyek hozzájárulnak ezen mikromobilitási rendszerek hatékony működtetéséhez és a közlekedésbiztonság javításához is. Az innováció és a fejlesztések segíthetnek optimalizálni ezeket a rendszereket és így még fenntarthatóbbá és hatékonyabbá tehetik a városi közlekedést.

FÁZSI LÁSZLÓ*

Húsz év fegyház helyett felmentés – avagy a bűnösség rejtett vélelmének jelentősége az ítélkezésben¹

Az emberölés gyanújának nyilván megalapozottnak kellett volna lennie ahhoz, hogy a nyomozás befejezését követően az ügyészség vádat emeljen a gyanúsítottal szemben e bűncselekmény elkövetése miatt, amelynek alapján a törvényszék 20 évi fegyházbüntetésre ítélte azt a vádlottat, akit aztán a táblabíróóság mégis felmentett a vád alól, a másodfokú ítéletet pedig a Kúria is helybenhagyta. Egy három bírói fórumot is megjárt ügygel pedig mit lehet kezdeni? Jól tudjuk, hogy nem sok mindent. Az ügy tanulságait azonban ennek ellenére sem árt szemügyre venni, miután a gyanúsítás és a vádemelés, majd az elsőfokú elítélés megalapozottságának hiánya részben olyan nyomozási hibákra is visszavezethető, amelyeknek az előfordulását mindenképpen el kellene kerülni, éppúgy, mint a bíróságnak a bűnösség rejtett vélelmének még mindig felbukkanó előfordulását.²

I. Az elsőfokú eljárás

1. Az elsőfokú ítélet

Az elsőfokú bíróság a 22 tárgyalási nap eredményeként 2015. január 26-án kihirdetett ítéletével³ az előre kitervelten és különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette, valamint kifosztás büntette miatt halmazati büntetésül 20 évi fegyházbüntetésre és mellékbüntetésül 10 évi közügyektől eltiltásra ítélte a vádlottat az addigi eljárás során felmerült 24 689 585

* Nyugalmazott törvényszéki tanácselnök

¹ Az esettanulmány egyben tisztelgés is az ennek tárgyát képező ügy harmadfokú elbírálásában előadó bíróként részt vevő, 2023. április 28-án elhalálozott dr. Varga Zoltán nyugalmazott kúriai bíró munkássága előtt.

² A cikk alapjául szolgáló ügyiratok rendelkezésemre bocsátásért köszönettel tartozom a vádlott védelmét ellátó dr. Fazekas Sándor nyíregyházi ügyvédnek.

³ Debreceni Törvényszék B.70/2014/242. sz. ítélet (a továbbiakban: elsőfokú ítélet).

forint büntügyi költség megfizetésére kötelezése mellett a következő tényállás alapján.

2. Az ítéleti tényállás lényege

A vádlott 2006-tól élettársi kapcsolatban élt a tisztviselőként dolgozó, az eljárás során dekoratív nőként jellemzett sértettel 2012 nyaráig. Ekkor a sértett a vádlott játékszenvedélye miatt az élettársi kapcsolatuk megszakítása mellett döntött, ezért felmondott a lakásbérelőnek, majd a vádlott ny.-i lakásából visszaköltözött a város más részében levő saját társasházi lakásába. A vádlott azonban nem tudta feldolgozni a szakításukat, ezért kifejezett

kérésére a sértett beleegyezett abba, hogy hetente egy alkalommal egy-egy órára meglátogassa a lakásában, amely mindig előre megbeszélt időpontban történt. Az utolsó ilyen találkozásukra 2012. szeptember 30-án került sor, amikor a sértett közölte a vádlottal, hogy egy kialakulóban levő kapcsolatra tekintettel a továbbiakban nem kíván vele találkozni. A vádlott ezt a tényt akkor szóváltás nélkül tudomásul vette és távozott a lakásból, de már aznap este sms-ben kérte a sértettet, hogy menjen vissza hozzá, majd másnap elhatározta, hogy meg fogja ölni.

Október 1-én délután a vádlott két nadrágot, egy pólót, a fölé egy piros színű melegítőfelsőt vett fel, fekete színű, apró mintás talpú cipőt húzott, a sporttáskájába pedig egy ütő- és egy szűrő-vágó eszközt, valamint egy cserelábbelit tett, s 15 óra 30 per körül a sértett lakásához indult, azzal az elhatározással, hogy annak hazaérkezéséig a végcéjében fog várakozni. A buszvégállomáson a 12-es jelű autóbusszra szállt, amiről a sértett lakásának közelében található megállónál szállt le, majd a társasház és a harmadik emeleti lakás bejárati ajtaját is „zárba illő kulccsal” kinyitva bement a sértett lakásába, ahol a végcéjében várakozott

A 17 óra körül hazaérkező sértett az előszobából táskájának letétele céljából a konyhába ment, ahova az érkezését észlelő vádlott a végcéjéből utánament és szó nélkül rátámadott a nála levő szűrő-vágó eszközzel, majd azzal, illetve az ütőeszközzel meg nem állapítható sorrendben bántalmazta. A sértett a támadás elől a folyosó irányába próbált menekülni, azonban az elszenvedett 19 rendbeli sérülés (többszörös, darabos koponyaacsonttörés, agyrontcsolódás, a fejbiccenő izom, a ve-rőér és a gyűjtővisszér, valamint a bolygóideg és a nyelőcső többszörös átmetszése) miatt 3-5 perc alatt kivértett és traumás sokk következtében életét veszítette. Ezután a vádlott a holttestet a folyosón keresztül kihúzta a szobába, ahol beletenyert, illetve belelépett a tetem melletti vérfoltba. A vádlott a továbbiakban bukóállásba kinyitotta a lakás ablakait, majd a szekrényben levő ruhaneműt „pedáns sorrendben” kipakolta a holttest köré, valamint a kanapéra. Ezt a folyosó összevére-

zett részének felmosása követte a fürdőszobából kivitt nyeles felmosóval, majd a vádlott a konyhában levő táskájából magához vette a sértett pénztárcáját, a mobiltelefonját és a kulccsomóját. A sértett ezen tárgyainak elvételét követően a vádlott levetette a kívül viselt összevázott ruháit és cipőt cserélt, s a véres ruhaneműit és a cipőt, valamint az öléshez használt eszközöket a táskájába téve az ajtót kulcsra zárva távozott a lakásból. A táskát és a sértett táskájából elvett tárgyakat távozását követően ismeretlen helyen eltüntette a vádlott, akit 18 óra körül már a kertjében látott az egyik szomszédja, amint paprikát és paradicsomot szedett, majd 20 óra 45 perckor elindult a munkahelyére, ahova 21 óra 52 perckor érkezett meg és ahonnan másnap 6 óra után pár perccel távozott.

3. Az elsőfokú ítélet indokainak lényege

Az elsőfokú bíróság a vádlott és 58 tanú (akik közül 6 személy a vádlott zárkatársa volt) vallomása, valamint 16 szakértő által adott összesen 13 szakvélemény, továbbá egyéb okirati bizonyítékok alapján hozott ítéletet az ügyben.

Az eljárás során a vádlott mindvégig tagadta a terhére rótt bűncselekmények elkövetését. Védekezésének egyik lényeges eleme volt, hogy nem is rendelkezett kulccsal a társasház bejárati ajtajához és a sértett lakásához. A poligráfos vizsgálatát követően azonban olyan rendőri jelentések készültek, amelyek szerint „beismerte az akkor jelen lévő rendőröknek mind a Budapesten történt vizsgálatok, mind a Nyíregyházára történő hazautazása során, hogy ő ölte meg a sértettet, mégpedig egy késsel. Nem tagadta, hogy 17 órakor ment fel a sértetthez. Leszúrta a sértettet. Tekintettel azonban arra, hogy rétegesen volt öltözve, ezért tisztá rubában tudta már elhagyni a lakást. Elmondása szerint az elkövetés eszközét, a kést, a sértett lakásának kulcsát, illetőleg a véres ruházatát eldobta, úgy fogalmazott, a Lenin téren.”⁴ Azonban az elsőfokú bíróság „részletesen elemezte a fenti rendőri jelentések keltezését [sic]. De már most kiemeli a bíróság, hogy a rendőri jelentések bizonyítékként nem értékelhetőek, hiszen azok felhasználása a vádlott vallomástételi jogának megkérdülése lenne, miszerint nem köteles vallomást tenni. Egyebekben a bíróság megjegyzi, hogy néhány momentumon kívül, mint réteges öltözködés, a vádlott a rendőröknek hazudott. A későbbi bizonyítás igazolta, hogy amit mondott a rendőröknek, a valósággal ellentétben állnak.”⁵

Ráadásul: „A helyszín és az elkövetés körülményei mindenképpen olyan elkövetőre vallottak, aki a sértett munkavégzésének időpontjával tisztában volt, illetve a lakást behatóan ismerte. Tudta, hol kell elbújni, ahonnan látni lehet a hazaérkező sértettet, illetve a nyomok eltüntetéséhez felmosóröngy is rendelkezésre áll. Ez az elkövető pedig csak [...] vádlott volt. Még a zárkatársának [tanú neve], mint egy idegennek is beszélt fájdalmáról a szeptember 30-ai eseményről, illetve hogy a sértett mikor érkezik haza a bíróságról. Fontos kiemelni cinikus mondatát a piros kabátáról és táskáról: »azt már keresheti«. Emellett mutatta a kést méretét is egyes zárkatársainak.”⁶

Az elsőfokú bíróság szerint azonban: „Az eljárás egyik fő bizonyítéka a Ny... Petőfi tér 12-es busz megállójában 16 óra 10-

25 perc között várakozó férfi volt, a hátán V-Power feliratú hátitáskával.”⁷ Ezt az elsőfokú bíróság dr. S... E... igazságügyi számítástechnikai szakértő véleménye által látta alátámaszthatónak, amely szerint „nagy valószínűséggel megállapítható, hogy a vádlott állt a buszmegállóban. Az arc méretei mindenféleképpen a hibahatáron belül aránylottak, megegyeztek a fényképfelvételen lévő férfival. A testmagasság volt az, amelyben a talpsiktól mért könyök-, illetőleg a comb mérete hibahatáron túl egygel volt. Álláspontja szerint e két tényező befolyásolta azt, hogy kategorikusan ki tudja jelenteni, hogy a vádlott szerepel a fényképfelvételeken.”⁸ „A bíróság [azonban] nem elégedett meg S... E... szakértő véleményével, ezért a buszmegállóban tartózkodó férfi vonatkozásában Dr. S... É... genetikus [sic!] szakértőt rendelte ki. Dr. S... É... antropológus szakértő szerint a férfi a buszmegállóban összefüggésbe hozható a vádlottal. A hasonlóság nagy része gyakorlati jellegekből adódik, de összességében a hasonlóság egyértelműen megállapítható.”⁹

„Emellett a bíróság szükségesnek látta a Testnevelési Egyetem Biomechanikai Tanszékének vezetőjét, dr. Cs... Zs...-t eseti szakértőként kirendelni. Szakvéleményében kétséget kizáróan kijelentette, hogy a buszmegállóban a vádlott látható. Elmondta, hogy a biomechanika a fizika és a biológia tudományát ötvözi. Ez alapján vizsgálják az egyén mozgását, emberi testfelépítését, valamint a tudattalan testbeszédét. Ezek összességében meghatározzák az egyént, akár csak a genetikai profilja. Jelen ügyben vizsgálta a 2012. október 1. napján a buszmegállóban álló férfiak, valamint a 2013. április 17. napján a helyszíni kihallgatáson szereplő férfiak testfelépítését. Megállapította a Sheldon-féle térkép szerint, a Cluster 162-be mindkét helyszínen besorolható 1-1 személy, akiket C-vel és E-vel jelölt. A testfelépítésük mezomorfa és ektomorfa keverék, vagyis atletikusak. Nyilatkozata szerint ez a típus már eltűnően van, ezért volt jól felismerhető mindkét felvételen e típus. Miután a testfelépítésüket megállapította, további azonosságokat keresett, amelyek csak az adott személyre jellemzőek. Nyilatkozata szerint az embereknek van akaratlagos és tudattalan mozgásuk. A buszmegállóban E-vel jelölt férfi a bal kéz gyűrűsujját sajátosan mozgatta. A buszra felszállás során a keze elindult felfelé, de a gyűrűsujja lemaradt. A kéz lendülése után visszazárt. Normál esetben az ujjak rendezetten mozognak. Ezután vizsgálta a helyszíni kihallgatás 29 képkockáját, melyekből 27 esetben a C férfi bal kéz gyűrűsujja ugyanígy mozgott, amikor egy ajtót kinyitott vagy egy tárgyra mutatott. Két képkocka esetében a kéz nem volt látható. Emellett a buszmegállóban álló E férfi állása is jellemző volt, vagyis a jobb térd hajlásszöge a jobb láb járása, rotálása. Ezeket a kihallgatáson jelen lévő C személy mozgásában is feltalálta, mégha csak a válla volt látható. Mindezek alapján megállapította, hogy a C és E férfiak testalkata, mozgásuk, hajsávuk, testtartásuk, miszerint kialakult a nyaki kifózis a fej a törzstől előrébb áll, a törzs a nyakkal együtt fordul, valamint a tudattalan mozgásuk, mint a bal kéz gyűrűsujj tartása és a járásszerkezetük, vagyis a rotáló jobb láb, a váll pozíciója arra engednek következtetni, hogy e két személy egy és ugyanaz, vagyis [...] vádlott. Nyilatkozata szerint amennyiben ezek a nagyszámú tulajdonságok megegyeznek, akkor az nem véletlen.”¹⁰

⁴ Elsőfokú ítélet 26. o.

⁵ Elsőfokú ítélet 77. o.

⁶ Elsőfokú ítélet 124. o.

⁷ Elsőfokú ítélet 117. o.

⁸ Elsőfokú ítélet 117. o.

⁹ Elsőfokú ítélet 118. o.

¹⁰ Elsőfokú ítélet 119–120. o.

Erre is figyelemmel az elsőfokú bíróság kétségtelenül megállapíthatónak látta a vád tárgyává tett bűncselekmények vádlott általi elkövetését, hiszen: „A nyomozás során végzett bizonyítási eljárás alapján az ügyészség azért emelt vádat [...] vádlottal szemben, mert a bizonyítékok álláspontjuk szerint azt támasztották alá, hogy [...] sértettet 2012. október 1. napján 17 és 18 óra közötti időben csak és kizárólag a vádlott ölte meg. Ezt az álláspontjukat alátámasztotta Dr. S... E... számítástechnikai szakértő véleménye, miszerint a Petőfi téri buszmegállóban 16 óra 20 perc körüli időben a vádlott ácsorgott egy piros kabátban és egy piros-szürke V-Power, hátlapján gumirozással ellátott hátitáskával, amelyek már a lefoglalás során sem a sértett, sem a vádlott lakásán nem voltak fellelhetők. Tovább erősítette ezt a tény, hogy a vádlott kihallgatása során bár nem tagadta, hogy piros kabáttal és sokféle hátitáskával rendelkezett, ennek ellenére a képen látható táska és kabát hollétére nem tudott magyarázatot adni, minthogy a kezdetektől fogva tagadta, hogy a felvételen ő lenne látható. Továbbá az ügyészség álláspontja szerint ezt a cselekményt kétséget kizáróan azért követhette el a vádlott, mert a sértettel való szakítást követően még reményt látott a sértettel való kibékülésre, aki azonban szeptember 30-án, a halálát megelőző napon dél és 13 óra közötti időpontban egyértelműen a vádlott tudomására hozta, hogy más férfival szeretne kapcsolatot létesíteni, így többé már ne menjen fel hozzá. Ez a vádlottban olyan düböt, agresszivitást váltott ki, hogy október 1-én a sértettet a lakásán megölte. A nyomozási cselekmény során számos hiba előfordult. A holttesthez egy háziorvost hívtak ki, akinek szaktudása sem volt a halál időpontjának megállapításához. Emellett a poligráfos vizsgálat után nyilatkozni kívánó vádlott vallomását minden büntetőeljárás szabály betartása nélkül, egy egyszerű jelentés formájában rögzítették. A helyszíni szemle vezetőjét nem hallgatták ki, akinek nyilatkozatai alapján a nyomozati cselekmények »frissiben« továbbfejleszthetők lettek volna. Ezért a bíróságnak a lefolytatott nyomozati cselekményeken kívül még nagyon sok bizonyítást kellett elvégezni, és a nyom-, a genetikus-, az informatikai szakértőket elsősorban a helyszíni szemlét felügyelő M... Sz... tanú meghallgatását követően ismételten fel kellett hívni szakvéleményük kiegészítésére, továbbá antropológus és biomechanikai szakértőt kellett kirendelni. Osztotta ugyanis a bíróság azt a megállapítását, hogy a Petőfi téri buszmegállóban csak és kizárólag a vádlott tartózkodhatott. A bíróság álláspontja szerint ez a kamerafelvétel az, amely mondhatni a legfőbb bizonyítéka a vádlott bűnösségének. Egyértelműen ki lehet jelenteni, hogy amennyiben a felvétel nem állt volna rendelkezésre, a vádlottat a helyszínhez semmiféleképpen nem lehetett volna kötni és önmagában az a megállapítás, hogy a vádlottnak állhatott egyedül szándékában a sértett megölése, vajmi kevés egy megalapozott ítélet meghozatalához. Visszatérve a felvételekre (4. számú CD), Dr. S... E... igazságügyi informatikus szakértő nemcsak az ügyészség számára adott szakvéleményében állapította meg, hogy nagy valószínűséggel a vádlott áll a buszmegállóban, hanem a bíróság felhívására a helyszínen bizonyítási kísérlet eredményeként is. Megállapítását egy más szakterületű szakértő, Dr. S... É... igazságügyi antropológus is megerősített, azzal, hogy lehetséges a vádlott látható a felvételen. Mindennek megkoronázásaként Dr. Cs... E... eseti biomechanikai szakértő egyértelműen fogalmazott, a vádlott áll a buszmegállóban.”¹¹

Az általa lefolytatott bizonyítás „megkoronázása” ellenére az elsőfokú bíróság még további fejtegetésekbe is bocsátkozott a miként, hogyan és miért kérdésének megválaszolása céljából, amellyel azonban az ítélet indokolásának olvasóját legfeljebb arról tudja meggyőzni, hogy a bíróság saját(os) meggyőződése szerint csak a vádlott lehetett az elkövető. Másról sajnos nem, aminek okáról a másodfokú ítéletből kaphatunk választ.

II. A másodfokú eljárás

1. A másodfokú ítélet

A másodfokú bíróság a 2015. május 27-én, július 6-án és augusztus 31-én tartott nyilvános ülés alapján meghozott és 2015. szeptember 2-án kihirdetett ítéletével felmentette a vádlottat az emberölés büntettének és a kifosztás büntettének vádjá alól, a magánfél által bejelentett polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasította és az eljárás során felmerült 24 689 585 forint büntügyi költségről akként rendelkezett, hogy azt az állam viseli.¹²

2. A tényállás korrekciója

Az ellentétes irányú ügyészi és védelmi fellebbezések alapján eljáró másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást annak ténymegállapítási hiányosságai és az alapjául szolgáló téves ténybeli következtetések folytán jelentős mértékben megalapozatlannak találta, ezért azt több vonatkozásban is módosította. Az iratok tartalma alapján az alábbiak szerint:

„1. A sértettet a halála előtt[i] megelőző hónapban ismeretlen személy rendszeresen hívogatta zaklató módon olyan formában, hogy a telefonba nem szólt bele. Az ítélet tizennegyedik oldal ötödik bekezdésétől eltérően tényként azt lehet rögzíteni, hogy a vádlott a sértettet szakításukat követően zaklató módon nem kereste, megbeszélte időpontban találkoztak, a sértettet nem fenyegette meg. A sértett és a vádlott viszonyában nem merült fel olyan körülmény, hogy egymást soha többé nem láthatják. 2. A sértett nyak-sérüléseinek száma legalább négy sérülés. A szúrcsatorna 11–13 cm. 3. [tanú neve]-val a repülőbíd utáni útszakaszban történő találkozáskor 15.45–16.30 között a vádlott kerékpárral közlekedett. 4. A sértett lakásában 21 óra és 21 óra 15 perc között ismeretlen személy a vécét több alkalommal lehúzta. 5. A bűncselekmény helyszínén több ismeretlen férfi és női DNS-lenyomat is közvetlenül kimutatható volt, míg a sértett vérében vagy a holttesttel közvetlenül összefüggésbe hozhatóan semmilyen olyan DNS nem volt, ami a vádlott jelenlétére utalt volna. A vádlott környéke a vádlott DNS-én kívül más DNS-t, így a sértett DNS-ét vagy annak vérében nem tartalmazta, azt kimutatni nem lehetett. A sértett holtteste alatt található folyékony vérben nem lehetett rögzíteni olyan DNS-t, amely a vádlott jelenlétét igazolta volna. A sértett lakásának szobaablak kilincsen, egy ismeretlen származású férfi (NNY) DNS-lenyomata volt kimutatható, de

¹¹ Elsőfokú ítélet 120–121. o.

¹² Debreceni Ítéltábla Bf.II.254/2015/17. sz. ítélet (a továbbiakban: másodfokú ítélet).

kizárt, hogy ez a vádlott lenne. A sértett lakásában található felmosónyelen vérgyanús szennyeződés nem volt kimutatható, így a vádlott DNS-e sem. A vádlott genetikai lenyomata a fürdőszobában talált rózsaszínű kockás törülközőn volt kimutatható, amely törülközőn vérgyanús szennyeződés is volt, de az nem volt megállapítható, hogy a vér kitől származik. A törülköző azonban ismeretlen férfitől származó (NN1) személy DNS-e is kimutatható volt, aki bűnügyi nyilvántartásban nem szerepel. A lakásban a szobakilincsen, vérgyanús szennyeződés volt található, amely [...] sértetten kívül egy ismeretlen eredetű férfi genetikai lenyomatát is tartalmazta. Ez a férfi nem azonos a törülköző mintáján kimutatott NN1 férfival, de nem azonos a szobaablak kilincs mintáján kimutatott NNY személlyel sem. Ez az ismeretlen eredetű férfi volt kimutatható a sértetten lévő blúz bal deréktáján előlről biztosított mintában is. A sértetten az elkövetéskor viselt fekete blúzon, annak jobb ujján és a vérszennyeződésben [...] tanú DNS-ét lehetett kimutatni. Ugyancsak [...] tanú DNS-ét lehetett kimutatni azon az Orbit ráógógumin is, ami a sértett véréből volt szennyezett. 6. A bűncselekmény helyszínén a vádlottat a cselekményhez kötő releváns ujjlenyomatot nem lehetett rögzíteni. 7. A vádlott testén dulakodásra utaló sérülés a bűncselekményt követően nem volt. 8. Kétséget kizáróan nem lehet megállapítani azt, hogy a vádlott a sértett lakásához és a társasházhoz kulccsal rendelkezett.¹³

Ténybeli következtetés útján pedig a következő lényeges tényeket rögzítette a másodfokú bíróság:

9. Kétséget kizáróan nem volt bizonyítható az eljárás során az, hogy a vádlott elhatározta a sértett megölését, és ő tervelte ki, majd ő hajtotta végre 2012. október 1. napján [...] sértett vádbeli tényállásban rögzített módon történő megölését. 10. Mellőzi az ítéleti tényállás tizenegyedik oldalának hatodik bekezdését, az ítélet tizenegyedik, tizenkettedik, tizenharmadik oldalain a vádlott helyett az ismeretlen elkövető szófordulatot rögzíti a tényállásban. Az ítéleti tényállás utolsó bekezdésében a 16. oldalon is a vádlotti szófordulat helyett azt kell rögzíteni, hogy az ismeretlen elkövető emberi mivoltából kivetközve, rendkívüli gátlástalansággal, brutalitással, különös kegyetlenséggel hajtotta végre cselekményét. 11. Az ítélet tábla tényként rögzíti, hogy nem zárható ki az, hogy a vádlotton kívül más személynek is lehetett motivációja a sértett megölésére, így különböző baráti, kollegiális, szívességi és üzleti kapcsolatban (albérlők) álló személyek is felmerülhetnek elkövetőként. 12. A vádlotton kívül több más személy is ismerte a sértett életvitelét, munkavégzésének időpontját és lakását is. 13. Nem bizonyítható az, hogy [sértett neve] a munkahelyéről, a törvényszékről egyből a lakására ment, ami kb. 20 percet vett igénybe.¹⁴

3. A felmentés indokai

„A felülbírálat során az ítélet tábla megállapította, hogy a vádlotti vallomások tartalmát helyesen rögzítette az első fokon eljáró bíróság, így a törvényszék idézte a legelső tanúként tett vallomását, majd a későbbi terhelti vallomásait. Az ítélet 25. oldalán azt is pontosan rögzítette, hogy a cselekmény elkövetésében a vádlott bűnösnek nem érezte magát, beismerő vallomást egyetlen alkalommal sem tett. Nem foglalt állást azonban a törvényszék a legelső tanú-

ként tett vallomásának felhasználhatóságáról, ugyanis a nyomozó hatóság ezen alkalommal az eljárási jogait sértve őt valójában már gyanúsítottként kezelte. A tanúként tett vallomása és annak felhasználása azért nem lehet aggályos, mert [...] vádlott ezt a vallomását később nem vonta vissza, így lényegében arra hivatkozva azzal megegyező vallomást tett. Lényegesen korlátozta azonban az eljáró hatóság a jogait, amikor a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyt bilincsből elvitték tanúkihallgatásra, őt nem a hallgatás jogára figyelmeztették, hanem az igazmondási kötelezettség mellett pusztán a tanúvallomás esetleges megtagadási jogára, de lényegesen korlátozta a védekezési szabadságát az is, hogy a ténylegesen fogva lévő »tanú« kihallgatása védő közreműködése nélkül történt. A védői közreműködés kiterjedhetett volna arra, hogy egyáltalán eljén-e a hallgatás jogával, sőt még arra is, hogy vállalja-e a poligráfus eljárásban való közreműködést. Az ítélet tábla ezzel kapcsolatosan megjegyzi, hogy annak ténye, mely szerint kizárólag a vádlottat vonták poligráfus vizsgálat alá, szintén azt támasztja alá, hogy az eljárás során kihallgatott számos tanú közül kizárólag őt kezelték potenciális elkövetőként már a nyomozás kezdeti szakaszában is.¹⁵

Ennek ellenére az ügyészség álláspontja szerint az ügyben kihallgatott rendőr tanúk a vádlott »kérdés nélkül, önként és saját kezdeményezéséből eredő beismerő vallomását hallották. Ezen alkalommal már a vádlott számára korábban a vallomás megtagadására feljogosító figyelmeztetés kellő garanciát biztosított, így az önvádra kötelezés tilalmára vonatkozó Be. 8. § rendelkezés nem sérült. Vele szemben ezt követően került sor bilincs alkalmazására. Az ügyészi átirat szerint az elkövető az önkéntes beismerő vallomása idején eljárásjogi szempontból nem az eljárás résztvevője, hanem bizonyítási eszköze volt. [...] vádlott tanúként személyi szabadságában nem korlátozott személy volt. Nincs törvényi akadálya annak, hogy a tanúként kihallgatott személy beismerjen bűncselekményt, bűnösnek vallja magát. A gyanúsítottá válás a hatóság formális aktusa, a személy a megalapozott gyanú közlése által válik gyanúsítottá, és »gyanúsított jogait az előállításának kezdetétől gyakorolhatja«. Az önkéntesen nyújtott információ nem sérti az önvádra kötelezés tilalmát, melynek részjogosítványa, a hallgatás jogának gyakorlása fel sem merülhet, amennyiben nem formális kihallgatás történik. Amennyiben a tanúvallomások is a védekezési jog megkerülésének minősülnek, vajon milyen törvényes alapon hallgathatta volna ki a rendőrök a vádlott közléseire. Az ügyész megítélése szerint tehát [...] rendőr alezredek és [...] rendőr százados tanúvallomása, valamint a rendőri jelentés a bilincselést megelőzően a terhelte által tanú minőségben önként tett beismerő vallomás tartalmára és körülményeire vonatkozóan törvényes bizonyítékként figyelembe vehető.¹⁶

A másodfokú bíróság ezzel kapcsolatos álláspontja szerint is: »Helyesen hivatkozott a fellebbviteli főügyészség perbeszédében arra, hogy »amíg meg nem bilincselték ez az ember tanú volt, és tanúként kezelték«. Ebből is következik, hogy attól függően, hogy valakit bilincsből visznek el kihallgatásra, az a személyi szabadságától meg van fosztva kényszerintézkedés által, az adott ügyben őt tanúként kezelni nem lehet. A nyomozási irat 2257. oldalán rögzített jelentés szerint a vádlott, mint a bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy lett előállítva 15 óra 25 perckor bilincs alkalmazása mellett. A bilincselés tényét a vádlotti

¹³ Másodfokú ítélet 5–6. o.

¹⁴ Másodfokú ítélet 6. o.

¹⁵ Másodfokú ítélet 7–8. o.

¹⁶ Másodfokú ítélet 8. o.

vallomások, [...] vádlott édesapjának tanúvallomása, valamint maga a rendőri jelentés is igazolja. A nyomozási irat 2263. oldalán rögzítettek szerint az előállítás időtartama 15 óra 25 perctől 23 óráig tartott, és ekkor lett szabadon bocsátva. A nyomozási irat 2263. oldalán rögzített jegyzőkönyv szerint 17 óra 25 perc kor kezdődött a vádlott tanúkihallgatása, amely 21 óra 33 percig tartott. Csupán érdekes adalék, hogy több, mint négy órán át tartott az alig néhány oldalt tartalmazó tanúkihallgatás úgy, hogy közben a vádlott a jelentések tartalma szerint is meg volt bilincselve. A nyomozás során készült jelentések azon része, amely a vádlott vallomását tartalmazza, a Be. 168. §-a alapján egyértelműen törvénysértően beszerzett bizonyítékok. Csupán utal arra az ítélet tábla, hogy a 2305. oldalon rögzített jelentés még azt is tartalmazza, hogy milyen beszélgetés folyt a terhelt és később megjelent védője között, ami ugyancsak az eljárási jogok lényeges korlátozásának sérelmét okozza. [Be. 78. § (4) bekezdés]¹⁷

Az elsőfokú ítélet megalapozottságára is kiható további törvénységi kérdésként behatóan foglalkozott a másodfokú bíróság a poligráfós vizsgálat eredményének, illetve a vizsgálatot végző szaktanácsadó tanúvallomásának bizonyítási eszközként történő felhasználhatóságával is, miután az ügyészégi álláspont szerint a szaktanácsadó „nem a nyomozó hatóság tagja, ennek következtében, amit [szaktanácsadó neve] elmondott, azt ő nyugodtan elmondhatta tanúként, ugyanis nem a nyomozó hatóság tagjaként szerezte az információt. Nincs olyan szabály a Be.-ben, ami kizárná azt, hogy a tanúvallomás keretében nem lehet bűncselekmény elkövetését beismerni. [szaktanácsadó neve] tehát a poligráfós hazugságvizsgálaton szaktanácsadói minőségben, nem a nyomozó hatóság tagjaként, hanem szakértői intézet alkalmazottjaként végezte a vizsgálatot.”¹⁸

Ezzel szemben: „A másodfokon eljáró bíróság megítélése szerint az ügyben poligráfós szaktanácsadóként eljáró [szaktanácsadó neve] tanúként tett vallomásának elemzése is nyilvánvalóan agályos. A poligráfós eljárást végző személy tanúkénti kihallgatása és az általa készített jegyzőkönyv okiratként történő felhasználása a bírói gyakorlatban nem elfogadott. A Fővárosi Ítélet tábla Büntető Kollégiumának 5/2014. (IX. 29.) BK véleménye például kategorikusan arra az álláspontra jut, hogy »a bírósági eljárásban a törvény kizáró rendelkezése alapján nincs lehetőség arra, hogy a poligráfós vizsgálatot elvégző személyt, mint szakértőt rendelje ki a bíróság,¹⁹ és az általa készített jegyzőkönyv sem használható fel okirati bizonyítékként. A poligráfós vizsgálat eredménye nem minősül bizonyítási eszköznek, és így a bíróság a bizonyítékok között nem értékelheti.« A Legfelsőbb Bíróság 2008/326. számú iránymutatásul közzétett jogesete sem tekinti bizonyítási eszköznek a szaktanácsadó véleményét, a döntés szerint a szaktanácsadó véleménye nem bizonyítási eszköz, arra alapítva a bűncselekmény elkövetési értéke sem állapítható meg. A Bírósági Határozatok 188/2012. számú döntése pedig azt rögzíti, hogy bizonyíték a bizonyítási eszközből megismerhető tény, amelyből következtetés vonható a bizonyítandó tényre, adott ügyben a büntető anyagi vagy eljárási jogszabály alkalmazása szempontjából jelentős tényre. A poligráfós vizsgálat eredménye szakértői véleményként semmiképpen nem használható fel, ugyanis a szakértői vélemény

már garanciális kritériumokkal rendelkezik és a szaktanácsadó nem szakértő, hanem a nyomozó hatóság nyomozását épp a poligráfós vizsgálat alkalmazásával előbbre vivő személy, aki a nyomozás eredményeit ismeri. A poligráfós vizsgálatot végző személy eljárását a nyomozó hatósághoz kapcsolódóan látja el, így ezen eljárásban törvényes figyelmeztetések nélkül, számára a tanú vagy a terhelt által elmondottak ugyancsak nem használhatóak fel. A Be. 76. § (1) bekezdése a bizonyítás eszközei között nem sorolja fel a szaktanácsadói véleményt, a Bírósági Határozatok 2008/326. számú eseti döntése, a Legfelsőbb Bíróság Bfv.2007. számú és a 2012/188. számú eseti döntése is és a Kúria Bkf. II.410/2012. számú esetjoga is ezt tartalmazza. A 2/2007. BK véleményben rögzítettek a Kúria nem tartotta fenn a 2/2013. (VII. 8.) BK véleményében. A Kúria Bhar.II.1271/2013/8. számú döntésében pedig arra hivatkozik, hogy »a poligráfós vizsgálat eredményének a tárgyalás anyagává tétele, felolvasása (ismertetése) azt a célt szolgálhatja, hogy legális bizonyítási eszközből (jellemzően vallomásból) származó valamely tényszerű adatot megállapítható tényre erősítsen. A poligráfós vizsgálatot végző szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása pedig éppúgy nem zárható ki, mint a terheltet vagy a tanút kihallgató hatósági személyé azzal, hogy vallomáspótló jelleggel nem bírhatnak, vagyis legfeljebb a vallomástétel körülményeire vonatkozhatnak.« A Kúria egy másik tanácsa Bfv.III.953/2012/34. számú eseti döntése pedig azt rögzíti, hogy »a poligráf nem bizonyítási eszköz [...], ugyanis a bizonyítási eszköz a bizonyíték forrása, az, aminek révén megismerhető a bizonyíték. ekként a tanú, terhelt személye a bizonyítás eszköze és a tanú, terhelt vallomása bizonyíték. Poligráf útján pedig valójában nem a bizonyíték (a vallomás tartalma) válik megismerhetővé – az poligráf nélkül is megismerhető –, hanem a vallomást tevő személy hitelessége, szavahihetősége válik megítélhetővé. Utóbbi azonban csupán segédlet, segítheti az orientálást, mivel a vallomás szabad értékelés tárgya [Be. 78. § (3) bekezdés]. Ennélfogva a poligráffal összefüggő hivatkozások a felülvizsgálat szempontjából közömbösek.« Mindezen bírói gyakorlat áttekintése után egyértelműen megállapítható, hogy a poligráfós vizsgálatot végző szaktanácsadó tanúkénti kihallgatása a vallomás tartalmára nézve éppúgy nem lehetséges, mint a jegyzőkönyvet készítő rendőr nyomozó tanúkénti kihallgatása arra nézve, hogy a törvényes figyelmeztetések mellett véghez vitt kihallgatáson túl, garanciális elemek nélkül milyen vallomást tett a terhelt vagy a tanú a büntetőeljárásban. A vallomás tartalmát kizárólag bizonyítás útján lehet rögzíteni, amely jegyzőkönyvezés útján válik bizonyítási eszközzé. Mindez azt jelenti, hogy a poligráfós vizsgálat eredményére, illetve [szaktanácsadó neve] tanúkihallgatásából származó információkra közvetlenül tényállást alapítani nem lehet, különösen olyan esetben, amikor számos részletkérdésre ez a vizsgálat nem terjedhetett ki. A poligráfós vizsgálat nem bizonyítási eszköz, így abból bizonyíték nem származhat. A bizonyítékok hitelességével kapcsolatban utal arra a bíróság, hogy szakértői, illetőleg szaktanácsadói eljárásban sem lehet olyan kizárt bizonyítékot visszacsempészni az eljárásba, ami egyébként nem törvényesen lett beszerezve. A BH 1995.449. számon közzétett döntés tükrözi azt a következetes bírói gyakorlatot, amely szerint a terheltnek az orvos szakértő által a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés (exploratio) során tett nyilatkozata a büntetőeljárásban bizonyítékként nem értékelhető, ezért ennek a nyilatkozatnak az ismertetése és annak bizonyítékként történő figyelembevételére nincs törvényes alap. Ezen nyilatkozat

¹⁷ Másodfokú ítélet 9. o.

¹⁸ Másodfokú ítélet 10. o.

¹⁹ Ezzel ellentétben példaként ld. FÁZSI LÁSZLÓ: „Egy gyermekbántalmazás tényállásának tisztázása poligráfós vizsgálat elrendelésének segítségével” *Bírúk Lapja* 2007/2, 70–73. o.

ugyanis, mint terhelti vallomás, eljárásjogilag nem értékelhető. Ugyanez a helyzet a szakértő intézet tagjaként eljáró [szaktanácsadó neve] poligráfus szaktanácsadóval, aki a vádlott, illetőleg a tanú előtt eljárásjogilag ugyancsak mint a hatóság tagja vagy a hatóság által felkért különleges szakértelemmel bíró személy jelenik meg. A BSZKI alkalmazásában eljáró [szaktanácsadó neve] elmondta az elsőfokú bírósági eljárásban, hogy a vizsgálat része a teszt utáni interjú, amikor sor került a vádlott beismerő közlésére. Mindez nem zárja ki sem az intézkedő rendőrök, és a szaktanácsadó tanúkénti kihallgatását – hasonlóan az exploratív felvevő szakértő meghallgatásához –, de nem az előttük elhangzott vallomás jellegű nyilatkozat tartalmára nézve.”²⁰

Ezek után a vádlott zárkatársa által tett terhelő tanúvallomás hiteltérdeplőségének kérdésével foglalkozott még a másodfokú bíróság, miután az elsőfokú bíróság a vádlott egyik volt zárkatársa vallomásának is terhelő jelentőséget tulajdonított az ítéletének indokolása szerint. Ezzel kapcsolatban: „Az ítéletábra arra a megállapításra jutott, hogy a Debreceni Törvényszék ítéletének megalapozatlansága részben abból adódik, hogy a törvényszék a [vádlott neve] zárkatársainak tanúkénti kihallgatása során nem volt figyelemmel arra a mérlegelés során, hogy ezen tanúk vallomása mennyiben tekinthető megbízhatónak. A szabad bizonyítás elve folytán elvben nincs akadálya annak, hogy a bíróság a zárkatárs mint »hallomástanú« vallomását származékos bizonyítékként az értékelése körébe vonja. A Legfelsőbb Bíróság (Kúria) viszont több határozatában már rámutatott arra, hogy a zárkatársak vallomásának az értékelésénél az adott életviszony elzártágából következő sajátos jellege és az esetleges érdekeltégi viszonyok folytán a szavahihetőségük megítélését illetően fokozott óvatossággal kell eljárni. Akkor vehető a zárkatárs vallomása döntő súllyal figyelembe, ha az általa előadottak más, aggálytalanul elfogadható bizonyítékokkal összhangban állnak (Legfelsőbb Bíróság Bf.III.464/1999/6.) »A zárkatársnak a vádlottat terhelő vallomását fokozott körültekintéssel kell értékelni, általában érdekelt lehet ugyanis abban, hogy olyan vallomást tegyen, amely – megítélése szerint – előnyös a nyomozónak, ettől pedig a maga számára előnyöket remélhet; a zárkatárs vallomását ezért általában akkor indokolt hitelt érdemlő bizonyítékként elfogadni, ha azt más adat is alátámasztja, vagy olyan tényeket tartalmaz, amelyekről csak a vádlottól szerezhető tudomást.« (BH 2000.192). Erről azonban a jelen esetben sincs szó. [...] vádlott zárkatársai vallomásának az értékelésénél és előzőleg a kihallgatása során mindezen szempontok nem érvényesültek. Valójában a zárkatársak egyikének sem ismerte el a vádlott a bűncselekmény elkövetését, pusztán olyan momentumok merültek fel, amiből egyes zárkatársak arra mertek következtetni, hogy a vádlott a bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe hozható. E körben azonban nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy [tanú neve] a bírósági eljárásban határozottan elmondta, hogy vallomását a nyomozás során a rendőrök adták a szájukba, illetve jegyzőkönyvezték anélkül, hogy ilyet mondtak volna. Hangsúlyozandó azonban, hogy pusztán az a tény, hogy a vádlott a kezével egy 20 cm-es távolságot mutatott, amiről a többiek úgy gondolták, hogy az elkövetés eszközének méretét mutatja, illetve az a megjegyzése, hogy az elkövetés eszközét már keresetük, közvetlen bizonyosságot a bűncselekmény elkövetésére nem ad. Ezzel ellentétesen több rabtárs is azt erősítette meg, hogy a vádlott ta-

gatta a bűncselekmény elkövetését és semmilyen részletről nem beszélt. Mindezt a törvényszék határozata is rögzíti. A zárkatárs tanúk vallomásaiból így a terhelt bűnösségére csupán helytelen logikai úton lehetne következtetni.”²¹

4. Felderítési hiányosságok

A másodfokú bíróság kitért továbbá az ügyész és a védő által is kifogásolt felderítési hiányosságok kérdésére, amelyekkel kapcsolatban a következőket rögzítette.

„Az ügyben az ügyész és a védő is megemlített több olyan, a nyomozás során megvalósult felderítési hibát, ami utólag az elsőfokú bíróság nyomozás jellegű munkája ellenére sem volt helyrehozható. Az ügyészi perbeszéd így megemlítette azt, hogy az orvos szakértőtől a nyomozó hatóság nem kérte hüvelykenet vételét, ami valóban indokolt lehetett volna. Utalt arra is, hogy a nyomozás során [tanú neve]-nak a wc vizöblítésével kapcsolatos információját »durván elhanyagolták«. A védő elsőként azt emelte ki, hogy a nyomozó hatóság nem hívott a helyszínre orvos szakértőt és ezen mulasztás miatt nem lehet tudni még megközelítőleg sem a sértett halálának időpontját. A helyszínre érkezett [tanú neve] mentős tiszt is azt nyilatkozta, hogy a megtaláláshoz képest a sértett legalább 12 órán belül halt meg, azonban visszaszámolva is nehezen fogadható el a 17 órai időpont, hiszen akkor már 18 óra telt volna el. A szakértők szerint a halál időpontja 16 óra 42 perctől másnap hajnal 6 óráig terjedő időpontokban is történhetett. További, a védő által felsorolt nyomozási hiányosságok a következők: – a bűnügyi helyszín helyszíneléskor való összejárkálása, – a lakáshoz tartozó pincerész átvizsgálásának elmulasztása, – az elkövető lábnyommérete rögzítésének elmulasztása, – a DNS-minták késedelmes elemzése vagy azok elmulasztása, – az emberölés időpontjával kapcsolatos tanúk vagy a sértettel kapcsolatban álló személyek, így a vele veszekedő szőke, kontyos nő azonosításának elmulasztása, – a sértettel kapcsolatban álló férfiak így [tanú neve], [tanú neve], valamint [tanú neve] által megjelölt [tanú neve] és [tanú neve] alibi ellenőrzésének elmulasztása, ezen személyek telefonos híváslistájának be nem szerzése. – A nyomozó hatóság azt is elmulasztotta ellenőrizni, hogy [...] vádlott előzetes letartóztatása alatt a sértett lakásába ki törhetett be és milyen okból, hogyha onnan semmilyen vagyontárgyat nem vitt el. [tanú neve] esetében nincs válasz arra, hogy a nyomozás során miért nem történt bizonyítási kísérlet, amikor ő igen lényeges körülményekről tudott vallomást tenni, így vallomása alapján ő volt az, aki a sértettet életében utoljára látta (igaz ez az időpont egy órával későbbi, mint a törvényszék ítéletében megállapított elkövetési időpont). A bíróság törekedett genetikai szakértői vélemények beszerzésére, így például a bíróság küldte meg a kilincset a genetikai szakértőnek és más feladattal is ő bízta meg. A bíróság rendelte el az úgynevezett luminolos eljárást, valamint a nyomszakértői bizonyítás kiegészítését is. Maga a nyomszakértő is elmondta, hogy nagy szakmai hiba történt, felelőtlen, hogy a lábbeli nyom nem lett megmérve, így az utólag nem rekonstruálható. A nyomszakértő mondta el, hogy nagy szakmai hiba volt, hogy a lábtyűt nem vették le a bejáratnál, így nem lehetett megállapítani, hogy az elkövető vagy a rendőrök hordták-e szét a szennyeződést. Dr. T... Cs... és Dr. F... M... igazságügyi szakértők egyértelműen nyilatkoztak arra, hogy aggályos azon gyakorlat, hogy nem hív-

²⁰ Másodfokú ítélet 11–12. o.

²¹ Másodfokú ítélet 13. o.

tak orvos szakértőt a sértetthez, így a sértett halálának időpontja nem állapítható meg. A bíróság nyomozási jellegű munkája, hogy ő vetetett további személyektől szájnyalakárhartya törtélmintát, valamint a fénykép azonosításra további szakértőket vett igénybe.²²

A másodfokú ítélet indokolása szerint: „Mindezen felvetésekkel az ítélet tábla is egyetértett, bár azoknak pusztán a rögzítésére szorítkozott. Nem feladata ugyanis a bírósági eljárásnak a nyomozási munka színvonalának elemzése. Annak van jelentősége, hogy az ügy bizonyítása során kialakult bizonytalanságok esetén a kétséget kizáró bizonyítás hiánya a vádlott terhére nem eshet.”²³ Márpedig semmi nem zárja ki pl. azt sem, „hogy a sértett halála 21 óra 15 perc után következett be, mint ahogy azt sem, hogy az elkövetőt maga a sértett engedte be a lakásba, az elkövető használta a vécét és a bíróság előtt ismeretlen, eddig fel nem derített egészen más okból végzett a sértettel.”²⁴ Ezzel szemben a helyszíni szemle vezetőjének – a védő által kiemelt – tárgyaláson tett tanúvallomása szerint „a helyszínen talált Orbit rágó majdnem 100%-os biztonsággal megállapíthatóan az elkövető zsebéből esett ki, amikor lehajolt és a holttestet a szobába húzta. A törvényszék elrendelte az Orbit rágón lévő DNS-nyom azonosítását, majd kiderült, hogy az [tanú neve] tanú DNS-e nem [vádlott neve] vádlotté, de ekkor már nem tekintette azt perdöntő bizonyítéknak.”²⁵ Ebből következően e tanú alibijének ellenőrzésére sem került sor, noha már „a nyomozás során több olyan adat is felmerült, ami a vádlott bűnössége ellen hat, de azazal a nyomozó hatóság nem foglalkozott, így további, a sértettel kapcsolatba hozható személyek alibijének ellenőrzése nem történt meg.”²⁶

Mindennek fényében aligha meglepő, hogy a másodfokú bíróság szerint az általa „megállapított újabb tények mellett nem volt kétséget kizáró bizonyossággal következtetés levonható arra, hogy a bűncselekmény elkövetője kizárólag a vádlott lehetett, ezért őt a Be. 6. § (3) bekezdés b) pontja, illetve a Be. 331. § (3) bekezdése alapján bizonyítottság hiányában az ellene emberölés büntette miatt emelt vád alól felmentette, és ugyancsak felmentette az ehhez kapcsolódóan a kifosztás büntettének vádjá alól.”²⁷

III. A harmadfokú eljárás

A másodfokú ítélet ellen a fellebbeviteli főügyészség jelentett be fellebbezést annak megalapozatlansága miatti hatályon kívül helyezése és az ítélet tábla új másodfokú eljárás lefolytatására utasítása céljából, amelyet a Legfőbb Ügyészség is fenntartott.

A Kúria az ügyészség fellebbezését nem találta alaposnak, miután az elsőfokú bíróság „több súlyos tévedésen alapuló ténybeli következtetés útján, a bizonyítottság látszatát keltve rögzített bizonyos tényeket. Ilyen az, hogy az ítélet 128. oldalán az 5. be-

kezdésben rögzítette, hogy a sértett házától a H... utcáig az út megtétele 42 perc, vagyis »amennyiben 17 órakor történt a sértett meggyilkolása, a vádlott megjárva az O... teret, hazaérkezhetett 18 óra körüli időben, amikor is szomszédja már paradicsomot és paprikát szedni látta a vádlottat a kertjében«. Ezzel szemben az ítéleti tényállás a 12. oldal 3. bekezdésében rögzítette, hogy »A sértett 16 óra 42 perckor hagyta el a [...] Törvényszék épületét. Kb. 20 percig tartott a hazafelé út«. Ha ez igaz, mert arra nem merült fel semmilyen adat, hogy a sértett egyenesen hazament volna, hiszen bárhová mehetett volna akkor, ha és amennyiben hazament, akkor ezen számítás szerint 17 óra 02 perckor ért haza, vagyis az ölési cselekményre csak ezt követően kerülhetett sor. Ha az elkövető nagyon rövid idő alatt megöli a sértettet és nyomban elindul haza, akkor igaz a 128. oldalon írt következtetés. Ez azonban nem így történt, ugyanis az elkövető sértettet megölését követően: 1. a halott sértettet behúzta a szobába, 2. ezt követően a konyhában és a szobában lévő ablakokat bukóra kinyitotta, 3. a szekrényben lévő ruhákat »pedáns« sorrendben kikapkolta, a sértett köré és a kanapéra, 4. ezt követően kiment a fürdőszobába felmosóröngyért, 5. ezzel a szoba és az előszoba közötti részt felmosta, 6. visszatért a konyhába és a földön fekvő ballonkabátot a szék háttámlájára felakasztotta, 7. ezt követően a sértett táskájából kirámolt különböző holmikat, 8. ezek után a konyhában is felmosta a vért kifelé haladva a WC előteréig, 9. ezt követően levetette a felső ruházatát, a piros kabátot, a fekete nadrágot és a cipőjét, majd azokat bepakolta a hátizsákjába, felvette a váltócipőjét és távozott a helyszínről. Ha igaznak fogadjuk el, hogy a két lakás közötti út 42 perc, akkor az elkövetőnek 17 óra 18 perckor el kellett volna indulnia a lakásból, vagyis a sértett megölésére és a fentebb felsorolt tevékenységek elvégzéséire mindösszesen 16 perc maradt volna. Az elkövetési idő meghatározása is téves következtetésen alapult. A bíróságnak fel nem róható nyomozati hibák miatt, orvos szakértő helyszíni vizsgálatának hiányában orvos szakértői módszerekkel a halál beálltának pontos idejét utólag már nem lehetett megállapítani, ennek ellenére a törvényszék a sértett megölésének idejét 17 órában határozta meg annak ellenére, hogy bizonyíthatóan, és a bíróság által is elfogadottan a késő esti órákban még történtek események a sértett lakásában, így pld. 21.10-kor lehúzták a WC-t, és 23–24 óra körül a zuhanyt is bekapcsolták. Mindezek alapján felmerül a kérdés, hogy ha a sértett már 17 órakor meghalt, a vádlott 18 órakor paprikát szedett a saját kertjében, majd lecsót főzött, akkor ki húzta le a WC-t és ki nyitotta meg a zuhanyt. Mindez felveti annak a lehetőségét, hogy a sértett megölésére nem 17 órakor, hanem órákkal később került sor, amikor a vádlott már bizonyíthatóan a saját lakásában tartózkodott. A Kúria megítélése szerint a törvényszék az elkövetési időt két körülményből állapította meg. Az egyik az, hogy a sértett 16 óra 42 perckor hagyta el a törvényszéket és indult haza, a másik az, hogy a vádlott 16 óra 26 perckor felszállt a 12-es buszra, amelyik a sértett lakásának irányába közlekedett. Mivel a vádlott 18 órakor már a kertjében szedte a paprikát majd főzte a lecsót, és 42 perc az út a sértett lakásától a saját lakásáig, egyszerű számtani művelet eredménye, hogy a bűncselekmény csak 17 órakor történhetett, természetesen csak akkor, ha vádlott volt az elkövető. Abban az esetben ugyanis, ha valójában nem a vádlott volt az elkövető, akkor az előző számítás teljesen érdektelen, és a bűncselekmény akár 20–21 óra körül is történhetett, és az elkövető volt az, aki a WC-t lehúzta és a zuhanyt megnyitotta a távozása előtt. A vád-

²² Másodfokú ítélet 13–14. o.

²³ Másodfokú ítélet 14–15. o.

²⁴ Másodfokú ítélet 16. o.

²⁵ Másodfokú ítélet 17. o.

²⁶ Másodfokú ítélet 19. o.

²⁷ Másodfokú ítélet 23. o.

lott büntetőjogi felelősségének megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha egyértelműen és kétséget kizáróan bizonyítható, hogy más nem lehetett az elkövető, márpedig a 21 óra tájban történt események komolyan felvetik annak lehetőségét, hogy valaki a sértett lakásában tevékenykedett, és megalapozza annak gyanúját is, hogy más is lehetett az elkövető. Abban az esetben ugyanis, ha a bűncselekmény szempontjából indifferens személy került abba a lakásba, ahol minden csupa vér és egy holttest fekszik a szobában, a józan ész szerint a hatóságokat kellett volna értesítenie. Ezzel összefüggő kérdés, hogy a bűncselekmény elkövetése után ez a személy hogyan juthatott be a lakásba, hiszen a zárhoz tartozó kulccsal nyitották ki a lakást.²⁸

A Kúria ezen túl a bizonyítás legalapvetőbb szabályainak megsértését is megállapította azért, mert az elsőfokú bíróság „elsődlegesen az indítékokat vizsgálta, és amikor egyébként tényszerű adatok nélkül arra a következtetésre jutott, hogy csak és kizárólag a vádlottnak volt indítéka a sértettet megölni, ezt követően a bizonyítási eljárást is ennek megfelelően folytatta le, és minden olyan bizonyítékot, amely ebbe a koncepcióba nem illett bele, azt elvetette. Összességében tehát az indíték szem előtt tartásával mérlegelte a bizonyítékokat és ennek megfelelően állapította meg a tényállást. Az indíték nem tartozik a jogilag releváns tények körébe, ugyanis az emberölés akkor is megállapítható, ha az indíték, motívum nem nyert egyértelmű és kétséget kizáró tisztázást, viszont az indíték önmagában nem elégséges a bűnösség megállapításához. Összefoglalva az elsőfokú bíróság az indítéknak rendelte alá a tényeket és nem fordítva, vagyis nem a kétséget kizáróan bizonyítékokból vont következtetést az indítékra. Erre figyelemmel nem adta kellő indokát annak, hogy abból a tényből – amely egyébként nem nyert egyértelmű és minden kétséget kizáró bizonyítást –, hogy a vádlott felszállt a sértett lakóhelye felé közeledő 12-es buszra, hogyan következik az, hogy ő követte el a bűncselekményt. Azzal a körülménnyel pedig egyáltalán nem is foglalkozott, hogy a kamerafelvételek szerint a következő állomáson nem rögzítették, hogy arról leszállt volna. Az elsőfokú bíróság pusztán spekulatív módon állapított meg olyan tényállást, amelyre nézve semmi bizonyíték nem állt rendelkezésére, például, hogy a sértett ért előbb a lakásba, hogy a vádlott a WC-ben elrejtőzött, hogy dupla felsőruházatban és váltócipővel ment a helyszínrre. Mindezt annak alapján állapította meg tényként, hogy feltételezése szerint nem történhetett másként, mert erre van logikus magyarázat. Az elsőfokú bíróság azokat a tényeket és körülményeket, amelyekre nem talált még logikus magyarázatot sem, egyszerűen »rejtélyesnek« minősítette és megválaszolatlanul hagyta anélkül, hogy egybevetette volna az egyéb tényekkel. Jó példája ennek, hogy figyelemmel arra, hogy a helyszínen apró mintás cipőtalpnyomatot találtak a helyszínelés alkalmával, a bíróság tényként állapította meg, hogy a vádlott a lakásba indulás előtt apró mintás talpazatú cipőt húzott a lábára, kezei védelmére szolgáló 1,5–2 mm bordakötésű »ruhaneműt« használt. Látható tehát, hogy a helyszíni szemle alkalmával észlelt és rögzített nyomokat kivétel nélkül az indíték alapján a vádlott személyéhez kötötte.²⁹

Ezután a Kúria azt vizsgálta, hogy összességében milyen bizonyítékok álltak az elsőfokú bíróság rendelkezésére, amelynek eredményét a következők szerint foglalta össze: „Az első-

fokú bíróság ítélete a 121. oldalon rögzíti, hogy »A bíróság álláspontja szerint ez a kamerafelvétel az, amely mondhatni a legfőbb bizonyítéka a vádlott bűnösségének.« Ez a megállapítás alapvetően téves, ugyanis az a körülmény, hogy a vádlott a buszmegállóban várakozik, majd a buszra felszáll, önmagában bizonyítéknak sem tekinthető, ugyanis bizonyíték az, amely egyéb törvényes feltételek esetén büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik, és alkalmas a vád tárgyává tett tények közvetlen vagy közvetett bizonyítására. A buszra szállás tényéből ugyanis önmagában nem következik, hogy a néhány száz méterre lévő helyszínen emberölés tette az, aki felszállt az arra közeledő buszra. A közvetett bizonyíték közvetlenül nem a büntetőjogilag releváns tényre vonatkozik, hanem csak olyan közbenső tényre, körülményre, amely csak valamely más bizonyítékkal összekapcsolva alkalmas a tényállás megállapítására. Ebben az esetben, ha nem áll rendelkezésre közvetlen bizonyíték, akkor ezen közvetett bizonyítékoknak egy olyan zárt láncolatot kell alkotniuk, amely kizár minden más lehetőséget. Az elsőfokú bíróságnak azonban a kamerafelvételek kivétel – saját maga által is bevallottan – sem közvetlen, sem közvetett bizonyíték nem állt rendelkezésére, következésképpen a buszra szállás tényét kizárólag az indítékkal összekapcsolva tudta a vádlottat pusztán következtetéssel a helyszínhez és a bűncselekményhez kötni. Az indíték viszont nem bizonyíték, hanem a bizonyított tényekből megállapítható olyan lélektani folyamat, amely egyrészt anyagi jogi fogalom, másrészt nem tartozik a törvényi tényállás keretébe. Összességében megállapítható, hogy az elsőfokú bíróságnak nem állt rendelkezésére egyetlen olyan közvetlen, de még közvetett bizonyíték sem, amely a vádlott cselekményével összefüggésbe hozható lett volna. A kihallgatott tanúk a bűncselekmény elkövetése szempontjából periferikus tényekkel és körülményekkel kapcsolatosan tettek vallomást, nevezetesen a vádlott és a sértett kapcsolatáról, a vádlott személyiségéről, szokásairól tudtak csak nyilatkozni. A nyomozás során és a bíróság által kirendelt szakértők pedig kizárólag a bűncselekmény elkövetésének körülményeiről, a helyszínen rögzített nyomokról és az általuk észlelt jelenségekről nyilatkoztak, amelyek viszont semmilyen módon nem hozhatók összefüggésbe a vádlottal. A helyszíni szemle adataiból és az ott rögzített nyomokból egyértelmű és kétséget kizáró bizonyítást nyert, hogy a sértettet feltűnően brutális módon megölték, utána bevonszolták a szobába, hogy ablakot nyitottak, hogy a szekrényből kirámoltak, hogy a vért felmosták vagy elkenették, majd a lakást kulcsra zárva abból távoztak, de arra nézve, hogy mindezt a vádlott tette volna, sem közvetlen, sem közvetett bizonyíték nem állt a bíróság rendelkezésére.³⁰

Határozatának indokolásában a Kúria végezetül maga is megerősítette a másodfokú bíróság értékelését abban is, amelylyel rámutatott „arra a sajátos ítéletszerkesztési, illetve nyelvtani sajátosságra, amelynek alapján a törvényszék már úgy idézte szakértői véleményeket, mintha azok egyértelmű bizonyítékai lennének azoknak az eseményeknek, amelyeket a törvényszék akként rögzített, hogy azokat a vádlott valósította meg, nevezetesen »a vádlott kesztyűben követte el«, »a vádlott azért nyitott ablakokat«, »a vádlott a sárga kabátot valamilyen ruhadarabbal, akár szövetkesztyűvel fogta meg«, »a vádlottnak a WC-ben várakoznia kellett« stb. Megfelelő bizonyítékok hiányában a bíróság abból kiindulva, hogy kizárólag a vádlottnak volt indítéka, és a sértett halálának napján felszállt a sértett lakásának irányába

²⁸ Kúria Bhar.III.2.003/2015/3. sz. végzés (a továbbiakban: harmadfokú határozat) 9–11. o.

²⁹ Harmadfokú határozat 12–13. o.

³⁰ Harmadfokú határozat 15–16. o.

közlekedő 12-es buszra, arra a következtetésre jutott, hogy csakis a vádlott lehetett az elkövető, ezért a helyszínen talált nyomokat tényként kötötte össze a vádlott személyével, és állapította meg, hogy az ablakokat ő nyitotta bukóra, hogy apró mintázatú cipőt vett magára, hogy a holttestet a szobába behúzta, hogy a szekrényből a ruhákat kirámolta, hogy a felmosóval a nyomokat eltüntette, a vért elkente, hogy a konyhában a vért felmosta, mindezt kizárólag spekulatív módon abból kiindulva, hogy mivel a vádlott volt az elkövető, akkor ezek az események másként nem történhettek. A bíróság tehát nem a bizonyított tények alapján állapította meg a vádlott bűnösségét, hanem a bűnösségét vélelmezve³¹ rögzítette a tényeket.³²

Mindennek tükrében szintén nem lehet meglepő az sem, hogy a Kúria a 2016. március 1-én meghozott Bhar. III.2.003/2015/3. számú végzésével – helyes indokaira tekintettel – helybenhagyta a másodfokú bíróság ítéletét.

IV. Lezárt ügy

Ezzel a közkedvelt, kiváló munkát végző 40 éves bírósági tisztviselő brutális megölésének ügyében indult eljárás az általános szabályok szerint végérvényesen lezárult a gyilkosának felelős-

³¹ Ld. pl. FARKAS ÁKOS: *A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*, Osiris Kiadó, 2002, 125. o.; FÁZSI LÁSZLÓ: „A bűnösség rejtett vélelme” *Miskolci Jogi Szemle* 2011/2. sz. 145–148. o.

³² Harmadfokú határozat 16–17. o.

ségre vonása nélkül, amire (a több évig tartó és horribilis bűnügyi költség felmerülését eredményező büntetőeljárás után) valószínűleg már soha nem is fog sor kerülni, így sok más gyilkossal egyetemben³³ e bűncselekmény elkövetője is közöttünk él – szabadon. Azzal persze minden jogász tisztában van, hogy „az »anyagi igazság« érvényesülésére nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány”,³⁴ amely alkotmánybírói álláspontnak a helyességét pedig nem csupán a forrása, hanem a realitása miatt sem lenne értelme vitatni. Az azonban már nem csak egy jogász számára lehet aggasztó körülmény, ha a nyomozó hatóság preconcepciója, illetve felületessége folytán esély sem lehetett a gyilkos kilétének megállapítására, mint ahogy az is, ha a bíróságot nem az anyagi igazság tisztázása, hanem a vád alátámasztása vezérli az ítélezésben, amelynek következtében egy olyan ember meghurcolására került sor, akinek egyetlen „bűne” az áldozathoz fűződő érzelmi viszonya volt.

³³ Ld. pl.: FÁZSI LÁSZLÓ: „Ki lesz a bírójuk?” *Belügyi Szemle* 2011/7, 179–187. o.; FÁZSI LÁSZLÓ: „Mérgező emberölési ügy vádlottjának felmentése” *Rendészeti Szemle* 2009/3, 103–108. o.; FÁZSI LÁSZLÓ: „Gyilkosa közöttünk él” *Belügyi Szemle* 2006/5, 58–66. o.; FÁZSI LÁSZLÓ: „Egy beismerésben levő vádlott felmentésének története” *Bírák Lapja* 2003/2, 70–73.; FÁZSI LÁSZLÓ: „Egy beismerő vallomásról egy felmentő ítélet kapcsán” *Bírák Lapja* 2002/1, 37–39. o.

³⁴ 9/1992. (I. 30) AB határozat, Indokolás V/4.

GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ*

Gyakorlati problémák és alkotmányos aggályok az orvvadászat tényállásával kapcsolatban

1. Bevezető gondolatok a 2023 őszén hatályba lépett jogszabályváltozásokkal kapcsolatban

A Magyar Közlönyben 2023. október 16-án jelent meg az agrárminiszter 57/2023. (X. 16.) AM rendelete egyes vadgazdálkodással összefüggő miniszteri rendeletek módosításáról. Saját ügyvédi gyakorlatom alapján is állíthatom, ez a módosítás nemcsak a jövőre vonatkozóan fogja alapvetően megváltoztatni a Btk. 245. § c) pontja szerinti orvvadászat gyakorlatát, de a folyamatban lévő ügyekre is kihat. A Vtv. végrehajtási rendeleteként a Btk. 245. § egyik háttérnormájaként is funkcionáló jogszabály a következő új szabályozást tartalmazza:

16. § (1) A 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet 69. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép, és a § a következő (5)–(7) bekezdéssel egészül ki:

„(4) Vaddisznó, borz, róka, aranyakál, nyestkutya és mosómedve éjszakai vadászatán a vadász köteles keresőtávcsövet, céltávcsövet, valamint lámpát használni. Vaddisznó, róka, nyestkutya, mosómedve, valamint a vadászati hatóság külön engedélyével a borz és az aranyakál éjszakai vadászatához célzást segítő mesterséges fényforrás is használható.

(5) Az állomány hatékony szabályozása céljából elektronikus akusztikai eszköz használható a) a róka, továbbá b) a vadászati hatóság engedélyével az aranyakál vadászatához.

(6) Az állomány hatékony szabályozása érdekében vagy állategészségügyi indok fennállása esetén a (4) bekezdésben meghatározott vadfajok éjszakai vadászatához

a) a hivatásos vadász munkaköri feladatai ellátása során – a borz és az aranyakál elejtéséhez a vadászatra jogosult kérelmére a vadászati hatóság külön engedélyével –,

b) a vadász a vadászatra jogosult kérelmére a vadászati hatóság külön engedélyével elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközt is használhat.”

Tanulmányomban az új szabályozásnak megfelelően elemzem a továbbiakban is bűncselekménynek minősülő, és a hatályos szabályozás alapján már bűncselekménynek nem minősülő estek körét.

2. Az orvvadászat hatályos szabályozása és a várhatóan megjelenő új gyakorlati problémák¹

Btk. 245. § Aki

a) vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadásztként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,

b) külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el,

c) külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kéméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,

bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekményt² a hatályos Btk. emelte be először a büntetendő magatartások körébe (több kiváló elméleti és gyakorlati büntetőjogász, így különösen Elek Balázs és Makai Lajos javaslata alapján), ezt megelőzően szabálysértésnek minősült. Az 1872. évi VI. törvény és az 1883. évi XX. törvény volt az

¹ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (szerk.): *Magyar Büntetőjogi Különös Rész* Osiris Kiadó Budapest, 2023. 204–208. o. alapján.

² Részletes elemzését ld. ELEK BALÁZS: *Vadászok, balászkok a büntetőjogi hájlójában* (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015.).

* Tanszékvezető egyetemi tanár, ügyvéd, PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

első két magyar jogszabály, ami az orvvadászattal is foglalkozott. E törvények a vadászati kihágásokat rendelték büntetni majd a 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet szabálysértésnek minősítette a jogosulatlan vadászatot. Ezt a szabálysértést az követte el, aki vadászjegy nélkül vadászott, illetve nem rendelkezett a vadászat gyakorlásához szükséges megfelelő feltételekkel, valamint aki tiltott helyen vagy időben, illetőleg tiltott vadra, valamint tiltott módon vadászott. A korábbi Btk. az állatkínzás keretei között már 2004 óta büntette az orvvadászat egyes elkövetési magatartásait, így bűncselekménynek minősült a vadászatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon megvalósuló vadászat. Önálló tényállásként az orvvadászat a Btk. 245. §-ában foglalt tényállással került be a hazai büntetőjogba, 2013. július 1-től kezdődő hatállyal.

A bűncselekmény jogi tárgya tágabb értelemben a természet védelméhez fűződő társadalmi érdek, közelebbről a vadállomány észszerű hasznosítása és védelme. A bűncselekmény elkövetési tárgya a vad, azaz a Magyarországon a vadon élő állatfajok közül kizárólag a vadászható állatfajok egyede. Nem elkövetési tárgya ezért ennek a bűncselekménynek a természetes élő környezetben vadon élő, nem vadászható állatfaj, kivéve egyes fokozottan védett és védett gerinces állatokat, valamint az állatkertben bekerített helyen tartott vad.

Az orvvadászat keretdízpozíció, csak a keretet kitöltő jogszabály elsősorban a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.), de jelentősége van a tényállási elemek megállapításánál a Vtv. végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletnek is. Az orvvadászat tényállásának lényege a jogellenesen folytatott vadászat. A jogszerűen folytatott vadászat a Vtv. értelmében a vadnak engedélyezett eszközzel, vagy ragadozó madárral és engedélyezett módon, vadász által, vadászterületen történő elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenység. A vadászatot jogszerűen csak vadász gyakorolhatja, kizárólag olyan vadászterületen, ahol vadászatra jogosultsággal rendelkezik. Vadász a háttérnorma szerint csak olyan személy lehet, aki érvényes vadászjeggyel vagy vadászati engedéllyel, illetve – vadászlőfegyverrel vadászó vadász esetén – vadászlőfegyvertartási engedéllyel, vagy – a ragadozó madárral vadászó vadász esetén – a természetvédelmi hatóság által ragadozó madár tartására kiadott engedéllyel, elöltöltő fegyverrel folytatott vadászat esetén az elöltöltő fegyver vadászati célú használatára jogosító engedéllyel, vadászíjjal folytatott vadászat esetén vadászíjászatra feljogosító kiegészítő vizsgával, vagy magyar agárral folytatott vadászat esetén agarászatra feljogosító kiegészítő vizsgával, és vadászatra alkalmas magyar agárral rendelkezik. A vadász csak olyan vadászterületen gyakorolhatja a vadászatot, ahol vadászatra jogosultsággal rendelkezik. A vadászterületen vadászatra jogosultsággal rendelkezik a vadászterület tulajdonosa, a vadászati jog haszonbérbe adása esetén a haszonbérelő, a vendégvadász és a bérvadász. A vadászat csak akkor jogszerű, ha az a Vtv.-ben engedélyezett eszközzel történik.

Az elkövetési magatartások körét három nagyobb csoportban szabályozza a tényállás. Aszerint, hogy valaki rendelkezik-e a vadászat gyakorlásához szükséges feltételekkel és megfelelő engedélyekkel, vagy nem, az orvvadászat elkövetőjének két alapvető típusát különböztetjük meg: a „belső” és a

„külső” orvvadászt. Az elkövetési magatartások három nagy csoportja a következő:

I. A belső és a külső orvvadász közötti különbségtételt az a) pont tartalmazza: vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászóként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. Jól látható tehát a különbség az elkövető két fajtája között: az első a vadászat gyakorlásához szükséges feltételek egyikeként sem felel meg, a magatartása emiatt a jogszerű vadászat személyi feltételeinek teljes hiánya miatt tényállásszerű. Ezt az elkövetési magatartást csak „nem vadász” valósíthatja meg („külső orvvadász”). Az a) pont második fordulatában meghatározott elkövetési magatartást tanúsító elkövető a vadászat gyakorlásához szükséges valamennyi feltételnek megfelel, azaz vadász. A magatartása azzal válik tényállásszerűvé, hogy nem rendelkezik a számára idegen vadászterületen vadászati jogosultsággal („belső orvvadász”).

II. A b) pontban meghatározott elkövetési magatartást az követi el, aki külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el. Az előző és a következő elkövetési magatartás egyaránt a „tevékenységet végez” fordulatot tartalmazza, vagyis magatartási tényállások. Álláspontom szerint a b) pont esetében nem elég, ha az orvvadász „tevékenységet végez”, a befejezettséghez a vad elejtése vagy elfogása is szükséges, vagyis a b) pont eredménytényállás. A vad elejtése vagy elfogása nélkül legfeljebb kísérlet állapítható meg. A vadászati idény az a naptári időszak, amely a vadászati éven belül kijelöli az egyes vadfajok vadászatának idejét. A vadászati idényt a miniszter a természetvédelemért felelős miniszterrel egyetértésben rendeletben állapítja meg. Vadászati tilalmi időt jogszabály és hatósági határozat is elrendelhet. A vad elejtése annak terítékre hozását (megölését), míg elfogása az élő vad különböző eszközök alkalmazásával történő birtokba vételét jelenti.

A tilalmi időt tehát külön jogszabály határozza meg, és a cselekmény csak akkor büntetendő, ha a tilalom a vadfaj valamennyi egyedére kiterjed, de mindegyik kommentár hangsúlyozza, hogy a vadászati tilalmi idő vonatkozásában a jogszabály mellett a hatósági határozatnak is relevanciája van. Megjegyzni a védelem, hogy ezt maga a vádirat is tartalmazza! A vadászati tilalom kiterjedhet az adott vadfaj valamennyi egyedére vagy csak meghatározott egyedeire, a bűncselekménynek ez a fordulata csak akkor valósul meg, ha a tilalom az adott vadásztársaság vonatkozásában, az adott időpontban az adott vadfaj valamennyi egyedére kiterjed. A Btk. indoklása is rámutat arra, hogy a csak bizonyos egyedekre fennálló tilalmi idő megszegése a Vtv. vadvédelmi bírságra vonatkozó rendelkezései szerint szankcionálható.

Külső szakértőként volt lehetőségem az új Btk. kodifikációjában részt venni, ahol az orvvadászattal kapcsolatos új tényállás b) pontjának megalkotásakor fontos szempont volt, hogy ne legyen bűncselekmény, ha egy adott vadfaj bármelyik egyedére lehet vadászni, de a vadász egy más egyedre lő ki.

A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet módosítása, az egyes vadgazdálkodással összefüggő miniszteri rendeletek módosításáról szóló 52/2020. (X. 27.) AM rendelet az alábbi rendel-

kezelésekkel egészült ki és a kihirdetést (2020. október 27.) követő 5. napon, azaz 2020. november 1. napján lépett hatályba. Az agrárminiszter 2/2021. (II. 5.) AM rendelete egyes vadgazdálkodási és agrártámogatási tárgyú rendeletek módosításával kapcsolatban az alábbi (piros színnel jelölt) módosult a Vhr. 5. számú melléklet I. pontjában. Az agrárminiszter 38/2021. (X. 21.) AM rendelete módosította a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletet.

A gímszarvasra a következő vadászati idények vonatkoznak, évék óta:

- gímszarvasbika: szeptember 1. – január 31.
- érett bika: szeptember 1. – október 31.
- tehén: szeptember 1. – január 31.
- ünő: május 1. – február utolsó napja
- borjú: szeptember 1. – április 30.

Vagyis nincs az évnek egy olyan napja sem, amikor valamennyi egyedre tilalom lenne a gímszarvas vonatkozásában. A vaddisznó és a muflon kos pedig egész évben vadászható. Álláspontom szerint a Btk. 245. § b) pontja szerinti orvvadászat vaddisznóra, gímszarvasra és muflonra a jelenleg hatályos szabályozás szerint egyáltalán nem követhető el, hiszen nincs az évnek egyetlen olyan napja sem, amikor legalább valamelyik egyede ne lenne vadászható.

III. A harmadik fordulat szerint orvvadászat az is, ha valaki (akár „belső”, akár „külső” orvvadászként) tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kémlelt területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. A háttérnorma szerint tiltott vadászati eszköz:

- a mérgezett hegyű és robbanó fejű nyílvesző;
- a számszerű;
- e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott követelményeknek meg nem felelő, lőfegyverre szerelt hangtompító eszköz;
- a hurom, horog, madárlép, verem;
- a működése vagy felhasználása körülményei folytán nem szelektív háló;
- az önműködő (automata) és öntöltő (félautomata) golyós lőfegyver;
- vak, illetve megcsonkított élő csali állat;
- az áramütést előidéző elektromos eszközök;
- az emlősfajok ejtőhálóval történő befogásának kivételével a robbanószerkezetek;
- elektronikus képnagyítóból vagy képátalakítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök (de a háttérnorma kimondja, hogy a hivatásos vadász munkaköri feladatainak ellátásakor, illetve a vadász vadászata során éjjellátó keresőtávcsövet is használhat);
- mérgezett vagy altató csalétek.

A háttérnorma 2023-as módosítása azonban kimondja a következőket is:

„37/A § (2) A hivatásos vadász munkaköri feladatainak ellátásakor, illetve a vadász a vadászat során éjjellátó keresőtávcsövet is használhat.

(3) Az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott vadfajok esetében és előírt időszakban a vadállomány hatékony szabályozása érdekében vagy állategészségügyi indok

fennállása esetében – az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott esetekben a vadászati hatóság engedélyével – az (1) bekezdés 11. pontjában meghatározott eszköz is használható.

(4) A (3) bekezdés szerinti engedélyt a vadászati hatóság akkor adja meg, ha az (1) bekezdés 11. pontjában meghatározott eszköz használata

a) a vadon élő állatok és növények, valamint a természetes élőhelyek védelme érdekében,

b) a növényi kultúrák, a termés, az állatállomány, az erdők, a halállományok védelme, a vizek súlyos károsodásának megelőzése érdekében, vagy

c) a közegészség vagy közbiztonság védelmében az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott vadfajok állományának hatékony szabályozása céljából szükséges.”

A tiltott vadászati módokat is a Vtv. határozza meg. Tilos a vadat lábfogó csapóvassal, vagy a vonatkozó EK-rendeletben foglalt csapdázási módszerrel, valamint mérgező alkalmazásával elfogni, illetve elpusztítani. A vadászati hatóság viszont a mérgező hatású anyagok használatára vonatkozó külön jogszabályok figyelembevételével engedélyezheti szelektív mérgező alkalmazását. Tiltott vadászati módoknak minősül továbbá a vadászati idénytől függetlenül az olyan időpontban történő vadászat, amikor a vad menekülési lehetősége bármilyen természeti ok miatt jelentősen korlátozott. A „kőbor” kutyák vagy macskák elejtése sem megengedett, kivételesen viszont a vadászterületen a vadász a vadállomány védelme érdekében elfoghatja vagy elejtheti, ha a tulajdonosának felderítésére nincs közvetlen lehetőség

- a vadat űző vagy a vadat elejtő kutyát, ha a vad sérelme másként nem hárítható el, továbbá
- fertőzés továbbterjedése vagy másként el nem hárítható támadás megakadályozása céljából a kutyát vagy macskát.

(Ezek a kivételek nem vonatkoznak a felismerhető jellel ellátott, rendeltetésüknek megfelelően alkalmazott vadász-, mentő-, jelző-, vakvezető, rokkantsegítő és terápiás kutyára.)

A tiltott vadászati eszközök közül ki kell emelni gyakorlatban számos problémát és félreértést okozó éjjellátó/hőkamera céltávcsöveket. Ezek ugyanis a vadászati hatóság engedélyével használhatók ma már: tehát nemcsak a hivatásos vadászok, hanem bármely sportvadász is vadászhat ilyen eszközökkel, ha az adott vadásztársaság kérelme alapján a hatóság az engedélyt kiadta. 2023 végén még egyáltalán nem lehet egységes joggyakorlatról beszélni e tekintetben, ami büntetőjogi értelemben alapot adhat szinte bárki számára, aki vadászat során ilyen eszközt használ, hogy tévedésre mint büntethetőséget kizáró okra hivatkozzon. Az éjjellátó vagy hőkamerás keresőtávcsövek viszont teljesen legálisak, és két nagy csoportja van. Az első a binokuláris („kétszemes”) keresőtávcsövek, ezek vadászat során korlátozás nélkül használhatók a Vtv. megengedő rendelkezése alapján. Az viszont már nem egyértelmű, hogy a monokuláris („egyszemes”) éjjellátó vagy hőkamerák legálisan használhatók-e, különösen akkor, ha úgynevezett szorítóbilinccsel is el vannak látva, tehát a nappali céltávcső elé vagy mögé helyezhetők. Álláspontom szerint az in dubio pro reo elvének alkalmazásával keresőtávcsövek kell minősíteni ezeket az eszközöket, az éjjellátó céltávcsőhöz szükséges enge-

dély beszerzése ezeknél véleményem szerint nem szükséges, de nem zárható ki, hogy felesleges óvatosságból néhányan ezekre is megkérlik az engedélyt. Az ilyen eszközök („előtétek”) ugyanis csak akkor minősülnek engedélyköteles eszköznek, ha kétséget kizáróan bizonyítható, hogy célzásra és nem keresőtávcsőként használják őket, vagyis akkor, ha a lövést azzal teszi meg a vadász a vadra.

Az éjjellátó céltávcsövek jelentős része ugyanakkor haditechnikai eszköznek is minősül, amit engedély nélkül lehet birtokolni ugyan, de kereskedni vele engedély hiányában bűncselekménynek minősülhet. A hatályos 156/2017. (VI. 16.) Korm. rendelet 1. számú melléklete tartalmazza az engedélyköteles haditechnikai eszközök és szolgáltatások jegyzékét. Ezen belül az ML1, az ML5 és az ML15 fejezet határozza meg, hogy mely éjjellátó eszközök, hőkamerák, céltávcsövek tekinthetők haditechnikai eszköznek. Ezek gyakorlatilag a kifejezetten katonai felhasználásra tervezett képerősítő berendezések és céltávcsövek. Az ML15. fejezet ugyan nem vonatkozik az „első generációs képerősítő csövekre”, vagy a kifejezetten az „első generációs képerősítő csövek” alkalmazásával tervezett berendezésekre, de témánk szempontjából ez nem is lényeges. Ilyen haditechnikai eszközök engedély nélküli birtoklása ugyanis nem valósítja meg a Haditechnikai termékkel vagy szolgáltatással visszaélést (Btk. 329. §), Magyarországon jelenleg bárkinek a birtokában lehet engedély nélkül bármilyen katonai éjjellátó vagy hőkamera eszköz, legyen az úgynevezett kereső, vagy akár a legmodernebb katonai éjjellátó fegyvertávcső. Ennek oka egyszerű, a tényállás alapesetben a következő magatartásokat rendeli büntetni:

329. § (1) Aki

a) engedély nélkül vagy az engedély kereteit túllépve haditechnikai terméket gyárt, forgalomba hoz, vagy haditechnikai szolgáltatást nyújt,

b) haditechnikai terméket az engedélytől eltérően használ fel,

c) tiltott haditechnikai terméket előállít, megszerez, felhasznál, tart, átad, forgalomba hoz, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Vagyis a birtoklás csak a tiltott haditechnikai termékre vonatkozik, nem bármilyen haditechnikai termékre. Tiltott haditechnikai termékek azok az eszközök, amelyek még a Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek birtokában sem lehetnek jogszerűen, ilyenek például az akasztófák és egyéb kivégzőeszközök. A forgalomba hozatal viszont valamennyi haditechnikai termékre vonatkozik, mint ahogy a szolgáltatásnyújtás is. Ebből levezethetően tartani, birtokolni ugyan lehet engedély nélkül bármilyen elektronikus optikai eszközt akkor is, ha az haditechnikai eszköznek minősül, de külön engedély nélkül forgalmazni (például vadászboltban árulni) vagy akár javítani engedély nélkül két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy hazánkban jelenleg bármilyen kereső vagy céltávcső birtokolható sportvadászok vagy fegyvertartási engedéllyel nem rendelkező magánszemélyek esetében is, jelentősége csak a kereskedelem és a szerviz esetében van annak, hogy az illető rendelkezik-e engedéllyel.

Az orvvadászat alanya bárki lehet: belső és külső orvvadász egyaránt. A belső orvvadász viszont speciális alanynak minősül. A jelen tanulmány szerzője egyetért Makai Lajos álláspontjával, aki szerint az orvvadászat megállapításakor az ítéletben akkor is meg kell hivatkozni, hogy a tényállás a) pontjának melyik fordulatába ütközik az elkövető magatartása, ha a b) vagy a c) pont szerint mondja ki a bíróság a bűnösségét, hiszen a b) és a c) pontba ütköző magatartásokat is elkövetheti akár külső, akár belső orvvadász is. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el, akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal is.

Az a) és c) pont szerinti elkövetési magatartások esetében, ha a természetkárosítás elkövetési tárgyát képező állat (például hiúz, medve stb., vagyis hazánkban nem vadászható vadfaj) elejtésére vagy elfogására kerül sor, csak a természetkárosítás megállapítása indokolt, mivel az speciális bűncselekmény az orvvadászathoz képest. Ha az elkövető az elejtésre vagy elfogásra irányuló tevékenységet a természetkárosítás elkövetési tárgyát képező állat elejtése vagy elfogása végett tanúsítja, de az eredmény még nem állt be (nem ejtette el vagy nem fogta el a vadat, vagyis a vadászat ilyen értelemben sikertelen, eredménytelen volt), akkor az a) vagy pedig a c) pont szerinti orvvadászat valósul meg, természetkárosítás nem. A 245. § b) pontjában írt cselekményhez képest azonban a természetkárosítás mindig speciális bűncselekmény, csak azt kell megállapítani. Az orvvadászat és a lopás viszont halmazatban megállapítható, ha az elkövető a vadat el is tulajdonítja az orvvadászat során. A 245. § a) és c) pontjában írt bűncselekmény és a rongálás halmazata is valós. A b) pont szerinti bűncselekmény mellett azonban rongálást megállapítani halmazatban nem lehet. A b) pont szerinti elkövetési magatartás esetén a rendbeliség mindig az egyedek számához igazodik.

Megjegyezzük, hogy egy adott vadásztársaságon belül a hivatásos vadász – mint „belső orvvadász” – sikkasztást valósít meg, ha eltulajdonítja az általa elejtett vadat, hiszen a vad a Vtv. értelmében a vadgazdálkodási tevékenység körében a hivatásos vadászra van bízva.

3. Alkotmányos aggályok a Btk. 245. § c) pontjával kapcsolatban

A Btk. 245. § c) pontja keretdiszpozíció, és a keretet kitöltő jogszabály olyan lényeges változása következett be 2023 végén, ami a folyamatban lévő büntetőeljárásokra is kihat. Az 1/1999 BJE határozat szerint: „Ha a Btk. Különös Részének valamely rendelkezése ún. keretdiszpozíció, és az annak keretét kitöltő jogszabályi rendelkezésekben a bűncselekmény elkövetése után olyan mérvű változás következik be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, e változás – a meghatározott időre szóló jogszabályok kivételével – a Btk. 2. §-ának második mondatára figyelemmel az elbíráláskor hatályban lévő büntetőjogi szabályozás visszaható hatályú alkalmazását alapozza meg.” Az idézett BJE szerint, ha a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mérvű változás következik be,

amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az addigi büntetőjogi védelmet megszünteti, akkor ez már a büntetőtörvény megváltozásának tekintendő. Ezeknek a jogszabályoknak rendelkezései ugyanis a keretrendelkezésként meghatározott törvényi tényállás egyes elemeit konkretizálják. Gyakorlatilag tehát az elkövetéskori és elbíráláskori jogi szabályozás a keretkitöltő rendelkezéssel együtt, teljes egészében vetendő össze. A jelen helyzetben ezen összevetés eredményeként az állapítható meg, hogy a keretkitöltő rendelkezésekben olyan mértékű változás következett be, amely a kötelezettség megszüntetésével vagy a tilalom feloldásával az eddigi büntetőjogi védelmet megszüntette, ezért a 2023 végi háttérnorma módosításnak visszaható ereje van.

A jövőben az éjjellátó és a hőkamerás céltávcsövek vonatkozásában negatív tendencia lehet majd, ha a hatóságok a helytelen jogszabály-értelmezésből adódóan olyan cselekményeket minősítenek bűncselekménynek, amelyek esetében kizárható a tényállásszerűség. Az éjjellátó eszközök illetve hőkamerák kereskedelme bizonyos esetekben minősülhet ugyan bűncselekménynek, de a megszerzése és a tartása nem. Bármelyik sportvadász bármilyen típusból bármennyit tarthat otthon. Ezekkel vadászhat is, ha a szükséges engedéllyel rendelkezik az adott vadászterületen. Ha rendőri ellenőrzés során ilyen eszközt találnak egy sportvadásznál, rendkívül alaposan kell vizsgálni majd, hogy az adott vadász az adott vadászterületen rendelkezett-e engedéllyel az adott vad vadászatához ilyen eszköz használatára.

Mivel annyi a bizonytalanság, ami a joggyakorlat során előfordulhat, álláspontom szerint a Btk. 245. § c) pontja a hangtompító és az elektronikus képnagyítóból vagy képátalkítóból álló, éjszakai lövésre alkalmas célzóeszközök vonatkozásában alkalmazhatatlanná vált, illetve az alkalmazása sérti a jogbiztonság követelményét.

„Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság egyik legfontosabb alkotóeleme a jogbiztonság. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a jogbiztonság megköveteli, hogy a jogrendszer egésze, annak részterületei, valamint egyes szabályai világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára előre láthatóak legyenek, továbbá a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzanak [9/1992. (I. 30.) AB határozat, ABH 1992, 65–66.; 38/2012. (XI. 14.) AB határozat]. A jogbizton-

ság teremti meg a lehetőséget a jogalanyoknak arra, hogy magatartásukat ténylegesen a jog előírásaihoz tudják igazítani [3208/2013. (XI. 18.) AB határozat]. A jogállamiság és azon belül a jogbiztonság követelményeinek teljesülését az Alkotmánybíróság különös gonddal vizsgálja az állami erőszak legális alkalmazásának területén, vagyis a büntetőhatalom gyakorlásával összefüggésben. Az Alkotmánybíróság büntetőjogi tárgyú határozataiban következetesen hangsúlyozza, hogy az állam büntető hatalma korlátozott közhatalmi jogosítvány, a büntetőjog a jogrendszer szankciós zárköve, ultima ratio [lásd pl. 4/2013. (II. 21.) AB határozat]. Alapvetésként fogalmazza meg, hogy alkotmányos jogállamban az államnak nincs és nem is lehet korlátlan büntető hatalma, mivel maga a közhatalom sem korlátlan. Az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. Ezen beavatkozás markáns formája a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazása. A büntetőhatalom jogállami gyakorlásának ismérve továbbá, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás egészére – a büntetőség feltételeitől kezdve a büntetés végrehajtására vonatkozó szabályokig – ugyanazok az alkotmányos követelmények érvényesek. A büntető anyagi jog büntetéssel fenyeget, a bíróság a szankciót a törvényben szabályozott eljárás során kiszabja, az állam pedig a végrehajtó szervek eljárása útján végrehajtja: így áll össze a büntető igazságszolgáltatás komplex, összefüggő szabály- és intézményrendszere. A büntetőjog alkotmányos garanciarendszere által szabott korlátok pedig ezen büntetőjogi felelősségi rendszer valamennyi elemére és intézményére vonatkoznak. Ennek megfelelően a büntető jogkövetkezményekre is irányadónak kell tekinteni a büntetőjog alkotmányos garanciarendszerének elemeit.”³

Álláspontom szerint hőkamerás vagy éjjellátó céltávcső, illetve hangtompító használata esetén a jelenleg hatályos szabályozás alapján büntetőeljárást indítani erősen aggályos, az in dubio pro reo elvének megfelelően pedig a jelenleg még folyamatban lévő ilyen eljárásokat meg kellene szüntetni.

³ CZINE ÁGNES: A jogállamiság, a jogbiztonság és az enyhébb elbírálás összefüggései. *Magyar Jog*, 2017/5., 266. o.).

GARAJSZKI ZOLTÁN¹

A védői titokjog korábbi, mint a gyanúsítás – A védői titok kezdete az EJEB ítéletei és az Alkotmánybíróság minimumstandardja alapján

„A tisztességes eljárás egyik alapvető jellemzője, hogy minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van ahhoz, hogy védő segítségével hatékonyan védekezhessen.² Az a szabály, hogy a gyanúsított számára biztosítani kell a jogi segítségnyújtáshoz való hozzáférést, attól a pillanattól áll fenn, amikor az Egyezmény autonóm értelmében vett »bűncselekményre vonatkozó gyanú« merül fel ellene³. Ebben az összefüggésben a Bíróság leszögezi, hogy egy személy nem akkor szerzi meg a 6. cikk szerinti védelem alkalmazhatóságára való jogot, azaz a gyanúsított státust, amikor ezt a státust formálisan kijelölik számára, hanem akkor, amikor a hazai hatóságoknak valószínűsíthető okuk merül fel az adott személy bűncselekményben való részvételével kapcsolatban.⁴ [Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE vagy Egyezmény) 6. cikkének értelmezéséhez kiadott Útmutató⁵ 450. pontja.]

I. Bevezető: a védői titok legkorábbi szakaszának jelentősége

Az Európai Ügyvédek Napja (október 25.) alkalmából 2021-ben kiadott kézikönyv előszavában Margarete von Galen, a

¹ Ügyvéd, adószakértő, könyvvizsgáló, gazdasági büntetőjogi szakjogász hallgató.

² Salduz kontra Törökország [GC], 51. §; Ibrahim és mások kontra Egyesült Királyság [GC], 255. §; Simeonovi kontra Bulgária [GC], 112. §; Beuze kontra Belgium [GC], 123. §.

³ Simeonovi kontra Bulgária [GC], 110. §.

⁴ Truten kontra Ukrajna, 66. §; Knox kontra Olaszország, 152. §, továbbá például az Útmutatóban nem hivatkozott Brusco kontra Franciaország, 1466/07. sz. ügy, 47. §, 2010. október 14.

⁵ https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf (2022.08.31.).

CCBE elnöke arra hívta fel a figyelmet, hogy „Az ügyvédek üldözése gyakran kapcsolódik az ügyvédeknek ügyfeleikkel s az ő ügyeikkel való egyenlőségtételével.”⁶ Ez az aggodalom megfelel az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) következetes gyakorlatának is. A Leotsakos v. Görögország 30958/13. sz. ügy⁷ 38. §-ában és az ott hivatkozott ítéletek szerint „A Bíróság többször megállapította, hogy a jogi szakma tagjainak üldözése és zaklatása az Egyezmény rendszerének lényegét sújtja.”⁸

Az ügyfél büntetőügyében az ügyvéd leggyakrabban részesként vagy bűnpártolóként kerülhet gyanúsításra. Sajnos a nyomozói mérlegelés tág teret kap, főképp a gazdasági büntetőügyekben az okiratszerkesztő, tanácsadó vagy az alapügyletben ügyvédként másképp köz-

reműködő jogi képviselő magatartásának minősítésében. A védőként tevékenykedő ügyvéd pedig hivatását teljesíti, amikor „a büntetőeljárás sikerét megghiúsítani törekszik” [Btk. 282. § (1) bek. b) pont]. A büntetőeljárás kapcsán a „siker” azonban egészen mást jelent a nyomozó hatóság és a terhelt oldaláról, törvényi fogalom meghatározás pedig nincs. A bűnpártolás törvényi tényállása nem mentesíti a jogszerű cselekményeket, ha az alkalmas lehet a büntetőeljárás sikerének megghiúsítására. A kommentárok sem korlátozzák a széles nyomozói mérlegelési szabadságot. A Kónya István által szerkesztett Btk. Kommentár⁹ a tényállás felderítésének akadályozását említi ilyen cselekményként. Az ügyészeknek készült, Belovics Ervin és Polt Péter által szerkesztett Btk. Kommentár¹⁰ példaként a „nem alakszerű kihallgatás körében tett nyilatkozat” szerepel, mely védő esetében is könnyen minősíthető elkövetési magatartásként. Ezért bonyolult ügyekben előfordul a hatósági szempontból „kekeckedőnek”, időhúzóknak tűnő, ügyféli oldalról alapos és agilis ügyvédek ügyből történő kiiktatására egy – mérlegelés alapján történő – bűnpártolói vagy részesi gyanúsítás. Megalapozatlan gyanúsítás miatt még tudtommal soha nem marasztaltak el nyomozót és ügyészt sem panasz téves elutasítása miatt, bármilyen tragi-

⁶ <http://ugyvedforum.hu/cikkek/2021/10/nincs-igazsagszolgalattas-fuggetlen-ugyvedek-nelkul-europai-ugyvedek-napja-oktober-25-a-cbe-hatarozott-hangot-utott-meg-a-jogallamisag-erdekeben-is>.

⁷ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186449>.

⁸ Elçi és társai v. Törökország, 23145/93 és 25091/94 sz. ügyek, 669. §, Xavier Da Silveira v. Franciaország, no. 43757/05, 41. §. De később, ugyanezt mondta ki többek között Kruglov és társai v. Oroszország (11264/04) sz. ítélet (<http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200719>) 125. §-a is.

⁹ MÉSZÁR RÓZA in: *Magyar Büntetőjogi I–IV. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára*, szerkesztő: dr. Kónya István, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2023.

¹⁰ BELOVICS ERVIN in: *A Büntető Törvénykönyv kommentárja (ügyészeknek, szerk.: Belovics Ervin, Polt Péter)*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2021.

kus ennek hatása az ügyvédre és bármennyire is nehezíti meg az ügyfél védekezését.

Ha pedig az ügyfél ügyében az ügyvéd – mint részes vagy mint bűnpártoló – megalapozottan gyanúsítható személynek minősül, akkor az – egyébként tanúvallomás megtagadására jogosult – ügyvéd [Be. 173. §, Üttv. 12. § (3) bek.] ügyvédi titkai [e. 310. § (2)–(3) bek.] lefoglalhatóak a Be. 310. § (4) bek. d) pontja¹¹ alapján. Ezzel a nyomozó hatóság újabb bizonyítékokat nyerhet az alapügyben és végleg kizárja az ügyvéd későbbi védői eljárásának lehetőségét is [Be. 43. § (1) bek. h) pont]. Akkor is így van ez, ha a gyanúsítás elleni panasznak az ügyészség helyt ad vagy nem emel vádat. A nyomozási érdekek tehát időnként olyan helyzeteket eredményez, melyről a CCBE elnöke beszélt és melyet az Emberi Jogok Európai Bírósága határozottan elítélt.

A hatóságok ezért eddig a legszűkebben értelmezték a védői státus és a védői titok kezdő időpontját, az Alaptörvény XVIII. cikk (3) bekezdésének¹² említését is mellőzve. A Be. 3. § (1) bekezdése¹³ és 45. § (1) bekezdése¹⁴ alapján azt képviselték, hogy a védői meghatalmazás csak akkor érvényes, ha 2020. december 31. előtt kelt meghatalmazás esetén az ügyfél már gyanúsított volt a meghatalmazás pillanatában,¹⁵ 2021. január 1-je után kelt meghatalmazás esetén pedig legalább bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy. Ugyanakkor Ibolya Tibor, a legfőbb ügyész bűnügyi helyettese, a XVI. Magyar Jogászegylet Büntetőjogi szekcióján, 2023. június 16-án úgy nyilatkozott, hogy „A védői titok ott kezdődik, amikor az ügyfél elmeget tanácsot kérni egy ügyvédtől büntetőügyben. Ha még nincs büntetőeljárás, akkor is.” Bárány János pontosító kérdésére, hogy ez most akkor ügyvédi titok vagy védői titok, azt válaszolta, hogy védői titok. E nyilatkozat tehát gyökeres fordulatot jelent az ügyészség álláspontjában, mely alapjogi megközelítést mutat.

A védői titok elhatárolása az „egyszerű” ügyvédi titoktól tehát azért bír különös jelentőséggel, mert a védői titkot hordozó iratok közül az ügyféllel folytatott kommunikáció adatai és a védői feljegyzések az ügyvéd gyanúsítása esetén sem foglalható [Be. 310. § (1) bek.],¹⁶ és akkor sem, ha nem a védő – hanem például az ügyfél, annak hozzátartozója vagy a védői team más tagjának – birtokában van a kutatás időpontjában. Itt kell megjegyezni, hogy több védői titok (például a védelemben közreműködő ügyvédek közötti kommunikáció adatai) indokolhatatlanul kiestek az abszolút foglalási immunitási

körből. Fontos különbség továbbá, hogy a védői titok megőrzése alól nem adható érvényesen felmentés, például amikor az ügyészség a tettes ügyféllel megállapodást, egyezséget köt.

II. Kiindulópont: az alaptörvény, a charta, az EJEE és az EJEB ítéletei

1. Az Alkotmánybíróság által nyújtott alapjogvédelmi szint nem lehet alacsonyabb, mint az EJEB joggyakorlata szerinti – a minimumstandard elv

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésének első mondata szerint „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.” E rendelkezés lényegi tartalma egyezik az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (EJEE)¹⁷ 6. cikk 3. c) pontjának, a tisztességes eljáráshoz való jog részeként megfogalmazott alapjoggal, mely szerint „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy [...] személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessenek...” Szintén fennáll a tartalmi egyezés az Alapjogi Charta¹⁸ 47. és 48. cikk (2) bekezdés rendelkezésével, melyek szerint: „Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybeviteléhez” és „Minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását”.

Az Alkotmánybíróság először a 61/2011. (VII. 13.) AB határozatban deklarálta, hogy amikor az alkotmányos alapjogok lényegi tartalma egyezik a nemzetközi egyezményekben védett joggal, akkor annak tartalmát az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek megfelelően, azt minimum jogvédelmi szintként kell értelmezni. Ezt az elvet az Alkotmánybíróság tucatnyi újabb döntésével erősítette meg.¹⁹

Ezt az elvet neveztem korábban²⁰ „egyenértékűség elvének”. Czine Ágnes idejű publikációjában²¹ ezt „minimumstandard

¹⁷ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

¹⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája (Charta).

¹⁹ 166/2011 (XII. 20.) AB határozat, a 32/2012. (VII. 4.) AB határozat [41] pontja; a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat [67] pontja, a 4/2013. (II. 21.) AB határozat [19] pontja, a 7/2013. (III. 1.) AB határozat [30] pontja, a 8/2013. (III. 1.) AB határozat [48] pontja; a 22/2013. (VII. 19.) AB határozat [16] pontja, a 25/2013. (VII. 19.) AB határozat [27] pontja, a 33/2013. (XI. 22.) AB határozat [24] pontja, a 36/2013. (XII. 5.) AB határozat [26] és [28] pontja, a 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [33] pontja, a 30/2015. (X. 15.) AB határozat [35] pontja, a 15/2016. (IX. 21.) AB határozat [42] pontja, a 2/2017. (II. 10.) AB határozat [65] pontja, a 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat [34] pont, a 3003/2019. (I. 7.) AB határozat [38] pont.

²⁰ GARAJSZKI ZOLTÁN: Mikortól védő az ügyvéd?, *Magyar Jog*, 2022. 7–8. 422–430. o. <http://real.mtak.hu/170676/1/GarajszkiZoltanMikortolvedoazugyved-MagyarJog2022.7-8422-430o.pdf> és <https://jogaszvilag.hu/szakma/mikortol-vedo-az-ugyved/>, valamint lefoglalhatóak-e a korai védői titkok? (Gyanúsítás előtti védői titkok alkotmányos értelmezése az EJEB ítéletei alapján), *Ügyvédek Lapja*, LXII. évfolyam 5. szám, 2023. szeptember–október, 20–23. o.

²¹ CZINE ÁGNES: A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban, *Magyar Jog*, 2023/7–8., 409–415. o.

¹¹ Be. 310. § (4) bek. A (2) és (3) bekezdésben meghatározott esetben a lefoglalást el lehet rendelni, ha [...] d) a tanúvallomás megtagadására jogosult személy az üggyel kapcsolatban megalapozottan gyanúsítható tetteséggel, részességgel, bűnpártolással vagy pénzmosással.

¹² Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bek. A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.

¹³ Be. 3. § (1) bek. A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez.

¹⁴ Be. 45. § (1) bek. 2020.12.31-ig hatályos szabály: „A védelem ellátására meghatalmazást a terhelt, a terhelt törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója, külföldi állampolgár terhelt esetén hazája konzuli tisztviselője is adhat.” 2021.01.01-jétől hatályos szabály: „A védelem ellátására meghatalmazást a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy, a terhelt, ezek törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója, külföldi állampolgár esetén hazája konzuli tisztviselője is adhat.”

¹⁵ Megjegyzem, hogy ez az álláspont a 2021-ig hatályos Be. 386. §-a alapján sem volt tartható.

¹⁶ Be. 310. § (1) bek. Nem lehet lefoglalni a) a terhelt, a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy és a védő közötti közlést vagy küldeményt, illetve b) a védőnek az ügyre vonatkozó feljegyzését.

elv” megnevezéssel jelölte. Az egyenértékűség elve eredeti jelentése szerint azt fejezi ki, hogy az uniós jog (nemzetközi szerződés alapján fennálló jog) érvényesítésére vonatkozó tagállami eljárási szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint a hasonló jellegű belső esetekre vonatkozó normák.²² Ezért a fogalom alkotmányjogi értelemben is alkalmazható a nemzetközi szerződéssel biztosított és az Alaptörvény szerinti alapjogok védelmi szintjeinek viszonya kapcsán. Ugyanakkor szerencsésebb azonos elnevezéssel jelölni a fogalmat a jogirodalomban, ezért a jövőben magam is a „minimumstandard elv” megjelölést alkalmazom.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a minimumstandard elve, azaz az EJEB döntései irányadó jellegének elismerése általánossá vált. A 4/2013. (II. 21.) AB határozat [19] pontja ismerte el teljeskörűen az EJEB ítéleteit az EJEE jelentéstartalmának közvetítőjeként: „Az Emberi Jogok Európai Egyezményében (a továbbiakban: Egyezmény) biztosított jogok jelentés-tartalma ugyanis az EJEB egyedi ügyekben hozott döntéseiben testesül meg, amely elősegíti az emberi jogok értelmezésének egységesen érvényesülő felfogását.” A 36/2013. (XII. 5.) AB határozat [28] pontjában az azonos tartalmú nemzetközi jogi rendelkezések kapcsán azt rögzíti, hogy az Alkotmánybíróságnak tartózkodnia kell az adott jogszabályi rendelkezés olyan értelmezésétől, amelynek elkerülhetetlen következménye a vállalt nemzetközi jogi kötelezettség megsértése és Magyarország sorozatos elmarasztalása az EJEB előtt. A 15/2016. (IX. 21.) AB határozat [42] pontja kifejezetten az EJEB esetjoga által meghatározott alapjogvédelem szintjét tekinti standardnak. Eszerint a minimumstandard elve úgy került pontosításra, hogy „Az Alkotmánybíróság több határozatában kifejtette, hogy a hazai alapjogvédelem minimumszintje nem lehet alacsonyabb, mint az EJEB esetjoga által az adott alapjog vonatkozásában biztosított jogvédelem szintje.” A 3157/2018. (V. 16.) AB határozat [21] pontjában rögzítette, hogy az Alkotmánybíróság „az Egyezmény adott rendelkezései tartalmának értelmezéséhez és tisztázásához [...] az Egyezmény hiteles (autoritativ) értelmezésének jogával az Egyezményben a részes államok által felruházott Bíróság joggyakorlatát veszi alapul”.

Tehát Alkotmánybíróság kiforrott gyakorlatából (jól megalapozott esetjogából) az következik, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésének minimum jogvédelmi szintjét az EJEB eseti döntései alapján kell meghatározni akként, hogy Magyarország jogosult annál kiterjedtebb védelmi szintet is megállapítani, de azt csorbító jogszabályi rendelkezés vagy egyedi hatósági aktus alaptörvény-ellenes, tehát érvénytelen. Azt a bíróságoknak, hatóságoknak is konkrét jogsértésként kell (kellene) minősíteni.

A minimumstandard elv alkotmánybírói gyakorlata követi az EJEB által is kitűzött célt, mely szerint ítéletei az ügyön túlmutatóan is iránymutatók legyenek. Az EJEB a Jeronovičs v. Lettország (44898/10) ügyben²³ hozott ítélet 109. §-ában az adott eljárásban nem részes államok irányában is kifejtette, hogy ítéletei nemcsak az egyedi ügyre alkalmazandóak, hanem a közös alapértékek tartalmát is megvilágítják, ezzel emelve az emberi jogok védelmének általános szintjét a részes

államokban is.²⁴ Tehát az EJEB-ítéletek egyedi ügyben kötelezők, míg a hasonló ügyekben iránymutató értelmezésként, az alapjog tartalmának minimumstandardjaként kell figyelembe venni ezek indokolását.²⁵

2. Az EJEE 6. cikke közvetlenül alkalmazandó előírás, melynek tartalma az EJEB döntéseinek megfelelően értelmezendő

A minimumstandard-követelmény nemcsak az AB határozatokból, hanem az EJEE elsődleges közösségi jogi jellegéből következő közvetlen hatálya alapján is megállapítható. Eszerint az EJEE és a Charta rendelkezései – Magyarország Alaptörvényében történő kodifikáció nélkül, vagy eltérő szövegezéssel történő implementáció esetén is – közvetlenül hatályosuló normák, azzal ütköző belső szabályozás esetén elsőbbséget élveznek.

Az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ)²⁶ 6. cikk (1) bekezdése szerint a „Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések”, ezért a Charta az Európai Unió elsődleges jogának megfelelő kötőerővel bír.²⁷ Az Európai Unió Bírósága (EUB) a Costa kontra Enel²⁸ ügyben hozott, 1964. július 15-i ítéletben alakította ki az elsőbbség elvét, melyet azóta következetesen véd. Ebben az ítéletében a Bíróság kimondta, hogy az európai intézmények által alkotott jog beépül a tagállamok jogrendszerébe, amelyek kötelesek azt tiszteletben tartani. „Az európai jog tehát elsőbbséget élvez a nemzeti jogok felett. Így amennyiben egy nemzeti szabály valamely európai rendelkezéssel ellentétes lenne, úgy a tagállamok az európai rendelkezést kötelesek alkalmazni.”²⁹

A Charta 53. cikk (3) bekezdése alapján a Chartában megfogalmazott jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az 1993. évi XXXI. tv. alapján is a belső jog részét képező EJEE-ben szerepelnek. Ez a rendelkezés nem akadályozza azt, hogy az EJEE kiterjedtebb védelmet nyújtson. Az EUSZ³⁰ 6. cikk (3) bekezdése szerint pedig „Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik, mint annak általános elvei.”

A Charta és az EJEE azonos szabályozási tartalmának elvét, valamint az EJEB ítéleteinek irányadó jellegét az Európai Unió Bírósága (EUB) is többször deklarálta. Például az EUB Nagy-

²⁴ Lásd még: Rantsev kontra Ciprus és Oroszország, 25965/04. sz. ügy, 197. §.

²⁵ A konklúzió egyező CZINE ÁGNES: A strasbourgi emberi jogi bíróság esetjogának megjelenése a magyar Alkotmánybíróság határozataiban, *Magyar Jog*, 2023/7–8., 415. o. tanulmányában írottakkal.

²⁶ Az Európai Unióról szóló szerződés és az európai unió működéséről szóló szerződés (2016/C 202/01) (EUSZ).

²⁷ A közvetlen hatályt az EJEB például a Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal, C-399/11 (2013.02.13.) sz. ítélet 48. pontjában is hivatkozta.

²⁸ <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=484C9B0AAD383030AF3F66BD6CB89D5F?text=&docid=87399&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=24575588>.

²⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM%3A114548>.

³⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés és az európai unió működéséről szóló szerződés (2016/C 202/01) (EUSZ).

²² MUZSALYI RÓBERT: Az egyenértékűség elve az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában, *Európai Jog*, 2018/4., 2. o.

²³ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-165032>.

tanácsának 2021. február 2-i, C-481/19. sz. („Consob”) ügyben hozott ítélete 37. pontjában megerősítette, hogy a Charta 47. cikkének (2) bekezdése megfelel az EJEE 6. cikk (1) bekezdésének, a Charta 48. cikke pedig „azonos” az EJEE 6. cikkének (2) és (3) bekezdésével. Az EUB Nagytanácsa, a Magyarország-ról kezdeményezett C-564/19. sz. ügyben³¹ hozott 2021. november 23-i ítéletének 101. pontjában pedig megállapította, hogy a Charta 48. cikkére vonatkozó értelmezés legalább az EJEE 6. cikkének EJEB által értelmezett védelmi szintet biztosít.

Az egyenértékű szabályozási tartalom miatt tehát a védelemhez való jog Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése első mondatában megfogalmazott minimális jogvédelmi szintet az EJEE 6. cikk 3. § c) pontját és a Charta 48. cikk (2) bekezdését értelmező EJEB ítélezési gyakorlatnak megfelelő tartalommal kell biztosítani.

III.

A „gyanúsított” státus fogalma az ejeb autonóm értelmezése szerint

1. Az EJEB autonóm értelmezése a „gyanúsított” és a „vád” fogalmára

Az EJEB a „gyanúsított” státus kezdő időpontját materiális megközelítéssel határozta meg több ítéletében, például a Truten v. Ukrajna (18041/08) ítélet 66. §-ában, a Brusco v. Franciaország (1466/07) ítélet 47. §-ában, a Dvorski v. Croatia [GC] (25703/11) ítéletben. Ezen ítéletek alapján az EJEE 6. cikkéhez kiadott Útmutató³² 450. pontja a védelemhez való joggal összefüggésben a bevezetőben írt értelmezést adta. Ennek legfontosabb eleme, hogy a védővel való védekezés joga nem az eljárásjogi értelemben vett gyanúsított pozíció bekövetkeztétől, azaz a gyanúsítás hivatalos közlésétől, hanem a materiális (az EJEB szóhasználatában: érdemi) gyanúsított pozíciótól illeti meg a személyt. Azaz, attól az időponttól, „amikor a hazai hatóságoknak valószínűsíthető okuk merül fel az adott személy bűncselekményben való részvételével kapcsolatban”. Ez az értelmezés megközelítésében is különbözik a hatályos Be. 38. § (3) bekezdésében és 386. § (1) bekezdésében alkalmazott fogalomtól, annál jóval bővebb esetkörrel ölel fel.

A magyar Be. 385. §-a szerinti, a bűncselekmény elkövetésére vonatkozó gyanú hivatalos közlése (a gyanúsítás) az EJEB Útmutató 17. pontja szerint maga a „vád”:

„17. A »vád« fogalmának az Egyezményben sajátos értelmezése van. A Bíróság a 6. cikk szerinti »vádat« inkább »érdemi«, mint »formális« módon értelmezi (Deweer kontra Belgium, 44. §). A vádat úgy lehet meghatározni, mint »az illetékes hatóság által az egyénnek adott hivatalos értesítést arról, hogy feltételezhetően bűncselekményt követett el« amely meghatározás megfelel annak a vizsgálatnak is, hogy »a [gyanúsított] helyzetét lényegesen be-

folyásolták-e« (ibid., 42. és 46. §; Eckle kontra Németország, 73. §, valamint Ibrahim és mások kontra Egyesült Királyság [GC], 249. §; Simeonovi kontra Bulgária [GC], 110. §).” A 17. pontban említett Deweer kontra Belgium³³ ügyben (41–47. §§) az ügyész által küldött, büntetőeljárás elkerülése érdekében, pénzösszeg befizetését kérő (egyezségi ajánlat tartalmú) levél is „büntetőjogi vád” fennállásának minősült.

Az EJEB autonóm értelmezése szerinti „vád” a magyar terminológia szerint a gyanúsításhoz hasonló, de annál bővebb esetkörrel felölölő fogalom. Egy hatósági értesítés arról, hogy az illető feltételezhetően bűncselekményt követett el, mely közlés a helyzetét lényegesen befolyásolja. Az értesítés következtében eljárásjogi értelemben is „gyanúsított” lesz az adott személy.

Az EJEB értelmezése szerinti eljárásjogi gyanúsított (vádolt) pozíciót eredményező „hivatalos értesítés” vagy „más módon történő tudomásra hozatal” bármely hatóságtól származhat, nem csak a nyomozó hatóságtól (pl. adóhatóság, ügyészség, mentelmi eljárást folytató szerv). A tájékoztatás lehet közvetett is. Egy olyan hivatalos forrásból származó információról van szó, melyből alappal vonható le az a következtetés, hogy az illető ellen folyamatban van büntetőeljárás, mely helyzetét jelentősen befolyásolja.

A „hivatalos értesítés” lehet egy nyílt nyomozati cselekmény. Például egy kutatás, melynek során tanúként nem hallgatják ki a kutatott személyt, vagy az adott személy ügyvezetése alatt álló céget érintő zár alá vétel, más hatóság (pl. adóhatóság) határozatában írt egyértelmű utalás folyamatban lévő büntetőeljárásra, esetleg egy egyértelműen büntetőjogi tényállásba illeszkedő hatósági tényállítás. Gyakorta előfordul az is, hogy tanúk idézésében, adatkérésekben, más hatósági határozatokban már egyértelműen megjelölik, ki ellen folyik a nyomozás, de az aktusok tartalma alapján is egyértelművé válhat ez a személy, melyről a tanú vagy az egyéb érdekelt tájékoztatást adhat az illetőnek. Ez is közvetett hivatalos értesítésnek tekinthető. Közvetett tájékoztatásként értékelhető egy hivatalos forrásra hivatkozó sajtóhír, vagy a kutatott ingatlan tulajdonosának tájékoztatása a határozat tartalmáról.

Példaként említhetjük azt az esetet, amikor a mentelmi jogát épp elvesztő, sajtóhírek szerint gyanúsítás előtt álló, de még nem idézett képviselő, ügyvédje kíséretében, önként megjelent a nyomozó hatóság előtt.³⁴ Ez esetben a képviselőt elkísérő ügyvéd védői minőségben van jelen. Pedig a képviselő számára csak a sajtóhírek és a mentelmi jog felfüggesztése iránti kérelem volt ismert. A Be. 38. § (3) bekezdése szerint tehát még csak bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személynek sem minősült.

A védelemhez való jog azonban nem a gyanú hivatalos közléshez (a vádhoz), hanem az Útmutató 450. pontja szerinti „érdemi”, azaz materiális gyanúsított helyzethez igazodik, amihez elegendő a gyanú felmerülése a hatóságokban.³⁵ Álláspontom szerint ennek feltétele, hogy a büntetőeljárás folyamatban legyen (akár előkészítő eljárás – Be. 339. §). Más szer-

³³ <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57469>.

³⁴ <https://24.hu/belfold/2021/12/14/volner-pal-kozponti-nyomozo-fugyesseg-mentelmi-jog/>.

³⁵ Ebben a vonatkozásában korábbi álláspontomat (<http://real.mtak.hu/170676/1/GarajszkiZoltanMikortolvedoazugyved-MagyarJog2022.7-8422-4310.pdf>), másodközlés: <https://jogaszvilag.hu/szakma/mikortolvedo-az-ugyved/>) módosítom.

³¹ <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=249861&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2393226> (ECLI:EU:C:2021:949).

³² https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf (2022.08.31.).

zők azonban fenntartják azt a lehetőséget is, hogy a hazai hatóságoknak már a büntetőeljárás megindulása előtt felmerülhet „valószínűsíthető okuk az adott személy bűncselekményben való részvételével kapcsolatban”.

Kadlót Erzsébet álláspontja szerint a védői titokhoz való jog akkor is megilleti a magánszemélyt, ha telefonján (bizonyíthatóan) lehallgatásra került sor.³⁶ Kifejti a következőket: „Miután a Be. sem a materiális gyanú kategóriáját követi, teljesen egyértelmű, hogy ha vele szemben előzetes eljárás már leplezett eszközt alkalmaznak, annak oka van, így tehát már ekkor jogosult a védelemre. Ekként az a kommunikáció, melyet a bűncselekményről folytat az ügyvéddel, se nem hallgatható, se nem felhasználható.” Megjegyzendő, hogy nemzetbiztonsági célú lehallgatások esetén büntetőeljárás folyamatban léte nem feltétel. Fenyvesi Csaba a „büntetőeljárás alá vont” státus kezdő időpontjaként a feljelentést említi.³⁷

Tehát az EJEE autonóm értelmezése szerinti „gyanúsított” kategória tágabb, sokszor időben korábban bekövetkező állapot, mint a hatályos Be. 38. § (3) bekezdése [2020.12.30-ig hatályos Be. 386. § (1) bekezdése] szerinti „bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy” fogalma. Inkább a Be. 343. § (1) bekezdés a) pontja szerinti státussal – „aki a bűncselekmény elkövetőjeként szóba jöhet” – azonosítható. E személyt illeti meg a védelemhez és a védői titokhoz való jog. Az EJEB értelmezése szerinti „vád” pedig a Be. szerinti gyanúsításhoz hasonló, de annál tágabb esetkörrel felölöl, bűncselekmény gyanújára vonatkozó hivatalos közlés.

2. Az EJEB autonóm „gyanúsított” („vádolt”) fogalmának megjelenése az ártatlanság vélelméről szóló irányelvben

A védői titok egyik forrásjoga az önvádra kötelezés tilalma, mely az ártatlanság vélelmét védő jog. Ennek kapcsán hivatkozom a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelméről szóló, 2016/343 EU irányelv³⁸ (12), (25) és (48) preambulumbekzdésére is. Az ártatlanság vélelmének részeként, az irányelvben rögzített alapjogokat (így az önvádra kötelezés tilalmát) a jogszabály a gyanúsítás közlését megelőző időszakra is irányadónak tekinti, az EJEB által értelmezett módon. A (12) preambulumbekzdés szerint „az irányelvet attól a pillanattól kezdve kell alkalmazni, hogy valamely személyt bűncselekmény vagy feltételezett bűncselekmény elkövetésével gyanúsítanak vagy vádolnak, tehát már az előtt is, hogy valamely tagállam illetékes hatóságai – hivatalos értesítés útján vagy más módon – az érintett személy tudomására hozták azt, hogy ő gyanúsított vagy vádolt...” A (48) preambulumbekzdés pedig rögzíti a minimumstandard elvét. Kimondja, hogy „a tagállamok által nyújtott védelem szintje sosem csökkenhet a Charta vagy az EJEE által biztosított, a Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága által értelmezett standardok alá”.

³⁶ KADLÓT ERZSÉBET: Adalékok a leplezett eszközök használatához – Védelemhez való jog a vízszint alatt, *Ügyvédek lapja*, LX. évfolyam 6. szám, 2021. november–december, 32. o.

³⁷ FENYVESI CSABA: *A védőügyvéd (A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról)*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2002., 13., <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/17621>.

³⁸ A Be. 878. § 31. pontja szerint e fenti irányelvnek való megfelelést is szolgálja.

A 2016/343 irányelv kapcsán lehetőség van előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére is (Be. 490. §). A Be. 878. § 31. pontja szerint ugyanis a Be. a fenti irányelvnek való megfelelést is szolgálja. Ebből pedig következik, hogy e kérdésben a Be. uniós jog végrehajtását is szolgáló jogszabály, mely az alapjogvédelem tekintetében megalapozza az EUB hatáskörét is.

IV. A védelemhez való jog és a védői titok jog büntetőeljárás szabályozása

1. A Be. 3. § (1) bekezdésének eltérő megfogalmazásának kritikája

Mint láttuk az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében a „büntetőeljárás alá vont személy” fogalom – a fentebb kifejtett módon – megfelel az EJEE 6. cikkéhez kiadott EJEB Útmutató 450. pontjában ismertetett joggyakorlattal kialakított „érdemi” értelemben vett „gyanúsított” fogalomnak. Eszerint a védelemhez való jog akkor nyílik meg, „amikor a hazai hatóságoknak valószínűsíthető okuk merül fel az adott személy bűncselekményben való részvételével kapcsolatban”. A fentebb kifejtettek szerint ez az állapot megelőzheti a Be. 38. §-a szerinti „bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható” státust, és feltétlenül megelőzi a Be. szerinti gyanúsított státust, mely a terhelti minőség első szakasza.

Ehhez képest a Be. 3. § (1) bekezdésében két kifejezést érintően is másképp került meghatározásra a védelemre jogosult személyek köre: „A terheltnek a büntetőeljárás minden szakaszában joga van a hatékony védelemhez”.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (Jat.) 3. § harmadik mondata szerint: „A jogszabályban nem ismételtető meg az Alaptörvény vagy olyan jogszabály rendelkezése, amellyel a jogszabály az Alaptörvény alapján nem lehet ellentétes.” Egyértelmű tehát, hogy nem az Alaptörvény rendelkezésének megismétlésére került sor a Be. 3. § (1) bekezdésében, melyet a miniszteri indoklás is alátámaszt. Eszerint „a kizárólag a büntetőeljárásra vonatkozó, a kodifikációval kitűzött „eszeményi” büntetőeljárás lényegét megragadó alapelvek [...] alapvető rendelkezések közt történő megfogalmazás[a] is szükségszerűen részletesebb és érdemi, a büntetőeljárás-specifikus tartalommal tölti ki az alkotmányos követelményeket.”

Mivel a büntetőeljárásban – megismétlés nélkül is – közvetlenül érvényesül az alkotmányos alapelv, ebből következően a „büntetőeljárás alá vont személy” nem lehet egyenlő a „terhelttel”. A Be. rendelkezését továbbá semmiképp sem lehet az alkotmányos jog szűkítéseként értelmezni, hiszen az alkotmányos jog tartalmának minimumszintje nem korlátozható.³⁹ Ez a fentiek szerint alaptörvény-ellenes normatartalmat jelentene. A Be. Nagykomentár⁴⁰ a Be. 3. §-ához fűzött kommentár

³⁹ Lásd például a 61/2011. (VII. 13.) AB határozatot és az 4/2013. (II. 21.) AB határozat [19] pontját.

⁴⁰ *Büntetőeljárás jog I–II. – új Be. – Kommentár a gyakorlat számára, frissítve*: 2021. január 1., HVG-ORAC, 2021, harmadik kiadás, szerkesztő: Belegi József.

nyitó mondatai is alapjogi megközelítést tartalmaznak: „I. Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése szerint »a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez«. A védelemhez való jog tehát alkotmányos jog és a tisztességes eljáráshoz való jog egyik eleme, amelynek érvényesülését az Emberi Jogok Európai Bírósága is következetesen megköveteli.” Tehát az alapjog korlátozására a Be. sem törekszik.

Ezért vizsgálni kell a két megfogalmazás eltérését. Az Alaptörvény „büntetőeljárás alá vont személyt” említi, míg a Be. 3. § (1) bekezdése egy szűkebb időszakot, a *terhelti* státust. Bizonyosan nem értelmezhető egyezőnek a két fogalom. Fenyvesi Csaba A védőügyvéd c. művében⁴¹ úgy fogalmaz, hogy „A terhelt valóban eljárás alá vont, de nem minden eljárás alá vont terhelt. Van a terheltet megelőző státusz is, ilyen a feljelentett személy, és ilyen körbe tartozik az eljárás alá vont, de még terheltté nem nyilvánított alany.”

Nemcsak a fentebb ismertetett EJEB-gyakorlatból és a jogirodalmi álláspontokból következik a terhelti pozíciót megelőző védelemhez való jog, hanem a Be. 386. §-ából is, mely kifejezetten a gyanúsítást megelőző védelemhez való jogról szól. Ugyanakkor a Be. 3. § (1) bekezdése tartalmazza a „hatékony” jelzőt, mely egyértelműen arra vonatkozik, hogy a Be. szerinti eljárási jogok (főképp az iratmegismerési, indítványozási, észrevételezési és jogorvoslati jog) csak a gyanúsítás után gyakorolhatóak.

A Jat. 2. § (1) bekezdése szerint „A jogszabálynak a címzetek számára egyértelműen értelmezhető szabályozási tartalommal kell rendelkeznie.” Álláspontom szerint a Be. 3. § (1) bekezdésének szabálya nem felel meg maradéktalanul e követelménynek, mert – mint a gyakorlatban eddig ez tapasztalható volt – értelmezhető akként is, hogy csak a terheltet illeti meg a védelemhez való jog.

Álláspontom szerint a Be. feladata a büntetőeljárás rendjének szabályozása, ennek kapcsán a büntetőeljárás személyeit a büntetőeljárásban megillető jogok és kötelezettségek megfogalmazása. A büntetőeljárás alanyává válást megelőzően érvényesülő védelemhez való jogra a Be. 386. § (2) bekezdésének szabálya⁴² tekint ki, mely biztosítja azt, hogy a gyanúsítást és a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható státust megelőzően is érvényesülhessen a védelemhez és a védői titokhoz való alapjog. A titokjog tartalma azonban ebben az időszakban csak az ügyféllel folytatott kommunikációra és a védő feljegyzéseire (esetleg bizonyítékszerző eljárásaira) terjed ki, hiszen sem az ügyfél, sem az ügyvéd (védő) még nem alanya a büntetőeljárásnak. Ez az értelmezés – némi megszorítással – megfeleltethető az Alaptörvény, a Charta és az EJEB szerinti védelemhez való jog tartalmának is.

Ugyanakkor Czine Ágnes örömmel nyugtázza,⁴³ hogy – a miniszteri indokolás ellenére – az Alaptörvény szövege több helyen megisméltésre került a Be.-ben: „1.2. A jogalkotói szándék a miniszteri indokolás tanúsága szerint az volt, hogy az új

eljárási törvény és az Alaptörvény rendelkezései összhangban álljanak, egymással harmonizáljanak, kerüljék a felesleges duplikációt. Én mégis örülök, hogy a jogalkotó eltért az indokolásban foglaltaktól, és az alapvető rendelkezések között többször szó szerint megidézi az Alaptörvény szövegét.” Álláspontom szerint az Alaptörvény eltérő megfogalmazású megisméltése, különösen az elemzett Be. 3. § (1) bekezdésének szövege kapcsán, nem kellően egyértelmű rendelkezésnek tűnik. Az eltérő megfogalmazás más tartalmat jelöl, mely alapjogi megközelítésű jogértelmezést igényel.

Egyet kell azonban érteni Czine Ágnes azon véleményével, mely szerint az Alaptörvényvel egyező hatósági jogértelmezés kötelező:⁴⁴ „az Alaptörvény érvényre juttatása nemcsak a bíróságok, hanem a büntetőeljárásban eljáró minden hatóság kötelessége”. A gyakorlat azonban egyelőre még a bevezetőben írtak szerint alakul, mely remélhetőleg Ibolya Tibor tiszteletet parancsoló, alapjogi megközelítésű jogértelmezése nyomán felülvizsgálatra kerülhet.

2. Jogirodalmi álláspontok a gyanúsítást megelőzően érvényesülő védelemhez való jog köréből

A gyanúsítást megelőző védői titokjogot vizsgáló publikációk száma csekély. E szerzők a jelen elemzéshez hasonló következtetésre jutottak a védői státus kezdő időpontjával kapcsolatban.

Fenyvesi Csaba bő 20 éve megjelent „A védőügyvéd – A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról” című írásában⁴⁵ nem oldja fel az akkor hatályos Be.⁴⁶ és az Alkotmány⁴⁷ megfogalmazása közötti ellentétet értelmezéssel, hanem olyan álláspontra helyezkedik, mely szerint az Alkotmány és a Be. szabálya közötti ellentét valóságos, melynek feloldása kodifikációs feladatot jelent:

„Félreértésre ad azonban alapot »a büntetőeljárás alá vont személy« megjelölés, mivel a kereten belüli büntetőeljárási törvény »terhelt«-et ismer. Ebbe az alkotmányi szélesebb körbe beletartozhat a még terheltté nem nyilvánított eljárás alá vont is, például a feljelentett, de még gyanúsítottként ki nem hallgatott személy. A [...] büntetőeljárási törvényt kell az alkotmányhoz igazítani, [...] mivel tartalma szerint is »a büntetőeljárás alá vontat« aki ellen folyik a büntető eljárás kell, hogy megillessen a védelem joga.”

Fenyvesi ugyanebben a művében⁴⁸ gyakorlati, nyomozástaktikai oldalról is megindokolta, hogy a feljelentett személyt olyannak kell tekinteni, akit megillet a védelem joga, ezért védőügyvéd segítségére jogosult. Ezzel az EJEB ítéleteiben megjelenő jogvédelmi megközelítést már előre jelezte: „[...] gyakorta teljesen egyértelmű, hogy ki ellen folyik az eljárás, milyen kétirányú (in rem-in personam) alapos gyanú alapján, csak még nem közölték az érintettel. Am a tanúkihallgatások, szakértők kirendelése, véleményük beszerzése folyik, kényszerintézké-

⁴¹ FENYVESI CSABA: *A védőügyvéd. (A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról)* Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2002., <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/17621> 159. o.

⁴² Be. 386. § (2) bek. A védő a gyanúsítás közléséig arra jogosult, hogy az általa védett személlyel a kapcsolatot felvegye és vele ellenőrzés nélkül tanácskozzon.

⁴³ CZINE ÁGNES: *Az emberi jogok és az új büntetőeljárási törvény, Jogtudományi Közlemény*, 2018/10., 434. o.

⁴⁴ CZINE ÁGNES: i. m.

⁴⁵ FENYVESI CSABA: *A védőügyvéd. (A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról)* Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2002., <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/17621> 13. o.

⁴⁶ 1998. évi XIX. törvény 5. § (1) bek.

⁴⁷ 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) 57. § (3) bek.

⁴⁸ FENYVESI i. m. 158–159. o.

déseket (házkutatást, lefoglalást stb.) alkalmaznak. Ezeket a cselekményeken és a felvett jegyzőkönyveken a nyomozó hatóságok már név szerint megjelölik az eljárás alá vont személyt, velük kapcsolatban folytatnak nyomozási cselekményeket. Nem vitásan krimináltechnikai okból is halaszthatják és halasztják a gyanúsítás közlését, gyűjtik a bizonyítékokat, holott már – általában – kezdettől fogva megvan a kétirányú alapos gyanú. Ez tudatosan a védelem csorbítására, korlátozására is irányulhat.” Sajnos a 20 évvel ezelőtti joggyakorlat ma is tapasztalható. Ezért változatlanul ajánlható Fenyvesi álláspontjának megszívlelése.

Bérczes Viktor bő 10 évvel ezelőtti PhD-értekezésében⁴⁹ szintén azt az álláspontot képviselte, mint amit az EJEB, de annak meghivatkozása még itt sem jelent meg:

„Onnantól kezdve ugyanis, hogy valakivel szemben effektíve nyomozati cselekményt foganatosítanak, élveznie kell a jogállami büntetőeljárás által biztosított garanciák nyújtotta védelmet, mindazon alapelveknek érvényesülniük kell vele szemben, amelyek a mindenkor Be.-ben rögzítésre kerülnek. Így a terheltté nyilvánítástól függetlenül minden eljárás alá vontnak joga kell legyen ahhoz, hogy védőt hatalmazzon meg, vagy arra, hogy a részére a hatóság védőt rendeljen ki.”

Az újabb publikációk közül megemlítendő Kadlót Erzsébet: Adalékok a leplezett eszközök alkalmazásához – Védelemhez való jog a vízszint alatt c. tanulmánya⁵⁰. Itt a szerző az EJEB Simeonovi v. Bulgária [GC] (12/05/2017) és a Truten v. Ukraine (23/06/2016) ítéletek alapján megállapítja, hogy „A védői státusz akkor keletkezik, amikor a gyanúsított megszerzi a védő igénybevitelére való jogot, és ezzel bekerül az egyezmény 6. cikkének hatálya alá. Ez pedig nem akkor van, amikor formálisan közlik vele a gyanúsítást (nem gyanúsítottként való »kijelölésekor«), hanem jóval előbb. A jóval előbb az a pillanat, amikor a hatóságoknak oka merül fel a személy bűncselekményben való részvételét illetően.”

Bánáti János, a MÜK korábbi elnöke 2022-ben a védekezés előkészítése oldaláról közelíti a védelemhez való jog megnyílásának korai időpontját:⁵¹ „A tisztességes eljárás alkotmányos alapjából következően a gyanúsítás hiányára hivatkozva tehát nem vonható kétségbe a védelemhez való jog, hiszen gyakorta teljesen egyértelmű, hogy ki ellen és milyen gyanú alapján folyik az eljárás, az még csupán nem került közlésre az érintettel [...] ez a módszer tudatosan a védelem csorbítására, korlátozására is irányulhat. [...] A védelemhez való jog nem a gyanúsítás formális közlésétől, hanem az egyszerű gyanú felmerülésétől, azaz a nyomozás teljes ideje alatt fennáll. [...] Ha az adatok egy már folyamatban lévő nyomozással hozhatók összefüggésbe, és egy későbbi gyanúsított jogállás alappal feltehető, úgy e szerint az érintettet megilleti az a jog, hogy a védekezés előkészítése érdekében ügyvéddel tanácskozzon. Az ezen tanácskozás során átadott ismeret már védői titoknak minősül.”

A fentebb idézett szerzők a jelenlegi Be. szabályozásnál szigorúbb álláspontot képviselnek, melyet csak a Be. 386. § (2) bekezdésében írt jogok kiszélesítésével lehetne elérni.

3. A Be. 45. § (1) bekezdésének kiterjesztő értelmezése

A Be. 45. § (1) bekezdésének 2020. december 31-ig hatályos szabálya szerint „A védelem ellátására meghatalmazást a terhelt, a terhelt törvényes képviselője vagy nagykorú hozzátartozója, külföldi állampolgár terhelt esetén hazája konzuli tisztviselője is adhat.” 2021. január 1-jétől a védői meghatalmazásra jogosultak köre kiegészült a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személlyel.

A Be. 45. § (1) bekezdése nem teljes körű felsorolását adja a meghatalmazásra jogosult személyeknek. Ez egyértelműen következik a szabály 2020. december 31-ig hatályos szövege és a Be. 386. § (2) bekezdés rendelkezése összevetéséből. A Be. 386. § (2) bekezdése szerint ugyanis „A védő a gyanúsítás közléséig arra jogosult, hogy az általa védett személlyel a kapcsolatot felvegye és vele ellenőrzés nélkül tanácskozzon.” Tehát már gyanúsítás közlése előtt (amikor még nincs terhelt) is védőt említ a Be., és ellenőrzés nélküli kommunikációt biztosít, ami a védői titokjog elismerését jelenti. Tehát a Be. 45. § (1) bekezdése csak kiterjesztő szabályként értelmezhető, melyet az „is” szócska jelez.

A fentebb ismertetett EJEB-gyakorlat és az Alaptörvény szerint a védelemhez való jog a megalapozottan gyanúsítható státus elnyerését megelőzően is fennállhat. A védelemhez való jog pedig magában foglalja a védő meghatalmazására való jogot is, melyből következik a védői titkokhoz való jogosultság is. A büntetőeljárásban való védői fellépés feltétele, hogy a meghatalmazó bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható vagy terhelt legyen és a meghatalmazás benyújtásra kerüljön a nyomozó hatósághoz. De védői titokjog korábban is ébredhet.

Tehát a büntetőeljárásban való fellépéshez és az ott írt védői jogosultságok teljességéhez – azaz a hatékony védelemhez – a Be.-ben írt feltételek (terhelti státus és a meghatalmazás benyújtása) szükségesek. Eddig az időpontig a védőt csak a Be. 386. § (2) bekezdése szerinti, ellenőrzés nélküli tanácskozás joga (azaz a védői titokjog, és természetesen a tanúzási akadály, valamint a foglalási tilalom) illeti meg. A Be. a büntetőeljárás kívüli, titokmegőrzési jogokkal kapcsolatban szabályokat nem tartalmaz, de azt nem is tagadja. Rögzíti, hogy a gyanúsítást megelőzően (meg nem határozott időponttól) is fennállhatnak védői titkok [Be. 386. § (2) bek.]. E szabály nem a Be. 368. § (1) bekezdésében írt szabályozási koncepciót követi, mely a megalapozottan gyanúsítható státus időszakára fogalmaz meg jogokat az eljárás alá vont személy részére, hanem pusztán a védői jogok korlátozásának végső időpontját jelöli meg anélkül, hogy a védői titokjog legkorábbi időpontjáról rendelkezne.

Ha a gyanúsítást (megalapozottan gyanúsítható státust) megelőző védői kommunikációt nem illetné meg a védői titokjog, akkor az a védekezéshez való jog csorbítását jelentené, ezért ütközne az önvádra kötelezés tilalmának szabályával. Ebben a vonatkozásban hívom fel a figyelmet a Michaud v. Franciaország (12323/11) ügyre,⁵² melynek 118. §-ában az EJEB az esetlegesen bűncselekménnyel kapcsolatos ügyvédi

⁴⁹ BÉRCZES VIKTOR LÁSZLÓ: *A védői szerepek értelemezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbírárság előtti eljárásokra*, 2012.05.30., Budapest, Témavezető: Belovics Ervin PhD egyetemi docens, 67. o.

⁵⁰ *Ügyvédek Lapja*, LX. évfolyam 6. szám, 2021 november–december, 26. oldaltól, idézett részlet a 32. oldalon.

⁵¹ BÁNÁTI JÁNOS: Az ügyvédi titok védelmében, *Ügyvédek Lapja*, LXI. évfolyam 2. szám, 2022. március–április, 4–7. o.

⁵² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115377%22%5D%7D>.

(védői) titkok védelmének alapvető okaként az önvádra kötelezés tilalmának érvényre juttatását jelölte meg.

V. Összefoglalás, szerzői álláspont

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésének rendelkezése szerint a védelemhez való jog a „büntetőeljárás alá vont” személyt a büntetőeljárás minden szakaszában megilleti, tehát e jogának gyakorlása céljából meghatalmazott ügyvédje védői titkot őriz. Ez a rendelkezés egyező tartalmú az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény (EJEE)⁵³ 6. cikk 3. § c) pontja és a Charta⁵⁴ 48. cikk (2) bekezdése rendelkezésével. Tehát a „büntetőeljárás alá vont” állapot azonos az EJEE 6. cikk kapcsán az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) ítéletei alapján kialakult, autonóm értelmezés szerinti „gyanúsított” státussal.

Az EJEE 6. cikke szerint az „érdemi”, azaz materiális értelemben vett „gyanúsított” számára biztosítani kell a védő segítségével való védekezés jogát attól a pillanattól, amikortól az EJEE autonóm értelmében vett „bűncselekményre vonatkozó gyanú” merül fel ellene. Egy személy nem akkor szerzi meg az EJEE 6. cikke szerinti védelem alkalmazhatóságra való jogot, azaz a „gyanúsított” státust, amikor a gyanúsítást a Be. 385. §-a alapján közli vele, és nem is akkor, amikor a Be. 38. § (3) bekezdése szerinti „bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható” személlyé válik, hanem akkor, amikor a hazai hatóságoknak valószínűsíthető okuk merül fel az adott személy bűncselekményben való részvételével kapcsolatban. Ez a státus hasonló a Be. 343. § (1) bekezdés a) pontja szerinti „bűncselekmény elkövetőjeként szóba jöhető” állapothoz. Ezen időponttól kezdődően – szoros összefüggésben az önvádra kötelezés tilalmával – a büntetőeljárás alá vont személy jogosult védőjével ellenőrzés nélkül kommunikálni, a védő pedig védői titokként köteles megőrizni a védelem során általa megismert információkat.

Ennek legkorábbi időpontját a Be. nem korlátozza [Be.

386. § (2) bek.]. Az az ügyvéd tehát, aki (lehetséges) bűncselekménnyel kapcsolatban, az ügyfél védelmére meghatalmazást kap, védőnek minősül, ha az ügyfelet később büntetőeljárás alá vonják vagy már a meghatalmazás pillanatában is ilyen státusú személy.

Védői titoknak minősül minden olyan tény, információ és adat, amelyről az ügyvédi tevékenység gyakorlója egy büntetőeljárás alá vont személy büntetőügyével kapcsolatos és e személy védelmének érdekében eljárva, azaz védői tevékenysége során szerzett erről tudomást, vagy ilyen eljárása során ügyfelével ő maga közölt. A Be. 310. § (1) bekezdése szerinti foglalási tilalom azonban csak a védő és a védett személy közötti kommunikáció és a védői feljegyzések élveznek abszolút foglalási immunitást. Tehát például a védői team tagjai közötti kommunikáció, valamint a védő bizonyítékszerző tevékenysége során megismert, beszerzett bizonyíték [Be. 42. § (1) bek. c) pont] nem. Álláspontom szerint az abszolút foglalási tilalom kiterjesztése indokolható lenne az összes védői titokra.

A fentiek alapján az a védői meghatalmazás, melyet a büntetőeljárás alá vont személy (azaz az EJEE autonóm értelmezése szerinti „gyanúsított”) ad ügyvédjének, minden olyan joghatás (abszolút túlzási akadály,⁵⁵ abszolút foglalási tilalom,⁵⁶ kizárt titoktartás alóli felmentés,⁵⁷ lehallgatási tilalom⁵⁸) kiváltására alkalmas, mint az, melyet az ügyfél bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható jogállását követően ad. A még korábban, tehát a büntetőeljárás alá vonást megelőzően megadott védői meghatalmazás (prospektív vagy pro futuro védői meghatalmazás) alapján az ügyvéd csak akkor kerül védői pozícióba, ha meghatalmazást adó ügyfelet később büntetőeljárás alá vonják. Ettől az időponttól illeti meg tehát az általa őrzött ügyvédi titkait a védői titkokat megillető fokozott védelem. A büntetőeljárás alá vonás pillanatát megelőzően, a büntetőeljárás elkerülése érdekében a prospektív védővel folytatott kommunikáció csak „egyszerű” ügyvédi titkok, azonban ebben az időszakban elkészített iratok az Üttv. 13. § (3) bekezdése szerinti védekezés céljából elkészült iratok minősülhetnek.

⁵⁵ Be. 170. § (1) bek. a) pont.

⁵⁶ Be. 310. § (1) bek.

⁵⁷ Az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény (Üttv.) 9. § (3) bek.

⁵⁸ Be. 254. §.

KUHL ANDREA¹

Összehasonlító tanulmány a mesterséges intelligenciáról mint szakértői bizonyítékról a kontradiktórius és inkvizitórius büntető igazságszolgáltatási rendszerekben

Bevezetés

A mesterséges intelligencia (MI) napjainkra valósággá vált, és nagyon is valós és mély hatást gyakorol mindennapi életünkre, megváltoztatja életmódunkat is. A robotok és az intelligens gépek már régóta nem csak fikciók.²

Az utóbbi években a büntetőeljárás jog és a forenzikus tudomány aktívan tárgyalja a mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásának lehetőségeit. Az MI fogalma nem épült be a jogszabályokba, hanem olyan tudományos elméletek, technikák és módszerek formájában jelenik meg, amelyeknek egy közös jellemzőjük van – nevezetesen az emberi kognitív képességek számítógép segítségével történő leképezése.³ A jövőről való gondolkodás ezen a téren nagyrészt a tényfeltárás tudományossá válásával azonos.⁴ Napjainkban ez a korábban csak be-belopakodó tudományosság azonban már áradatszerűen ömlik, tekintettel arra, ahogyan a legkülönbözőbb tudományágak jogtudósai küzdenek a tudományossággal kapcsolatos kérdésekkel az igazságszolgáltatásban.⁵

De vajon az is elképzelhető-e, hogy emberszerű robotok vagy gépek szakvélemény tételére képesek a bíróságon, és se-

gítik a bírót a döntéshozatalban? Egyes országokban a közszféra szervei használhatják a mesterséges intelligenciát például előrejelző rendőrségi feladatok ellátására, vagy nyugdíjkifizetésekhez, lakhatási támogatásra vagy munkanélküli-segélyre való jogosultságról szóló döntések meghozatalára. A magánszektorban a mesterséges intelligencia felhasználható például a munkára jelentkezők kiválasztására, a bankok esetén pedig például annak eldöntésére, adjanak-e hitelt az egyes fogyasztóknak, és meghatározzák számukra a kamatlábakat.⁶

Ez a tanulmány azokat a helyzeteket tárja fel és vizsgálja meg, amelyekben a csúcstechnológiás mesterséges intelligenciát szakértőként lehetne vagy már használják is a bírósági tárgyalás, nevezetesen a bizonyítás során, figyelembe véve a kontradiktórius és az inkvizitórius bi-

bizonyítási rendszerek különbségeit. Kitér az MI-szakértők és az emberi szakértők közötti különbségekre, kiemelve az MI egyes bírósági alkalmazásával kapcsolatos kérdéseket. Az elemzésben tágabb kontextusban helyet kapnak a mesterséges intelligencia alkalmazásának veszélyei és lehetőségei is. A cikk központi kérdése voltaképpen az, hogy a mesterséges intelligencia miként illeszkedhet a szakértői bizonyítást végző szakértők közé az egyes igazságszolgáltatási rendszerek jellemzőiből kiindulva.

A kérdés jelentősége abban áll, hogy egyrészt a döntéshozatal mentális folyamatai továbbra is átláthatatlanok, másrészt azok a jogi diskurzus központi részét képezik.⁷ Még a bíróságon a gépi bizonyítékok magyarázatára felkért szakértők is korlátokba ütköznek, amikor azt kell érthetően elmagyarázniuk, hogyan értékelt egy mesterséges intelligencia által vezérelt eszköz például egy embert, vagy hogyan mutatassák be például az ok-okozati összefüggések egyértelmű láncolatát.⁸ Ezek a problémák adják a gépi bizonyítás „feketedoboz-problémáját”, amelyet jelenleg is számtalan kutató vizsgál.⁹ De valójában nem ez az egyetlen probléma, ahogyan erre ez a szak-

¹ Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, PhD hallgató.

² CHRISTOPHER RIGANO, *Using artificial intelligence to address criminal justice needs*, National Institute of Justice, NIJ Journal 280, 2019. január. 1. Using Artificial Intelligence to Address Criminal Justice Needs (NIJ Journal 280) (ojp.gov), (2023. 04. 11.).

³ TATYANA SUSHINA – ANDREW SOBININ: *Artificial Intelligence in the Criminal Justice System: Leading Trends and Possibilities*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research, 441. kötet, Atlantis Press, Moscow Russian Federation, 2019, 432. 10.2991/assehr.k.200526.062 (2023. 04. 11.).

⁴ MIRJAN R. DAMAŠKA: *Evidence Law Adrift*, Yale University Press, 1997. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt32bnj3>, 143. (2023. 04. 11.).

⁵ MURPHY i. m.721.

⁶ FREDERIK ZUIDERVEEN BORGESIUŠ: *Discrimination, artificial intelligence and algorithmic decision-making*, Institute for Computing and Information Sciences (iCIS), Radboud University Nijmegen, University of Amsterdam, Strasbourg. 2018, 7. <https://rm.coe.int/discrimination-artificial-intelligence-and-algorithmic-decision-making/1680925d73> (2023. 04. 11.).

⁷ DAN SIMON: *A third view of the black box*. University of Chicago, L. Rev.71, 2004, 511, <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5261&context=uclrev>, (2023. 04. 11.).

⁸ SABINE GLESS: AI in the courtrooms: A comparative analysis of machine evidence in criminal trials, *Georgetown Journal of International Law*, Vol 51., 2020, 211, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3602038 (2023. 04. 11.).

⁹ Uo.

értői vélemény szerepéről a büntető igazságszolgáltatási rendszerekben szóló összehasonlító tanulmány is rámutat.

A gépi bizonyítékok, akárcsak a technológia más, korábbi formái, új információforrásokat nyújthatnak, és ezáltal esélyt adnak a büntetőeljárásokban a pontosabb ténymegállapításra. A technológia használatának azonban ára van, mivel magában a technológiában rejlő „feketedoboz-problémák” árát is meg kell fizetni. Ez azt jelenti, hogy egy adott eredményt, vagy ha úgy tetszik, bizonyítékot nem mindig vagy nem is lehet megmagyarázni. A bírának el kell majd dönteniük, hogy megbízhatnak-e az MI által generált, a szakértők által csak részben megmagyarázható bizonyítékokban, ami így még bizonytalanabbá teheti az amúgy is bonyolult döntéshozatali rendszert.

Véleményem szerint a bíróságoknak inkább szkeptikusan kellene fogadniuk a mesterséges intelligenciáknak a törvényszéki bizonyítékok jövőbeli generációiba történő beépülését. Tekintettel arra, hogy a mesterséges intelligenciát alapvetően fogyasztói igények kielégítésére fejlesztették ki, és eredetileg nem törvényszéki bizonyítási eszközként való felhasználásra szánták, a fogyasztói termékekben és a fogyasztói típusú mesterséges intelligencia által generált gépi törvényszéki bizonyítékok új kihívásokat jelentenek. Kezdetben valószínűtlennek tűnhet, hogy a mesterséges intelligencia mindennapi életünkben való fokozott használata a gépi bizonyítékok jelentőségének növekedéséhez vezetne a tények megállapításában a büntetőeljárásokban, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a bíróságok a múltban vonakodtak az összes rendelkezésre álló technológia (pl. poligráf) alkalmazásától, de a folyamatos technológiai fejlődés változásokat eredményezhet. Ahogy a mesterséges intelligencia egyre szélesebb körben elterjed, és ha az ilyen technológiát az emberi viselkedés pontos értékelésének tekintik, egyre többen elfogadóbbak lesznek azt megbízható információforrásként kezelni. E lehetőség ellenére továbbra is nagyfokú bizonytalanság övezi azt a kérdéskört, hogy az ilyen információk elfogadhatóak lennének-e a bíróságon, és ha igen, hogyan.¹⁰

Általában a harmadik fél által benyújtott bizonyítékok befogadására vonatkozó szabályok azon alapulnak, hogy a bírónak a szakértelmén kívül eső kérdésekben segítséget kell nyújtani. Az olyan országok, mint az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok azok, amelyek a technológia korában az MI szakértői bizonyításhoz való felhasználásához jelentős előrelépést tettek.¹¹ Úgy vélem, hogy a kontradiktórium és az inkvizitórius rendszer közötti különbségek elemzése segíthet abban, hogy jobban megértsük, miért is történt ez így.

Ebből a szempontból figyelemre méltó kritikát fogalmaznak meg egyébként azok a felülvizsgálatok, amelyek szerint egyes büntető igazságszolgáltatási rendszerek zavaró és korábban fel nem ismert korlátokkal bírnak az igazságügyi tudományos bizonyítékok hiteles felhasználására és szabályozására vonatkozó képességükben; ezt tehát a mesterséges intelligencia, mint szakértői bizonyíték vonatkozásában is megfigyelhetjük. Az összehasonlító és más bizonyításeméleti kutatók történelmi kudarca az igazságügyi orvos szakértői bizonyítékok értékének és korlátainak mérlegelésében rendkívül mes-

terséges, sőt nagyrészt absztrakt és steril vitákhoz vezetett az egyes eljárások és azok biztosítékai értékéről. Ezek a viták egyébként általában az igazság eljárásbeli értékéről, az emberi jogokról, az erőforrásokról, az ügyvédek, bírák és esküdtek képzéséről, tapasztalatáról és kiválasztásáról, valamint az olyan biztosítékok hatékonyságáról szólnak, mint a szembesítés és a felülvizsgálat.¹²

A tanulmány célja, hogy egyrészt összehasonlítsa a mesterséges intelligencia mint harmadik generációs tudományos vagy törvényszéki bizonyítási mód szerepét és helyét – különös tekintettel a szakértői bizonyításra – a kontradiktórium és inkvizitórius büntető igazságszolgáltatási rendszerekben, másrészt, hogy dióhéjban megvizsgálja annak alkalmazhatóságát és elfogadhatóságát, hogy az ne váltsa fel az emberi szakértőket, hanem lehetővé tegye azok esetleges együttélését.

A tanulmány további értéke lehet, hogy rávilágít a mesterséges intelligencia használatára a jogi szakmában is, és kiter a mesterséges intelligenciával kapcsolatos, a különböző büntető igazságszolgáltatási bizonyítási rendszerekben megjelenő egyes kihívásokra. Amellett, hogy összehasonlíttja a szakértői bizonyítás MI-ként való adaptálhatóságát a különböző típusú büntető igazságszolgáltatási rendszerekben és magukban az igazságszolgáltatási rendszerekben, bemutatja az MI-szakértő és az emberi szakértő közötti különbségeket is, hogy jobban rávilágítson egyes jogi és szabályozási problémákra is, kiegészítve egy veszélyek és lehetőségek réteggel is az összehasonlító elemzést.

Az igazságszolgáltatási rendszerek különböző típusainak tanulmányozásával és jobb megértésével úgy vélem ugyanis, hogy jobban meg lehet határozni a mesterséges intelligencia esetleges igazságügyi szakértőkénti alkalmazását, és ajánlásokat is meg lehet fogalmazni, tekintettel arra, hogy a mesterséges intelligencia és a gépi bizonyítékok egyre jobban elterjedni tűnnek a jelenlegi trendekből kiindulva.

Mesterséges intelligencia és az algoritmikus döntéshozatal

A mesterséges intelligencia (MI) kifejezés olyan rendszerekre utal, amelyek intelligens viselkedést tanúsítanak azáltal, hogy környezetüket elemzik, és bizonyos fokú önállósággal lépéseket tesznek meghatározott célok elérése érdekében. A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek lehetnek tisztán szoftveralapúak, amelyek a virtuális világban működnek (pl. hangalapú asszisztensek, képelemző szoftverek, keresőmotorok, beszéd- és arcfelismerő rendszerek), vagy megjelenhetnek hardvereszközökbe ágyazva (pl. fejlett robotok, önvezető autók, drónok vagy a dolgok internetének alkalmazásai). A legtöbb MI-technológiának adatra van szüksége a teljesítményének és így eredményeinek a javításához. Ha egyszer jól teljesítenek, akkor segíthetnek javítani és automatizálni a döntéshozatalt ugyanazon az adott területen. Erre például szolgálhat az az eset, amikor egy MI- rendszert betanítanak, majd az érintett hálózat vagy rendszer adatai alapján a kibertámadások

¹⁰ GLESS i. m. 207–208.

¹¹ MAZLINA MAHALI ET AL.: *Artificial intelligence as expert in the future: Issues and challenges under Section 45 of the Malaysian Evidence Act 1950*, (2023. 03. 11.), 1 LNS (A), 2022, 1. <https://www.researchgate.net/publication/358995881> (2023. 03. 11.).

¹² A ténymegállapító és a bíróság kifejezéseket szinonim értelemben használja a cikk.

kiszűrésére használják fel.¹³ Nem nehéz ilyen kontextusban arra a következtetésre jutni, hogy az emberi döntéshozók a számítógép tanácsait követve megpróbálhatják saját felelősségüket is minimalizálni.¹⁴

A mesterséges intelligencia és az algoritmikus döntéshozatal kifejezéseket többféleképpen használják, és a meghatározások tekintetében nincs konszenzus. Az algoritmus egy számítási eljárás absztrakt, formalizált leírása.¹⁵ A mesterséges intelligencia általánosságban a gépek intelligenssé tételének tudománya. Széles kutatási terület, amely az 1940-es évek óta létezik, és Neumann János magyar matematikus játékelméletével áll kapcsolatban. A mesterséges intelligenciának ma számos típusa létezik. Az 1970-es évek óta használják a mesterséges intelligenciát jogi érvelés számítógéppel történő olvasható formában való modellezésére, valamint jogszabályok és jogi szabályok számítógépes modellezésére.¹⁶

Az 1970-es és 1980-as években például sok kutatás összpontosított a szakértői rendszerekre, olyan programokra, amelyek korlátozott, jól behatárolt területeken próbálták leutánozni a képzett szakemberek szakértelmét és érvelését. Ezekben a rendszerekben a kutatók számítógépeket programoztak be kérdések megválaszolására, előre megfogalmazott válaszokat használva. Az ilyen szakértői rendszerek az 1980-as években némi kereskedelmi sikert arattak, azonban két hátrányuk is volt. Először is, a rendszerek logikai szabályai nem mindig feleltek meg a világ kusza valóságának. Másodsorban, a rendszerbe táplálható válaszokat a szakértőknek kellett megadniuk előzetesen, ami nehézkessé tette a rendszerek kialakítását is. Nem beszélve arról, hogy ez a folyamat nagyon idő- és pénzigényes.¹⁷

A gépi tanulással, a mesterséges intelligencia egy fajtájával a rendszerben lévő tudást azonban a szakértőknek nem kell biztosítaniuk. A gépi tanulás röviden adatvezérelt előrejelzőként foglalkozhat össze, amely egy adathalmazban lévő változók közötti összefüggések felfedezésének automatizált folyamatára utal, gyakran egy lehetséges kimenetel vagy eredmény becslése céljából. A gépi tanuláshoz kapcsolódó kifejezések közé tartozik az adatbányászat, a nagy méretű adatok és a profilalkotás. Az adatbányászat a gépi tanulás egy fajtája, az érdekes korrelációk felfedezésének, kinyerésének folyamata nagy mennyiségű adatból. Az adatbányászatot az adatokból történő tudásfeltárásnak (Knowledge Discovery from Databases, KDD) is nevezik. A big data kifejezés nagyjából a nagy adathalmazok elemzésére utal. A profilalkotás pedig az adatok automatizált feldolgozása olyan profilok létrehozása érdekében, amelyek felhasználhatók döntéshozatalra.¹⁸

¹³ European Commission, *Artificial Intelligence for Europe* [SWD(2018) 137 final] Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Regional Committee, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN> (2023. 04. 10.).

¹⁴ ZARSKY TAL Z.: An analytic challenge: discrimination theory in the age of predictive analytics, *A Journal of Law and Policy for the Information Society*, vol. 14, no. 1, 2017. (11–35) 12. [ISJLP_V14N1_011.pdf](https://doi.org/10.1177/2053951716665128) (1.438Mb) (2023. 05. 03.).

¹⁵ PAUL DOURISH: *Algorithms and their others*. Big Data & Society, 2016, 3, <https://doi.org/10.1177/2053951716665128> (2023. 04. 11.).

¹⁶ MAHALI I. m.11.

¹⁷ ETHEM ALPAYDIN: *Machine learning: the new AI*. MIT Press 2016, 51. file:///C:/Users/KuhlAn/Downloads/machine-learning-the-new-ai-alpaydin-2016pdf_compress.pdf (2023. 04. 28.).

¹⁸ ZUIDERVEN BORSIUS op.cit. 12–14.

Mesterséges intelligencia a jogi szakmában

Napjainkban a gépek képesek olyan kognitív funkciókat ellátni, mint az érzékelés, az érvelés, a tanulás és az interakció a mesterséges intelligencia néven ismert, nagy teljesítményű technológia révén, amelyben mintákat képesek megérteni adatszámítás segítségével.¹⁹

A jogi szakmába az MI már régóta beszivárgott. A svédországi Piper Lawyers cég például már 2011-ben elkezdte használni dokumentumelemzéshez a mesterséges intelligencia technológiáját a költség- és időráfordítás csökkentése érdekében. A cég mellesleg a Clearwell nevű cég által kifejlesztett e-discovery szoftvert használja, amely képes a dokumentumokat nem konkrét kulcsszavak, hanem fogalmak alapján elemezni, így csökkentve a jogvitában releváns anyagok megtalálásának idejét. Egy másik példa a világ első mesterséges intelligenciával rendelkező, a Baker Hotelier ügyvédi kabinet ügyvédje, ROSS, akinek az a feladata, hogy jogi dokumentumok ezreit szitálja át a cég számára csődügyekben.²⁰

Szingapúrban az ügyvédi irodák inkább a Smart Law-ra kezdtek előfizetni, egy olyan mesterséges intelligenciát használó startupra, amely az ügyvédek több ezer oldalnyi dokumentum rendkívül gyors átnézésével és a jogi kérdések másodpercek alatti megválaszolásával segíti. A Smart Law valós időben képes megjósolni az ítéletek kimenetelét, valamint kivonni a jogi precedenseket és ítéleteket bűncselekmények, vitatott válaszok és orvosi gondatlansági ügyek esetében. Ennek eredményeképpen az ügyvédek időt takaríthatnak meg, mivel a mesterséges intelligencia segítségével ez a típusú jogi munka rendkívül rövid idő alatt elvégezhető.²¹

Az ügyvédi irodák mellett ma a mesterséges intelligencia az igazságszolgáltatási rendszerbe is beépült, és a bírák munkáját segíti. Az ilyen típusú bizonyítékok elfogadásával kapcsolatban azonban problémák és kihívások merülnek fel. A folyamat pedig még gyerekcipőben jár, és úgy vélem, hogy további tanulmányokat lenne szükséges fontolóra venni. Azonban annyi bizonyos, hogy a jogrendszerek és a különböző igazságszolgáltatási rendszerek alapos elemzése véleményem szerint elengedhetetlen annak megértéséhez, hogy a mesterséges intelligencia milyen mértékben használható vagy milyen mértékben lehet hasznos szakértői bizonyítékként, továbbá milyen körülmények között, milyen megfelelő jogszabályi módosításokkal használható.

Bizonyítékok és bizonyítási rendszer

A büntetőeljárásban a bizonyíték a múltbeli esemény ismerete, amikor az eredményből következtetünk az okra.²² A bizonyíték az egyetlen jogi módszer a tények megállapítására a bün-

¹⁹ MAHALI I. m. 5.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² FINSZTER GÉZA: Valóságghú tényállás, avagy az anyagi igazság megál-

tetőeljárás során.²³ A rekonstruálható bizonyítékok akadályoztatása esetén a nyomozást meg kell szüntetni, vagy felmentő ítéletet kell hozni, az in dubio pro reo szabály szerint a kétségeket a vádlott javára kell értékelni. A bizonyítás a nyomozó hatóság számára ugyanolyan fontos, mint a bíróság számára, és a szakértői vélemény szerepe kiemelkedő jelentőségű a büntetőeljárás nyomozati szakaszában.

A büntetőeljárás törvény tehát meghatározza a megismerési és bizonyítási eszközöket, részletesen szabályozza ezek megszerzésének módját, és meghatározza azokat a korlátokat is, amelyeket a törvényesség érdekében be kell tartani.

A bizonyítás célja, hogy tények, adatok és bizonyítékok alapján ítélkezzünk. A büntetőeljárás keretében a bizonyítás a bűncselekmény elkövetésének megállapítását, az elkövető azonosítását és a büntetőjogi felelősség megállapítását jelenti tények és adatok alapján, a törvény által szabályozott módon. Eszközei, módszerei és rendszerei számos változáson mentek keresztül,²⁴ rendjét, menetét, kereteit és eszközeit törvény szabályozza, normáinak betartása pedig az eljáró hatóságok jogi kötelezettsége.

Az igazság megállapítása során inkább a valóság színönimájaként értelmezzük, azaz ki kell deríteni, hogy mi történt valójában. A megtörtént események közül csak azok a tények és adatok válnak mérvadóvá, amelyeket a jog megszürt, értékelt és a jogalkotó lényegesnek minősített.

A bizonyítási eljárás során két, egymással szorosan összefüggő fő kérdést, azaz egy ténykérdést és egy jogi kérdést kell bizonyítani, ezért a bizonyítás a valóság egy részére, nevezetesen a jogilag releváns tények bizonyítására korlátozódik. A bizonyítási jog magában foglalja a bizonyítási eszközök bemutatását és a bíróság előtti ismertetését, a bizonyítási eljárás lefolytatását, a bizonyítás eredményének értékelését és a bizonyítékokból való következtetések levonásának szakaszát, a subsumálást. A bizonyítás tehát eljárási vagy anyagi jog, attól függően, hogy a bizonyítás dinamikus, azaz eljárási jellegű, pl. szakértő kijelölése, szakértő meghallgatása, vagy statikus jellegű, azaz kevésbé vagy egyáltalán nem külsődleges, pl. szakértői vélemények mérlegelése.

A bizonyítékok értékelése meghatározza a bizonyítási eljárások különböző normatív tartalmát is, amelyek a formális, személyes igazság elsőbbségét célozzák, a valóság feltárását várják és objektív igazságosságot biztosítanak. Az objektív igazság elérése – szakértői bizonyítás révén – aktív bírói együttműködést igényel az érdemi peres eljárások keretében. Ezzel szemben az eljárási rend, amely a formális igazság elsőbbségét érvényesíti, nem fosztja meg a feleket rendelkezési joguktól, kizárja a bírói önkényt, és megköveteli a tisztességes eljárás jogrendet védő szerepének érvényesítését, alapvetően passzív, a formális peres eljárásokra korlátozódó bírói magatartással.²⁵

A büntetőeljárásokban a bizonyítás olyan határterület, amely szorosan kapcsolódik a mindennapi ismeretekhez, de a szakmai és tudományos ismeretek jellemzőivel is rendelkezik.

A megismerés alanya a bíróság, célja pedig a büntetőeljárás során az ítélethozatal, amely csak bizonyított ismereteken alapulhat,²⁶ de a bizonyítás egésze nem tekinthető egyszerű megismerési folyamatnak.²⁷

A büntetőeljárás feladata az igazság kiderítése, de nem mindenáron.²⁸ Bizonyítás és bizonyosság kérdése, hogy a jogilag releváns büntetőjogi múlt megállapítható-e az eljárási garanciákkal rendelkező bírósági eljárásban.

Igazságügyi rendszerek

Történeti megközelítésben az összehasonlító módszert hagyományosan alkalmazó, a bizonyítékokkal és eljárásokkal foglalkozó tudósok az angol-amerikai (vagy common law) és a kontinentális európai megközelítéseket állították egymás mellé. A hagyományos és a különböző összehasonlító gyakorlatok közötti jelentős különbségek azonban nem elhanyagolható mennyiségű tudományos munkát és kommentárt eredményeztek a kontradiktórius és a nem kontradiktórius intézmények és eljárások előnyeiről.²⁹

A szakértői bizonyítással kapcsolatban az összehasonlító kutatók arra összpontosítottak, hogy melyik rendszer adott jobb választ a régóta fennálló problémákra, mint például a független vélemény beszerzése és a felelősség és a bűnösség megállapításához nyújtott segítség biztosítása tekintetében.³⁰

Az igazságszolgáltatási rendszerek különbségeit vizsgálva jobban megérthetjük, hogy az intézményesített törvényszéki tudományokra és azok bizonyítási termékeire miért az Egyesült Államokban születtek a legkritikusabb reakciók, és hogy ez mit sugallhat az összehasonlító jogi „előnyökről”, valamint megérthetjük rendszereink jogi korlátait, amikor a mesterséges intelligenciát szakértői bizonyítékként vezetjük be, figyelembe véve az exogén, jogon kívüli tudás helyét is a büntetőeljárásban.

A bizonyítási rendszer olyan elvek összefüggő rendszere, amelyek a feladatra, a tárgyra, a cselekvésekre, az eszközökre és a bizonyítási eredmények meghatározására vonatkoznak. Ezek a rendszerek az adott eljárási rendszer egészének jellegéhez igazodnak. A büntetőeljárás mindenhol nemzeti sajátosságokkal rendelkezik. Az eljárási rendszer a bírósági eljárások működési és szerkezeti elveinek összessége, amelyek meghatározzák az eljárás fő funkcióit, valamint az eljárás alanyainak jogait és kötelezettségeit.³¹

De hogy pontosabbak legyünk, a különböző büntetőeljárások³² három alapvető rendszerre oszthatók. Ezek az

²⁶ FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR – TREMMEL FLÓRIÁN: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 211–230.

²⁷ TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006. 33.

²⁸ KIRÁLY TIBOR: *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről*, Budapest, KJK, 1972, 139.

²⁹ GARY EDMOND – JOËLLE VUILLE: *Comparing the use of forensic science evidence in Australia, Switzerland, and the United States: Transcending the adversarial and non-adversarial dichotomy*, *Jurimetrics*, SPRING 2014, Vol. 54, No. 3, American Bar Association Stable, <https://www.jstor.org/stable/24395600>, 222–223. (2023. 05. 02.).

³⁰ Uo. 223.

³¹ BÉRCES VIKTOR: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítései a hazai jogtudományban, *Iustum Aequum Salutare* XIV. 2018. 1, 19–32.

³² Uo. 11.

lapítása in MADAI SÁNDOR – PALLAGI ANIKÓ – POLT PÉTER (szerk.): *Sic itur ad astra, Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*, Budapest, 2020, 188.

²³ CSÉKA ERVIN: *A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai*. Budapest, KJK, 1968, 122.

²⁴ FARKAS ÁKOS – ERIKA RÓTH: *A büntetőeljárás* [Digitális kiadás.] Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019, <https://doi.org/10.55413/9789632959054> (2023. 02. 07.).

²⁵ Uo.

inkvizitórius, a vádelvű³³ és a vegyes bizonyítási rendszerek, amelyek meghaladják e tanulmány kereteit.³⁴

Magyarország

A magyar büntetőeljárás jogban a bizonyítás két kardinális elven alapul: a bizonyítékok szabad értékelésén és a bizonyítás szabadságán. A szabad értékelés elve azt jelenti, hogy a törvény nem írja elő egy adott bizonyíték bizonyító erejét, azt a tény megállapítójának kell meghatározni az ügy összes olyan elemével összefüggésben, amelyet relevánsnak tekintünk a tényállás szempontjából.

A bizonyítékok értékének meghatározásakor a bírónak racionálisnak kell lennie, és a logika szabályait kell követnie, és írásban kell indokolni a döntését. Ez a kötelezettség különösen érdekes az igazságügyi tudományos és szakértői bizonyítással kapcsolatban, ahol azért rendelnek ki szakértőket, mert a bíró nem rendelkezik releváns ismeretekkel vagy szakértelemmel. A bizonyítás szabadságának elve azt jelenti, hogy a döntéshozatal során minden releváns bizonyítékot figyelembe lehet venni.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) 163. §-a kimondja, hogy a bizonyítékok közé tartoznak a büntetőjog és a büntetőeljárás alkalmazása szempontjából jelentős tények. A bizonyítékok közé tartozhatnak olyan tények is, amelyek a büntetőeljárás mellékkérdéseinek értékelése szempontjából jelentősek.

Az ítéletben a bíróság tisztázza a tényállást a vád keretében. Nem szükséges olyan tényeket bizonyítani, amelyek általánosan ismertek, amelyek a bíróság, az ügyészség vagy a nyomozó hatóság előtt hivatalosan ismertek, vagy amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja, a felperes, az alperes és a védelem az adott ügyben közösen elfogadja.³⁵

A bizonyítandó tény bizonyítása a bizonyíték, amelynek forrása a bizonyítási eszköz.³⁶ A Be. a 165. §-ban határozza meg, hogy az eljárás során mely bizonyítási eszközöket fogadja el bizonyítékként. A bizonyítási eszközök a) a tanúk vallomása, b) a vádlott vallomása, c) a szakértő véleménye, d) a pártfogó felügyelő véleménye, e) a tárgyi bizonyítási eszközök, ideértve az iratokat és feljegyzéseket, valamint f) az elektronikus adatok. A büntetőeljárás törvény felsorolja a bizonyítási eszközöket, amelyek között említi a szakértői véleményt, de nem tartalmazza a szakértői véleményt, amely nem bizonyítási eszköz, és ezért a poligráfós vizsgálat eredményei sem értékelhetők bizonyítékként.³⁷

Egy bizonyítási eszköz kizárása csak akkor állapítható meg, ha a bíróság megvizsgálja a bizonyítási eszköz jogszerűségét.³⁸

A jogalkotó különböző szempontokat érvényesít a bizonyítási eszközök perbeli felhasználási lehetőségeinek meghatározásakor,³⁹ például az alkalmasságot, a célszerűséget, és az észszerűséget.

A bírósági eljárások során is vannak olyan esetek, amikor bizonyos bizonyítékok a törvény rendelkezései alapján nem használhatók fel a tényállás megállapítására. A tényállás megállapítása során ezek az esetek olyan bizonyítási tilalmaknak tekinthetők, amelyek korlátozzák a bíróság mozgásterét. A vádlottat ártatlannak vélelmezik, és csak akkor lehet elítélni, ha a bíróság minden kétséget kizáróan megállapítja (intime ítélet), hogy bűnös.

A Be. 1. §-a szerint senki sem tekinthető bűnösnek, amíg a bíróság jogerős és végleges határozatával nem állapította meg bűnösségét. Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény 3. § (1) bekezdése szerint az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság által vagy megbízásából készített szakvélemény alapján, a tudományos és technikai fejlődés eredményeinek figyelembevételével, a függetlenség és pártatlanság követelményeinek betartása mellett döntsön a szakmai kérdésben, és közreműködjön a tényállás megállapításában.

A tudományos bizonyítékokat akkor veszik figyelembe, ha azok segítik az igazság megállapítását. A büntetőeljárás törvény 188. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy értékeléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell igénybe venni. A magyar jog szerint – az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény 5. § (1) bekezdése szerint – szakértő az a természetes személy, aki megfelel az előírt feltételeknek, és akire nem állnak fenn kizáró okok, hogy meghatározott szakterületen a nyilvántartásba felvegyék, és a nyilvántartást vezető hatóság kérelemre engedélyezi az igazságügyi szakértői tevékenység gyakorlását.

Mint láttuk, a bizonyítékok értékelése „szabad”, és ez az elv minden típusú bizonyítékra vonatkozik. A bíró csak abban az esetben utasíthatja el a szakértői bizonyítékot, ha a szakértői jelentésben ellentmondás van; és a jogi kérdésekre válaszoló szakértő (a szakértőnek csak a magyar jog szerinti tényeket kell értékelnie). Ez megköveteli, hogy a bíró tudományos ismeretek nélkül döntsön el, hogy az írásbeli jelentésben szereplő szakértői bizonyítékok ellentmondásosak vagy más módon problematikusak-e. Miután a szakértő megbízást kapott és benyújtotta a jelentését, a felek kérhetnek egy második szakvéleményt. A védelem felkereshet egy magánszakértőt, és elvégeztetheti vele a konkrét elemzést. Azonban még ha a vádlott be is szerez egy második szakvéleményt, nincs garancia arra, hogy a bíró nagy súlyt tulajdonít majd ennek a véleménynek. A magyar ügyvédnek a vizsgálatban és a meghallgatásokon a kontradiktórius kollegáihoz képest nagyon korlátozott szerepe van.

Amerikai Egyesült Államok

Az Amerikai Egyesült Államok tulajdonképpen egy olyan szövetségi rendszer, amely számos államból és területből áll, ame-

³³ ADHEMAR ESMAN: *A History of Continental Criminal Procedure with Special Reference to France*, Little Brawn and Co, Boston, 1913 in FARKAS–RÓTH, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019, <https://doi.org/10.55413/9789632959054>, (2023. 02. 07).

³⁴ FARKAS ÁKOS – RÓTH ERIKA: *A büntetőeljárás* [Digitális kiadás.] Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019, <https://doi.org/10.55413/9789632959054>, (2023. 02. 07).

³⁵ Be. 163. § (3) bekezdés c) pont.

³⁶ BALÁZS ÉLEK: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései, *Jura* 2014/1. 46.

³⁷ BH+ 2016.7 I.

³⁸ BH 2019. 295 I.

³⁹ KÚRIA, JOGGYAKORLAT-ELEMZŐ CSOPORT: *A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban*, Összefoglaló vélemény 2014. 52., https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2.pdf (2022. 10. 06.).

lyek mindegyike saját büntetőjogáért, saját büntető igazságszolgáltatásáért, bizonyítási és eljárási szabályaiért felelős. A bűnügyi nyomozást általában a rendőrség végzi, amely a bűncselekmény helyétől és típusától függően rendelkezik a nyomozásra hatáskörrel.

A nyomozás során a rendőrség (és esetleg más bűnüldöző szervek munkatársai) olyan bizonyítékokat keresnek, amelyek felhasználhatók az elkövető azonosításához és a vádemelés alátámasztásához. Amint az ügy összeállt, az aktát a kerületi ügyészséghez, vagy egyes szövetségi bűncselekmények esetében a szövetségi ügyészhez utalják. Az ügyész a rendőrség által összegyűjtött bizonyítékok alapján dönt arról, hogy vádat emel-e a gyanúsított ellen. A védelem saját vizsgálatot folytathat a felmentő bizonyítékok összegyűjtése érdekében. Ha a gyanúsítottat megvádolják és bíróság elé állítják, a vád és a védelem az esküdtszék elé terjeszti az ügyét, amely (elméletileg) csak akkor hoz ítéletet, ha az ügy minden kétséget kizáróan bizonyított. Az Amerikai Egyesült Államokban az ügyészeket általában választják. A tárgyaláson az ügyészek a védőügyvédekkel konfrontálódnak, akik megjegyzendő, hogy általában az adott állam által kinevezett, korlátozott erőforrásokkal dolgozó kirendelt védők. A vádlottaknak lehetőségük van saját ügyvédet fogadni is, de viszonylag keveseknek van erre megfelelő anyagi lehetőségük.⁴⁰ Az amerikai büntető igazságszolgáltatási rendszer kontradiktórius jellege a tisztességes eljárást hivatott biztosítani azáltal, hogy a vádlottnak jogi képviseletet biztosít; lehetőséget ad a vádlottnak az események és a védekezés ismertetésére; lehetőséget biztosít az ügyész által megidézett tanúkkal való szembesítésre; és lehetőséget biztosít az esküdtszék általi ítélethozatalra, természetesen a fellebbvitel lehetőségével.

Az esküdtszék alkalmazása különösen az igazságszolgáltatás garanciájaként jelenik meg, mivel kizárja a politikai vagy társadalmi elit általi ítélezést. A büntetőeljárások nagy részét (több mint 95 százalékát) tárgyalásos úton, nevezetesen vádalku útján oldják meg.⁴¹

A nyomozás során feltárt bizonyítékokat az állam és a védelem által felkért szakértők elemezhetik. A forenzikus elemzéseket általában a nyomozásért felelős bűnüldöző szervhez mintegy „beépített” törvényszéki elemzők végzik. A szakértői bizonyítékok elfogadhatóságát illető két domináns megközelítés a *United States v. Frye* és a *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.* ügyek köré épül.⁴²

E megközelítések közül a legrégebbi, szabályozva az Államok nagyjából egyharmadában az elfogadhatóságot, a hazugságvizsgáló egy korai formájának elfogadhatósága miatt 1923-ban benyújtott fellebbezésre épül. Nevezetesen a *Frye*-ügyben a bíróság elutasította a vádlott szisztolés vérnyomásvizsgálata kedvező eredményeinek bemutatására tett kísérletét, és bevezette az „általános elfogadás” elméletét. A *Daubert*-ügyben pedig négytényezős tesztet vázolt fel az elfogadhatóság meghatározására a következő szempontok szerint: egy tudományos technika sikeresen kiállja-e a tesztelést; alvettették-e szakértői

értékelésnek; van-e ismert hibaaránya és léteznek-e a működését ellenőrző standardok; és vajon általánosan elfogadott-e a tudományos közösség szemében.⁴³

Bár a *Daubert*-ügy a tudományos bizonyítékok elfogadhatóságának jogi normáival foglalkozott, nem határozta meg, hogy ezeknek a normáknak hogyan kell működniük a gyakorlatban, vagy hogyan kezeljék a bíróságok a tudományos bizonyítékok elfogadására irányuló többszörös kérelmeket egy ügyön belül vagy az ügyek között, különösen, ha azokat ugyanaz a fél szorgalmazza. Arra sem, hogy vajon minden egyes tárgyalóteremben minden egyes alkalommal meg kell-e vizsgálni egy technika elfogadhatóságának vitatását, vagy a bíró megfelelően figyelembe veheti a más ügyekben, tárgyalótermekben, megyékben, államokban vagy nemzeteknél tett megállapításokat. További felvetés, hogy mikor kell a bíróságoknak egy elismert technikát „tudományos jognak” és így a bírósági indoklás megfelelő tárgyának tekinteniük, és fordítva, mikor indokolhatják az új fejlemények a meglévő „tudományos jog” újbóli vizsgálatát? Kinek kell viselnie az olyan bizonyítékok előterjesztésének terhét, amelyek megkérdőjelezik egy bevett módszer folyamatos megbízhatóságát? Mi legyen például egy technika elfogadhatóságának meghatározása során a laboratóriumi hibaarány relevanciája, szemben a módszertan hibaarányával?⁴⁴

Az 1980-as évek közepétől kezdve az általános elfogadásra hivatkoztak a kártérítési és termékfelelősségi perekben, különösen a tömeges kártérítési perekben a felperesek által benyújtott szakértői bizonyítékok kizárása érdekében. Az általános elfogadottságot egyes szövetségi fellebbviteli bíróságok a nemrégiben hatályba lépett szövetségi bizonyítási szabályzat (FRE) 702. szabályába is beillesztették.⁴⁵

Amennyiben egy technika és az abból levezetett vélemény megfelel az „általános elfogadás” vagy az FRE 702 *Daubert*-kritériumainak, a bizonyítékot általában kellően megbízhatónak (vagy bizonyító erejűnek) tekintik úgy, hogy az ne veszélyeztesse a tisztességes eljárást.⁴⁶

A FRE 702 megfogalmazása szerint:⁴⁷ Az a tanú, aki ismeretei, képességei, tapasztalata, képzettsége vagy végzettsége alapján szakértőnek minősül, tanúskodhat vélemény formájában vagy más módon, ha:

(a) a szakértő tudományos, műszaki vagy egyéb speciális ismeretei segíteni fogják a tényeket vizsgáló bíróságot a bizonyítékok megértésében vagy egy vitatott tény megállapításában;

(b) a tanúvallomás elegendő tényeken vagy adaton alapul;

(c) a tanúvallomás megbízható elvek és módszerek eredménye; és

(d) a szakértő megbízhatóan alkalmazta az elveket és módszereket az ügy tényállására.

Az amerikai büntető igazságszolgáltatási rendszerek büntető gyakorlata és így jellege szintén fontos lehet az igazság-

⁴³ *Daubert* felváltotta a régóta fennálló elfogadhatósági standardot, lásd DAVID E. BERNSTEIN – JEFFREY D. JACKSON: *The Daubert Trilogy in the States*, *Jurimetrics* 44. 2004, 351, 355–356.

⁴⁴ MURPHY: *The New...* i. m. 756–757.

⁴⁵ EDMOND i. m. 243.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Federal Rules of Evidence 2023, Michigan Legal Publishing Ltd., 2022. december 1., 7. cikk, *Opinions and expert testimony*, Rule 702, <https://www.rulesofevidence.org/> (2023. 05. 10.).

⁴⁰ EDMOND i. m. 221–276.

⁴¹ ROBERT P. BURNS: *The Death of the American Trial*, *Faculty Working Papers*, 2009. 176. <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/facultyworkingpapers/176>, (2023. 02. 07.).

⁴² Bírósági határozatok 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923) és 509 U.S. 579 (1993).

ügyi tudományos bizonyítékokra adott válaszok megértéséhez. A bíróságok rendszeresen rendkívül hosszú börtönbüntetéseket szabnak ki, és számos államban továbbra is létezik a halálbüntetés. Az állami és szövetségi bíróságok cizellált fellebbezési mechanizmusokkal rendelkeznek, különösen a halálbüntetéses ügyekben. Bár a megfigyelések alapján a valóságban ezek ritkán nyújtanak érdemi enyhítést. A kivégzett és halálra ítélt foglyokat érintő ártatlansági ügyek arra szolgáltak, hogy felhívják a figyelmet a nyomozások számos aspektusával, a bizonyítékok számos formájával (különösen a szemtanúkkal, az igazságügyi tudományos bizonyítékokkal és a beismerő vallomásokkal), és kisebb mértékben a tárgyalásokkal és a fellebbezésekkel kapcsolatos problémákra.⁴⁸

Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlatát széles körben inkább agresszívebbnek tartják, mint sok más common law (azaz kontradiktórius) jogrendszerét, mint például Ausztráliáét, Angliáét, Kanadáét és Új-Zélandét. Az amerikai peres ügyvédek az ügyészekkel gyakran nem együttműködőek vagy nem előzékenyek, és nagyobb valószínűséggel tesznek, vagy emelnek kifogást az eljárás során, mint más common law-beli kollégáik. Ami a kontinentális Európát illeti, az amerikai megfigyeléseiket illetően időnként megdöbbentő a védőügyvédek passzivitása.⁴⁹

Szakértői bizonyítás és ténymegállapítás a különböző igazságszolgáltatási rendszerekben

A kontradiktórius eljárás előnye voltaképp a részrehajló, kételkedő elemzés, szűrés,⁵⁰ amely mindkét félnek lehetőséget ad arra, hogy az igazságügyi szakértőként felajánlott sokszor fogyasztói, semmint szakmai termékeket, bizonyítékokat megtámadhassa. Ezzel szemben az inkvizitórius rendszerek speciális mechanizmusokkal rendelkeznek a tárgyalótermen kívül rögzített szakértői bizonyítékok bemutatására, többek között a tények megállapítására, amelyek így viszont szükséges a mesterséges intelligencia alapos vizsgálata.⁵¹

A ténymegállapítás ellenőrzése sokkal összetettebb egy kontradiktórius rendszerben, ahol a bizonyítékok hitelességének és megbízhatóságának vizsgálatára számtalan lehetőség van, és ahol a tudósok már javasoltak megoldásokat a digitális bizonyítékok új generációira.⁵²

Összehasonlító jogi szempontból, sem az európai kontinensen elterjedt inkvizitórius rendszer, sem az Egyesült Államokban alkalmazott kontradiktórius rendszer nincs felkészülve azonban a mesterséges intelligenciára a tárgyalóteremben, és

így nem is tudja biztonsággal kihasználni a potenciálisan releváns gépi bizonyítékokat.

Míg az inkvizitórius rendszerek nehezen találtak megfelelő védelmi eszközöket az információ ezen új formája elleni küzdelemhez, addig a kontradiktórius rendszerek kevés megvalósítható eszközzel rendelkeznek a mesterséges intelligencia által vezérelt eszközök alapos átvilágítását dokumentáló peren kívüli bizonyítékok bevonására. Mindkét rendszerben jelentős változtatásokat kellene fontolóra venni annak érdekében, hogy a bíróságok világszerte szembesüljenek a mesterséges intelligencia által generált bizonyítékokkal, és olyan megközelítés mellett kellene érvelni, amely mind a kontradiktórius, mind az inkvizitórius igazságszolgáltatási rendszerekből merítene. Ez magában foglalhatná azon jellemzők vegyítését, mint például a kontradiktórius rendszerek eszközeit a bizonyítékok alapos vizsgálatára pártatlan környezetben, valamint az inkvizitórius rendszerek idő- és helymegosztását a bonyolult technikai bizonyítékok bírósági termen kívüli értékeléséhez, valamint az ismereteknek az ügyiratban szereplő valamennyi fél közötti megosztását.⁵³

A digitális összetettség minden egyes további rétegével egyre nehezebbé válhat a releváns információkhoz való hozzáférés, és gyakran olyan szakértelmet igényel, amellyel a tényállás elbírálója nem feltétlenül rendelkezik. További kérdések merülhetnek fel a bizonyítékok megbízhatóságát és hitelességét szabályozó jogszabályokból is, amelyek nemcsak a bizonyítékok elfogadhatóságára (ami a kontradiktórius eljárás egyik legfontosabb eleme), hanem azok súlyára is hatással vannak (ami pedig az inkvizitórius modellben különösen fontos szempont a tények megállapításakor).⁵⁴

A kontradiktórius rendszerben a felek jellemzően szakértőket – a szakértők kontradiktórius rendszerben történő alkalmazásának átvétele szintén érdekes szempont lehet – vesznek igénybe, akik képesítésük, képességeik vagy tapasztalatuk alapján a bíró vagy az esküdtszék előtt mutatják be szakvéleményüket. Az inkvizitórius rendszerben az igazságügyi szakértőt a szakismerettel nem rendelkező bíróság rendeli ki; a szakértők a szakvéleményüket általában szóban, nyilvános tárgyalás keretei között teszik meg, de írásbeli jelentésben is benyújthatják azt. Függetlenül attól, hogy a ténymegállapítást végző személyek az esküdtek vagy a bírói testület tagjai, az önállóan értékelést végző és az ügy tényállásának rekonstruálásában hasznos (vagy nem hasznos) eszközök megbízhatóságával kapcsolatos kérdések megértése – ezen a téren pedig kifejezetten – meghaladja egy átlagos ember ismereteit és megértését. A komplex technológia tényfeltárásban való alkalmazása a szakértői bizonyítást ily módon kulcsfontosságúvá teszi mind a kontradiktórius, mind az inkvizitórius igazságszolgáltatási rendszerekben.⁵⁵

Míg a kontradiktórius rendszerekben (különösen az Egyesült Államokban) a tudósok egyre inkább elítélik az ebbe az „átláthatatlan gépezetbe” vetett vak hitet, és a 2000-es években a DNS-tesztek révén történt téves azonosításokra hivatkoznak, Európában nem alakult ki hasonlóan éles vita.

Természetesen mindkét jogrendszer hasonló szabályokat

⁴⁸ BRANDON GARRETT: *Convicting the Innocent: Where Criminal Prosecutions Go Wrong* (2011) (azzal érvelve, hogy sok téves elítélés a nem megfelelő törvénytudású szakértelm, a hozzá nem értés és a tévedés eredménye) 78., lásd: ALAN YOUNG: *Book Review: Convicting the Innocent: Where Criminal Prosecutions Go Wrong*, by Brandon L. Garrett, Osgoode Hall Law Journal 50.2, 2012, 491–498. <http://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/ohlj/vol50/iss2/8> (2023. 05. 03.).

⁴⁹ EDMOND i. m. 238–244.

⁵⁰ Részrehajló ellenőrzés.

⁵¹ GLESS i. m. 195–196.

⁵² MURPHY i. m. 721.

⁵³ GLESS i. m. 199.

⁵⁴ Uo. 211.

⁵⁵ Uo. 212.

alkalmaz a megbízható ténymegállapításhoz szükséges alapokra vonatkozóan, beleértve a független és pártatlan bírakat és a bizonyítási eljárásra vonatkozó formális követelményeket. E közös alap ellenére a kontradiktórius és az inkvizitórius eljárás nagyon eltérő eljárási megközelítéseket alkalmaz.⁵⁶ Ezek a különbségek leginkább a tényfeltáró testület eltéréséből adódnak, amely az inkvizitórius rendszerben a bírákból és a laikusokból álló bírói testület, míg a kontradiktórius rendszerben a bíró vagy az esküdtszék. Ez az eltérés alakítja a bizonyítási szabályokat is, beleértve azt is, hogy a tényállás megállapításakor hogyan használják fel majd fel a vallomások, szakvéleményeket, valamint a fellebbevitelnek ellenálló, indokolással ellátott ítélet szükségességét is.⁵⁷

Mindkét igazságszolgáltatási rendszer közös célja az igazság keresése (bár eljárási szempontból eltérő igazság keresésére), valamint a mesterséges intelligencia által vezérelt eszközök e folyamatok nyilvánvaló támogatása összességében érdekes összehasonlító tanulmányhoz vezethet. A szakértők ugyanis kulcsfontosságúak a gépi bizonyítékok és így az MI büntetőeljárásban történő felhasználása szempontjából. Nekik kell megragadniuk és tisztázniuk, hogy az egyes adatok hogyan kerülnek rögzítésre, amellett, hogy elmagyarázzák egy adott gépi tanulási eszköz hatását és a ténymegállapítás szempontjából releváns lehetséges hibaforrásait. Egy kontradiktórius eljárásban a szakértői bizonyítékokat általában az ügy részleges bemutatásának részeként használják fel, míg egy nyomozás során egy inkvizitórius rendszerben az ügyész jellemzően szakértőket bíz meg, akiknek a szakvéleményét később csatolják az ügyirathoz.⁵⁸

A kontinentális európai jogrendszert az 1950-es évek óta a kontradiktórius felfogás befolyásolja, az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) az Emberi Jogok Európai Egyezményén (EJEE) alapuló kiemelkedő ítélkezési gyakorlatának eredményeként. Különösen a tisztességes eljárás fogalma, beleértve a terhelő bizonyítékok vizsgálatához való jogot (EJEE 6. cikk), volt a tényfeltárára tartós hatással a kontinentális Európában, és gyakran egyfajta tartalékként szolgál, ha a hagyományos inkvizitórius rendszer nem nyújt megfelelő védelmet az egyén számára.⁵⁹

Az EJEE 6. cikke és a fegyveregyenlőség elve, bár látszólag kontradiktóriusnak tűnik, és egyesek szerint mind polgári jogi, mind common law hagyományokon alapszik, az EJEB azon kísérletének következménye, hogy az eljárási méltányosság igazságszolgáltatási rendszereken átívelő fogalmát hozza létre a „tudásparitás” elérésére törekedve. Mind a kontradiktórius, mind az inkvizitórius rendszerekben gyakori, hogy a MI-technológia igazságügyi szakértőként való engedélyezése sértheti például az EJEE 6. cikkében garantált tisztességes eljáráshoz való jogot. Az EJEE 6. cikke szerint a tisztességes eljárás magában foglalja a tisztességes eljáráshoz való jogot és a védelemhez való jogot; ennek eredményeképpen, ha az MI-technológia igazságügyi szakértővé válik, a vádlottaknak nem egyértelműen lesz ugyanolyan lehetőségük arra, hogy megkérdőjelezhessék az ellenük benyújtott bizonyítékok például pontosságát.⁶⁰

Napjainkban a mesterséges intelligencia által vezérelt eszközök nem vehetők alá keresztkérdéses kihallgatásnak, de ha az ilyen mesterséges intelligenciát bizonyítékként is használnák fel, akkor azt alapos vizsgálatnak kellene mindenképpen alávetni, különösen a tervezés, az algoritmusok és a gépi tanulás/tanulási adatok tekintetében.

Az inkvizitórius és a kontradiktórius büntető igazságszolgáltatási rendszer összehasonlító elemzése arra is rávilágít, hogy új bizonyítási problémák merülnek fel, ha a gépi bizonyítékok bekerülnek a tárgyalóterembe, és nem biztos, hogy létezik egyetlen megoldás. Hagyományosan mind az inkvizitórius, mind a kontradiktórius rendszer a megbízható ténymegállapítás fenntartásának nehézségeit a bizonyítási eljárás emberi hibáira való rámutatással kezelte. Mindkét rendszernek módosítania kellene megközelítését, ha a mesterséges intelligenciát szakértői bizonyítékként kívánják bevezetni a büntetőeljárásokba. Bizonyos szempontból a következtetés mindkét jogrendszerben ugyanaz, miszerint el kellene ismerni a mesterséges intelligencia egyedi státuszát, és az általa közvetített üzenetet láthatóvá kellene tenni a felek, a bíróság és a nyilvánosság számára.

A mesterséges intelligencia technológiája mostanra az emberi szakértelem szintjére ért. A jogrendszer világszerte elkezdte engedélyezni a mesterséges intelligencia igazságügyi szakértőként való használatát a bíróságokon. Ez látható az Amerikai Egyesült Államokban, ahol az MI-technológiát szakértőnek tekintik, és tanúvallomása az FRE 702 alapján elfogadható.⁶¹

Ezenkívül a gépi tanulással kapcsolatos bizonyítékok is megfelelnek a Daubert kontra Merrell Dow Pharmaceuticals ügyben meghatározott elveknek, ahol az Egyesült Államok szövetségi bírósága elfogadta ezt a szabványt a „megbízható elvek és módszerek” bizonyítására a szakértői szakvéleményhez a FRE 702 értelmében. Meg kell azonban jegyezni, hogy a bizonyítékok elfogadhatósága továbbra is az egyes államok bizonyítási szabályainak hatálya alá tartozik.⁶²

Továbbra is viták zajlanak arról, hogy a bíróság elfogadja-e az MI-technológia által nyújtott szakvéleményeket. Az Egyesült Államokban ennek kapcsán felmerült egyik kérdés, hogy az adatgyűjtési módszer nem eredményezett-e olyan torzított mintát, amely befolyásolhatja az adott kérdés relevanciáját.⁶³

A mesterséges intelligencia büntető igazságszolgáltatási rendszerekben való alkalmazásával kapcsolatos veszélyek és lehetőségek

Az előrejelzések szerint a mesterséges intelligenciát a bűnmegelőzésben és a büntető igazságszolgáltatási rendszerben is egyre nagyobb mértékben fogják alkalmazni, mivel azzal a hatalmas adathalmazok gyorsabban feldolgozhatók, a foglyok menekülésének kockázatai pontosabban felmérhetők, a bűncselekmé-

⁵⁶ Uo. 219.

⁵⁷ DAMAŠKA i. m. 14.

⁵⁸ GLESS i. m. 220.

⁵⁹ EDMUND, i. m.

⁶⁰ MAHALI i. m. 9.

⁶¹ Uo.

⁶² PATRICK W. NUTTER: Machine learning evidence: admissibility and weighting, *Constitutional Law Journal* 21(3), 2019. 919–958., <https://scholarship.law.upenn.edu/jcl/vol21/iss3/8>. (2023. 04. 28.).

⁶³ MAHALI i. m. 8.

nyek vagy akár a terrortámadások előre jelezhetőek és így akár megelőzhetőek. Az online platformok már most is használják az MI-t a jogellenes és nem megfelelő online viselkedés észlelésére és az arra való reagálásra. Katonai téren a mesterséges intelligenciát a hacker- és adathalász- támadási stratégiák, illetve a kiberhadviselés kulcsfontosságú rendszereinek megcélzására lehetne használni.

A mesterséges intelligencia által elért eredmények attól függenek, hogyan tervezik meg azt, és milyen adatokat használ fel. Mind a tervezés, mind az adatok lehetnek szándékosan vagy akaratlanul elfogultak. Előfordulhat például, hogy egy kérdés néhány fontos aspektusa nem kerül beprogramozásra az algoritmusba, vagy úgy programozzák, hogy az tükrözze és megismételje a strukturális elfogultságokat. Ezenkívül a számok használata az összetett társadalmi valóság ábrázolására a mesterséges intelligenciát ténytzerűnek és pontosnak tűnetheti fel, holott nem az. Ezt a jelenséget néha nevezik is „math washing”-nak. A mesterséges intelligencia olyan döntésekhez vezethet, amelyeket az etnikai hovatartozásra, nemre, életkorra vonatkozó adatok befolyásolnak a munkaerő felvétele vagy elbocsátása, a hitelnyújtás vagy akár a büntetőeljárások során. A mesterséges intelligencia súlyosan érintheti a magánélethez és az adatvédelemhez való jogot. Alkalmazható például arcfelismerő berendezésekben vagy az egyének online nyomon követésére és profilalkotására. Ezenkívül a mesterséges intelligencia lehetővé teszi az egyén által megadott információk új adatokká történő összevonását, ami olyan eredményekhez vezethet, amelyekre az érintett személy nem számított. A demokráciára is veszélyt jelenthet; a közsférában elkülönüléshez és polarizációhoz vezethet, és manipulálhatja a választásokat. A mesterséges intelligencia a gyülekezési és egyesülési szabadság sérelmében is szerepet játszhat, mivel nyomon követheti és profilozhatja a bizonyos meggyőződésekhez vagy cselekedetekhez kötődő személyeket. Megjegyzendő az is, hogy az OECD-országokban a munkahelyek 14%-a nagymértékben automatizálható, és további 32%-uk jelentős változásokkal szembesülhet.

Az emberekkel fizikai kapcsolatba kerülő vagy az emberi testbe integrált MI-alkalmazások biztonsági kockázatot jelenthetnek, amennyiben azokat rosszul tervezték meg, ráadásul vissza is élhetnek velük vagy fel is törhetik ezeket. A mesterséges intelligencia fegyverekben történő rosszul szabályozott alkalmazása a veszélyes fegyverek feletti emberi ellenőrzés elvesztéséhez vezethet. Az információkhoz való hozzáférés egyenlőtlenségeit ki lehetne használni. Például egy személy online viselkedése vagy más adatai alapján és a tudta nélkül egy online értékesítő a mesterséges intelligencia segítségével megjósolhatja, hogy az adott személy hajlandó-e fizetni, vagy egy politikai kampány adaptálhatja üzenetét. Egy másik, elsősorban transzparenciaprobléma, hogy az emberek számára néha nem egyértelmű, hogy a mesterséges intelligenciával vagy egy másik emberrel lépnek-e kapcsolatba.⁶⁴

⁶⁴ Európai Parlament, *Artificial intelligence: threats and opportunities*, Headlines, Society, 2020. https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20200918STO87404/artificial-intelligence-threats-and-opportunities?&at_campaign=20234-Digital&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_audience=artificial%20intelligence&at_topic=Mesterséges_intelligencia&at_location=HU&gclid=Cj0KCQjwpPKiBhDvARiACN-

Emberi szakértő vs MI-szakértő

Cogito, ergo sum! Gondolkodom, tehát vagyok! Az emberi elme és annak gondolkodási folyamatai az emberiség egyik megkülönböztető jellemzője, és olyan jellemző, amely elkülönül az ember fizikai tulajdonságaitól.⁶⁵ Az intelligencia tudást igényel. Az emberekkel ellentétben a mesterséges intelligencia a benne tárolt adatokra támaszkodik, ami eredményezhet nagyobb következetességet is a jogi érvelésben és az ítékezésben.⁶⁶

A mesterséges intelligencia számítási és matematikai műveletek alkalmazásával segítheti érthetőbbé, kezelhetőbbé, hasznosabbá, hozzáférhetőbbé vagy kiszámíthatóbbá tenni a jogot. A 2000-es években gépi tanuláson alapuló megközelítések formájában alkalmazták a mesterséges intelligenciát, hogy különböző módokon segítsék a jog hatékonyabbá tételét. Továbbá a mesterséges intelligencia gyakorlatiasabb felhasználása jogi területen magában foglalja a bírósági tárgyaláson a bizonyítékok beszerzésében való segítségnyújtást, valamint a jogi dokumentumok beszerzését és elemzését. Ez utóbbi különösen egy olyan prediktív kódolási folyamatot foglal magában, amely segíthet az ügyvédeknek megkülönböztetni, hogy a dokumentumok valószínűleg relevánsak-e egy adott ügyben, ami néhány ilyen szolgáltatást nyújtó szoftver feltalálásával lehetséges.⁶⁷

A mesterséges intelligencia bűnüldözésben való alkalmazhatósága miatt létezik olyan MI-technológia is, amely képes külföldi jogi adatokat is tárolni és ezen adatbevitel alapján széles körű előrejelző megoldásokat készíteni. A „prediktív” MI ezen kritériumával a szakértő által igényelt „tudásként” is szolgáltathat.

Az MI-technológia helyes kimenet levezetésére való képességét azonban gyakran veszélyezteti a szabályok és a bemeneti adatok pontatlansága. Mivel a mesterséges intelligencia tapasztalat nélküli gép, csak a megfelelő adatoknak és információknak a rendszerébe történő bevitelével lehet javítani rajta.⁶⁸ A mesterséges intelligencia csak az algoritmusában tárolt adatok alapján tudja megadni a szakértői véleményét. A bemenet (input) hiánya azt jelenti, hogy az adatok értelmezésében nincs tapasztalat sem. Az emberi, vagyis az igazságügyi szakértők azonban képesek önállóan reagálni a változó körülményekre, míg a mesterséges intelligencia technológiája folyamatos frissítéseket és aktualizálásokat igényel rendszerében a hatékony működéshez.⁶⁹ Az emberi szakértők hatékonyabban és kreatívabban alkalmazkodnak a szokatlan körülményekhez, mint

g z C K F E z 8 q D y o 0 8 V c w Z W X E c 1 p Z S _ I S J 0 F Q y s D - M f 0 v _ L 3 K o U e j Z u G j M a A s L O E A L w _ w c B (2023. 05. 09.).

⁶⁵ J. C. VAN DIJK – PAUL WILLIAMS, *The History of Artificial Intelligence* – abstract from page https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-12474-9_3, (2023. 05. 10.).

⁶⁶ DONALD H. BERMAN – CAROLE D HAFNER: The Potential of Artificial Intelligence to Help Solve the Crisis in Our Legal System, *Communications de l'ACM* 32(8), 1989, 928–938. <https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/65971.65972>, (2023. 05. 10.).

⁶⁷ HARRY SURDEN: Artificial Intelligence and the Law: An Overview, *Georgia State University Law Journal* 35 (4), 2019, 1328. <https://readingroom.law.gsu.edu/gsulr/vol35/iss4/8/> (2023. 04. 11.).

⁶⁸ MAHALI i. m. 16.

⁶⁹ CAROL E BROWN – DAVID E O'LEARY: *Introduction to Artificial Intelligence and Expert Systems*, 1995, <https://www.researchgate.net/publication/>

az MI-szakértők, amely utóbbi csak az algoritmusában tárolt adatoktól függ, ami közvetve befolyásolhatja az ügy kimeneteletét.

A szakvélemény súlyának értékelését a fentiek tükrében a ténybíró nem feltétlenül tudja hatékonyan elvégezni, különös tekintettel annak megértésére, hogy az MI hogyan alkalmazkodik esetleg a rendelkezésére álló adatokhoz, vagy hogyan tanul azokból. A szakvélemény és a szakértői bizonyítékok célja, hogy segítsék a bíróságot abban, hogy a bíró az ismereteit vagy tapasztalatát meghaladó kérdésekben ítéletet hozzon.

Záró gondolatok

A második generációs bizonyítékokat meghatározó jellemzők – a technikai összetettség, a tudományos bizonyosság, az esetek széles körében való visszatérő jelleg és az adatbázis-alapú összehasonlítások – indokolhatnák a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a mesterséges intelligencia szakértői bizonyítékként történő széles körű alkalmazásba vetett bizalmat.

Az első generációs törvényszéki vagy forenzikus bizonyítékokkal kapcsolatos historikus tapasztalatok közelebbi vizsgálata azonban elfelelteti ezt az optimizmust. A DNS-alapú bizonyítékok rövid története alapján nyilvánvaló, hogy a második generációs tudományokat vonzóvá tevő tulajdonságok közül sok olyan van, amely a jelenlegi rendszerben voltaképpen az MI-szakvéleményekhez képest ugyanolyan, ha nem nagyobb hibakockázatnak teszi ki őket.⁷⁰ A mesterséges intelligencia voltaképpen harmadik generációs szakértői bizonyítékként való elfogadhatóságának folyamatát tekintve ez a megállapítás érvényes lehet.

Ha megvizsgáljuk ezeket a bizonyítékokat az elfogadhatósági kérdések szempontjából, akkor – tekintettel a második generációs technikák technikai összetettségére – kevésbé valószínű azok módszertani megalapozottsága szoros és folyamatos bírósági ellenőrzése is. A kifinomult tudományos bizonyítékokkal szembeállított bírónak nagyobb szellemi és anyagi erőforrásokat kellene alkalmazniuk a második generációs technikák átfogó vizsgálatához. Természeteszerű, hogy még a jól képzett bírónak is nehézséget okozhat a bonyolult tudományos vagy matematikai elvek megértése, és a tévedés megnövekedett valószínűsége elriaszthatja a bíróságot attól, hogy túl mélyen belemerüljön az ilyen bonyolult tudományos ismeretekbe.⁷¹

A mesterséges intelligencia, mint törvényszéki szakértői bizonyítási eszköz már harmadik generációs bizonyítéknak tekinthető. Megjegyzendő, hogy a mesterséges intelligencia a programozási szándéknak megfelelő teljesítményét 10 és 29% közötti százalékos arányban jegyezték fel.⁷² Ez nem meglepő, mivel a mesterséges intelligencia általános szerepe, hogy az

emberi elvárásoknak való megfelelés helyett az emberi igény szerint cselekedjen.⁷³

A mesterséges intelligenciával ellentétben az emberi szakértők képesek alkalmazkodni a változó körülményekhez és a legújabb fejleményekhez. Az emberi szakértők különleges tulajdonságai nem állnak az MI-rendszerek rendelkezésére jelenleg. Az emberi szakértők ismereteket szereznek egy adott témáról, értelmeznek, tanúskodnak a bíróságon, és alaposan tisztázzák az általuk elvégzett elemzéseket. Az MI-rendszer ezzel szemben ugyan képes lehet az adatok tárolására, lefuttatására és értelmezésére, de nem tud alkalmazkodni a különböző változásokhoz, hacsak nem arra, vagy éppen úgy programozzák be, de jelenleg a tudomány – szembesülve az említett „black box problémával” – még nem tart ezen a szinten.

A mesterséges intelligencia képes lehet ugyan a jogviták hatékonyabb és megbízhatóbb megoldására, mint az emberek. Az MI technológiájának fejlődésével a mindennapi életben való felhasználása várhatóan növekedni fog, mind a programozott algoritmusok, mind a gépi tanulás terén elért eredmények révén. Mindazonáltal a mesterséges intelligencia nem biztos, hogy képes elég gyorsan frissíteni magát ahhoz, hogy leírja és elsajátítsa a folyamatosan változó és végtelenül bonyolult valós körülményeket, amelyek inkább esetiek, semmint ismétlődők, vagy akár a nyelvi szubtilításokat, amelyeken számos jogi, jogászai érv alapul.

Ráadásul a mesterséges intelligencia nem rendelkezik szakértelemmel. Tekintettel arra, hogy a mesterséges intelligenciát emberi felügyelet mellett programozzák és szabályozzák, nem minden adatkészlet reagál tökéletesen az egy-egy alkalmazásba programozott, előre meghatározott programozási szabályokra. Számos vita, jogvita például olyan összetett értelmezést igényel, amelyet az előre meghatározott algoritmusok nem tudnak teljes mértékben lefedni.

A mesterséges intelligencia által adott vélemény vitathatatlannal nem azonos az emberek által adott véleménnyel sem a közlés módjában, sem a további magyarázatokban a közvetlenség elvére is tekintettel.

Mielőtt a mesterséges intelligencia tanúskodhatna, vagy szakvéleményt adhatna a bíróságon, a bírónak magyarázatot, egyfajta „megoldó kulcsot” kellene adni a rendszer vagy a gép működésére, hogy a bíró tudja, értse, hogy a rendszer hogyan tárolja, használja és értelmezi a rendelkezésére álló adatokat. Ha ezt megértette, akkor lesz a mesterséges intelligencia képes érthető és alátámasztott véleményt nyilvánítani. A tanulmányban leírtak alapján nem cél az emberi, vagyis az igazságügyi szakértők felváltása a mesterséges intelligencia igazságügyi szakértőkkel, hanem inkább elgondolkodni a kettő esetleges együttélésén, amely további kiterjedt kutatást, tervezést és a meglévő joganyag módosítását – ráadásul a technológia rohamos fejlődésével állandó és rapid módosításokat, adaptációt igényelne –, valamint a kontradiktórium és inkvizitórius bizonyítási rendszer egyfajta újraadaptálását és elemeinek esetleges vegyítését igényelheti. Nem elhanyagolandó azon is elgondolkodni, hogy a szakértői területek bővülése, a tudásanyag összetettsége és változása a szakértő–bíró viszonylatban sem

312166532_Introduction_to_artificial_intelligence_and_expert_systems, (2023. 03. 11.).

⁷⁰ MAHALI i. m. 14.

⁷¹ MAHALI i. m. 16.

⁷² THOMAS DINSMORE: *East Artificial Intelligence Fail*, <https://thomasdinsmore.com/2020/01/14/is-ai-failing> (2023. 05. 03.).

⁷³ MAX TEGMARK: *Advantage & Risk of Artificial Intelligence*, <https://futureofflife.org/background/benefits-risks-of-artificial-intelligence>, (2023. 05. 09.).

egyértelmű, és jelenleg is számos kérdést vet fel, nemhogy egy szakértő–bíró–mesterséges intelligencia relációban.

Az emberi ítélőképesség, a szubjektum, véleményem szerint semmivel sem helyettesíthető az igazság keresésében. A büntetőjogi felelősséget meghatározó történeti tények meghatározásánál minden esetben a materiális igazságot kellene figyelembe venni; az ismeretlen vagy nem ellenőrzött algoritmuson alapuló valószínűség önmagában nem lehet elegendő, még ha a valószínűségi szakvélemények széles körben alkalmazottak is. Ahogy a legkülönbözőbb szakértői területekről érkező szakértők különböznek, úgy a természetesen a mesterséges intelligencia is nagyon szektorfüggő és a speciális ismeretek használatának megértése további szakismereteket, vagy akár szakértői ismereteket és ellenőrzéseket tesz szükségessé. Tekintettel arra, hogy a mesterséges intelligencia, a felhasznált adatok és algoritmusok ágazatspecifikusak, a kontradiktórius vagy inkvizitórius elemek említett keverékét a felhasznált mesterséges intelligencia típusától függően lehet célszerű meghatározni és a további kutatások eredményeitől és a jogi szabályozást is igénylő esetektől függően testre szabni.

Az alkalmazott MI-típusok némelyike ugyanis jobban illeszkedik egy inkvizitórius igazságszolgáltatási rendszerbe, míg mások jobban támogatnák az igazságot a kontradiktórius rendszerekben. Például a kézírás azonosságának vagy hitelességének elemzése területén, ahol a mintafelismerő rendszerek pontos eredményt adnak a hasonlóságok és különbségek azonosításában, ezek egy inkvizitórius rendszerben jobban megállnák helyüket. Az MI szakértőként való jövőbeli szerepeltetése szempontjából a fő gondot maguk a relevanciára és az elfogadhatóságra vonatkozó rendelkezések jelentik.

Ha az ágazatspecifikus gépi bizonyítékok integrálásának problémáját a büntetőeljárásokban a tényállás megállapításához technikai szempontból közelítenénk meg (megkövetelve, hogy a technológia a jogot szolgálja), akkor a kontradiktórius és az inkvizitórius rendszer ugyanolyan, monumentális kihívásokkal nézne szembe. Függetlenül attól, hogy a mesterséges intelligencia új bizonyítási eszközzé válik-e vagy sem – mint minden új típusú bizonyíték esetében –, biztosítani szükséges a ténymegállapítási folyamat megbízhatóságát, így például, amikor a gépi bizonyítékokat a büntetőeljárás során felhasználják.

A technológiai fejlődés ütemét és az általa támasztott kihívásokat a kontradiktórius és inkvizitórius igazságszolgáltatási rendszerek kölcsönös ismerete révén lehetne a legjobban kezelni. Egyetlen bizonyítási rendszer sem tökéletes, de a kontradiktórius rendszer büszke az erejére, a rugalmasságára és az új megközelítésekkel való kísérletezésre való hajlandóságára.⁷⁴

Azt azonban egész biztonsággal kimondhatjuk ma, hogy az MI-alkalmazások használatát meg kellene tiltani, ha az összeegyeztethetetlen az alapvető jogokkal, és nincs például összhangban az Alapjogi Chartával és az Emberi Jogok Európai Egyezményével.

Az igazságszolgáltatási rendszer típusaitól függetlenül mind a védelemhez való jog gyakorlásának hatékonysága, mind a nemzeti büntető igazságszolgáltatási rendszerek átláthatósága szempontjából alapvető fontosságú, hogy a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás területén a mesterséges intelligencia eszközei alkalmazásának a feltételeit, annak módjait és a következményeit konkrét, világos és pontos jogi keret szabályozza. Ezen túlmenően a független, pártatlan értékelésre, az algoritmikus adatok átláthatóságára és azok felügyeletére is szükség van.

A mesterséges intelligencia befolyásolhatja az emberi döntéseket, és a büntetőeljárás minden szakaszára hatással lehet. A mesterséges intelligenciát alkalmazó rendszereket használó hatóságoknak rendkívül magas jogi normákat kell betartaniuk, és biztosítaniuk kell az emberi beavatkozást, különösen az ilyen rendszerekből származó adatok elemzésekor; ezért fenn kell tartani a bírák szuverén, szubjektív mérlegelési jogkörét és az eseti döntéshozatalt; és véleményem szerint meg kell tiltani a mesterséges intelligencia és a kapcsolódó technológiák olyan alkalmazását, amelyek bírói döntéseket sugallnak.⁷⁵ A büntetőeljárás során a ténymegállapítás hitelességének és legitimitásának megőrzése érdekében annak emberközpontúnak kell maradnia.

⁷⁴ MIRJAN R. DAMAŠKA: *Evidence Law Adrift*, Yale University Press, 1997. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt32bnj3>, 151.

⁷⁵ European Parliament 2019–2024, P9_TA(2021)0405 *Artificial intelligence in criminal law and its use by the police and judicial authorities in criminal matters*, European Parliament resolution of 6 October 2021 on artificial intelligence in criminal law and its use by the police and judicial authorities in criminal matters (2020/2016(INI)), texts adopted https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_EN.pdf 6-8. (2023. 05. 03.).

Lajos Péter Kovács¹

Development history of the telecommunication device system

“The beginning is the most important part of work.”
Plato

Introduction

We are all aware that today the achievements of computer technology are considered essential tools in most professions. However, society is still able to reach a new level of development by expanding their range of applications, utilizing computers, the Internet, or other machines in more and more places. The development of technology can also be seen in action in the justice system. The trace of this is found in Act XIX of 1998 the Code of Criminal Procedure (hereinafter: old CCP) a private telecommunications network, while Act XC of 2017 the Code of Criminal Procedure (hereinafter: CCP) in the chapter on the use of telecommunication device. But how was this device system created?

The beginnings

As I have already presented in my previous study, the operation of the telecommunication device system requires the joint operation of several different devices in order for it to be functional.² For this reason, we have to start the examination of the topic with the discovery of the telephone device that transmits sound, the string telephone, in 1672. This was followed in 1876 when Thomas Bell patented the first telephone. The next milestone was when the first TV broadcast appeared in 1926, followed by the videophone and the “iconophone” four years later, and with the help of the latter, the parties to the conversation could see and hear each other in real time.³ It is interesting to think that today’s modern computers were ori-

ginally formed from calculators, because while machines suitable for “long distance communication” also developed, so did electronic calculators. Its first incarnation can be attributed to Vincent Atanasoff and his assistant Clifford Berry in 1939, who designed a digital-based calculator consisting of only electronic units, the Atanasoff–Berry Computer (ABC). We also consider this to be the world’s first computer.⁴ Also in this year in Germany, Zuse also further developed his previous programmable calculator Z2, then in 1941 Z3.⁵ The latter can be considered the first

freely programmable, fully program-controlled computer. Finally, the first fully automatic computer in the United States of America, the Automatic Sequence Controlled Calculator (ASCC), also known as the Mark I, was created under the leadership of Howard Aiken at Harvard University in 1939–1944. Unlike its predecessors, the invention already counted in the decimal number system.⁶ The last step, which is significant from the point of view of the history of development, is connected to the development of the Internet, the roots of which go back to the 1960s. This is because it was at this time that the need arose in the USA for low-vulnerability computer network whose remaining parts would remain operational in the event of a nuclear attack. President Eisenhower ordered the creation of the Defense Advanced Research Project Agency (DARPA).⁷ As a result, a multi-center, packet-switched (where data is transmitted in smaller packets) network communication system (the NCP protocol) was developed, which can be considered the ancestor of today’s TCP/IP standard. ARPANET⁸ began to operate on this principle in 1969, and in addition to military uses, packet-switched data transmission was used for further research, but researchers at some universities, military bases, and government laboratories also used it for electronic correspondence, file exchange, and remote login between each other’s computers.⁹

In my opinion, the goal of the legal profession is increasingly not only to have up-to-date legal knowledge, but also to have a proficient knowledge of modern telecommunication tools that are part of the process, regardless of the profession. That is why I considered it important to first show how the tools, which are necessary for the operation of the tool system,

⁴ A számítógép története A számítógép története | doksi.net (downloaded: 2021. 11. 6.).

⁵ ISTVÁN KATONA: A számítógép története Számítógép-történet (skole.hr) (downloaded: 2023. 11. 19.).

⁶ A számítógép története A számítógép története | doksi.net (downloaded: 2021. 11. 6.).

⁷ Az internet fogalma és története <http://www.infoszabo.com/az-internet-fogalma-es-tortenete/> (downloaded: 2021. 11. 6.).

⁸ ARPANET = Advanced Research Project Agency Network Advanced Research Project Agency Network.

⁹ Az internet fogalma és története <http://www.infoszabo.com/az-internet-fogalma-es-tortenete/> (downloaded: 2021. 11. 6.).

¹ PhD student: University of Debrecen, Géza Marton Doctoral School of Legal Studies.

² PÉTER LAJOS KOVÁCS: The opportunities for the development of the telecommunications “device system” for the future Péter Lajos Kovács: The opportunities for the development of the telecommunications “device system” for the future | Büntető Törvénykönyv (új Btk.) a gyakorlatban (ujbtk.hu) (downloaded: 2021. 12. 21.).

³ A távközlés története dióhéjban http://www.urvilag.hu/lassuk_es_halljuk_egymast/20160518_a_tavkozles_tortenete_diohejban (downloaded: 2021. 11. 6.).

were developed separately, and now that we are aware of this, let's examine its development in the field of law.

The device system in law

The first step in the development of the device system – in the field of law – was witness protection. In connection with witness protection in our country, in the late 1990s and early 2000s, the idea first arose that the creation of a legal framework is not enough, that the appropriate logistical background, infrastructure and – above all – human resources are needed for the implementation of legislation, and to create witness protection tools.¹⁰ To help with this, pre-trial detention sessions were first conducted via a private telecommunications network, and then, based on Act I of 2002, from July 1, 2003, this type of interrogation is possible throughout the criminal proceedings.¹¹ It should be noted here that, like all beginnings, this one also had a difficult start, because the use of this system was very time-, and cost-consuming, as well as difficult, since the courts did not have built-in private telecommunications networks. A total of two of the mobile devices required for this piece – and a spare – owned by the National Judicial Council, which could be claimed after a long procedure.¹² Placing and assembling this structure on site took at least 4 hours, so it had to be assembled the day before the trial.¹³

Subsequently, as part of the modernization of public administration, the Ministry of the Interior decided to implement a centralized video conference platform, which uses the most advanced technology to speed up administrative procedures and reduce travel costs, keeping in mind the strictest data security requirements. In the first phase, video conference rooms were set up in courts, penitentiaries, the Prime Minister's Office, government agency, government offices and the Immigration and Asylum Office.

In 2015, the “Electronic solution for the development of the work organization and communication of public administration in different geographical locations”, i.e., the VIKI project, was launched. By 2018, the VIKI project had helped to set up remote consultation rooms in 215 locations, with the courts having the largest number of endpoints.¹⁴ On November 13, 2015, NISZ signed a contract with T-Systems Hungary on the creation of the video communication endpoint structure of the KÖFOP-1.0.0–VEKOP-15-2015-00003 pro-

ject.¹⁵ As the winner of the negotiated public procurement procedure, T-Systems Hungary contracted for the construction of the structure of the video endpoints for a net value of HUF 1,599,120,095. The total budget of the VIKI project is HUF 3 billion.¹⁶ The project was realized as part of the Széchenyi 2020 program, and the main beneficiary is the NISZ.¹⁷ The NISZ informed me that the basic goal of the national video conference system they developed was to minimize the security risks and costs associated with transportation, primarily for courts and penal institutions. In addition, this solution also enables citizens to not have to travel long distances by using telehearing points, and they can connect to distant court hearings via telehearing at the court endpoint closest to their place of residence.

Thanks to improvements made in recent years, the NISZ has 817 endpoints in its national videoconferencing service, of which 458 are equipped for remote listening. The table below shows in detail how the construction of endpoints suitable for remote listening has developed in recent years.¹⁸

	NAJ National Office for the Judiciary	PI Peni- tentiary Institute	INO Immigra- tion and National- ity Office	GPO General Prosecu- tor's Office	NTCO National Tax and Customs Office	NPH National Police Head- quarters	Total
2017	3	0	0	0	0	0	3
2018	72	39	17	1	1	185	315
2019	182	59	17	2	1	192	453
2020	184	62	17	2	1	192	458

As it can be seen in the table, compared to 2017, the number of rooms equipped with telecommunication device system increased by 105 times in 2018. This development has not stopped in the following years, and has continued to increase, although not by a huge leap, it should be added, as the number of rooms equipped with a telecommunication device system has increased 151-fold by 2019 compared to initial year 2017. These data also confirm that there is a huge potential in this system of tools to assist the procedure and not only in the courts, police stations, and penal institutions, which we can also learn about from the daily news, but also at the Immigration and Nationality Office and the National Tax and Customs Office, as well as at the General Prosecutor's Office.

The former president of the Metropolitan Court stated in 2016 that “The demand for telehearing is increasing year by

¹⁰ ANETT ERZSÉBET GÁCSI: Büntető tárgyalás tartása zártcélú távközlő hálózat útján http://acta.bibl.u-szeged.hu/56965/1/juridpol_forum_007_002_005-024.pdf (downloaded: 2020. 03. 16.).

¹¹ VIKI Projekt <https://videokonferencia.nisz.hu/> (downloaded: 2020. 10. 13.).

¹² LINDA PETŐ – ZSOLT CZÉKMANN: A távmeghallgatásos eljárások tapasztalatai a büntetőeljárásban, különös tekintettel a COVID-19 járványra Pető Linda – Czékmann Zsolt: A távmeghallgatásos eljárások tapasztalatai a büntetőeljárásban, különös tekintettel a COVID-19 járványra – 2022/2. (79), 21–25. o. | Infokommunikáció és Jog (infojog.hu) (downloaded: 2023. 11. 19.).

¹³ OIT Regulation NO 1/2006 on the rules for the use of the system for the recording, transmission and management of images and sound of court proceedings, §. 3. (4).

¹⁴ Tárgyalótermi kép- és hangrögzítés: folytatódik az új eszközök telepítés <https://birosag.hu/hirek/kategoria/ugyfeleknek/targyalotermi-kep-es-hangrogzites-folytatodik-az-uj-eszkozok-telepites> (downloaded: 2020. 03. 16.).

¹⁵ The call for tenders for the Video Communication Endpoint Structure was published in the Official Journal of the European Union (TED) in September 2016.

¹⁶ The project is financed by the European Social Fund and the Hungarian budget under the “Reduction of Administrative Burdens” scheme of the Operational Program for the Development of Public Administration and Public Services and the Operational Program for a Competitive Central Hungary.

¹⁷ Aláírták az országos videókonferencia-rendszer legnagyobb szerződését https://www.itbusiness.hu/archive/fooldal/hirek/Technology/Alairtak_az_oroszagos_videokonferencia-rendszer_legnagyobb_szerzodeset (downloaded: 2020. 10. 20.).

¹⁸ Based on responses to a questionnaire sent to NISZ.

year in the Hungarian court system.” This can be explained by the many advantages, among which the cost-effectiveness can be mentioned, since the accused do not have to be produced from the penitentiary, the witnesses do not have to travel from another city to the place of the trial, and even people living abroad can be heard with its help. The courtrooms can be connected – with an audiovisual system – not only to other courts and domestic partner institutions, but also to foreign courts suitable for remote hearings. It is not only suitable for saving the time and costs associated with appearing before the court, but also for guaranteeing greater security.¹⁹

The modern video communication technology was installed for the first time in the country in the building of the Eger Court and was presented in the context of a simulated trial on May 24, 2018. On May 28, 2018, the telehearing system was used for the first time, it was used in a sentence enforcement case initiated in the context of parole. After establishing a video conference connection with the Heves County Penitentiary, the judge heard the convict staying in the penitentiary. The audition took place in perfect picture and sound quality.²⁰

To get to know the practical experiences of the application of the telecommunications device system in the courts, in 2020 I contacted the Court of Debrecen, but due to the epidemic, I was not able to conduct research in person. Instead, I was able to send my questions as a questionnaire and the results of some of their answers are illustrated below. The following diagram shows the proportion of individual procedural actors in the telecommunications proceedings conducted at the Court of Debrecen in September 2020. (Data was also received for participants in non-criminal proceedings – i.e., defendant, plaintiff – I only display this on the diagram for the sake of completeness.)

It is interesting to observe from these data that the court primarily applies the procedure with the telecommunications device system against the accused and the suspects, which can be considered a significant development, since, as I wrote above, this system was originally created for the protection of witnesses. However, this also proves the development compared to the beginnings, which can be expected in the 21st century from an electronic device system.

According to the data of the questionnaire filled out for me by the Court of Debrecen, there were 191 telehearings in 2019, while in 2020 there were 761 telehearings until October 26, 2020, which shows a huge increase compared to the previous year. From this, it can be concluded that the courts consider this system of tools to help the conduct of the procedure to be a suitable method and are happy to use it. Furthermore, they prefer to use it even after quarantine, since they produced an extraordinary increase from May, when the court employees could start working again. The head of the Penal Board answered my question about the opinion of the criminal case judges about the telecommunication device system and said

that “it is completely positive and in my opinion, there are no disadvantages to this device system”.²¹

Among the anonymized decisions found on boraszka.hu, the system found 174 decisions for the term telecommunications device. Of these, 75 (and another 8) were decisions in criminal cases. What is interesting is that there was no decision related to an offense law²² or the execution of a penalty. Upon closer examination, however, it can be stated that only a small part of these 83 decisions used a telecommunication device system – or a private telecommunication network, as it was called in the old CCP. The results were issued by the system because the crime was committed with the help of a telecommunication device in several places. Regarding the procedure to be carried out with this tool system, the result was 12. At the same time, from the point of view that these negotiations are all part of the CCP and took place under its scope, it shows a positive picture that the courts really like to use this tool system.²³

Summary

As we have seen, the composition of the tool system is not complicated, but the use of the term tool system is well-founded. Looking at the historical development of the telecommunication device system, we can say that the device system is increasingly trusted and – thanks to its many advantages – it has been implemented in several places and not only in the courts, police stations and penal institutions – which we may know about from the news – but also at the Immigration and Nationality Office, the National Tax and Customs Office, as well as at the General Prosecutor’s Office. Based on the figures received from NISZ, compared to 2017, by 2019, the number of rooms equipped with the device system has seen a 151-fold increase in the country, which is still growing. Regarding the number of cases, according to the data of the questionnaire filled out for me by the Court of Debrecen, there were 191 telehearings in 2019, while in 2020 this figure was already over 700, which supports my statement that there is a surge in confidence in the system of tools that help to conduct this kind of procedure.

At the same time, in my opinion, in many situations regarding the application of the telecommunication device system, uniformity, additions to the rules, and development of the device system would be necessary, because this system is not yet perfect. However, I will expand on this topic in my next study.

¹⁹ Antal Nagy, Judge and Head of the Criminal College of the Court of Debrecen.

²² The Act II of 2012 on infractions, infraction procedure and the infraction records system already contains rules on the telecommunication device system. These rules are set out in Act CXXI of 2018. was incorporated by § 94 of the Act. The rules contained in the Code of Criminal Procedure – as well as the Code of Criminal Procedure – show a close connection with the criminal procedure at several points, so this also confirms and can also predict the rise of the telecommunications device system.

²³ Anonimizált határozatok – UIR (birosag.hu) (downloaded: 2020. 11. 3.).

¹⁹ ANNA KISS: A bírósági távmeghallgatása a jövő <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-birosagi-tavmeghallgatasa-a-jovo/> (downloaded: 2020. 07. 6.).

²⁰ Jogászvilág: Távmeghallgatás: bírósági tárgyalások határok nélkül <https://jogaszvilag.hu/napi/tavmeghallgatas-birosagi-targyalasok-hatarok-nelkul/> (downloaded: 2022. 09. 5.).

NÉMETH HENRIETTA¹

Gondolatok a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek védelméről a kábítószer-bűnözés kapcsán

1. Bevezetés

A 18. életévüket be nem töltött fiatalok személyiségük relatív éretlen volta miatt könnyebben befolyásolhatók. Ők kisebb ellenállást képesek tanúsítani az olyan külső hatásokkal szemben, amelyek bűncselekmény elkövetése irányába mozdítanák őket. Ezzel párhuzamosan tehetetlenebbek azokkal az impulzusokkal szemben is, amelyek a bűnöző életvitel irányába terelik életvitelüket. A kábítószer-bűnözés kapcsán fokozott veszélyeztetettségük nyilvánvaló,² s ennek a büntetőjogi szabályozásban is meg kell jelennie.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények körében külön tényállásokat tartalmaz a 18. életévüket be nem töltött személyek védelmére. A jogalkotó szigorúbb szankciót helyez kilátásba a kábítószer-kereskedelem elkövetőjével szemben, ha 18. életévét betöltötte és ezen életkort be nem töltött személynek kínál vagy ad át kábítószert, ilyen személy felhasználásával valósítja meg a forgalomba hozatalt vagy a kereskedést, vagy valamely terjesztői típusú elkövetési magatartást bizonyos speciális helyen tanúsít. Ezen védett helyszínek az oktatási, köznevelési, gyermekjóléti vagy gyermekvédelmi feladatok ellátására rendelt épületek területe, illetve azok közvetlen környezete. Ugyanígy a kábítószer birtoklása is súlyosabban minősül, amennyiben 18. életévét betöltött személy 18. életévét be nem töltött személyt használ fel valamely fogyasztói típusú cselekmény megvalósításához, vagy az utóbb említett védett helyszíneken valamelyikén követi el a terjesztést, az előállítását, a megszerzést vagy a tartást.³

¹ PhD-hallgató. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék.

² Fülöp Ágnes – Grád András – Müller Mária: *Druggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*, HVG-ORAC, Budapest, 2000, 162. o.

³ Btk. 177. § (1) bekezdés és 179. § (1) bekezdés.

A 18. életévét be nem töltött személy közreműködésével (bevonásával vagy felhasználásával) megvalósuló elkövetési magatartások fokozott fenyegetettsége alkalmasnak tűnik e védett személyi kör kábítószerektől való távoltartására, megfelelő büntetőjogi védelmére. Kérdéses lehet ugyanakkor, hogy önmagában valamely kiemelt intézmény környezetében történő – ilyen személy közreműködése nélküli – elkövetés miért alapozza meg a szigorúbb büntetés kilátásba helyezését.

Kutatásom igyekszik feltárni, hogy a bírói gyakorlat alapján milyen feltételek szükségesek az oktatási intézmények területén, illetve azok közvetlen környezetében megvalósuló kábítószer-

kereskedelem és kábítószer birtoklása büntetnének megállapításához [Btk. 177. § (1) bekezdés c) pont és a 179. § (1) bekezdés b) pont].

2. A szabályozás története

A kábítószer-probléma büntetőjogi szabályozásának egyik sajátossága a nemzetközi egyezmények meghatározó szerepe.⁴ A kábítószerrel visszaélés elleni küzdelem már hosszú ideje az államok jogi formában is megtestesülő együttműködésének keretei között folyik. Tekintettel arra, hogy e nemzetek sorába Magyarország is beletartozik, a nemzetközi egyezmények a belső jog számára is irányadók.⁵ A vizsgált törvényhely az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény), valamint az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószerek és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény (a továbbiakban: ENSZ Kábítószer-Egyezmény) előírásainak való megfelelést biztosítja.⁶

A Gyermekjogi Egyezmény 24. cikkének 3. pontja alapján az államok vállalják, hogy a gyermekek egészségre káros szokásainak megszüntetése érdekében minden alkalmas és hatékony intézkedéseket megtesznek.⁷ A részes felek megfelelő – törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelésügyi – intézkedéseket

⁴ Lévai Miklós: *Kábítószerek és bűnözés*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 101.

⁵ 54/2004. (XII. 13.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének, és nemzetközi szerződésbe ütközésének utólagos megállapítására irányuló indítvány tárgyában.

⁶ T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről – Miniszteri Indokolás <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> 297. o.

⁷ Az 1991. évi LXIV. törvénnyel kihirdetett, a Gyermekek jogairól szóló,

vezetnek be annak érdekében, hogy megvédjék a gyermekeket az erre vonatkozó nemzetközi egyezményekben meghatározott kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától, és hogy megakadályozzák a gyermekeknek ezen anyagok tiltott előállításában és kereskedelmében történő felhasználását.⁸ Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a rá alkalmazandó jogszabályok szerint nagykorúságát már korábban eléri.⁹

Az ENSZ Kábítószer-Egyezményben a részes államok aggodalmukat fejezik ki amiatt, hogy a kábítószeres és a pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása egyre pusztítóbb módon hat a társadalom különböző csoportjaira, a világ számos pontján gyermekeket tesz a piac tiltott kábítószer-fogyasztóvá, és használnak a kábítószeres és a pszichotrop anyagok tiltott előállítására, elosztására és forgalmazására, ami mérhetetlenül súlyos veszélyt jelent.¹⁰ Tekintettel erre, az Egyezmény 3. cikkének 5. pontja értelmében „a felek biztosítják, hogy hatáskörrel rendelkező bíróságai és más illetékes hatóságai figyelembe vehessék azokat a ténybeli körülményeket, amelyek az 1. bekezdés szerinti bűncselekmények elkövetését különösen súlyossá teszik, úgymint: g) az a tény, hogy a bűncselekményt büntetés-végrehajtási intézetben, oktatási intézményben vagy szociális szolgáltatásokat nyújtó központban, illetőleg ezek közvetlen közelében követték el, vagy más olyan helyen, amelyet iskolás gyermekek vagy tanulók látogatnak tanulási, sport- vagy társadalmi tevékenység céljából.”¹¹

Az ENSZ Kábítószer-Egyezmény kihirdetését követően a büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 62. §-ával a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: korábbi Btk.) 282. §-át a következő minősített esettel egészítette ki: „a büntetés a (2) bekezdés – kábítószerrel kínál, átad, forgalomba hoz vagy azzal kereskedik – esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt oktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, közművelődési feladatok ellátására rendelt épületek területén, annak környezetében, a fegyveres erők vagy a büntetés-végrehajtási szervezet objektumaiban követték el.”¹² A törvényhez fűzött miniszteri indokolás csupán arra utal, hogy a jogalkotó az új minősített esetet az ENSZ Kábítószer-Egyezmény alapján iktatta a törvénybe.¹³

A 2003. évi II. törvény nyomán külön szakaszba kerültek a 18. életévüket be nem töltött személyek fokozott védelmét biztosító rendelkezések. E módosító törvény 19. §-a értelmében a korábbi Btk. a következő 282/B. §-sal egészült ki:

„(1) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával, hatósági engedély nélkül kábítószerrel, elállít, meg-

szerez, tart, az országba behoz, onnan kivisz, az ország területén átvisz, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés,

a) ha a tizennyolcadik életévét betöltött személy tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek kábítószerrel kínál vagy átad, illetve ilyen személy felhasználásával kábítószerrel forgalomba hoz vagy azzal kereskedik,

b) ha az elkövető oktatási, köznevelési, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, közművelődési feladatok ellátására rendelt épület területén, illetőleg annak közvetlen környezetében kábítószerrel kínál, átad, forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik,

c) az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt bűnszövetségben követték el [...]”¹⁴

A javaslat miniszteri indokolása értelmében a módosítás indoka a 18. életévüket be nem töltött személyek speciális védelmének, valamint azon elkövetési helyek, amelyek szorosan kapcsolódnak az ilyen személyekhez, egy tényállásban történő szabályozása. A (2) bekezdés b) pontja az elkövetési hely vonatkozásában biztosít különös védeltséget és szankcionálja súlyosabban a tényállásban felsorolt épületek területén a kábítószerrel kínálását, átadását, forgalomba hozatalát, illetve az azzal való kereskedést.¹⁵

Látható, hogy a korábbi Btk. – a 2003-as módosítást követően – a fogyasztói típusú elkövetési magatartások megállapíthatóságát a tárgyalat szakaszban két feltételhez kötötte: az elkövető speciális alanyiségéhez (18. életév betöltése), valamint az elkövetés módjához (18. életévét be nem töltött személy felhasználása). A védelemben részesített helyszíneken történő elkövetés kizárólag a forgalmazói típusú elkövetési magatartásokhoz kapcsolódott, ez esetben pedig nem volt feltétel, hogy az elkövető 18. életévét betöltött személy legyen.

Ezt követően az Alkotmánybíróság az 54/2004. (XII. 13.) határozatában foglalkozott a vizsgált rendelkezéssel, melyben rámutatott, hogy a vállalt nemzetközi kötelezettségek értelmében a gyermekvédelem és a kábítószerrel visszaélésben rejlő, a gyermekeket fenyegető veszélyek elhárításában, a tudatmódosító és egészségkárosító szerek gyermekektől való távoltartásában a büntetőjog eszközei is alkalmazandók. Az így kialakítandó büntetőjogi szabályozásnak pedig a gyermekeket és fiatalokká érintő absztrakt veszélyeztetés esetén teljes mértékben meg kell felelnie az Alkotmány 16. §-ában megfogalmazott állami intézményvédelmi kötelezettség követelményeinek is. Az Alkotmánybíróság meglátása szerint amikor a jogalkotó a 282/B. § (2) bekezdés b) pontján keresztül a minősített intézmények fokozott védelme érdekében csak a terjesztői típusú magatartásokat vont a súlyosabb minősítés hatókörébe, figyelmen kívül hagyta, hogy egyes fogyasztói típusú cselekmények (pl. természet, tart) a hozzájutás és felhasználás lehetőségének a kiskorúak számára történő megteremtésével éppen úgy alkalmasak a kiskorúak fokozott veszélyeztetésére, mint a forgalmazói jellegű magatartások. Ezzel a korábbi Btk. csak korlátozottan biztosította azt az átfogó intézményes védelmet,

New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény I. Rész 24. cikk 3. pont. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99100064.TV/ts/19911122/>.

⁸ Gyermekjogi Egyezmény 33. cikk.

⁹ Gyermekjogi Egyezmény I. Rész 1. cikk.

¹⁰ Az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény Preambuluma <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99800050.TV/ts/20070101/>.

¹¹ ENSZ Kábítószer-Egyezmény 3. cikk 5. pont.

¹² 1998. évi LXXXVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról 62. § <https://uj.jogtar.hu/#ljb7id1699874644552ebf2>.

¹³ A büntető jogszabályok módosításáról szóló T/250. számú törvényjavaslat indokolása a 62–63. §-hoz (1998. évi LXXXVII. törvény) <https://jogkodes.hu/doc/6047387>.

¹⁴ 2003. évi II. törvény a büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról 19. § https://jogkodes.hu/jsz/2003_2_torveny_7241916.

¹⁵ A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló T/1218. számú törvényjavaslat indokolása (2003. évi II. törvény) <https://jogkodes.hu/doc/8023226>.

amelyet az ENSZ Egyezmény és a Gyermekjogi Egyezmény megkíván, s amely az Alkotmánnyal is összhangban áll.¹⁶

3. A 2012. évi C. törvény rendelkezései

Figyelemmel az Alkotmánybíróság által megfogalmazottakra, a Btk. már súlyosabban minősíti azt az esetet is, amikor az elkövető – 18. életévét be nem töltött személy közreműködése nélkül – fogyasztói típusú elkövetési magatartást valósít meg speciális védelemben részesített intézményekben, illetve azok közvetlen környezetében.

A vizsgált szakaszok elkövetési fordulatait a hatályos Btk. a következőképpen szabályozza:

„177. § (1) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki

a) tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek kábítószerrel kínál, átad,

b) tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával kábítószerrel forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, c) oktatási, köznevelési, gyermekjóléti vagy gyermekvédelmi feladatok ellátására rendelt épület területén, illetve annak közvetlen környezetében kábítószerrel

ca) kínál, átad,

cb) forgalomba hoz, vagy azzal kereskedik, büntetett miatt öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

„179. § (1) Az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki

a) tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával vagy

b) oktatási, köznevelési, gyermekjóléti vagy gyermekvédelmi feladatok ellátására rendelt épület területén, illetve annak közvetlen környezetében

kábítószerrel természet, előállít, megszerez vagy tart, büntetett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával kábítószerrel az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít.”

Említést érdemel, hogy a szakirodalomban találunk olyan álláspontot, mely szerint a 18. életévét be nem töltött személy a bűncselekmény passzív alanya,¹⁷ valamint a már hivatkozott 54/2004. (XII. 13.) AB határozat is „sértettként” határozza meg e személyi kört.¹⁸ Tekintettel azonban arra, hogy a kábítószer-kereskedelem és a kábítószer birtoklása sértett nélküli

bűncselekmények,¹⁹ meglátásom szerint helyesebb a *fiatalkori bevonásával* [Btk. 177. (1) bekezdés a) pont] valamint *felhasználásával* [177. § (1) bekezdés b) pont és a 179. § (1) bekezdés a) pont] megvalósuló elkövetési magatartásokról beszélni.

A 18. életévét meg nem haladó személy felhasználása alatt a bűncselekmény elkövetésébe való olyan bevonása értendő, amikor e személyek a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmény szempontjából tényállásszerű elkövetési magatartást tanúsítanak.²⁰ A felhasználás tehát azt jelenti, hogy a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy az ezen életkort betöltött személy ráhatására tetsző vagy bűnsegédi tevékenységgel közreműködik a bűncselekmény megvalósításában.²¹ Ha az elkövető a forgalomba hozatalt vagy a kereskedést tizennyolcadik életévét be nem töltött személy felhasználásával követi el, az így felhasznált büntethetőségi korhatárt betöltött személy a Btk. 176. §-a alapján önálló tettesként felel, ha annak tudatában cselekszik, hogy ezzel kábítószer forgalomba hozatalában vagy kábítószerrel kereskedésben működik közre.²² A bevonásával megvalósuló elkövetési fordulatok közül az „átadás” tekintetében is tényállásszerű a 18. életévét be nem töltött személy magatartása, hiszen ezen elkövetési magatartás következtében az ilyen személy megszerzi a kábítószerrel, mely cselekmény szintén a kábítószer birtoklása körében értékelendő.

4. Az oktatási intézmény, illetve közvetlen környezetében történő elkövetés megállapításának feltételei

A tárgyalta eset megvalósulását a Btk. kábítószer-kereskedelem és kábítószer birtoklása esetén is két feltétel fennállásához köti: az elkövető speciális életkorához, valamint a törvényben meghatározott elkövetési helyhez. Nem kívánja meg ugyanakkor a jogalkotó, hogy a bűncselekmény 18. életévét be nem töltött személy közreműködésével valósuljon meg. A bírói gyakorlat e fordulat megvalósulása szempontjából nem is tulajdonít jelentőséget annak, hogy az oktatási intézmény területén történő kábítószer megvásárlója megfelel-e a törvényalkotó által kiemelten védett személyi körnek, tekintettel arra, hogy a Btk. értelmezéséből ilyen következtetés nem vonható le.²³

¹⁹ KORINEK LÁSZLÓ: Látens bűnözés, In: JAKAB ANDRÁS – KONCZÓL MIKLÓS – MENYHÁRD ATTILA – SÜLYOK GÁBOR (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Kriminológia rovat, rovat szerkesztő: BARABÁS ANDREA TÜNDE) <http://joten.hu/szocikk/latens-bunozes>.

²⁰ FÜLÖP–GRÁD–MÜLLER i. m. 162.

²¹ HEGEDŰS i. m. 356.

²² BELEGI JÓZSEF: XVII. fejezet. Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények, In: KÓNYA ISTVÁN (szerk.): *Magyar Büntetőjog I–IV. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára*, <https://jogkodex.hu/doc/7261216>.

²³ Debreceni Ítéltábla BÉ.II.403/2018/40. számú határozata. Az ügyben tanúként meghallgatott valamennyi kábítószer-fogyasztó egytől egyig 18. életévét betöltött, jobbra húszas éveiben járó fiatal felnőtt volt. A védő érvelése szerint e minősítő körülményt a törvényhozó a nemzetközi normáknak való megfelelés miatt vezette be a Btk.-ba, ugyanakkor a jogalkotó valószínűleg szándékánál vizsgálata alapján a határozat alapjául szolgáló büntetőügyben ez a minősítő körülmény nem állapítható meg. Álláspontja szerint „a fokozott büntetőjogi védelmet azon intézmények esetében kívánja meg a törvényalkotó, ahol gyermekkorú, kiskorú vagy egyéb szempontból hát-

¹⁶ 54/2004. (XII. 13.) AB határozat.

¹⁷ HEGEDŰS István: XVII. Fejezet. Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények, In: Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, Complex Kiadó, Budapest, 2013, 356.

¹⁸ „A Btk. önálló és mennyiségtől függően is súlyosabban büntetendő fordulatokat alakított ki mind a forgalmazói, mind a fogyasztói magatartások tekintetében azon esetekre, ha a cselekményt 18. életévét meg nem haladó személy sérelmére vagy felhasználásával követik el, illetve ha arra minősített intézmény területén kerül sor.” 54/2004. (XII. 13.) AB határozat VI. 2.1.

A kábítószer-kereskedelem körébe vont elkövetési magatartások közül a kereskedik fordulat, a kábítószer birtoklása körében szabályozott tartás és termesztés általában folyamatos jellegű tevékenységek, melyek megvalósulása rendszerint hosszabb időszakaszt ölel fel. Ebből kifolyólag kellő körültekintéssel kell vizsgálni azt, hogy az egyes mozzanatok (pl. kereskedés esetén egy-egy adásvétel lebonyolítása) pontosan hol és mikor – az elkövető mely életkorában – kerültek kifejtésre. „Az időpont vizsgálata, majd a tényállásban annak meghatározása, hogy az elkövető kábítószer-kereskedői magatartását 18. életének betöltését követően hol folytatta, a minősített eset megállapíthatósága szempontjából tehát kiemelt jelentőségű.”²⁴

A kiemelt védelemben részesített intézmények körének meghatározására a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény nyújt támpontot, melynek 7. §-a a köznevelési intézmények körében többek között az óvodákat, általános iskolákat, gimnáziumokat stb. sorolja fel.²⁵ A bírói gyakorlat szerint ugyanakkor az oktatási feladatok ellátására rendelt épület fogalma nem szűkíthető le kizárólagosan az említett törvény hatálya alá tartozó közoktatási intézményekre.²⁶

Egy konkrét ügy kapcsán a törvényszék határozatában kifejti, hogy a vizsgált jogszabályhely megalkotásakor a törvényhozó célja az volt, hogy jogharmonizáció keretében átvegye azon uniós jogszabályokat, amelyek alapvetően a 18. életévüket be nem töltött személyek védelmét biztosítják; a Btk.-ban szereplő oktatási intézmény fogalma nem azonos a hétköznapi értelemben vett oktatási intézmény fogalmával, mert ellenkező esetben valamennyi intézmény, ahol oktatás – akár kizárólag felnőttképzés (mint pl. a Magyar Igazságügyi Akadémia) – folyik, e fogalom alá esne. A törvényszék a cselekmény minősítése során az oktatási intézmény fogalmát a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény, valamint a korábban hatályos közoktatásról szóló 1993. évi LXXXIX. törvény meghatározásaira korlátozta. A határozatban kifejtésre került továbbá, hogy a tényállásban nevesített fogyasztók valamennyien betöltötték 18. életévüket, és „a minősített eset bevezetése a 18. életévüket be nem töltött személyek erkölcsi, testi fejlődésének védelmét hivatott szolgálni, azaz a jogalkotó tényleges célja az volt, hogy azokban az intézményekben, ahol gyermekek tanulnak, megfordulhatnak, ne jussanak kábítószerhez.”²⁷ Felülvizsgálati határozatában a Kúria ezzel szemben akként foglalt állást, hogy „a jogalkotó célja nem az volt, hogy a jogharmonizáció keretében átvegye azokat az uniós jogszabályo-

kat, „ami alapvetően a gyermekek, vagyis a 18. év alatti gyermekek” védelmét szolgálja, mivel ilyen uniós jogszabályok nincsenek; a jogalkotó célja az 1988. évi ENSZ egyezmény fent bemutatott 3. cikk 5. g) pontjának történő megfelelés volt. Ebből kifolyólag a campus (az egyetem zárt területe és a hozzá tartozó épületek) mint felsőoktatási intézmény teljes területe is speciális védelemben részesül.²⁸

Nem tulajdonít jelentőséget a bírói gyakorlat az elkövetés idejének, nem befolyásolja tehát a vizsgált minősített eset megállapíthatóságát, ha a bűncselekmény elkövetése az oktatási tevékenységen kívül, az esti órákban történik.²⁹ Ugyanígy közömbös az is, hogy az adott intézményben nyári szünet folyt-e éppen nem folyik köznevelési, gyermekfelügyeleti tevékenység. Az ítélkezési gyakorlat szerint annak van jelentősége, hogy az egyébként év közben rendeltetésszerűen működő intézmény közvetlen környezetében kerül sor a bűncselekmény elkövetésére.³⁰

A Kúria Bfv.1291/2019/11. számú határozatában elvi éllerőgítette, hogy „az oktatási épület területe, illetve annak közvetlen környezete minősítő körülménye nem az oktatási, nevelési tevékenységben részesülő személyek (alanyok) alapján, hanem területi, az ilyen tevékenységet folytató intézmény területe és közvetlen környezete szempontjából határoz meg fokozott büntetőjogi védelmet.” Ennek oka a Kúria meglátása szerint az, hogy az említett intézményekben, azok közvetlen környezetében nagyobb létszámban, több személy (potenciális vevő) egy helyre összpontosulva, csoportosulva fordul elő, amely az elkövető kábítószer-értékesítői tevékenysége szempontjából a piacra lépést, valamint a kereskedői tevékenység kifejtését jelentősen megkönnyíti. „Ennek megakadályozása a fokozott büntetőjogi védelemben való részesítés szempontja.”³¹

Azt, hogy a védelemben részesített intézmények közvetlen környezetének mi minősül, a törvényhozó nem határozza meg, annak értelmezését a jogalkalmazóra bízta. A bírói gyakorlat szerint a közvetlen környezet fogalma alatt a hétköznapi élet-szemlélet szerinti tartalom értendő, így az intézmény körül lévő, területével határos utcák, útszakasz, járda, parkoló (stb.) vonható e körbe.³² Az óvoda közvetlen környezetében elkövetettnek tekintette a Debreceni Ítéltábla azt az esetet, amikor a bűncselekmény elkövetésére az intézmény pár méteres közelségében került sor.³³ A Pécsi Ítéltábla megállapította az oktatási feladatok ellátására rendelt épület közvetlen környezetében elkövetett kábítószer birtoklása bűncselekményét, amikor az elkövető családi háza udvarán saját használatra kannabiszt termesztett, mely ültetvény a ház telekszomszédságában lévő általános iskola kerítésétől 7,4 m-re volt.³⁴

rányos személyek vannak jelen, akik ismeretanyagaik, tudásuk, élettapasztalatuk, érzelmi befolyásolhatóságuk, illetve egyéb állapotuk miatt kiszolgáltatottak, így fokozottan veszélyeztetettek.”

²⁴ Fővárosi Ítéltábla Bf.294/2019/9. számú határozata.

²⁵ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről „5. A köznevelési rendszer intézményei 7. § (1) Köznevelési intézmény a) az óvoda, b) az általános iskola, c) a gimnázium, d) a szakgimnázium, e) a szakiskola, f) a készségfejlesztő iskola, g) az alapfokú művészeti iskola, h) a kiegészítő nemzeti nyelvoktató iskola, i) a gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai nevelési-oktatási intézmény, j) a kollégium, k) a pedagógiai szakszolgálati intézmény, l) a pedagógiai-szakmai szolgáltatást nyújtó intézmény, és m) a kiegészítő nemzetiségi óvoda.”

²⁶ BEREGSZÁSI GIZELLA: XVII. Fejezet. Az egészséget veszélyeztető bűncselekmények, In: BELOVICS ERVIN – POLT PÉTER (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja*. <https://jogkodox.hu/doc/1832826>.

²⁷ Nyíregyházi Törvényszék 1.Bf.713/2018/6. számú határozata. A tényállás szerint az egyetem területén lévő hotel közvetlen környezetében – az előtte lévő parkolóban, a sörözőben, a szórakozóhelyen és a kertnél kábítószer értékesített.

²⁸ Kúria Bfv.III.1.179/2019/9. számú végzése.

²⁹ Debreceni Ítéltábla Bf.II.572/2021/27. számú határozata. Az ügy kapcsán megjegyezendő, hogy az eljáró bíróság a büntetés kiszabása során tekintettel volt arra, hogy a kábítószer-kereskedelem helyszíne a megállapított tényállás szerint véletlenszerű volt, és a bűncselekmény megvalósulására az esti órákban került sor, amikor a törvényhozó által fokozott védelemben részesített diákok nem tartózkodtak a bűncselekmény helyszínén.

³⁰ Debreceni Ítéltábla Bf.IV.656/2018/9. számú határozata.

³¹ Kúria Bfv.1291/2019/11. számú határozata. Az első fokon eljáró Debreceni Törvényszék 26.B.658/2016/64. számú határozatában rögzített tényállás szerint az I. rendű vádlott az egyetemhez tartozó kollégiumi szobájában tárolta, illetve a campus területén adta át több esetben a fogyasztóknak a kábítószer.

³² HEGEDŰS i. m. 357.

³³ Debreceni Ítéltábla Bf.IV.656/2018/9. számú határozata.

³⁴ Pécsi Ítéltábla Bf.II.13/2017/4. számú határozata.

A jogalkalmazó szerint az elkövető sikerrel nem hivatkozhat ugyanakkor arra sem, hogy a bűncselekményt zárt ajtók mögött követte el.³⁵ A Debreceni Ítéltábla Bf.I.735/2018/9. számú határozata alapjául szolgáló ügyben a II. rendű vádlott házának tetőtéri szobáit, valamint vizet és villanyáramot biztosított fiának (I. rendű vádlottnak), aki a helyiségeket kannabisz-termesztésre használta. Az ingatlan közvetlenül határos egy óvoda udvarával. A termesztés ugyan zárt ajtók mögött folyt, arról az elkövetőkön kívüli személyek tudomást nem szereztek. A bíróság II. rendű vádlottat bűnsegédként, 18. életévét betöltött személy által köznevelési feladatok ellátására rendelt épület közvetlen környezetében elkövetett kábítószer birtoklása büntetőben mondta ki bűnösnek. Az ítéltábla álláspontja szerint „a jogalkotói szándék az érintett személyi kör és a minősített intézmények fokozott védelme érdekében annak biztosítása, hogy ezen személyek még a közelébe se kerülhessenek kábítószernek és pszichotrop anyagoknak, elkerülve az ezen anyagok okozta veszélyhelyzeteket is. A minősítő körülmény megállapításához elegendő azon objektív körülmény fennállta, hogy az adott kereskedői és termesztői tevékenység védett intézmények közvetlen közelében folyt.”³⁶

5. Záró gondolatok, javaslat

A vizsgált rendelkezés szabályozásának indokaként mind a 2003. évi II. törvény, mind a hatályos Btk. a 18. életévüket be nem töltött személyek fokozott büntetőjogi védelmét jelöli meg. Míg az oktatási intézmények környezetében történő elkövetés kezdetben (1978-as Btk., az 1998. évi LXXXVII. törvény módosítása nyomán) a kábítószer-kereskedelem minősített esetét képezte, a 2003. évi II. törvénnyel a jogalkotó kiemelte e szakaszból, és egy önálló – a 18. életévüket be nem töltött személyek védelmét biztosítani hivatott §-ban – helyezte el, mely kizárólag a terjesztői típusú cselekményekhez kapcsolódott. A hatályos Büntető Törvénykönyv értelmében e minősítő körülmény mind a forgalmazói, mind a fogyasztói típusú elkövetési magatartásokhoz kapcsolódik.

A tárgyalt elkövetési fordulat gyakorlati alkalmazása kapcsán megállapítható, hogy a jogalkalmazó sem a törvényhozó célját, sem pedig a vizsgált rendelkezés rendszertani elhelyezését nem veszi figyelembe. A bírói gyakorlat a védett intézmények körét kiterjesztően értelmezi, olyan épületeket is ebbe

a körbe von, amelyekben alapvetően nem 18. életévüket meg nem haladott személyek oktatása folyik, a „közvetlen környezet” értelmezése pedig a jogalkalmazó feladata.

Az oktatási feladatok ellátására rendelt épület területén, illetve annak közvetlen környezetében történő kábítószer birtoklása kapcsán felvetődik a következő kérdés: ha valaki védett intézmény közvetlen környezetében lakik, és otthon kábítószer termeszt, előállít vagy tart, annak a magatartása a kábítószer birtoklásának 178. § (1) bekezdésében szabályozott alapesetét meg sem valósíthatja? Az ilyen elkövető cselekménye már eleve szigorúbb megítélés alá esik az adott épület közelsége miatt, függetlenül attól, hogy bűncselekményéről fokozott védelemben részesített személy – akiknek a védelmét a kérdéses szakasz biztosítani hivatott – tudomást sem szerez?

A hatályos szabályozás és a kialakult bírói gyakorlat alapján úgy tűnik, igen.

A magam részéről helyesnek tartom a korábbi Btk. (2003. évi II. törvénnyel bevezetett) rendelkezéseit, amikor a törvényhozó kizárólag a kereskedői típusú elkövetési magatartásokhoz kapcsolta a speciális helyek védelmét, egyetértve a Kúria Bfv.1291/2019/11. számú határozatában foglaltakkal. Úgy szintén szükségesnek tartom a fogyasztói típusú magatartások 18. életévüket be nem töltött személy felhasználásával megvalósuló fordulatának szigorúbb megítélését.

Nem tudok egyetérteni ugyanakkor az Alkotmánybíróság által levezetett érveléssel, mely szerint az oktatási intézmény közelében történő elkövetésnek azért kell a birtoklás körébe eső magatartásokat is súlyosabban minősítenie, mert az egyes fogyasztói típusú cselekmények (pl. termeszt, tart) a hozzájárulás és felhasználás lehetőségének a kiskorúak számára történő megteremtésével éppen úgy alkalmasak a kiskorúak fokozott veszélyeztetésére, mint a forgalmazói jellegű magatartások.

A kábítószer-kereskedelem körében büntetni rendelt átadás, forgalomba hozatal, és kereskedés fordulatai szükségképpen több személy közreműködésével valósulnak meg, ezzel ellentétben az említett fogyasztói típusú cselekmények az elkövetőn kívül egyéb személy közreműködését elviekben nem igénylik.

Nyilvánvaló, hogy a kábítószer előállítása és termesztése által előáll a lehetőség, hogy ahhoz a későbbiekben mások is hozzájussanak, 18. életévüket betöltött és ezen életkort meg nem haladott személyek egyaránt. Ez esetben azonban már terjesztői jellegű tevékenységről beszélünk (átad, forgalomba hoz vagy kereskedik), amely magatartás a kábítószer-kereskedelem körében nyer értékelést.

Meglátásom szerint önmagában az oktatási intézmény közelében, de zárt ajtók mögötti tartás, termesztés és előállítás nem veszélyeztetési fokozottan a 18. életévüket be nem töltött személyeket, és emiatt a szigorúbb szankcionálást nem tartom indokoltnak.

³⁵ Debreceni Törvényszék 9.B.510/2017/57. számú határozata.

³⁶ Debreceni Ítéltábla Bf.I.735/2018/9. számú határozata II. rendű vádlott vonatkozásában.

Soltész Tamás*

Az elzárás büntetőjogi szankciórendszerünkben¹

I. Bevezetés

Az elzárás, mint a személyi szabadság rövidebb ideig tartó elvonásával járó büntetés a 2012. évi C. törvény hatálybalépésével vált újra büntetőjogi szankciórendszerünk részévé.² A büntetőjogászok többsége a szankciónem bevezetését már a megismerhető kódextervezetek napvilágra kerülésének idején is fenntartásokkal fogadta. A főként elméleti szakemberek által megfogalmazott kritikák és elvi állásfoglalások egy évtizeddel ezelőtt körvonalazták a jogintézménnyel kapcsolatos főbb problémákat. Az anyagi jogi szempontból legfontosabb kérdések egyike máig az elzárás büntetőjogi szankciórendszerben elfoglalt helye, illetve a többi büntetéssel, kiváltképp a szabadságvesztéssel való kapcsolata.³

Úgy vélem, az új Btk. hatálybalépése után tíz évvel érdemes újból megvizsgálni az elzárással szemben felmerült problémákat. Munkámban ezért a hazai elmélet és gyakorlat szintéziséből kiindulva, nemzetközi kitekintés alapján igyekszem következtetéseket levonni az elzárás és a szabadságvesztés egymáshoz való viszonyáról, valamint előbbi szankció büntetési rendszerben betöltött szerepéről.

A teljesség igénye miatt elengedhetetlennek tartom a hazai bírói gyakorlatban megjelenő tendenciák elemzését. Az Országos Bírósági Hivatal statisztikai adatai alapján 2013 és 2021 között felnőttkorúakkal szemben összesen 11 754, míg fiatal-

korúakkal szemben 145 esetben szabtak ki elzárás büntetést.⁴ Ezek a számok lehetővé teszik annak vizsgálatát, hogy a praxis miként tekint e régi-új büntetési nemre.

II. Az elzárás és a szabadságvesztés viszonya

A magyar büntetőjog évtizedeken keresztül kizárólag a szabadságvesztést ismerte a személyi szabadság elvonásával járó szankcióként. Miután a jogalkotó úgy döntött, hogy visszavezeti az elzárást a büntető jogkövetkezmények rendszerébe, a jogintézmény leginkább magyarázatra szoruló kérdésévé vált, hogy miért szükséges a szabadságvesztés mellett egy másik személyi szabadság elvonásával járó büntetési nem bevezetése.

1. „A rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája”

Európa első kodifikált büntető törvénykönyvei rendszerint ismerték a rövid időre, akár néhány napra is kiszabható szabadságvesztést.⁵ A 19. és 20. század fordulója ugyanakkor e tekintetben is fordulópontra jelentett. A rövid ideig tartó szabadságelvonás negatívumainak felismerését követően Franz von Liszt „keresztshadjáratot” indított az egy évnél rövidebb szabadságvesztések ellen.⁶ E „háború” hatására az utóbbi évtizedek szakirodalma, illetve a témában illetékes nemzetközi szervezetek újra és újra napirendre tűzik a rövid tartamú szabadságvesztést helyettesítő szankciók népszerűsítését.⁷

A magyar jogalkotó szándéka szerint az elzárás a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája lehet, megfelelő a nemzetközi tendenciáknak és elvárásoknak.⁸

Az alternatív jogkövetkezmények célja azonban összetettebb a hagyományos büntetésekénél. A megtorló jelleg ez esetben kiegészül egyfajta helyreállító funkcióval. A szabadságvesztést helyettesítő megoldások körébe tartoznak a kölcsönös bizalom, illetve együttműködés elvén alapuló, szabadságelvonással nem járó „ambuláns”, valamint közösségi szankciók (pl. a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése, a közérdekű munka, a pénzbüntetés és az intézkedések).⁹ Mindemellát a tágabb ér-

* Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, III. évfolyam, jogász szak.

¹ A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² Vö. GÓCZA ÁGNES: Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben. *Büntetőjogi Szemle* 2016/1–2., 23–26. o., 23. o.; PÁPAI-TARR ÁGNES: A büntetőjogi elzárás büntetékiszabási tapasztalatai. *Jogtudományi Közlemények* 2022/3., 104–112. o., 104. o. és TÓTH MIHÁLY: Az új Btk. bölcsőjénél. *Magyar Jog* 2013/9., 525–534. o., 530. o.

³ Vö. AMBRUS ISTVÁN: A szankciós szabályok és a büntetékiszabás néhány dilemmája Magyarországon (2010–2017). *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica* 2018/1. 15–26. o., 18–19. o.; HOLLÁN MIKLÓS: Az új Büntető Törvénykönyv. In: JAKAB ANDRÁS – GAJDUSCHEK GYÖRGY (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 2016. 344–384. o., 367–377. o. és TÓTH 2013. 532–533. o.

⁴ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetueljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01).

⁵ Az európai anyakódexnek tekinthető 1810. évi francia Code Pénal hat napban, míg hazánk első büntető törvénykönyve, a Csemegi-kódex egy napban határozta meg a fogházbüntetés generális minimumát.

⁶ SÓS-TÓTH ADRIENN: A rövid tartamú szabadságvesztés dilemmái. *Börtönügyi Szemle* 2006/4., 13–28. o., 13. o.

⁷ PÁPAI-TARR 2022. 104. o.

⁸ KARSAI KRISZTINA (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvből*. Budapest, Wolters Kluwer, 2022. 1224 o., 151. o.

⁹ Az alternatív szankciók irodalma szinte kimeríthetetlen. Példaként áll-

telemben vett alternatív megoldások körébe sorolandó az elektronikus úton felügyelt házi őrizet, továbbá a büntetőeljárás alternatívájaként jelentkező diverzió és mediáció is.¹⁰

Az Európa Tanács R (92) 16. számú ajánlása, az ENSZ és az Európai Unió felfogásához hasonlóan a közösségi jogkövetkezmények feltételeként szabja, hogy azok nem szakíthatják ki a megtévedt bűnelkövetőt a társadalomból, csupán valamilyen feltétel vagy kötelezettség előírásával korlátozhatják a személyi szabadságát.¹¹ A nemzetközi dokumentum által támasztott kritériumoknak megfelelő szankciók ma már Európa legtöbb államában széles körben kerülnek alkalmazásra. A leggyakoribb alternatívák a tradicionális pénzbüntetés és a végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztés, de a koronavírus-járvány idején több államban népszerűvé vált az elektronikus úton felügyelt házi őrizet is.¹²

A szakirodalom, illetve a fentebb ismertetett nemzetközi tapasztalatok alapján egyet kell értenem azokkal a szerzőkkel, akik arra a következtetésre jutottak, hogy szabadságvesztést helyettesítő szankciónak klasszikus értelemben kizárólag a személyi szabadság elvonásával nem járó büntetés vagy intézkedés minősülhet.¹³ A magyar büntetőjogban immáron egy évtizede jelen lévő elzárás „genus proximum”-a ugyanakkor a szabadságelvonás. Az elzárás tehát elméleti nézőpontból az alternatív szankciók körén kívül esik.

Nem meglepő ez, hiszen véleményem szerint a magyar törvényhozás az elzárást alapvetően nem klasszikus alternatív büntetésnek szánta. A szankciónem, mint rövid tartamú, végrehajtási körülményeiben enyhébb szabadságelvonás, szabadságvesztés mellett nem szabható ki.¹⁴ Az elzárás kvázi alternatív jellege abban áll, hogy ha az elkövetett bűncselekmény büntetési tételének alsó határa nem éri el az egyévi szabadságvesztést, akkor szabadságvesztés helyett alkalmazható jogkövetkezményként jelentkezik, akár önállóan, akár más büntetéssel együtt is.¹⁵ Ezen túlmenően a büntetések enyhítése esetén is kiszabható az elzárás egyévi szabadságvesztés helyett. A törvény ilyenkor ugyancsak lehetőséget biztosít arra, hogy az elzárás közérdekű munka vagy pénzbüntetés mellett kerüljön alkalmazásra.¹⁶

Jon itt BARABÁS A. TÜNDE: Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában. Budapest, KJK, 2004. 243 o. KEREZSI KLÁRA: Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjog szankciórendszerében. *Büntetőjogi Kodifikáció* 2001/2., 14–24. o.; KEREZSI KLÁRA: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Budapest, Complex, 2006. 303 o. és DETRAZ, STÉPHAN: La notion de peine alternative à l'emprisonnement. *Gazette du Palais* 2016/4., 88–97. o.

¹⁰ Vö. HEARD, CATHERINE: *Alternatives to imprisonment in Europe: A handbook of good practice*. Róma, Antigone Edizioni, 2016. 37 o., 12–37. o.

¹¹ Vö. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (92) 16. számú ajánlása a közösségi szankciók és intézkedések európai szabályairól.

¹² BURCHETT, JULIA – WEYEMBERGH, ANNE – RAMAT, MARTA: *Prisons and detention conditions in the EU*. Brüsszel, Európai Unió, 2023. 119 o., 85–88. o. és RODRIGUES, ANABELA MIRANDA – ANTUNES, MARIA JOÃO – FIDALGO, SÓNIA – HORTA PINTO, INÉS – ISHIY, KARLA TAYUMI: *Non-custodial sanctions and measures in the Member States of the European Union*. Coimbra, University of Coimbra, 2022. 106 o., 54–55. o.

¹³ AMBRUS ISTVÁN: Some Thoughts on the Hungarian Criminal Sanctioning System. *Jogelméleti Szemle* 2016/4., 2–10. o., 4. o.; GÓCZA 2016. 23–24. o.; HOLLÁN 2016. 376. o.; KARSAI KRISZTINA – SZOMORA ZSOLT: *Criminal Law in Hungary. Second Edition*. The Netherlands, Wolters Kluwer International, 2015. 248 o., 117. o.; PÁPAI-TARR 2022. 105. o. és TÓTH 2013. 533. o.

¹⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (6) bek. a) pont.

¹⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (4) bek.

¹⁶ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 82. §.

A szankció kvázi alternatív jellege a gyakorlatban általában bevált. A büntetési nem elsődleges alkalmazási körét egyértelműen a szabadságvesztés „helyettesítésére” vonatkozó rendelkezések teremtik meg.¹⁷ A különös részben elzárással fenyegetett bűncselekmények miatt 2013 és 2021 között mindössze nyolc esetben szabták ki a törvény által előírt joghátrányt.¹⁸ Ez a felnőttkorúakkal szemben kiszabott elzárások hozzávetőlegesen 0,07%-át jelenti. A maradék 99,93%, tehát a ténylegesen kiszabott elzárások túlnyomó többsége a büntetés kvázi alternatív funkciójára vonatkozó általános részi szabályok eredménye.

2. Az elzárás mint rövid tartamú szabadságvesztés

Amennyiben elfogadjuk azt az állítást, hogy az elzárás nem lehet a szabadságvesztés klasszikus értelemben vett alternatívája, felmerül a kérdés, hogy minek is minősül ez a régi-új szankciónem. A büntetés egyesek szerint nem szabadságvesztés, „egészen más, rövidebb is, humánusabb is mint a börtön”.¹⁹ Mások ugyanakkor kizárólag formális, jogtechnikai megoldásnak tekintik az elzárás önálló szankcióként történő szabályozását, illetve „címkézési csalást” vélnek felfedezni benne.²⁰ Utóbbi nézőpont képviselői szerint „a rövid tartamú szabadságelvonás szabadságvesztés akkor is, ha másként címkézzük”, az elzárás tehát lényegében rövid ideig tartó szabadságvesztés.²¹

A magyar Btk. szabályozási modellje egyértelműen gyengíti a korábban kialakult egységes szabadságvesztés és differenciált végrehajtás elvét, azon országok megoldásai felé nyitva, amelyek önálló büntetési nemként rendelkeznek a szabadságvesztés, illetve szabadságelvonás különböző változatairól. Büntető törvénykönyvünk továbbra is azt az európai viszonylatban elterjedt szabályozási módot követi, ahol a büntetőködex a szabadságvesztést egységes büntetésként szabályozza, s mindössze a büntetési nem alsó és felső határát rögzíti.²² Az elzárás bevezetésével azonban a jogalkotó egy különálló, időtartama tekintetében eltérő szabadságbüntetési nemet honosított meg, hasonlóan többek között a francia és belga szankciórendszerekhez. Az elzárás tartama ugyanis öt naptól 90 napig, azaz a szabadságvesztés új Btk. által három hónapra emelt generális minimumáig terjedhet,²³ a két legsúlyosabb szankció „genus proximum”-a, az általuk okozott joghátrány viszont megegyezik.²⁴

A rövid tartamú szabadságelvonás körének kiterjesztésére irányuló jogalkotói szándék a hazai kodifikáció idején nem számított egyedülállóan a nemzetközi környezetben. A kétezres évek elején több európai államban is elhalványult a liszti vízió, és a törvényi büntetéssel való fenyegetés szintjén nem érvényesült maradéktalanul a rövid ideig tartó szabadságvesztés vissza-

¹⁷ Karsai 2022. 124–125. o.

¹⁸ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetelojarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01.).

¹⁹ Tóth 2013. 533. o.

²⁰ Ambrus 2018. 18. o. és Nagy Ferenc: A szabadságelvonással járó szankciókról az új Btk.-ban. *Börtönügyi Szemle* 2014/4., 1–18. o., 11. o.

²¹ Gócza 2016. 24. o.

²² Vö. Nagy Ferenc: A hosszú tartamú szabadságvesztés büntetőjogi kérdéseiről rövid hazai áttekintés és nemzetközi kitekintés alapján. *Börtönügyi Szemle* 2005/2., 7–18. o., 7–8. o.

²³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 46. § (1) bek.

²⁴ Gócza 2016. 24. o.

szorítására, kiiktatására irányuló törekvés.²⁵ A rövid időtartamú szabadságelvonás pozitív megítélése ma is számos fejlett államban érezteti hatását. A szomszédos Ausztriában, valamint Hollandiában napjainkban is egy nap a szabadságvesztés generális minimuma. A hollandoknál népszerű magyarázat szerint a gazdasági növekedés, az emelkedő jólét és a rövidebb munkaidő következtében megmaradó szabadidő elvonása új hátrányokozási lehetőségként jelenik meg, amelynek egyik lehetséges módja a rövid tartamú szabadságelvonás. A skandináv államok ezzel összefüggésben úgy tartják, hogy egy olyan társadalomban, amelyben a lakosság nagy szabadságot élvez, a szabadságelvonással járó büntetés nagyobb „malum”-ként jelentkezik. Az elkövetett bűncselekmény kompenzálására emiatt elegendő a személyi szabadságtól rövidebb időre történő megfosztás is.²⁶ Dániában e felfogásból kiindulva hét nap az általános minimum, Finnország, Norvégia és Svédország büntető törvénykönyve pedig egységesen 14 napban állapítja meg a szabadságvesztés alsó határát. A büntetési nem generális minimuma egyébként meglehetősen eltérően alakul az egyes országokban, de többnyire egy nap és egy hónap között mozog.²⁷ Azokban az államokban pedig, ahol ennél magasabban van meghúzva az alsó határ, rendszerint létezik más formája is a rövid időtartamú szabadságelvonásnak. Spanyolországban például lehetséges az egy naptól hat hónapig terjedő, elektronikusan ellenőrzött házi őrizet „hétvégi elzárásra” történő átváltoztatása. Ha a spanyol bíró a főbüntetesként kiszabott házi őrizetet a törvény rendelkezéseivel összhangban szabadságelvonásra változtatja, az elítéltnék szombaton, vasárnap, illetve ünnepnapokon kell azt letöltenie, a lakóhelyéhez legközelebbi büntetés-végrehajtási intézetben.²⁸

Természetesen a rövid ideig tartó szabadságelvonás negatív hatásai a 21. században sem vesztek a múlt homályába. Az elzárás büntetés hazai bevezetése óta számos írás született, amelyek felhívják a figyelmet a rövid tartam miatt elmaradó javító-nevelő hatásra, valamint az ún. „börtöninfekció” veszélyére.²⁹ A stigmatizáló, személyiségfejlődésre károsan ható jellege miatt a szankciónemet többen a szabadságvesztés lehetséges „előszobájának” tekintik.³⁰

A magyarországi bírói gyakorlatról azonban általánosságban elmondható, hogy az elzárást nem a korábbi rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájaként kezeli, hanem lényegében ahhoz hasonló módon és körben alkalmazza. Az 1978. évi IV. törvény utolsó időállapota alapján ugyanis két hónapnál rövidebb szabadságelvonás felnőttkorúakra nem volt kiszabható, az ENSZ-be beolvadó Nemzetközi Büntetőjogi és Büntetés-végrehajtási Bizottság 1948-as, a jelenlegi magyar szabályozással összhangban álló állásfoglalása szerint pedig rövid tartamú szabadságvesztés az, amelynek tartama a három hónapot nem haladja meg.³¹

Az új szankciónem hazai bevezetését követően a praxis fokozatosan távolodott el az angol eredetű „short, sharp shock”³²

felfogástól, a régi Btk. hatálya idején kialakult ítélezési gyakorlat irányába mozdulva el. A bírói gyakorlat ma a személyi szabadság elvonásának csupán néhány napra, kifejezetten sokkhatásként történő alkalmazását szinte teljes mértékben elveti.³³ Az adott évben kiszabott elzárások időtartamának átlaga már 2017-ben és 2018-ban is 60 nap körül mozgott, 2019-ben meghaladta azt, 2021-ben pedig 67,73 napnál tartott.³⁴ Az elzárás büntetéshez kapcsolódó bírói gyakorlatban először 2016-ban kerültek többségbe a 60 napot meghaladó szabadságelvonások, dominanciájuk ezt követően évről évre növekedett. A két hónapot meghaladó szabadságbüntetések 2020 óta már a kiszabott elzárások abszolút többségét jelentik. Ráadásul a bíróságok az utolsó vizsgált évben 554 alkalommal, az összes eset 33,84%-ában szabtak ki 90 napig tartó elzárás büntetést, amely gyakorlatilag a szabadságvesztés generális minimumának felel meg.

	2021		2020		2019		2018		2017		2016		2015		2014		2013	
	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás
5-30 nap	186	11,36%	191	14,57%	371	17,88%	479	23,43%	467	25,48%	378	27,35%	329	33,47%	173	38,70%	19	45,24%
31-60 nap	546	33,35%	448	34,17%	670	32,29%	687	33,61%	609	33,22%	478	34,59%	329	33,47%	152	34,01%	16	38,09%
61-90 nap	905	55,29%	672	51,26%	1034	49,83%	878	42,96%	757	41,30%	526	38,06%	325	33,06%	122	27,29%	7	16,67%
Összesen	1637	100%	1311	100%	2075	100%	2044	100%	1833	100%	1382	100%	983	100%	447	100%	42	100%
<i>Átlag (nap)</i>	<i>67,73</i>		<i>65,10</i>		<i>63,89</i>		<i>59,77</i>		<i>58,27</i>		<i>56,93</i>		<i>53,38</i>		<i>49,01</i>		<i>43,02</i>	

A fiatalokkal szemben kiszabható elzárás legrövidebb tartama három, leghosszabb tartama 30 nap.³⁵ Az ennyire rövid tartamú szabadságelvonás javító, nevelő hatása könnyedén kétségbe vonható,³⁶ így annak a fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók céljával való összhangja is kérdéses.³⁷ A praxis ennek ellenére egyfajta különösen rövid tartamú szabadságvesztésként alkalmazza a büntetést fiatalok esetén. Ezt támasztja alá, hogy a 2013-as évet követően egyértelműen túlsúlyba kerültek a 20 napnál hosszabb időre kiszabott elzárások, és a szankciók átlagos tartama a kezdeti 7,33 napról 20 nap fölé emelkedett. A 2021-ben fiatalokkal szemben kiszabott elzárás büntetések fele, azaz nyolcból négy darab tartott 30 napig, vagyis a szankciónem generális maximumáig.

A fiatalokkal szemben kiszabott elzárások időtartam szerinti megoszlása

	2021		2020		2019		2018		2017		2016		2015		2014		2013	
	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás	db	meg-osztás
3-10 nap	1	12,50%	0	0,00%	2	11,11%	6	23,08%	7	23,33%	1	3,57%	3	27,27%	0	0,00%	3	100%
11-20 nap	2	25,00%	7	43,75%	4	22,22%	3	11,54%	10	33,33%	4	14,29%	5	45,46%	1	20,00%	0	0,00%
21-30 nap	5	62,50%	9	56,25%	12	66,67%	17	65,38%	13	43,34%	23	82,14%	3	27,27%	4	80,00%	0	0,00%
Összesen	8	100%	16	100%	18	100%	26	100%	30	100%	28	100%	11	100%	5	100%	3	100%
<i>Átlag (nap)</i>	<i>23,13</i>		<i>24,44</i>		<i>24,33</i>		<i>22,27</i>		<i>20,40</i>		<i>26,43</i>		<i>16,55</i>		<i>27,60</i>		<i>7,33</i>	

²⁵ Nagy 2005. 8. o.

²⁶ Gócza 2016. 26. o.

²⁷ Horvátországban például 30 nap az általános alsó határ.

²⁸ Código Penal 37. § <https://www.codigopenalespanol.com/en/codigo-penal-articulo-37/> (letöltve: 2023.10.28.).

²⁹ AMBRUS 2016. 4–5. o. és Gócza 2016. 24–26. o.

³⁰ HOLLÁN 2016. 376–377. o. és TÓTH 2013. 533. o.

³¹ BAGOSSY MÁRIA: Gondolatok a büntetőjogi elzárásról. *Instum Aequum Salutare* 2020/2., 101–112. o., 106. o.

³² Rövid ideig tartó, szigorú büntetés az elkövető elrettentése érdekében.

GÓCZA 2016. 26. o.

³³ PÁPAI-TARR 2022. 112. o.

³⁴ OBH: Statisztikai adatok. Jogerősen befejezett büntetőeljárások vádlottainak statisztikai adatai. <https://birosag.hu/birosagokrol/statisztikai-adatok/jogerosen-befejezett-buntetoeljarasok-vadlottainak-statisztikai-adatai/revizio-utan> (letöltve: 2023.08.01.).

³⁵ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 111. §.

³⁶ GÓCZA 2016. 25. o.

³⁷ Vö. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 106. § (1) bek.

III.

Az elzárás szerepe a büntetések rendszerében

1. Az erőssorrend és a gyakoriság

A büntető törvénykönyvben felsorolt első négy büntetési nem súlyossági sorrendben került szabályozásra. A Btk.-ban jelenleg a szabadságelvonás jelenti a legnagyobb mértékű beavatkozást az elkövető szabadságjogaiba,³⁸ így az első helyet elfoglaló szabadságvesztéssel rokon elzárás a büntetési nemek katalógusának második legsúlyosabb jogkövetkezménye.³⁹

A törvényben felállított sorrend, illetve a miniszteri indoklás alkalmazhatósági körrel kapcsolatos magyarázata arra enged következtetni, hogy az elzárás büntetés olyan terheltekkel szemben kerülhet kiszabásra, akik a ténylegesen alternatív közérdekű munkát nem tudják (vagy nem akarják) ledolgozni, illetve képtelenek a pénzbüntetés kifizetésére.⁴⁰ Ezt támasztja alá az a 2019-es adatok alapján készült kimutatás is, amelyből megállapítható, hogy az elzárásra ítélték körében erősen felülreprezentáltak a csak általános iskolát végzettek aránya, akiket szintén nagy számmal a szakmunkások követnek.⁴¹

Az egyes szankciók súlyossága azonban nem egyenesen arányos azok előfordulási gyakoriságával. Nemzetközi dokumentumok sokasága rögzíti, hogy a szabadságelvonással járó büntetéseket végső eszköznek kell tekinteni. Az elzárással kapcsolatban említésre méltó, hogy az Európa Tanács R (92) 17. számú ajánlása értelmében az „ultima ratio” elvét különösen a rövid tartamú szabadságelvonás esetén kell szem előtt tartani.⁴²

A magyar bírói gyakorlat a nemzetközi elvárásoknak megfelelő tradicionális alternatív büntetéseket részesíti előnyben, annak ellenére, hogy a Btk. különös részében konkrétan nevesített legenyhébb szankció az elzárás.⁴³ A büntető törvénykönyv általános része ugyanis lehetővé teszi az elzárással büntetendő cselekmények esetén közérdekű munka, pénzbüntetés, foglalkozástól eltiltás, járművezetéstől eltiltás, kitiltás, sportrendezvények látogatásától való eltiltás vagy kiutasítás önálló, illetve egymás melletti kiszabását.⁴⁴

A statisztikai adatok szerint a 2021-ben jogerősen befejezett 55 269 büntetőeljárás mindössze 2,96%-ában, 1637 alkalommal szabtak ki elzárást. Ezzel szemben pénzbüntetést 22 299 esetben, az összes büntetőügy 40,35%-ában, közérdekű munkát pedig 7321-szer, ami az esetek 13,25%-a.

2. Az együttes büntetéskiszabás

Az elzárás büntetést kizárólag a szabadságvesztés relációjában terheli együttalkalmazási tilalom, tekintettel mindkét jogkövetkezmény szabadságelvonó jellegére. Ez a rendelkezés egyesek szerint a korábban említett „címkezési csalás” kiküszöbölésére hivatott.⁴⁵

Kedzetben többek számára érthetetlennek tűnt, hogy a törvényhozó miért nem zárta ki az elzárás és a közérdekű munka együttes kiszabási lehetőségét is.⁴⁶ A közérdekű munka ugyanis nem vonja el, de korlátozza az ítélt szabadságát a munkavégzés tartamában, emiatt sem szabadságvesztés, sem pedig szabálysértési elzárás mellett nem alkalmazható.⁴⁷ Különösen problémás helyzetet teremt, hogy maximális tartamú, azaz 90 napos elzárás mellett sincs jogszabályi akadály a közérdekű munka elrendelésének, amely ugyanakkor három hónapig tartó (kb. 90 nap) szabadságvesztés mellett nem szabható ki.⁴⁸

A jogirodalomban megjelent álláspont szerint a szabadságvesztés és a közérdekű munka együttes kiszabási tilalmának praktikus indoka, hogy a szabadságvesztés mellett kiszabott munkavégzés végrehajtása rendkívül megnehezülne, a rövidebb tartamú elzárás kitöltését követően ugyanakkor nincs akadály a végrehajtásának.⁴⁹ Ez az állítás önmagában elfogadható, de ellentétben áll a súlyossági sorrend és az indoklás alapján levont következtetéssel, miszerint az elzárás kiszabása azon terhelti körrel szemben célszerű, akik a közérdekű munkát nem képesek, illetve nem akarják elvégezni. Kiváltképp érdekes megoldás továbbá, hogy a tilalom ez okból nem vonatkozik a mindenképp végrehajtandó elzárás büntetésre, miközben a végrehajtásában felfüggeszthető szabadságvesztésre igen.⁵⁰

A praxis immáron évtizedes tapasztalatai azt igazolják, hogy a jogalkotó nem csupán „megfeledezett” a tilalom kimondásáról, hiszen a speciális prevenció érdekében előfordul az elzárás és a közérdekű munka együttes alkalmazása. Az elzárás büntetés mellett kiszabott közérdekű munka büntetések száma évről évre növekvő tendenciát mutat, ám még 2021-ben sem érte el az összes elzárás alkalmazásával végződő büntetőügy 7%-át.

A rövid tartamú szabadságelvonás mellett kiszabható büntetések közül az utóbbi években a járművezetéstől eltiltás került leggyakrabban alkalmazásra, amelyet a közérdekű munka, majd kisebb lemaradással a pénzbüntetés követ. A többi opcionális jogkövetkezmény a vizsgált időszakban mindössze néhány esetben, szórványosan került kiszabásra elzárás mellett.

³⁸ GÓCZA 2016. 24. o.

³⁹ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (1) bek.

⁴⁰ A Részletes Indokolás szerint az elzárás főként azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazható, akikkel szemben szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaikra tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.

⁴¹ PÁPAI-TARR 2022. 110. o.

⁴² Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (92) 17. számú ajánlása a büntetéskiszabás egyöntetűségéről Függelék, B/5. pont.

⁴³ TÓTH 2013. 532.

⁴⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (5) bek.

⁴⁵ AMBRUS 2018. 18. o.

⁴⁶ AMBRUS 2018. 18. o.; NAGY 2014. 12. o. és PÁPAI-TARR 2022. 107.

⁴⁷ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 33. § (6) bek. a) pont és 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről 7. § (3) bek.

⁴⁸ KARSAI 2022. 152. o.

⁴⁹ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ – SZÜCS ANDRÁS: A büntetések. In: POLT PÉTER (szerk.): *Új Btk. Kommentár. 2. kötet.* Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. 231. o., 14. o.

⁵⁰ Külföldi példák sora mutatja, hogy léteznek olyan szabályozási megoldások, melyek a felfüggesztett szabadságvesztést kifejezetten közérdekű munkával kombinálják. Vö. SIPOS FERENC: Munkával kapcsolatos szankciók a magyar büntetőjogban. Budapest, HVG-ORAC, 2019. 376. o.

Az elzárás mellett kiszabott közérdekű munka büntetések száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	103	68	125	106	98	46	37	22	1
Megosztás	6,29%	5,19%	6,02%	5,19%	5,35%	3,33%	3,76%	4,92%	2,38%

Az elzárás mellett kiszabott pénzbüntetések száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	66	57	88	52	64	61	20	9	0
Megosztás	4,03%	4,35%	4,24%	2,54%	3,49%	4,41%	2,03%	2,01%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott foglalkozástól eltiltások száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	3	1	0	4	1	1	0	0	0
Megosztás	0,18%	0,08%	0,00%	0,20%	0,05%	0,07%	0,00%	0,00%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott járművezetéstől eltiltások száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	234	191	229	213	167	110	73	21	0
Megosztás	14,29%	14,57%	11,04%	10,42%	9,11%	7,96%	7,43%	4,70%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott kitérítések száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	1	0	6	0	1	0	0	1	0
Megosztás	0,06%	0,00%	0,29%	0,00%	0,05%	0,00%	0,00%	0,22%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott sportrendezvények látogatásától való eltiltások száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	0	0	0	3	1	1	0	0	0
Megosztás	0,00%	0,00%	0,00%	0,15%	0,05%	0,07%	0,00%	0,00%	0,00%

Az elzárás mellett kiszabott kiutasítások száma

	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Darab	1	0	3	5	4	0	1	0	0
Megosztás	0,06%	0,00%	0,14%	0,24%	0,22%	0,00%	0,10%	0,00%	0,00%

IV. Összegzés

Az elzárás a magyar büntetési rendszer szabadságvesztést követő, második legsúlyosabb büntetési neme, s egyben a büntető törvénykönyv különös részében megjelenő legenyhébb jogkövetkezmény. A büntetés klasszikus értelemben nem te-

kinthető alternatív jogkövetkezménynek, emiatt az összes büntetőügy viszonylatában elenyésző mértékben kerül kiszabásra, hiszen az elzárással fenyegetett, csekély súlyú bűncselekmények esetén a praxis előnyben részesíti a szabadságelvonnással nem járó büntetések kiszabását.

Az elzárás gyakorlati alkalmazási körét ugyanakkor főként a szankció sajátos, kvázi alternatív jellege teremti meg, ugyanis az elzárással fenyegetett bűncselekmények elkövetőivel szemben a bíróságok ritkán alkalmazzák a törvény által előírt szankciót. A büntetési nem szabadságvesztést „helyettesítő” jellege tehát ilyen értelemben általában bevált.

Az elzárás és a szabadságvesztés relációjában elmondható, hogy a jogtechnikai értelemben egymástól független büntetések lényeges tartalma megegyezik, és az elzárásra mind az elmélet, mind a bírói gyakorlat általában rövid tartamú szabadságvesztésként tekint. Utóbbi napjainkban is jellemzően a korábbi rövid tartamú szabadságvesztéshez hasonló időtartamra (60–90 napra) szabja ki a jogalkotó által alternatív szankciónak szánt büntetést.

A törvényhozó által megteremtett lehetőséggel, miszerint elzárás mellett a szabadságvesztést leszámítva bármely büntetés kiszabható, meglehetősen ritkán élnek a gyakorlati szakemberek. Ennek oka, hogy az indokolás által említett elkövetői kör esetén a közérdekű munka végrehajtása és a pénzbüntetés behajtása különféle nehézségekbe ütközne, a többi jogkövetkezmény pedig szinte kizárólag az egyéniesítést hivatott szolgálni, ezért speciális alkalmazási feltételekkel rendelkezik. Utóbbiak tehát csak a törvényben meghatározott esetekben lennének kiszabhatók, amelyek azonban jellemzően nem állnak fenn a jogerős büntetőeljárások eredményeként elzárásra ítélt elkövetők esetén.

STEINER GÁBOR¹

A terrorizmus problematikája: eszmetörténet és fogalommeghatározási próbálkozások, kitekintéssel a közelmúlt eseményeire

Christopher Joyner meghatározása szerint a terrorizmus olyan, mint a pornográfia: felismerjük, ha látjuk, de lehetetlen univerzálisan elfogadott definíciót találni rá. Dolgozatomban – a fentiek igazságtartalma ellenére is – megpróbálom bemutatni a terrorizmus eszmetörténetét, fogalommeghatározási próbálkozásait, illetőleg azokat az általános ismérveit, melyek alapján kísérletet lehet tenni akár még egy általános jellegű definíció megalkotására is. Végezetül érinteni kívánom napjaink szomorú aktualitását, az Izrael elleni 2023. október 7-i terrortámadást, és az azt elkövető terrorszervezetek büntetőjogi szankcionálásának lehetőségét.

I. A terrorizmus mint globális probléma

1. Eszmetörténet

*„Egyik kezemben olajággal,
a másikban a lázadás fegyverével érkeztem.
Ne engedjék az olajágot kihullani a kezemből.”*
Jasszer Arafat (1974, ENSZ Közgyűlés)

A világtörténelem legkorábbi terrorcselekményei az ókori Palesztina provinciában a Római Birodalom ellen fellázadó „szikarioszok” nevéhez köthetők, akik az elnyomó római tisztviselők mellett a római uralommal együttműködő, illetve Jeruzsálem rómaiaknak történő átadásáról tárgyalni kívánó, megalkuvó zsidó előkelőségeket, így például Jonatás főpapot gyilkolták meg.² Josephus Flavius így írt róluk: „Ezek fényes

nappal a város közepén követték el a gyilkosságukat; különösen ünnepnapokon vegyültek a nép közé, és apró törökkel, amelyeket titokban a ruhájuk alatt viseltek, leszúrták ellenségeiket. Amint áldozatuk összerogyott, maguk a gyilkosok méltatlankodtak leghangosabban, és éppen félrevezető viselkedésük miatt nem lehetett őket kézre keríteni. A rettegés nagyobb rémületet keltett, mint maguk a gyilkosságok.”³

Napjaink iszlám terrorizmusának és az iszlám öngyilkos merényleteinek történelmi előzményét a síita „asszaszinok” középkori vallási szektája képezi, akik a Fátimida kalifátusnak az uralmát megóvni próbálva, a szunnita szeldzsukoktól, a kalifátus vélt vagy valós ellenségeit, leginkább magas beosztású embereket – így kereszteseket, vagy hozzájuk hasonlóan hitetlennek tartott szunnita vezetőket – gyilkoltak meg látványosan, általában nyilvános helyeken és az elrettentő hatást biztosítandóan a tömeg szeme láttára. Merényleteiket kábítószer hatására, az üdvözülés hitében megnyugodva követték el, nem foglalkozva azzal sem, hogy esélyük nincs az életben maradásra, mivel az áldozataik testőrei nyomban végeznek is velük.⁴ Marco Polo leírása szerint „Vezetőjük, az Öreg egy völgyet olyan módon rendezett be, ahogy Mohamed a Paradicsomot leírta, vagyis csodálatos kertnek, bor-, tej-, méz- és vízcsermelyekkel, telve gyönyörű asszonyokkal, lakóinak gyönyörködtetésére. És való igazság, hogy a vidék szaracénjai szentül hitték, hogy ez a paradicsom. A gyilkosságok végrehajtására kiszemelt fiatalokat megittatták egy sajátos – hasist tartalmazó itallal, majd a völgybe vitték őket, ahol minden kívánságukat teljesítették. Miután azt hitték, hogy ez a Paradicsom, később már bármit megtettek, csak hogy ide visszakerülhessenek.”⁵ Egyik legismertebb merényletük célpontja az általuk támogatott szíriai és aleppói emírral háborúzó és szunnita volta miatt hitetlennek is tartott Szaladin szultán volt, aki végül annyira megrettent a bennük rejlő fenyegetéstől (miután belopóztak a sátrába és üzenetet hagytak neki), hogy inkább kiegyezett velük és felhagyott az addigi üldözésükkel is.

1.1. A zsarnokgyilkosság

A terrorizmus egyik sajátos – a korábbi példától eltérően ideológiailag megalapozott – válfaját képezte az ún. „zsarnok-

³ JOSEPHUS FLAVIUS: *A zsidó háború*. Budapest, 1955, 165–166. és 282–283. o. In.: TARJÁN i. m.

⁴ ROSTOVÁNYI ZSOLT: *A terrorizmus civilizációs-kulturális háttere – avagy levezethető-e az iszlám terrorizmus az iszlámból?* Belügyi Szemle, 2002/6-7., 29. o.

⁵ Marco Polo utazásai. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1984, 83-87. o. In.: ROSTOVÁNYI ZSOLT: *A terrorizmus civilizációs-kulturális háttere – avagy levezethető-e az iszlám terrorizmus az iszlámból?* Belügyi Szemle, 2002/6-7., 9. o.

¹ STEINER GÁBOR PhD, tanácselnök, Fővárosi Törvényszék.

² TARJÁN G. GÁBOR: A terrorizmus történelmi dimenziói. *Belügyi Szemle*, 2002/6-7., 8. o.

gyilkosság”, amelyre a leghíresebb ókori példa i. e. 44-ben Julius Caesar megölése volt. A zsarnokölés elméletének, mint a politikai merényletek ideológiai igazolásának széles irodalma volt az ókorban, számtalan filozófus vitázott rajta és állította szembe egymással az ölés erkölcsi telenségét a magasztos cél kívánatosságával, ám sem Arisztotelész Politikájában, sem pedig Cicero *De officiis* című művében nem tekintette bűnnek a zsarnoknak az elpusztítását, Caesarnak a megölését például Cicero egyenesen a „legjelesebb helyes tett” jelzővel is illette.⁶

A zsarnokölés mint a politikai gyilkosságokat a „gyilkosságtól” megfosztó indoka végigkísérte a középkori, így a magyar történelmet is. A legismertebb hazai példa rá a Bánk bán vezetésével – valójában nem általa, hanem vélhetően Péter csanádi ispán által – II. András király felesége, Gertrudis ellen 1213-ban elkövetett merénylet volt, míg a köztudatban leginkább megragadt külföldi példa 1605-ben Guy Fawkes ún. „lőporos összeesküvése” („Gunpowder Plot”) volt, amikor is angol katolikus összeesküvők a vallási türelmetlenség és a magas adók miatt a királyt és annak kíséretét kívánták volna a Lordok Házában felrobbantani, ami az utolsó pillanatban egy – William Parker Montague bárónak küldött – névtelen levélnek köszönhetően meghiúsult.

1.2. Az állami terrorizmus

A zsarnokgyilkosságnak az ellentétes végletét az „állami terrorizmus” jelenti, ami a Római Birodalomban a „senatus consultum ultimum” (SCu) nevű szenátusi határozatban jelent meg, mely által a konzulok teljhatalmat kaptak arra, hogy fegyverbe hívassák és fel is jogosíthassák a lakosságot (későbbi példával élve szükségállapotot hirdessenek ki) bárkinek a megölésére, akit az államra veszélyesnek nyilvánítottak, amelynek keretében számos eltérő táborhoz tartozó politikust végeztek ki teljesen legálisan. Mindezzel összefüggésben „A szenátus természetesen, hasonlóan minden valahai kormányszervhez vagy politikushoz, kitartott amellett, hogy a köz érdekében, s nem a gazdagok vagy az oligarchia érdekében cselekszik.”⁷ De ugyanígy idesorolható a Sulla által kifejezetten kedvelt ún. „proscriptio” intézménye is, amely azt takarta, hogy nyilvánosan kifüggesztették azon polgároknak a neveit, akiket a jogaiktól megfosztottak, melynek következtében a listán szereplő személyeket bárki büntetlenül akár még meg is ölhette.

Az állami terrorizmus modern kori példája a francia forradalom idején bevezetett „regime de la terreur”, azaz a „terror uralma” volt, amikor is a Közjóléti Bizottságot (Comité de salut public) a Konvent teljhatalommal ruházta fel „a jó állampolgárok nemzeti védelemben részesítése” és „a nép ellenségeinek halállal sújtása” érdekében.⁸ A terror kifejezés maga is e korban jött létre. A rendszer főideológusa, a „kérelmlhetetlen” Saint-Just pedig ezzel kapcsolatban kifejtette, hogy „Azok ellen is terrort kell fellépni, akik kételeyekkel talán nem szándékoznak összeesküvést szőni, lelkükben mégis romlott emberek. Olyanok, akik már megtették az első lépést a bűn út-

ján: gondolataikban már igazi ellenforradalmárokká váltak”,⁹ aminek éles következménye volt, hogy az ellenségek elfogyását követően a forradalmárok egymásban kezdték el keresni azt.

1.3. Az anarchista terrorizmus

A jelenkori terrorizmus közvetlen előzményének több európai uralkodó és politikus, így például II. Sándor orosz cár (1881), Carnot francia köztársasági elnök (1894), Canovas spanyol miniszterelnök (1897), Erzsébet osztrák császárné (1898), I. Umberto olasz király (1900), Sztolipin orosz miniszterelnök (1911), valamint II. Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter (1934) megölése tekinthető, akikkel anarchisták (illetőleg usztasák) végeztek. És e körbe sorolható be például William McKinley amerikai elnök 1901-es meggyilkolása, akit szintén egy anarchista ölt meg, vagy akár a Greenwich obszervatórium felrobbantása (1894) is, mint ahogy Gavriilo Principet is részben mint anarchistát ítélték el a sarajevói merénylet miatt.

Az anarchizmus lényegi jelentése az uralomnélküliség, amely alatt „azon társadalmi rendet kell értenünk, mely minden külső hatalom és erőszak nélkül, tisztán az emberek szabad, testvéri együttélésén alapul. Az erőszakon épülő uralmi rendszer helyett, mely a tulajdon, a jog és állam kényszerintézményeiben nyer kifejezést, az anarchikus társadalom formái az emberek természetében rejlő szolidaritás és az ebből folyó szabadság, egyenlőség és önkéntes összeműködés által jönnek létre.”¹⁰ A gyakorlatban a fenti célt akár terrort is megvalósították volna, amelynek eszközeül a századelőn legfőképp a politikusok elleni merényletek szolgáltak.

De idesorolható az előző század második feléből Aldo Moro korábbi olasz miniszterelnököknek, a köztársasági elnöki poszt aktuális várományosának az elrablása és megölése is (1978), melyet a szélsőbaloldali Vörös Brigádok („Brigate Rose”) terrorcsoport követett el, feltehetően azzal a céllal, hogy egy fasiszta puccsot provokáljanak ki, amelynek hatására polgárháború tört volna ki és ennek során a megalkuvónak tekintett kommunisták visszatértek volna a „forradalmi útra”.

Egy kis hazai példával élve: Magyarországon a „terrornak” mint az állami terror kifejezésének a meghonosodása a Tanácsköztársaság idejéhez kötődik, amikor is a Cserny József által vezetett „Lenin-fiúk” a Teréz körúti Batthyány-palotában berendezett székházukra olyan feliratot tettek, amelyen magukat – vélhetően nem önelítélendő szándékkal – mint terrorcsoportot nevesítették, kifejezve azt, hogy az ellenforradalmi próbálkozások leveréséhez minden eszköz megengedett.

2. Definíciók

„A terrorizmus olyan, mint a pornográfia: felismerjük, ha látjuk, de lehetetlen univerzálisan elfogadott definíciót találni rá.”
Christopher Joyner¹¹

⁶ TARJÁN G. GÁBOR: A terrorizmus történelmi dimenziói. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 8. o.

⁷ MOSES I. FINELY: Politika az ókorban. Budapest, 1995, 18. o. In.: TARJÁN i. m. 9. o.

⁸ MAXIMILIEN ROBESPIERRE: *Elveim kifejtése*. Budapest, 1988, 409–411. o. In.: TARJÁN i. m. 13. o.

⁹ NORMAN HAMPSON: *Danton*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995, 178. o. In.: KRONSTEIN GÁBOR: Esszé a terrorizmusról. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 42. o.

¹⁰ Batthyány Ervin előadása a Társadalomtudományi Társaság vitauülésén. In.: BATTHYÁNY–MIGRAY–SCHMITT: *Anarkizmus*. Budapest, 1904. 11. o.

¹¹ „In a real sense, terrorism is like pornography: you know it when you see it, but it is impossible to come up with an universally agreed-upon definition.” CHARLES W. KEGLEY: *Terrorism: An Introduction. The Causes of*

A terrorizmus fogalmának meghatározása igencsak komoly próbatétel elé állítja az arra vállalkozót. Mind a mai napig nem sikerült egységes, valóban mindenki által elfogadott terrorizmusfogalmat megalkotni, holott arra a múlt század eleje óta számos kísérlet történt. 1936 és 1981 között világviszonylatban nem kevesebb, mint 109 meghatározása született a terrorizmusnak.¹² Az egységes fogalom meghatározás sikerességét leginkább az akadályozza, hogy ami az egyik fél szemében ártatlan emberi életek kioltására irányuló és ezért erkölcsileg megvetendő terrorcselekménynek számít, azt a másik a saját – politikai, nemzeti vagy vallási – felszabadító harcának a részeként ítéli meg. Így tehát, aki az egyik oldal számára terrorista, az a másik szemében egy szabadságharcos. Íme néhány példa mégis a próbálkozások sokaságából:

Legkorábbi előzményként az 1856-ban megalkotott ún. „belga merényleti záradék” („belgische Attentatsclausel”) hozható fel, amely a III. Napóleon elleni 1854-es merénylet elkövetőjének Belgiumba menekülése kapcsán jött létre. A belga kormány a merénylő kiadatását megtagadta, azzal az indoklással, hogy „általánosan elfogadott nemzetközi elv szerint politikai bűntettek miatt kiadatásnak helye nincs”. A francia császár befolyására azonban Belgium 1856-ban egy olyan eltérő tartalmú új törvényt hozott, amely szerint „az idegen államfő elleni merénylet, ha az emberölés, gyilkosság vagy mérgegyilkosság tényálladékát megállapítja, a kiadatás szempontjából nem tekintendő politikai bűntettnek”, így az a kiadatásnak nem lehet akadály.¹³

A Komintern 1935-ben Moszkvában lezajlott VII. kongresszusa az ún. dimitrovi fasizmus definíció részeként adott meghatározása „a fináncióke legreakciósabb, legsovinisztább, legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúrájaként” deklarálta terrorizmus fogalmát.¹⁴

A terrorizmus megelőzéséről és megbüntetéséről szóló, népszövetségi keretek között kidolgozott 1937-es genfi egyezmény – amely a Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter elleni merényletre válaszul jött létre – a terrorizmus megjelölésére a következő definíciót alkalmazta: „a terrorcselekmény kifejezés a jelen megállapodásban olyan bűnös cselekményeket jelent, amelyek valamely állam ellen irányulnak, és céljuk, hogy meghatározott személyeknél, személyek csoportjánál, vagy a közösség körében terrort idézzenek elő”.¹⁵

Chamberlain brit miniszterelnök 1938-ban leegyszerűsítő módon „egy távoli országban olyan emberek közti veszekedés, akiről nem tudunk semmit” kifejezéssel illette a terrorizmust.¹⁶

Az 1983-ban az USA külügyminisztériuma által alkotott meghatalmazás szerint „a terrorizmus szubnacionális csoportok vagy titkos állami ügynökök által tudatosan előkészített

és politikailag motivált erőszak elkövetése nem hadi jellegű célpontok ellen”.¹⁷

A terrorizmus ellen harcoló különleges amerikai egységek által 1986-ban megalkotott fogalom értelmében „a terrorizmus személyek vagy tulajdon ellen irányuló törvénytelen és erőszakos támadás, vagy azzal való fenyegetés politikai vagy társadalmi célok elérése érdekében”.¹⁸

Az idősebb Bush – akkor még mint alelnök – által vezetett terrorizmusellenes állami bizottság fogalom meghatározása alapján „a terrorizmus törvénytelen tett vagy erőszakos fenyegetés, amely személyek és/vagy tulajdon ellen irányul távolabbi politikai vagy társadalmi célok érdekében”.¹⁹

A New York Állami Egyetem keretén belül működő terrorizmust kutató intézet egyik vezetője, Yonah Alexander szerint „a terrorizmus törvénytelen erőfelhasználás, személy és tulajdon elleni erőszak, abból a célból, hogy megfélemlítse a kormányt vagy a lakosság egy részét a saját mozgalmának, szociális vagy politikai céljainak előmozdítása érdekében”.²⁰

Az FBI terrorizmusellenes főosztálya szerint „a terrorizmus az erőszak törvénytelen használata személyek vagy tulajdon ellen, hogy személyeket vagy államokat kényszerítsen valamilyen szándék változtatására”.²¹

Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök definíciója értelmében „a terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani”.²²

Judit Várnai-Shorer, Izrael korábbi magyarországi nagykövete az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán 2001-ben tartott előadásán a következő módon definiálta a terrorizmus jelenségét: „a terrorizmus politikai, ideológiai vagy vallási alapon megfogalmazott célok érdekében a civil lakosság vagy civil célpontok szándékos megtámadása, illetve az ilyennel való fenyegetőzés”.²³

Az ENSZ-ben az évtizedes próbálkozások után végül is az alábbi fogalom meghatározás talált a leginkább konszenzusra: „a terrorizmus egyes személyek vagy csoportok fegyveres erőszakot alkalmazó tevékenysége, politikai-ideológiai jelszavakkal az állam és a társadalmi rend szilárdságának megingatására”.²⁴

Mindezek alapján kijelenthető, hogy az egyes meghatározások a lényegi elemeiket tekintve nem igazán térnek el egymástól, ugyanakkor a vitát éppen a részletekben rejülő különbségek okozzák.

3. Elméletek

A jogirodalom a terrorizmus, illetőleg annak határainak vizsgálatánál lényegében három fő szempontrendszer révén pró-

Terrorism. 1990, p. 12. In.: HUBER GÁBOR: Terrorizmus: a szó misztériuma. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 29. o.

¹² KEGLEY: i. m. 12. In.: HUBER i. m.

¹³ Pallas Nagylexikon.

¹⁴ GERGELY ATTILA: Gondolatok a terrorizmusról. *Belügyi Szemle*, 1986/7., 56. o. In.: HUBER i. m. 27. o.

¹⁵ *Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism*. In.: BRAUN ZSOLT: Nemzeti összefogás a terrorizmus ellen. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 149. o.

¹⁶ *Magyar Larousse Enciklopédikus szótár III. kötet*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, 863. o. In.: STEFÁN GÉZA: A terrorizmus és a hadsereg. *Belügyi Szemle*, 1999/12., 102. o.

¹⁷ HUBER i. m.

¹⁸ HUBER i. m.

¹⁹ BONNIE SZUMSKI: *Terrorism Opposing Viewpoints*. Greenhaven Press. St. Paul (Minn., USA), 1986 (Opposin Viewpoints Ser.), 17. o. In.: Kronstein i. m. 36. o.

²⁰ STEFÁN i. m.

²¹ STEFÁN i. m.

²² BENJAMIN NETANJAHU: *Harc a terrorizmus ellen – Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Alexandra, 1995, 20. o.

²³ JUDITH VÁRNAI-SHORER: *A terror egyszerűen csak terror*. Az Izraeli Nagykövetség folyóirata, Izrael, 2001. november.

²⁴ RÉTI ERVIN: A XXI. század nagy kihívása: a terrorizmus. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 59. o.

bálta meg megközelíteni a kérdést, megállapítani a terrorizmus fogalmát, illetőleg rögzíteni annak a sok esetben elmosódni látszó határait. Ezen szempontok körébe egyrészt a politikai motivációt mint fő ismérvet, másrészt a rémületkeltési hatást mint fő ismérvet, harmadrészt pedig a moralitásnak a kérdését mint elhatárolási ismérvet illesztették.

Természetesen e három közül az utolsó szempont, ami a legizgalmasabb és a legtöbb kérdést felveti. Nyilvánvalóan tűnik a különbségtétel, hogy míg a 20. század legelejének terrorizmusa szinte minden esetben különbséget tett a célpont személye és az ártatlan áldozatok között, addig napjaink iszlám terrorizmusa éppen fordítottan működik: már nem a célpont kiválasztásával, hanem a megfélemlítéssel akar üzenni, amely sajnálatos módon az ártatlan áldozatok számával egyenes arányban lehet alkalmas a nyomásgyakorlásra és céljai elérésére egy demokráciában.

3.1. A politikai motiváció mint fő ismérv

A terrorizmus fogalmának definiálási kísérletei bemutatása körében Balog Cecília és Szántai Sándor a 2001-ben publikált tanulmányában a terrorizmus fogalmának meghatározása kapcsán a H. J. Schneider és G. Wardlaw nevével fémjelzett irányzatot emelte ki, amely a terrorizmust politikai bűnözési formaként definiálja és a hangsúlyt három fő lényegi momentumra helyezi: „1. A terrorista cselekmények politikai indítékából fakadnak; 2. Politikai célokat kívánnak elérni; 3. A cél elérése érdekében személy vagy dolog ellen irányuló fenyegetést vagy tényleges erőszak alkalmazását használják fel, e tevékenység vagy általában egy politikai berendezkedési forma vagy egy hatalmon lévő politikai berendezkedés, kormány ellen irányul.”²⁵ Bökönyi István ugyanakkor egy 2002-es tanulmányában Sonskins és Kinowitz hasonló tartalmú fogalomalkotását bemutatva azt emelte ki, hogy a terrorizmus „erőszak alkalmazása vagy erőszakkal való fenyegetés társadalmi, politikai vagy vallási célkitűzés elérése érdekében”.²⁶

3.2. A rémületkeltési hatás mint fő ismérv

Balog Cecília és Szántai Sándor ugyancsak utalt P. Wilkinson, illetőleg Magyarországon Máramarosi Zoltán fentiekől eltérő álláspontjára, akik a definíciónak a meghatározásánál nem a politikai motivációra helyezték a hangsúlyt, mivel álláspontjuk szerint a terrorizmus kapcsán inkább a rémületkeltő hatás a lényegi fogalmi elem, azaz „ártatlan személyek vagy nagy értékű, szimbolikus jelentőségű vagyontárgyak áldozattá válása”.²⁷ Bökönyi István tanulmányában hivatkozott továbbá Cordes, Hoffman és Jenkins ugyancsak a rémületkeltő hatás hangsúlyozó álláspontjára, akik szintén nem politikai, hanem inkább pszichológiai nézőpontból közelítették meg a terrorizmus fogalmát. Eszerint „az erőszak célpontjai azok az emberek, akik nézik az erőszakot és a rémületet, de legalábbis a figyelem a szándékolt hatás. Ez a szándék különbözteti meg a terrorista taktikát az utcai késes rablótámadástól és az erősza-

kos bűncselekmények más formáitól, amelyek rémületet kelthetnek, de mégsem tartoznak a terrorizmus fogalmába.”²⁸

3.3. A moralitás kérdése mint elhatárolási szempont

Huber Gábor az 1999-ben megjelent tanulmányában Michael Walzer fogalomalkotását idézte, amelynek a központi motívuma és elhatárolási ismérve az erkölcsi attitűd volt, amely álláspont a hangsúlyt az ártatlan emberéltre helyezi, vagyis a modern terrorizmus egy specifikumára: módszerére. Hivatkozása szerint Walzer az orosz narodnyikok, az IRA coventryi akciója, illetve a Stern-csoport tettein keresztül – akik a célpontjaik pontos megválasztásával, nem pedig ártatlan áldozatokkal akartak üzenni – lehet megvilágosítani a különbséget a század első felének politikai erőszakhulláma és a modern kor terrorizmusa között: „Ezekben az esetekben az a közös, hogy a terroristák morális különbségeket tettek ama emberek között, akiket meg lehet ölni, és azok között, akiket nem lehet. Erkölcsileg különbséget kell tenni célzatosság és annak hiánya között, avagy pontosabban aközött, hogy bizonyos embereket veszünk célba azokért a dolgokért, amiket tettek vagy tesznek, és aközött, hogy egész embercsoportokat veszünk célba differenciálatlanul, pusztán az alapján, hogy kik ők. A célzás első fajtája rezsimek és politikák elleni korlátozott küzdelem esetén helyénvaló. A második túlmegy minden határon.”²⁹

De ugyanide sorolható a Huber által szintén meghivatkozott Leszek Kolakowski kategorizálása is, aki a terrorizmus meghatározásának alapjaként a hatalom törvényes vagy törvénytelen voltát jelölte meg. Ezen különbségtétel szerint „Ha a hatalomnak nincs demokratikus legitimitációja (például a hitleri megszállásnak Lengyelországban a második világháború alatt), akkor az ellene irányuló fegyveres harc nem nevezhető terrorizmusnak, még ha látszólag annak tűnik is (így például a partizánakciók sem voltak azok).” Ezzel szemben azonban a demokratikus legitimitációval bíró államhatalom elleni erőszak viszont semmivel se lehet igazolható szerinte.³⁰ Természetesen okkal merül fel a kérdés, hogy mi lehet a demokratikus legitimitációval bíró elhatárolási ismérve napjainkban. Adódhatna erre az a következtetés, hogy esetleg a legfőbb nemzetközi közösséghez, az ENSZ-hez való tartozás. Ugyanakkor nem tagadható le az, hogy „az ENSZ-nek ma is tagjai olyan országok, s mindig is voltak ilyen tagállamok, ahol zsarnokok, népnúzó, tömeggyilkosok gyakorolják a hatalmat”. Ez alapján talán a természetjog lehet az, amely iránymutatásul szolgálhat, hogy mi számít törvényes hatalomnak és mi nem: „Nincs tehát egyértelmű kritérium, amely a hatalom törvényességét megszabná, a zsarnokság meghatározása pedig legalább ilyen nehéz, bár magának a zsarnokságnak a mibenléte sosem volt kétséges”.³¹

²⁵ BALOG CECILIA – SZÁNTAI SÁNDOR: *Iljics Ramirez Sanchez és társai – bűntetjoggal a terror ellen*. Debrecen, 2001., 1–2. o.

²⁶ BÖKÖNYI ISTVÁN: *Gondolatok a terrorizmusról*. Belügyi Szemle, 2002/6–7., 140. o.

²⁷ BALOG–SZÁNTAI i. m.

²⁸ BÖKÖNYI i. m.

²⁹ HUBER i. m. 28–29. o.

³⁰ HUBER i. m.

³¹ HUBER i. m.

4. Ismérvek

„Az igazi politikai terroristát a bűnözőtől
motivációi különböztetik meg,
az előbbi nem személyes,
hanem politikai előnyökhöz kíván jutni.”
Conor Gearty³²

Láthatjuk tehát, hogy milyen ingoványos talajra téved, aki a terrorizmusnak egy minden részletre kiterjedő, de egyben mindenki által el is fogadható definícióját szeretné megalkotni. A megfogalmazás nehézségét az adja, hogy lényegében egyetlen terrorista csoport sem érzi magát annak, hiszen az általuk elérni kívánt célok miatt magukat szabadságharcosnak tekintik, az erőszakos fellépésüket pedig a szóba jöhető legális eszközök alkalmatlanságával igazolják.

Ezen fogalmi képlékenység ellenére – Balog Cecília és Szántai Sándor véleménye szerint – mégis van néhány olyan főbb tartalmi ismérv, amely egy átfogónak tekinthető, a jövőben esetlegesen megalkotandó definícióból nem hiányozhat: „1. A terrorista támadások mögött meghúzódó ideológiai, politikai vagy etnikai motívum; 2. A terrorcselekmények lényegi eleme a nagy nyilvánosság (melyet elsősorban a médián keresztül érnek el); 3. Nagyon fontos a nyilvánosságon keresztül elért félelemkeltési célzat; 4. A háttérben mindig a társadalom peremére sodródott elemek állnak; 5. A konkrét áldozatok kiválasztása általában véletlenszerű, de minden esetben szimbolikus értelmű, éppen ezért az akciók minden esetben jóval szélesebb rétegek ellen irányulnak, mint maguk a közvetlen áldozatok.”³³

Balla Péter a terrorjellegű cselekmények alábbi – egy későbbi fogalmi szintéziséhez elvezető – közös ismérveit emeli ki: „1. A konkrét terrorcselekmény mögött mindig meghatározott politikai-ideológiai-etnikai motívum, eszméi „üzenet” érhető tetten. Ez a mindennapokból a cselekményt kiemelő mondanivaló az, amely az erőszak legitimitációjául szolgál, s elhatárolja a jelenséget a nyersen profitorientált szervezett bűnözéstől; 2. A terrorcselekmény erőteljesen épít a tömegkommunikáció érdeklődésére, különleges figyelmet követel magának a hazai és nemzetközi közvélemény előtt, mivel már nem reméli, hogy az adott sérelem és annak hordozója más, »normális« eszközökkel kivívhatná a közfigyelmet; 3. A háttérben erősen marginalizálódott csoportok állnak, akik helyzetüket depriváltak élik meg, s igényeik érvényesítésére a konfliktuskezelésre elfogadott, legális politikai vagy jogi eszközrendszer alkalmatlannak tartják (értelemszerűen ennek az ismérvnek az állami terrorizmus felel meg); 4. A konkrét áldozatok kiválasztása legtöbbször véletlenszerű, ugyanakkor beletartozhatnak egyetlen homogén társadalmi csoportba, amennyiben az a terrorista ideológia ellenséggévének megfeleltethető (szemben az anarchizmussal).”³⁴

Ugyanakkor Hima Tamás a terrorizmus meghatározásának a következő fő kritériumait állapítja meg: „1. Előre megfontolt

akciók, amelyek célja a megfélemlítés; 2. Jóval szélesebb réteg felé irányul, mint maguk a közvetlen áldozatok; 3. Jellegénél fogva találmányra kiválasztott vagy éppen szimbolikus célpontok ellen irányul, beleértve a polgári személyeket; 4. Az elkövetett erőszakról az egész társadalom tudomást szerez; 5. A társadalmi normák megszegésével az elkövetők a társadalom fölött állóknak képzelik magukat; 6. A terrorizmus valamelyest mindig a politikai attitűd befolyásolására törekszik, például hogy az ellenfelet az elkövetők követeléseivel vagy azok egy részével szemben engedményekre kényszerítse, vagy túlzott mértékű ellenintézkedéseket provokáljon ki, vagy hogy egy még általánosabb konfliktushoz katalizátorként szolgáljon, vagy valamely politikai indítatásnak nagy nyilvánosságot biztosítson.”³⁵

Mindezek alapján egyetérthetünk Korinek László azon meghatározásával, hogy „a terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmessé, változatos formákat oldó módszeres erőszakalkalmazás, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése általa, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.”³⁶

Csoportosítások

A talán legelterjedtebb és leginkább idézett klasszifikáció Paul Wilkinson nevéhez köthető, aki a *Political Terrorism* című könyvében a terrorcselekményeket a következő négy nagyobb csoportba sorolta be a meghirdetett céljaik, törekvéseik alapján:³⁷ 1. Bűnözői terrorizmus, ami „a terror szisztematikus alkalmazását jelenti anyagi nyereség szerzése érdekében”; 2. Pszichikai terrorizmus, ami „vallási vagy misztikus célokat szolgál”; 3. Háborús terrorizmus, amelynek „célja az ellenség ellenállásának csökkentése és harckészségének akadályozása, végső soron az ellenség megsemmisítésének céljával”; valamint 4. Politikai terrorizmus, ami „az erőszakkal való fenyegetés vagy erőszak alkalmazásának politikai célzatú felhasználását jelenti”.³⁸

További hasonló tartalmi csoportosítás alapja lehet például: 1. A bűnözés valamelyik típusához (szervezett bűnözés, maffia) kapcsolódó terrorizmus; 2. Elmebeteg terrorista cselekményei; 3. Politikai terrorizmus; valamint 4. Ideológiai (forradalmi), vallási, etnikai jellegű terrorizmus. Ugyanígy különbséget lehet tenni továbbá állami és nem állami, regresszív és változást célzó, nemzeti és nemzetközi, illetve államilag támogatott és más terrorizmus között is.³⁹

Saját álláspontom szerint – egy másfajta osztályozási szempontrendszer alapulvételével – lényegi jellemzőiket tekintve a terrorszervezetek három világosan megkülönböztethető és körülírható csoportba sorolhatóak be, legyenek honosak vagy mű-

³² CONOR GEARTY: *Terror*. Holnap Kiadó Kft., Budapest, 1994, 17. o. In.: STEFÁN I.M. 106. o.

³³ BALOG CECÍLIA – SZÁNTAI SÁNDOR: *Iljics Ramirez Sanchez és társai – bűntetőjoggal a terror ellen*. Debrecen, 2001, 2. o.

³⁴ BALLA PÉTER: Adalékok a terrorizmus fogalmához. *Beltügyi Szemle*, 1995/10., 35. o.

³⁵ HIMA TAMÁS: Terrorizmus – a fenyegetés új irányai. *Rendészeti Szemle*, 1991/6., 49–50. o.

³⁶ GÖNCZÖL–KEREZSI–KORINEK–LÉVAY: *Kriminológia-Szakkriminológia*. Budapest, Complex, 2006, 447. o.

³⁷ PAUL WILKINSON: *Political Terrorism*. New York, Halsted Press, 1974.

³⁸ SANKAR SEN: A modern terrorizmus sajátosságai. *The Police Journal* 1993. I–III. In.: Rendészeti Szemle, 1994/1., 120. o.

³⁹ BALOG–SZÁNTAI I. M. 1-2. o.

ködjének bárhol is a világon: 1. Nemzeti szeparatista; 2. Politikai ideológiai, illetve 3. Vallási fanatikus terrorszervezetek.⁴⁰

II. A terrorizmus mint büntetőjogi probléma

1. Anyagi jogi probléma

A terrorizmus magyar büntető anyagi jogi szabályozás legkritikusabb pontja az elmúlt évtizedekben annak vizsgálata volt, hogy a megfoghatatlan terrorista vagy terrorista jellegű cselekményeket milyen tényállások alkalmazásával volna lehetséges és érdemes szankcionálni, és hogy melyek az ezt a területet lefedő és szabályozó azon törvényi tényállások, amelyek alá az ilyenfajta bűncselekmények egyáltalán besorolhatóak lehetnek. Éppen a már bemutatott definícióalkotási kísérletek nehézségei, fogalmi zavarok és szabályozási anomáliák miatt igen széles azon bűncselekmények köre, amik a „valódi” terrorizmussal kapcsolatba hozhatók.

Balla Péternek a – még a korábbi Büntető Törvénykönyv hatálya alatt közölt – megfogalmazása szerint a korábbi hazai anyagi jog is több önálló fejezetet szentelt mindannak, ami a terrorizmus fogalmi körébe tartozhat (emberrablás, közveszélyokozás, légi jármű hatalomba kerítése és terrorcselekmény), ám „a konkrét esetek arra utalnak, hogy ezek egyenként és összességükben is alkalmatlanok a jelenség tudományos igényű megközelítésére”.⁴¹ Több szerző szerint is különös jelentőséggel bírhat a terrorizmus kapcsán a normaátlánosság és az esetegyediség dualizmusának a – sokszor lehetetlennek is tűnő – feloldása, azaz hogy bármennyire is eltérőek a megvizsgált cselekmények, azok végül mégiscsak egyetlen közös tényállás alá vonhatóak be.

2. Eljárásjogi probléma

A 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadás óta központi kérdéssé vált (leginkább az USA-ban): minek van primátusa, a szabadságnak vagy a biztonságnak? Olyan intézkedések születtek ugyanis akkoriban az Egyesült Államokban, amelyek – a rendészeti beavatkozások kiterjesztése folytán – sokban korlátozták az addig sérthetetlennek tűnő alapvető emberi szabadságjogokat.⁴² Roy Arundhati akkori – végül jellemzően be nem vált – előrejelzése szerint „Az amerikai kormány és bizonyára minden kormány a világon a háború jogkörét arra fogja használni, hogy korlátozza a polgári szabadságjogokat, megakadályozza a szabad véleménynyilvánítást, etnikai és vallási kisebbségeket zaklassanak, csökkentse a közkiadásokat és hatalmas összegeket fordítsanak katonai befektetésekre.”⁴³ A kérdés ezzel összefüggésben is az, hogy vajon melyik érdek

helyezhető a másik elé, melyik a fontosabb: a szabadságjogok tisztelete vagy a biztonság.

Ugyanakkor a fenti dilemma nem előzmény nélküli a világtörténelemben, különösen nem az az amerikai történelemben. Pap András László ennek az ellentmondásnak a vizsgálatokor utalt az amerikai polgárháború idején az Abraham Lincoln által eszközölt, az ő személyével szemben kritikus lapszerkesztőknek a bebörtönzésére (azzal az indokolással, hogy „az alkotmány nem öngyilkosságra szóló szerződés”), vagy akár a második világháború idején a több tízezer japán származású amerikai állampolgár koncentrációs táborokba történő deportálására, mint ahogyan a mccarthyizmus éveiben a kommunista pártokkal fenntartott kapcsolat börtönnel büntetésére.⁴⁴

Finszter Géza majd húsz évvel ezelőtti, ám napjainkban is érvényes véleménye értelmében „Ha valamikor, hát napjainkban igaz az, hogy a rendőrség kutatóinak vállain hatalmas a felelősség, a jogállam alig kétszáz éves vívmányait kellene védelmezni azokkal a törekvésekkel szemben, amelyek az emberi jogok túlhajtásáról, a szabadságesszme korszerűtlenségéről, a demokrácia csődjéről szólnak, és ezek helyett egyetlen értéket, a rendet írják zászlajukra. A XX. században volt már két nagy kísérlet ennek az eszmének a megvalósítására, és tudjuk, hogy mire jutottak vele.” A szabadság versus biztonság kettősségének megítélésében ugyan jelentős különbség van az egyes országok prioritása között, de az utóbbi évtizedek tendenciái alapján egyre inkább úgy tűnik, hogy megindult az eltérő megoldások közötti közeledés és az elmozdulás a biztonság primátusa irányába. A terrorizmus veszélye ugyanis megbontja az állam és a szabadságjogok egységét és kialakult egyensúlyát, és ezáltal választásra kényszerít közöttük, az előbbi javára.⁴⁵

További releváns eltérés az egyes jogrendszerek szabályozása között annak a kérdése, hogy egy terrorcselekményt köztörvényes bűncselekménynek, vagy inkább háborús bűncselekménynek tekinthetünk. Az európai államok modellje egyértelműen az előbbi szabályozást követi, ugyanakkor a tengerentúlon ettől eltérő tendenciák mutatkoznak. Mindez azonban nem csupán egy szimpla jogelméleti kérdés: ha ugyanis egy terrorcselekményt köztörvényesnek tekintünk, akkor az azt követő büntetőeljárásban érvényesülnek az általános eljárási garanciák, míg ha háborús cselekménynek – egyes vélemények szerint: hadüzenetnek –, akkor ilyenről szó sincs. Jellemző példa az utóbbira a 2001. szeptember 11-ét követő represszív amerikai szabályozás, amely az európaiktól gyökeresen eltérően ítélte meg például a kényszer hatása alatt beszerzett bizonyítékok felhasználhatóságát vagy a leplezett eszközök alkalmazásának célhoz kötöttségét.

3. Joggyakorlat

Sükösd Miklós szerint Magyarország és Közép-Európa nagy része a terrorizmus szempontjából egyelőre a béke szigetének számít, itt nem jelentkezett áldozatokkal járó politikai terrorizmus. Ugyanakkor kiemeli, hogy mindez nem jelenti azt, hogy ne lettek volna politikusok (vagy üzletemberek és maf-

⁴⁰ Lásd erről részletesen az Ügyészek Lapja 2005. évi 6. számában, valamint a 2006. évi 1. számában megjelent tanulmányomat a nemzeti szeparatista, valamint a politikai ideológiai terrorszervezetekről.

⁴¹ BALLA I. M.

⁴² FINSZTER GÉZA: Az alkotmányos jogállam esélyei a terrorizmus elleni küzdelemben. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 156–166. o.

⁴³ ROY ARUNDHATI: *A végtelen igazság algebrája*. Kritika, 2002. február.

⁴⁴ PAP ANDRÁS LÁSZLÓ: Szeptember 11. – új korszak, új kihívások. *Belügyi Szemle*, 2002/6–7., 75. o.

⁴⁵ FINSZTER GÉZA: *A rendészet elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 2003, 176–177. o.

fiózó) ellen elkövetett robbantások, sőt robbantássorozatok az országban. Ezek sajátosságának azt tekinti, hogy a tervezők nem vállalják nyilvánosan a felelősséget – még a politikai és a gazdasági terrorizmus esetében sem. Áttekintése szerint a következő terrorizmushoz kötődő, vagy arra emlékeztető események fordultak elő eddig Magyarországon a közelmúltban: 1. Külföldi ellentétek magyarországi exportja (Perejo Gonzales kolumbiai, illetve Bedrettin Tunabas török nagykövet elleni merényletek, valamint az Izraelbe kivándorló orosz zsidók busza ellen a repülőtérenél elkövetett bombamerénylet); 2. Magyar politikások ellen elkövetett robbantássorozat (Torgyán József, illetve Szájer József); 3. Politikai és egyházi épületek ellen elkövetett politikai célú és szimbolikus jellegű robbantások (Parlament, illetve a Mátyás-templom); 4. Robbantásos merényletek, gyilkosságok, illetve leszámolás rivális üzleti és bűnözői érdekcsoportok között (a Fenyő-gyilkosság, valamint az Aranykéz utcai robbantás); 5. Zavart emberek robbantásai (élelmiszerboltokban ketchuposdobozba töltött robbanószerrel végzett robbantások); és végül 6. Kémia iránt érdeklődő kísérletező fiatalok bombakészítése.⁴⁶

A fenti tanulmány megjelenése óta jó pár újabb, terrorcselekménynek minősített cselekmény miatt indult Magyarországon büntetőeljárás, ugyanakkor a fenti felsorolásnak az időtállóságát az is bizonyítja, hogy azok majd mindegyike besorolható lehetett volna valamelyik kategóriába.

Saját egykori, a pályám elején az Országos Kriminológiai Intézetben végzett kutatásaim alapján a hazai joggyakorlatban előfordult, a speciális magyar anyagi jogi szabályozás értelmében terrorcselekménynek minősített és jogerős bírósági ítélettel elbírált bűncselekmények, valamint azoknak az elkövetői a sajátosságaik alapján a következő három fő csoportba sorolhatóak be:⁴⁷

3.1. A terrorcselekmény mint a banális kisközösségi konfliktusoknak az elkövetők primitív személyiségéből adódó drasztikus megoldási módja

Az ebbe a csoportba tartozó elkövetők általában primitív, illetőleg antiszociális vonásokat mutató személyiségű, alacsonyabb intelligenciázónába tartozó emberek voltak, akiknek bűnelkövetővé válását problémamegoldó képességük teljes hiánya már vélhetően eleve determinálta. Ezen személyiség-típusra jellemző volt a cél és az eszköz diszharmoniaja, jelentéktelen súlyú, banális követeléseiket tendenciózusan valóságtól teljesen elrugaszkodott, irreálisan aránytalan módszerekkel próbálták meg elérni. A vizsgált esetek elkövetői szinte kivétel nélkül egy korábban általuk elkövetett, vagy éppen folyamatban lévő bűncselekmény miatti felelősségre vonásukat kívánták a hatóságok megszarolásának eszközével, terrorcselekmény elkövetése révén elkerülni. A rendőrségi akció befejezése érdekében általában saját családtagjaikat (anya, feleség, élettárs, gyermek) ejtették túsul, és a hatóságokra azok brutális meg-

⁴⁶ SÜKÖSD MIKLÓS: A terror színháza, avagy a publicitás oxigénje. *Beltügyi Szemle*, 1999/12., 63–64. o.

⁴⁷ Az ezen a téren az OKRI-ban folyt kutatás alapját a 2004. év elején a Legfőbb Ügyészségtől megkért, a magyar bíróságok által az 1989 és 2003 közötti időszakban jogerősen elítélt 20 elkövető 11 terrorcselekményét fel- dolgozó bűnügyi akták képezték

ölésével való fenyegetéssel (lelövés, leszúrás, torokelvágás, felrobbantás) próbáltak meg nyomást gyakorolni. Cselekményüket labilis emocionalitásukból és hiszteroid reakciós készségükből adódóan az igazságszolgáltatástól, a hatóságoktól való félelem, illetve a megszokott környezetet és a biztonságot jelentő kisközösségből történő kiszakadás veszélyének a réme motiválta, ami számukra vélhetően bármiféle büntetésnél nagyobb hátránnyal járt volna.

3.2. A terrorcselekmény mint a büntetés-végrehajtásból történő szabadulás útja

A kutatásnál számításba vett, szabadságvesztés-büntetésüket töltő elítéltek egy részét, mint ahogy az a vizsgált esetek irataiból is kiderült, rendszeresen foglalkoztatta a szökés gondolata. Ez annyira igaz, hogy a Magyarországon elkövetett terrorcselekmények rövid és meglehetősen ambivalens történetében egyedül ebben a csoportban, és mindösszesen egy esetben fordult csak elő az, hogy az egyik többszörös visszaeső elkövető korábban is terrorcselekmény elkövetése miatt lett volna büntetve. Az elkövetőket rendszerint két ok motiválta tettük elkövetésében: vagy egy külvilágban megtörtént esemény által okozott cselekvési kényszer eredményezte a szökési szándék kialakulását bennük, vagy pedig az, hogy szerintük egyáltalán nem volt veszítenivalójuk. A kutatás e vonatkozásban legalább két következtetésre lehetőséget adhatott: egyrészt annak vizsgálatát, hogy például az elítélt különösen veszélyes minősítése esetén a rendkívüli eltávozások lehetőségének megvonása biztosan több előnyt okozott-e, mint hátrányt, másrészt pedig azt, hogy mondjuk egy tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt elítélt lehetséges-e a fennálló módszerekkel bármiképpen is motiválni. Az indítóokok a vizsgált esetekben – az általánosan megfogalmazódott szabadság iránti vágy mellett – igencsak változatosak voltak: az adott elkövető vagy nem kaphatott a különösen veszélyes minősítése miatt rendkívüli eltávozást és így nem látogathatta meg a súlyosan beteg szüleit, vagy rabpostán olyan híreket kapott, hogy elhagyta az élettársa, vagy csak úgy érezte, hogy nincs mit veszítenie.

3.3. A terrorcselekmény mint az elkövető élete központi kérdésének számító, általa ösztársadalmi vagy világmegváltó jelentőségűnek tartott követelés kikényszerítésének eszköze

A kutatás harmadik kategóriáját képező három esetből kettőben gazdasági problémák, jellemzően bankhitel törlesztésére való képtelenség és így a teljes anyagi csőd motiválta az elkövetőket cselekményük elkövetésében, egy esetben pedig a magát „világfájdalomnak” aposztrofáló elkövető a fennálló társadalmi renddel szembeni ellenérzését és az emberiség iránti szolidaritását kívánta tette révén szimbolikusan kifejezésre juttatni. Talán ez a kategória hasonlított leginkább ahhoz a jelenséghez, amit a nemzetközi jogban terrorizmusnak nevezünk. Jellemző, hogy ezekben az esetekben az elkövetők nem a primitív személyiségükből adódó hirtelen ötlettől vezérelve, hanem a személyiségüket huzamosabb ideje determináló, a gondolkodásukat folyamatosan lekötő, a számukra igenis va-

lódi, tényleges csapást jelentő problémák hatására követték el a bennük régóta érlelődő, ám valamilyen utolsó lökés által hirtelenjében csak ekkor kiváltott tettüket, amelyet a maguk módján professzionálisan végre is hajtottak. Itt nem arról volt szó, hogy az elkövetők primitív személyiséggel vagy alacsony intelligenciaszinttel rendelkeztek volna, hanem vélhetőleg sokkal inkább az játszott közre a bűncselekmény elkövetésében, hogy labilis indulati életükből adódóan az emocionális megterheléseket esetenként hiszteriform megnyilvánulásokkal tudták csak elviselni. Az elkövetők ténylegesen determináltak voltak a problémáktól: általános, hogy a cselekményt megelőző hónapokban a konfliktusok hatására feszültséggel, alvászavarral, szorongással jellemezhető ideges állapot bontakozott ki náluk. Mindkét ebbe a csoportba tartozó típusnál feltehető volt, hogy az elkövetők sajtónyilvánosságot követeltek, ahol a nagy nyilvánosság számára be tudtak volna számolni tettük indítókairól, s így cselekedetüket egyúttal a társadalmi igazságtalanságokra történő egyfajta figyelemfelhívásnak is szánták volna. Ez arra utal, hogy fontosnak tartották a társadalom felé hangsúlyozni, hogy ők nem igazi bűnözők, hanem csak kiszolgáltatott emberek, akik egyszerűen csak egy igaz ügyért, a mindenkit egyaránt fenyegető társadalmi igazságtalanságok ellen harcolnak.

III. Az Izrael elleni 2023. október 7-i terrortámadás

1. A terrortámadás büntetőjogi értékelése

A 2023. október 7. napján a palesztin iszlamista terrorszervezetek által Izrael ellen elkövetett terrortámadás büntetőjogi megítélése véleményem szerint – politikai állásponttól függetlenül – vitathatatlan. Miként azt Mahmoud al-Zahar, a Hamasz nevű palesztin terrorszervezet egyik vezetője kifejtette a közelmúltban a terrortámadás motivációjával és céljaikkal összefüggésben, „A mi törvényeink lesznek érvényben az egész bolygón, nem lesznek többé zsidók vagy keresztény áruolók” („The entire planet will be under our law, there will be no more Jews or Christian traitors”).⁴⁸ Ennek ténylegesen is megfelelt a 2023. október 7-i terrortámadás elkövetése: az iszlamista terroristák arra törekedtek, hogy a gázai övezet környékén élő izraeli lakosságot teljes egészében és válogatás nélkül – csecsemőket, gyerekeket, nőket és időseket egyaránt – legyilkolják. Mindez a nemzetközi büntetőjog fogalomrendszere szerint is megfelel a **népiptás** kategóriájának, melynek a célját maguk az elkövető terrorszervezetek sem tagadták soha (vagy ha mégis, azt csakis a nyugati közvélemény felháborodásának elaltatása érdekében).

2. A terrortámadás elkövetőinek büntetőjogi szankcionálása

A terrortámadás elkövetőinek (és tágabb értelemben az érintett terrorszervezetek vezetőinek és tagjainak) nemzetközi

büntetőjogi szankcionálása „a volt Jugoszlávia területén 1991-től kezdve elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért felelős személyek megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék” (Hágai Nemzetközi Törvényszék, angol rövidítése: ICTY) gyakorlatában kikristályosodott,⁴⁹ úgynevezett **„közös bűnöző vállalkozás”** („joint criminal enterprise”) néven megalkotott doktrína alkalmazása révén válhat lehetségessé. A „közös bűnöző vállalkozás” jogi kategóriája azon bűnösségi vélelmen alapszik, hogy az adott szervezet minden egyes tagját külön-külön is (ugyanúgy) felelősnek kell tekinteni büntetőjogilag a csoport tagjai által, vagy a csoport neve alatt elkövetett bűncselekményekért, a közös tervben vagy a közös célban. Amennyiben a fenti jogi doktrína alkalmazására sor kerülhet az Izrael területén elkövetett terrortámadás (népiptás) elkövetésével összefüggésben, úgy abban az esetben az érintett iszlamista terrorszervezetek valamennyi tagja büntetőjogilag is felelőssé tehető és ennek megfelelően felelősségre vonható lehet az atrocitások elkövetéséért.

Miként azt az Elizaphan Ntakirutimana és Gérard Ntakirutimana ellen az ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda) előtt folyamatban volt ügyben az Appeals Chamber a 2004 decemberében hozott ítéletében megállapította (ügyszámok: ICTR-96-10-A és ICTR-96-17-A), a „közös bűnöző vállalkozás” fogalmának három kategóriája különböztethető meg egymástól:⁵⁰

463. In the jurisprudence of the ICTY three categories of joint criminal enterprise have been identified as having the status of customary international law. The first category is a “basic” form of joint criminal enterprise. It is represented by cases where all co-perpetrators, acting pursuant to a common purpose, possess the same criminal intention. An example is a plan formulated by the participants in the joint criminal enterprise to kill where, although each of the participants may carry out a different role, each of them has the intent to kill. This form of joint criminal enterprise is the only one relevant to the present case and will be the focus thereafter.

464. The second category is a “systemic” form of joint criminal enterprise. It is a variant of the basic form, characterised by the existence of an organised system of ill-treatment. An example is extermination or concentration camps, in which the prisoners are killed or mistreated pursuant to the joint criminal enterprise.

465. The third category is an “extended” form of joint criminal enterprise. It concerns cases involving a common purpose to commit a crime where one of the perpetrators commits an act which, while outside the common purpose, is nevertheless a natural and foreseeable consequence of executing that common purpose. An example is a common purpose or plan on the part of a group to forcibly remove at gun-point members of one ethnicity from their town, village or region (to effect “ethnic cleansing”) with the consequence that, in the course of doing so, one or more of the victims is shot and killed. While murder may not have been explicitly acknowledged to be part of the common purpose, it was nevertheless foreseeable that the forcible removal of civilians

⁴⁸ <https://jpost.com/middle-east/article-765304>.

⁴⁹ Prosecutor v. Dusko Tadic (Appeal Judgement), IT-94-1-A.

⁵⁰ <https://cld.irmct.org/notions/show/952/three-categories-of-jce#>.

at gunpoint might well result in the deaths of one or more of those civilians.

466. For joint criminal enterprise liability to arise an accused must act with a number of other persons. They need not be organised in a military, political or administrative structure. There is no necessity for the criminal purpose to have been previously arranged or formulated. It may materialise extemporaneously and be inferred from the facts.⁵¹

Jelen témánk szempontjából itt az első [463.] és a harmadik kategória [465.] bír jelentőséggel:

„Az első kategória a közös bűnözői vállalkozás »alap« formája. Olyan esetek képviselik, amikor a közös cél érdekében cselekvő összes elkövető ugyanazzal a bűnös szándékkal rendelkezik. Példa erre a közös bűnözői vállalkozás résztvevői által megfogalmazott ölési terv, ahol bár mindegyik résztvevő más-más szerepet tölthet be, mindegyiküknek megvan az ölési szándéka.”

„A harmadik kategória a közös bűnözői vállalkozás »kibővített« formája. Olyan esetekre vonatkozik, amelyekben egy közös szándék van a bűncselekmény elkövetésére, melynek megvalósítása során az egyik elkövető olyan cselekményt követ el, amely bár kívül esik a közös célon, ennek ellenére a közös cél megvalósításának természetes és előre látható követ-

kezménye. Példa erre egy csoport közös célja vagy terve, hogy fegyverrel, erőszakkal eltávolítsák az egy etnikumhoz tartozókat városukból, falujukból vagy régiójukból (az „etnikai tisztogatás” végrehajtása érdekében), aminek a következménye az, hogy így egy vagy több áldozatot lelőnek és megölnek. Bár a gyilkosságot nem ismerik el kifejezetten a közös cél részeként, mindazonáltal előre látható az, hogy a civilek fegyverrel való erőszakos eltávolítása egy vagy több civil halálát is eredményezheti.”

A nemzetközi büntetőbíróság a „közös bűnöző vállalkozás” megvalósulásával kapcsolatban kiemelte [466.]: „A közös büntetőjogi felelősség megállapításához a terheltnek számos másik személlyel együtt kell cselekednie. Nem szükséges katonai, politikai vagy adminisztratív struktúrába szerveződnie. Nem szükséges, hogy a bűncselekmény célját előzetesen kidolgozzák vagy megfogalmazzák. Előfordulhat, hogy a megvalósítás rögtönözve történik, és ilyenkor a tényekből lehet rá következtetni.”

Mindezek alapján az elkövetésben érintett terrorszervezetek valamennyi tagjának a büntetőjogi felelőssége megállapíthatónak tűnik, mely következtetés helytállósága esetén helye lehet valamennyiükkel szemben – függetlenül attól, hogy az elkövetésben milyen szerepet játszottak, vagy hogy játszottak-e szerepet (közvetlenül) egyáltalán – a nemzetközi büntetőjogi fellépésre.

⁵¹ <https://cld.irmct.org/assets/filings/197-ICTR-96-10-0574-1-NTAKIRUTIMANA-ET-AL-APPEALS-JUDGEMENT.pdf>.

Szabó Judit¹

A ne bis in idem elvének alkalmazása a környezetet károsító cselekmények megítélése körében

I. Alapvetések

A ne bis in idem (non bis in idem) elve az ugyanazon tény kétszeres értékelésének tilalmát határozza meg, és mint ilyen, a szuverén államok központi alapköve, mely az állam büntetőigénye érvényesítésének egyik eljárásjogi akadályát jelenti.

Az elv, melynek eredete a római jogra vezethető vissza – nemo debet bis vexari pro una eadem causa, azaz senki nem kell elszenvednie, hogy vele szemben ugyanazon cselekmény miatt kétszer is büntetőeljárást folytassanak le – valamennyi szuverén állam mérvadó jogrendszerének szerves részét képezi.²

Az Alaptörvényben is deklarált vezérelv³ a jogrendszer egészére vonatkozó hatással bír, de alapvetően az állam büntetőjogi hatalmának korlátozását jelenti. Más megfogalmazásban a tilalom szoros értelemben a büntetőeljárásra és a büntetőjogi büntetésre vonatkozik.⁴ Ugyanakkor ma már nem csak a büntetőjogi, hanem a közigazgatási vagy polgári jogi szankciók is nagyon mélyen avatkozhatnak be az érintettek magánszférájába, annak ellenére, hogy kevésbé, vagy olykor egyáltalán nem kötik való eljárásjogi garanciák a civilisztikai jogalkalmazást.⁵

Alapvetés, hogy a legerősebb eljárásjogi garanciák⁶ a büntetőjog területén védik az érintetteket, míg a legkevésbé a polgári jog területén.⁷

A ne bis in idem elve alkalmazhatósága, mint a jogerő egyik

következménye ugyanakkor feltételezi a jogágakon átívelő tettazonosságot. Erre utal az is, hogy az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) és a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) is több alkalommal vizsgálták a közigazgatási szankciók büntetőjogi jellegét,⁸ elvi érveléssel kimondva, miszerint ugyanazon tényállás esetén a büntetőjogi és közigazgatási szankciók párhuzamos alkalmazása sértheti a ne bis in idem elvét.

A jogpolitikai trendeket tanulmányozva megállapítható, miszerint a közigazgatási eljárásokban alkalmazott szankciók

egyre inkább büntető jellegűek, emiatt nemcsak az EJEB, de az EUB előtt is újra és újra kezdeményezik a tagállami rendelkezések felülvizsgálatát a nemzetközi szerződéseknek való megfelelés érdekében, főként mivel mindkét bírósági fórum elvi érveléssel rögzítette, hogy ugyanazon tényállás esetén a büntetőjogi és közigazgatási szankciók párhuzamos alkalmazása sértheti a ne bis in idem elvét.⁹

Mindez különösen igaz a közigazgatási és a büntetőjog mezsgyéjén elhelyezkedő környezetkárosító elkövetési magatartások megítélése körében.

II. A jogágakon átívelő tettazonosság megítélése

A jogágakon átívelő tettazonosság kérdéskörére immár rátérve, elsődlegesen rögzítendő, miszerint a magyar büntetőeljárás törvény¹⁰ akként rendelkezik, hogy abban a kérdésben, hogy a terhelt követett-e el bűncselekményt, a bíróságot, az ügyészséget és a nyomozó hatóságot nem köti a polgári, a közigazgatási, a szabálysértési, a fegyelmi vagy más eljárásban hozott határozat, illetve az abban megállapított tényállás.¹¹ Eszerint a bíróságot a más eljárásban hozott határozat – függetlenül a más eljárás jogi jellegétől – nem köti, ideértve az abban megállapított tényállást, és a jogi értékelést is. Az eljárásjogi törvény ezen rendelkezése egyúttal kifejezésre juttatja, hogy a

¹ PhD. LL.M. A Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégiumvezetője, az Európai Jogi Szaktanácsadó Bírák Hálózatának koordinátorhelyettese, egyetemi adjunktus (ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjog Tanszék).

² M. NYITRAI PÉTER: *Nemzetközi és európai büntetőjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 143.

³ Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdés.

⁴ KIS NORBERT: Szupranacionális szankciók. In: KONDOROSI FERENC – LIGETI KATALIN (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Magyar Közlöny-és Lapkiadó, Budapest, 2008. 385. 23–35.

⁵ BELCSÁK RÓBERT FERENC: *A bírságkiszabás jogállami garanciáinak biányáról*. Optimi nostri 2009. 8. <https://dfk-online.sze.hu/images/optimi%20nostri/2009/belcs%203%a1k.pdf>.

⁶ Lásd többek között ártatlanság védelme, tisztességes eljáráshoz való jog, hatékony védelemhez való jog stb.

⁷ SZABÓ JUDIT: Közigazgatási jogvita kontra büntetőjog. *JURA*, Pécs, 2021/1. 67–85.

⁸ Lásd pl. Aklagaren kontra Hans Akerberg Fransson C-617/10. sz. ügy, 2013. február 26.; Engel és társai kontra Hollandia ügy 1976. június 8. (no. 5100/71., 5101/71. 5102/71.; 5354/72.; 5370/72); A és B kontra Norvégia ügy 2016. november 15. (no. 24130/11.; 29758/11.); C-524/15. számú Luca Menci-ügy 2018. március 20.

⁹ SZABÓ JUDIT – MOLNÁR DALMA: Orvhalászat a jogágak mezsgyéjén. *Európai Jog*, 2023. közzététel alatt; FIGULA ILDIKÓ – ELEK BALÁZS: Gondolatok az Európai Unió Bírósága C-524/15. számú ügyben hozott ítéletéhez közigazgatási és büntetőbírói szemszögből. <http://ejszh.justice.hu/blog/20180503/figula-ildiko-elek-balazs-gondolatok-az-europai-unio-birosaga-c-52415-szamu-ugyben> (korlátozottan hozzáférhető).

¹⁰ 2017. évi XC. törvény.

¹¹ 2017. évi XC. törvény 7. § (5) bekezdés.

hatóságok döntési jogköreit tekintve a büntetőügyekben eljáró hatóságok döntési jogköre a legerősebb.

Bár a korábbi Alkotmány az alapelvet még nem deklarálta, ugyanakkor Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikk (6) bekezdése már kifejezetten rögzíti, hogy a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltethető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

A kétszeres értékelés tilalmának Alaptörvényben való rögzítése egyúttal biztosította a büntetőeljárás törvény azon rendelkezésének deklarálását is, mely szerint a büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét.¹²

A magyar Alkotmánybíróság a 42/1993. (VI. 30.) határozatában akként foglalt állást, hogy ne bis in idem, valamint a res iudicata elve olyan alkotmányos, a büntetőeljárás során érvényesülő garanciális rendelkezés, amely az állam büntetőhatalmának valós korlátját jelenti.¹³ Továbbá az Alkotmánybíróság a 33/2013. (XI. 22.) határozatában szintén arra emlékeztetett, hogy az állami büntetőigény érvényesítése jogállami keretek között kizárólag abban az esetben igazolható alkotmányos szinten, amennyiben vannak olyan garanciális szabályok, amelyek kellő ellensúlyt képeznek és elejét veszik az állami büntetőhatalom önkényes, visszaélészerű gyakorlásának. Az Alkotmánybíróság határozatában az állam büntetőhatalmának korlátjaként rögzítette – az Alaptörvényben foglalt alkotmányos garanciarendszer mellett – a hatályos büntetőeljárás törvény alapelvei között szabályozott kétszeres értékelés tilalmát is.¹⁴

A ne bis in idem elve egy tágabb, valamint egy szűkebb értelmezéssel is körül járható.

Tág megfogalmazásban a kétszeres értékelés tilalma a jogállamiság elvéből következő alkotmányos princípium, amely szerint az elkövetőt nem lehet ugyanazon cselekmény miatt kétszer büntetőjogi hátránnyal súlytani.

Szűkebb értelemben vett fogalma a büntetés kiszabása kapcsán érvényesül, melyre figyelemmel a bíróság nem értékelheti a büntetés kiszabása során súlyosító vagy enyhítő körülményként a törvényhozó által törvényi tényállási (minősítő vagy privilegizáló) elemként már értékelt körülményt. Ez azt is kizárja, hogy a bíróság kétszeresen értékelje ugyanazon tény, állapotot, szituációt.¹⁵

Az alapelv gyakorlati megjelenítése a magyar Kúria (Legfelsőbb Bíróság) Büntető Kollégiumának a büntetés kiszabás

során értékelhető tényezőkről szóló 56. számú kollégiumi véleménye szolgál. Kifejti, hogy a kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes, így a törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet egyrészt enyhítőként, másrészt súlyosítóként is értékelni.¹⁶

A fentiek alapján összefoglalóan megállapítható, hogy a ne bis in idem elve az állam büntetőjogi hatalmának garanciális akadályát képezi.

III. Nemzetközi fundamentumok

A ne bis in idem elve mind a hazai, mind a külföldi államok jogrendszerében és a nemzetközi egyezmények rendelkezései között kiemelkedő helyet foglal el.

A releváns nemzetközi egyezmények a ne bis in idem elv államon belüli és államok közötti alkalmazását különítik el. Az államok közötti kettős büntetés tilalmának elve szerint, ha egy bűncselekmény miatt a terhelten az egyik államban jogerősen elítélték vagy felmentették, ugyanazon cselekmény miatt már nem lehet a terhelten szemben egy másik szerződő államban büntetőeljárást lefolytatni.¹⁷

Az Európai Unió egyes tagállamainak határain átívelő bűnözés, ideértve a környezetet károsító cselekményeket is, felerősödésével jelentkeztek azok esetek, amikor az egyes elkövetőkkel szemben ugyanazon történeti tényállás alapján egyszerre több tagország is érvényesíteni kívánta büntetőjogi igényét.

Az államon belüli ne bis in idem elv alkalmazása kizárja, hogy a felmentett vagy elítélt terhelten szemben ugyanazon cselekmény miatt ismételten büntetőeljárást folytassanak.¹⁸ A fentiekben túlmenően az alapelv elementáris szerepét igazolja, hogy egyrészt az EUB, másrészt az EJEB számos határozatában vizsgálta érvényesülését.¹⁹

Ugyanakkor a jelenlegi magyar tapasztalatok szerint a közigazgatási jogvitában a közigazgatási szankciók büntető jellegének értékelése és a ne bis in idem elv megsértése csak ritkán merül fel, mert jellemző módon – a közigazgatási és a büntetőügyek speciális eljárási szabályainak sajátosságaiból is adódóan – azonos személlyel szemben, azonos tényállásra alapított

¹⁶ SZABÓ JUDIT: *A ne bis in idem elve az európai jogalkalmazásban*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2022. 13.

¹⁷ Vö. Schengeni Megállapodás Végrehajtási Egyezménye 54. cikke.

¹⁸ Lásd Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk (7) bekezdése: „Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.”; az Emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4. napján kelt Egyezmény hetedik kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk (1) bekezdése: „ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítélték, e személlyel szemben ugyanennek az államban az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki”.

¹⁹ SZABÓ (2022) i. m. 165–169.

¹² 2017. évi XC. törvény Be. 4. § (3) bekezdés.

¹³ 42/1993. (VI. 30.) AB határozat indoklásának III.4. pontjában kifejtettek; Megjegyzés: Az Alaptörvény Záró Rendelkezéseinek 5. pontja alapján az Alaptörvény hatálybalépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik, amely rendelkezés a kifejtett joghatásukat nem érintette, illetőleg Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatálybalépést követően is kifejezetten fenntartotta e körben kifejtett korábbi jogértelmezését ld. 33/2013. (XI. 22.) AB Határozat.

¹⁴ 33/2013. (XI. 22.) AB Határozat IV.3. pont.

¹⁵ BANA Imre: A ne bis in idem elv érvényesülése közigazgatási szankció és büntetőeljárás egyidejű alkalmazása során. Új Magyar Közigazgatás 10. évf. 2. sz.35.

közigazgatási és büntető szankciók sorrendjében a közigazgatási szankció szokott lenni az első.²⁰

A környezettel kapcsolatos bűncselekményeknek gyakran van határokon átnyúló dimenziója, míg egyes környezeti bűncselekmények általában több országot érintenek (például hulladékok, védett fajok vagy vadon élő állatokból származó termékek tiltott kereskedelme), vagy hatásuk országhatárokon átnyúlik (pl. határokon átnyúló levegő-, víz- és talajszennyezés esetén).²¹ Itt meg kell jegyezni, hogy tipikusan a környezetet, természetet károsító magatartások azok, amelyeket mind a büntető, mind a közigazgatási jogág jogellenesnek ítél meg, és szankcionál, így e mezsgyeterületen elhelyezkedő cselekmények elbírálása körében „élesen” merül fel a *ne bis in idem* elvének alkalmazási kötelezettsége.

Jelenleg az Európai Unióban a környezet büntetőjog általi védelmét a 2008/99/EK (2008. november 19.) irányelv biztosítja. Az irányelv hatálya kiterjed többek között a hulladékgazdálkodásra; vízszennyezésre; talajszennyezésre; a veszélyes üzemekre; a védett, vadon élő állat- vagy növényfajok megőlésére, elpusztítására, birtoklására, begyűjtésére, kereskedelmére. Az irányelv kötelezi a tagállamokat, hogy büntetőjogi szankciókat írjanak elő nemzeti jogszabályaikban a közösségi környezetvédelmi jog rendelkezéseinek súlyos megsértése esetére.

Ugyanakkor ezen irányelv tekintetében a Bizottság megállapította,²² hogy a ténylegesen bekövetkező és az esetleg lehetséges káros következmények ellenére a vonatkozó szabályok érvényesítése jelenleg nem kellően eredményes, ti. az, hogy a tagállamok közigazgatási szankciókat fogadtak el és azokra hagyatkoztak, önmagában elégtelennek bizonyul a környezet védelmére vonatkozó szabályok betartásának biztosításához.

Alapvető fontosságú, hogy a környezetre hatással járó tevékenységekre és a környezeti szempontból érzékeny árukra vonatkozó uniós szabályok betartását erősítse a büntetőjogi szankciók rendelkezésre állása, amelyek a közigazgatási szankciókhoz képest a társadalmi helytelenítés egy erőteljesebb formáját fejezik ki.

Az említett eredmények alapján a Bizottság úgy döntött, hogy javítja a környezeti bűnözés elleni küzdelem jogi keretét, és 2021. december 15. napján elfogadta a környezet büntetőjog általi védelméről szóló új uniós irányelvre irányuló javaslatot.²³ A javaslat pontosítja a környezeti bűnözési kategóriák fogalm meghatározását, és új tényállási elemekkel egészíti ki az irányelv hatályát érdekében, hogy a szándékosan vagy súlyos gondatlanságból elkövetett súlyos bűncselekményeket megfelelően szankcionálják. Bevezeti a természetes és jogi személyekre vonatkozó szankciók felső büntetési tételének mini-

mumszintjeit, amelyek figyelembe veszik a vállalatok pénzügyi kapacitását, a súlyosbító körülményeket, valamint a hatékony és visszatartó erejű szankciók előmozdítását célzó további szankciókat/intézkedéseket. A javaslat célja a határokon átnyúló együttműködés megkönnyítése, és számos rendelkezést tartalmaz a bűnüldözési lánc megerősítésére, beleértve a tagállamok azon kötelezettségét, hogy továbbítsák a környezetvédelmi büntetőeljárásokra vonatkozó statisztikai adatokat. A javaslat a nyilvánosság érintett tagjai és a környezetvédők jogaira és szerepére vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaz.

A tervezet leszögezi, hogy az új irányelvben szereplő büntetőjogi szankciók előírására vonatkozó kötelezettségek nem mentesíthetik a tagállamokat azon kötelezettség alól, hogy az uniós környezetvédelmi jogszabályokban megállapított jogszértések esetére a nemzeti jogban közigazgatási szankciókról és egyéb intézkedésekről rendelkezzenek. Ugyanakkor ennek megfelelően a tagállamoknak a nemzeti joguknak megfelelően egyértelműen meg kell határozniuk a környezeti bűncselekmények vonatkozásában a közigazgatási és büntetőjogi jogérvényesítés hatókörét.²⁴

Az irányelvet átültető nemzeti jog alkalmazása során a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a büntetőjogi szankciók és a közigazgatási szankciók kiszabása tiszteletben tartsa az Európai Unió Alapjogi Chartájának elveit, beleértve a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés (*ne bis in idem*) tilalmát.²⁵

E helyütt kell még arra is utalni, hogy a környezet büntetőjog általi védelméről szóló új irányelvvel kapcsolatban jelenleg folyó európai uniós tevékenységgel párhuzamosan az Európa Tanács is úgy határozott, hogy felváltja a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 1998. évi egyezményét.²⁶ Az uniós környezetvédelmi joganyag és a környezet büntetőjog általi védelméről szóló irányelv kölcsönösen kihat majd egymásra, mivel a környezet büntetőjog általi védelméről szóló irányelv meghatározása szerinti bűncselekmények megvalósulása jogellenes magatartás, azaz az uniós környezetvédelmi joganyagban meghatározott kötelezettségek megszegése esetén állapítható meg. Emellett az uniós környezetvédelmi joganyagban meghatározott nem büntetőjogi szankciók és a büntetőjogi szankciók együttesen olyan integrált szankciórendszer fognak alkotni, amely jelentősen hozzájárul az uniós környezetvédelmi politikák hatékony végrehajtásához.²⁷

Összegezve, a fentebb vázolt nemzetközi jogi trendek is abba az irányba hatnak, miszerint önmagában környezetvédelmi ágazati jog nem elegendő ahhoz, hogy a környezetvédelmi politika (akár nemzeti, akár uniós szinten) minden védendő területen biztosítsa a környezet védelmére vonatkozó jog betartását. A jogkövetést olyan büntetőjogi szankciók kiszabhatóságával lehet és kell fokozni, amelyek a közigazgatási szank-

²⁰ Figula–Elek i.m. V. rész.

²¹ Jelentés az Eurojust környezeti bűnözéssel kapcsolatos ügyeiről 2021. január 8.

²² Bizottsági szolgálati munkadokumentum: A környezet büntetőjog általi védelméről szóló, 2008. november 19-i 2008/99/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv (környezeti bűnözésről szóló irányelv) értékelése, 2020. október 28., SWD(2020) 259 final, Brüsszel.

²³ Az uniós tagállamok 2022 decemberében az Európai Unió Tanácsában általános megközelítést alakítottak ki. Az Európai Parlament 2023 márciusában fogadta el álláspontját, 2023 májusában megkezdődtek a tárgyalások az Európai Parlamenttel annak érdekében, hogy 2023 végéig politikai megállapodás szülessen. Az Európai Parlament 2023 júliusában fogadta el a jogszabályt. A javaslat elérhetősége: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52021PC0851&qid=1643797629724>.

²⁴ Javaslat (20)–(21) preambulumbekendések.

²⁵ Javaslat (21) preambulumbekendés.

²⁶ Egyezmény a környezet büntetőjog általi védelméről, ETS 172., elfogadva: 1998. november 4.

²⁷ Bővebben lásd az Európai Bizottság ajánlása a Tanács felé az Európai Bizottságnak a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 1998. évi egyezményt (ETS 172. sz.) hatályon kívül helyező és annak helyébe lépő Európa tanácsi egyezményről szóló tárgyalásokon az Európai Unió nevében való részvételre történő felhatalmazásáról, valamint az ahhoz fűzött magyarázó jelentés tervezetéről (2023. július 7.).

ciókhoz képest a társadalmi helytelenítés egy erőteljesebb formáját fejezik ki.

E megállapítás létjogosultságát kívánom a következőkben két magyar példával szemléltetni:

IV. Elvi jelentőségű döntések

A magyar jogéletben az utóbbi időben két elvi jelentőségű ügy merült fel a *ne bis in idem* kérdésköre kapcsán, az Alkotmánybíróság gyakorlatában, a közigazgatási és a büntetőeljárások párhuzamosságát tekintve.

Az első elvi jelentőségű döntés az Alkotmánybíróság 8/2017. (IV.18.) számú határozatával²⁸ érintett büntetőügyben született.

A közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti perben megállapított tényállás szerint a magánszemély állattartó lakóhelyén tartott kis méretű keverék szuka kutya 2011 tavaszán 5 kutyakölyköt fialt, amelyek közül az állattartó négyet azonnal, míg további egyet néhány nap múlva vízbe fojtott. Ezen cselekmény miatt a bíróság a 2014. június 12. napján jogerős ítéletében állatkínzás vétségében megállapította az állattartó büntetőjogi felelősségét, és 125 000 forint összegű pénzbüntetésre ítélte.

Az ítélet jogerőre emelkedését követően a megyei főügyészség állatvédelmi bírság kiszabása iránt állatvédelmi hatósági eljárást kezdeményezett, arra hivatkozva, hogy az állattartó megszegte az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény több állatvédelmi rendelkezését is. A közigazgatási hatóság határozatában – a büntetőügyben megállapított tényállást alapul véve – az állattartót 450 000 forint állatvédelmi bírság megfizetésére kötelezte. A határozat indokolása szerint, az állatvédelmi jogszabály megsértése miatt a bírság kiszabása kötelező, és nem mellőzhető akkor sem, ha az állattartó büntetőjogi felelősségét már megállapították.

A bíróság a közigazgatási per tárgyalásának felfüggesztése mellett az Alkotmánybírósághoz fordult, a *ne bis in idem* elvének megsértését jelentő normatív rendelkezések megsemmisítése érdekében.

Az Alkotmánybíróság *ne bis in idem* elv köré csoportosítható érvelése mindenekelőtt röviden összefoglalta az állatok védelméről szóló jogellenes cselekmények szankcióit.

Megállapította, hogy az állatok védelméről szóló jogellenes cselekmények két eltérő, egyrészt a büntetőjog, másrészt a közigazgatási jog által szabályozott eljárás lefolytatását követően, más-más felelősségi forma alapján is szankcionálhatók. Emellett, míg a büntetőjogi felelősség alanya csak természetes személy lehet, és a büntetőjogi felelősség kizárólag szándékos magatartással elkövetett lehet, a közigazgatási bírság kiszabásának alapját képező jogellenes cselekményhez nem kell társulnia a bűnösség/vétkesség feltételének, és a szankció alanya nem csak természetes személy lehet. Az Alkotmánybíróság azt is leszögezte, hogy a közigazgatási jogkövetkezéssel sújt-

ható jogellenes magatartások köre jóval szélesebb, mint a büntetőjogi releváns cselekmények köre.

Az Alkotmánybíróság utalt a kettős eljárás és kettős büntetés tilalmának az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt rendelkezését érintő korábbi határozataira is. Rögzítette, hogy ezen eljárásjogi gyökerű alkotmányos alapelv érvényesülési körét a következetes gyakorlatában nem szűkítette le a szorosan vett büntetőjog területére, azaz nem a formális jogági besorolást tekinti döntőnek, hanem az érintett jogszabály tartalmából, funkciójából indul ki. Az indoklás hangsúlyozta, hogy a büntetőjogi gyökerű, de alkotmányos alapelveknek érvényesülniük kell az olyan más jogágba sorolt eljárások tekintetében is, amelyek valamely jogellenes magatartás szankcionálására irányulnak, represszív vagy preventív jellegű jogkövetkezésményt vonván maguk után.

Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta következetes gyakorlatát abban is, miszerint az alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi szerződésekben foglalt, illetve ahhoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatból kiolvasható jogvédelmi szintet.

Határozatában idézte az EJEB és az EUB jelentős elvi döntéseit a *ne bis in idem* elve körében²⁹.

A határozatában az Alkotmánybíróság kiemelte az EJEB Engel és társai kontra Hollandia ügyben hozott ítéletét,³⁰ amelyben az EJEB felállította a közigazgatási jogi intézkedések büntetőjogi jellegének megítéléséhez segítséget nyújtó, azóta is Engel-kritériumokként ismert feltételrendszert: a szankciók büntető jellegének értékelése során három feltétel lényeges: 1. a jogsértés belső jog szerinti minősítése, 2. a jogsértés jellege (célja megtorlás, megelőzés-e, érintettek köre mindenkire vonatkozik-e, vagy csak bizonyos csoportra), 3. a büntetés súlyának, jelentős voltának kérdése. Utalt arra is, hogy az EJEB következetes gyakorlata szerint a büntetőjogi jelleg fennállását megalapozhatja önmagában az egyik feltétel megállapíthatósága is.

A fenti irányadó nemzetközi esetjogra is figyelemmel az Alkotmánybíróság – általánosságban értékelve a támadott jogszabályokat – akként érvelt, hogy mivel az Állatvédelmi törvényben megjelenített jogsértő magatartások után az állatvédelmi hatóság, illetve a döntését felülvizsgáló bíróság mérlegelési joggal rendelkezik a körben, hogy bírságot alkalmaz-e, vagy más, nem represszív jogkövetkezésményt, önmagában az Állatvédelmi törvényben szabályozott jogsértő cselekmények utáni hatósági döntések mindegyike nem sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdésében foglalt „*ne bis in idem*” elvét.

Az Alkotmánybíróság szerint azonban az alapügyben a jogsértővel szemben kiszabott állatvédelmi bírság funkciója egy szándékosan elkövetett jogellenes cselekmény miatti állami helytelenítés kifejezése, ezzel összefüggésben egy arányos megtorlás, azaz lényegében speciális és generális prevenció fogalmazódik meg, ezért az alapügyben kiszabott állatvédelmi bírság büntető jellegű szankciónak minősül.

A jogbiztonságból eredő kiszámíthatóság követelményéből

²⁸ Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 43. § (1) és (4) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelmény megállapításáról.

²⁹ Többek között Zolotukhin kontra Oroszország (14939/03.), Jussila kontra Finnország (73053/01.), A és B kontra Norvégia (24130/11.; 29758/11.), Van Esbroeck-ügy (C-436/04.), Akerberg Fransson-ügy (C-617/10).

³⁰ 1976. június 8-án kihirdetett ítélet (No. 5100/71., 5101/71. 5102/71.; 5354/72.; 5370/72.).

pedig az következik, hogy a jogalkotónak egyértelműen szabályozni kell a különböző eljárások egymáshoz való viszonyát. Mivel pedig a támadott szabályozás nem zárja ki kifejezetten annak lehetőségét, hogy ugyanazt a jogellenes cselekményt párhuzamosan büntetőjogi és közigazgatási jogi szankcióval is sújtsanak, ezért a közigazgatási és büntetőeljárások párhuzamossága csak akkor nem okoz alaptörvény-ellenességet, amennyiben a perbelihez hasonló eset áll fenn.

Összegezve, az Alkotmánybíróság alkotmányos követelményként rögzítette, miszerint, ha állatkínzás vétsége vagy büntette miatt büntetőjogi felelősség megállapításának van helye, vagy a büntetőjogi felelősség kérdésében már jogerős marasztaló döntés született, akkor ugyanazon tényállás alapján indult állatvédelmi hatósági eljárásban, ugyanazon jogellenes cselekmény miatt állatvédelmi bírság kiszabására ugyanazon személlyel szemben nem kerülhet sor.

Az Alkotmánybíróság által elfogadott döntéshez több alkotmánybíró párhuzamos indokolást, illetve különvéleményt csatolt.

Hörcherné Marosi Ildikó alkotmánybíró párhuzamos indokolása szerint az Alkotmánybíróságnak nagyobb hangsúlyt kellett volna helyezni az EJEB A és B kontra Norvégia ügyben hozott ítélete indokolására, és hangsúlyozni, hogy az EJEB értelmezésében a ne bis in idem jogelv akkor nem sérül, amennyiben a büntetőeljárás és a közigazgatási eljárás nem megismételi, hanem egymást kiegészíti, azzal, hogy köztük szoros anyagi és időbeli kapcsolat áll fenn, amely magában foglalja egyrészt a két eljárásban feltárt bizonyítékok értékelésének azonosságát, és a szankciók egymásra tekintettel történő alkalmazását is.

Varga Zs. András alkotmánybíró (jelenleg a Kúria elnöke) párhuzamos indokolása szerint az Alkotmánybíróság döntésében megfogalmazott alkotmányos követelmény csak abban az esetben érvényesülhet, amikor a büntetőjogi büntetés jogerős kiszabása megelőzi a közigazgatási szankció alkalmazását, másrészt a közigazgatási szankció alkalmazása nem a közigazgatási anyagi jog törvényi tényállástöbbletére tekintettel történik. A párhuzamos vélemény hangsúlyozza, hogy az Alkotmánybíróság határozatában rögzített rendelkező rész kizárólag az Állatvédelmi törvényre vonatkozik, és nem alkalmazható más ágazati közigazgatási jogi szankció és büntetőjogi fenyegetettség viszonyára.

Szívós Mária alkotmánybíró párhuzamos indokolása szerint szerencsésebb lett volna, ha az Alkotmánybíróság a bírói kezdeményezésre közvetlenül okot adó probléma megoldásán túl olyan jellegű megállapításokat tesz, amelyek túlmutatnak a konkrét ügyön, és az Állatvédelmi törvény, valamint a Btk. párhuzamossága tekintetében felmerülő problémák teljes körű megoldására adott volna választ.

Czine Ágnes alkotmánybíró különvéleményében hangsúlyozta, ha az Alkotmánybíróságnak olyan jogkövetkezményt kellett volna alkalmaznia, amely általános jelleggel zárja ki annak lehetőségét, hogy egy felmentő ítéletet követően állatvédelmi bírság kiszabására irányuló állatvédelmi hatósági eljárás kezdeményezhető legyen. Álláspontja szerint a jogalkotót kellett volna kötelezni arra, hogy a mulasztás orvoslása érdekében szabályozza, mikor van helye állatvédelmi bírság kiszabására irányuló állatvédelmi hatósági eljárás, és mikor büntetőeljárás megindításának.

Salamon László alkotmánybíró különvéleménye szerint, az Alkotmánybíróság nem élhetett volna az alkotmányos követelmény megállapításával, mert ezáltal a burkolt jogalkotás eszközével élt. Álláspontja szerint a két jogági szankció alkalmazásával értelmezési probléma nincs, mindegyik jogi rendelkezés egyértelmű, és az adott tényállás mellett mindkét szankció alkalmazható. Amennyiben pedig a jogalkotói akarat sérti az Alaptörvényt, akkor az Alkotmánybíróságnak ezt kellett volna megállapítania, levonva a megfelelő következtetéseket. Különvéleményében nem értett egyet a ne bis in idem elv kiterjesztő értelmezésével sem.

Ehhez a véleményhez csatlakozva Szabó Marcel alkotmánybíró szükségesnek látta arra az alkotmányjogilag releváns különbségre is rámutatni, amely a két jogág, azaz a büntetőjog és a közigazgatási jog között mutatkozik. Míg a büntetőjog ultima ratio jelleggel igyekszik kikényszeríteni az ember-állat együttélés alapvető szabályainak betartását, továbbá a társadalom erkölcsi felfogását is tükrözve kíván reagálni a jogsértésre (a vétkességre és a büntetésre fókuszálva), addig a közigazgatási jog szélesebb merítéssel az állattartással összefüggő tevékenységet szabályozza. Emiatt a fentiek mellett olyan elemeket is magában foglal, amely a büntetőjog eszközrendszerébe nem fér bele. Miután a két szabályozás célja csak részben egyezik meg, funkcióját és szankciórendszerét tekintve pedig jelentősen eltér, ezért a kapcsolati pontok ellenére sem fedik át egymást.

Az alkotmánybírói döntést értékelve mindenesetre kijelenthető, hogy az Alkotmánybíróság valóban nem adott általánost választ a büntető jellegű közigazgatási szankció és a büntetőeljárás eredményeként kiszabott szankció egymáshoz való viszonyáról, azt csak az Állatvédelmi törvény alkalmazhatósága tekintetében mondta ki³¹.

A másik elvi jelentőségű döntés az Alkotmánybíróság 18/2022. (VIII. 1.) számú határozatával³² érintett büntetőügyben született.

Meg kell azt is jegyezni, hogy az előző fejezetben taglalt perbeli esetben – mondhatni kivételes jelleggel³³ – a büntetőeljárás megelőzte a közigazgatási eljárást, míg jelen ügyben a büntetőper a közigazgatási eljárást követte, így mindez némi képpen más vizsgálódáslogikái sorrendet igényel.

A 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat alapját képező büntetőügyben a vádirati tényállás szerint az állami horgászjeggyel és éves területi engedéllyel rendelkező vádlott gereblyező mód-

³¹ Az 8/2017. (IV. 18.) AB határozattal kapcsolatban lásd még BANYAI KRISZTINA: Gondolatok a ne bis in idem elvéről az állatok jogi védelmét szolgáló közigazgatási és büntetőjogi szankciók tükrében. *Agrár- és Környezetjog* 2021/31. 23–38., illetve AMBRUS ISTVÁN: Az Alkotmánybíróság határozata az állatkínzás bűncselekménye és az állatvédelmi bírsággal sújtandó cselekmény összefüggéseiről – A kétszeres értékelés tilalmának érvényesülése a büntetőjog és a közigazgatási jog kontextusában. *JeMa* 2017/4. 5–17.

³² A halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény szerinti halvédelmi hatósági eljárás és a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 246. §-ában foglalt orvhalászat miatt folytatható büntetőeljárás szabályozásával kapcsolatos mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításáról.

³³ A jelenlegi tapasztalatok szerint a közigazgatási jogvitában a közigazgatási szankciók büntető jellegének értékelése és a ne bis in idem elv megsértése csak ritkán merül fel, mert jellemző módon – a közigazgatási és a büntetőügyek speciális eljárási szabályainak sajátosságaiból is adódóan – azonos személlyel szemben, azonos tényállásra alapított közigazgatási és büntető szankciók sorrendjében a közigazgatási szankció szokott lenni az első – lásd még SZABÓ (2022) i. m. 58–61.

szerral horgászott, melyhez nagy méretű hármashoroggal és egy 60 grammos szivarólommal felszerelt, csali nélküli horgászkesztyűt használt. A vádlottal szemben ezen elkövetési magatartás alapján párhuzamosan közigazgatási és büntető-eljárás is indult.

A közigazgatási hatóság a vádirati tényállással egyező tényállás tárt fel, és a vádlottal szemben halvédelmi bírságot szabott ki, a vádlott állami horgászjegyét visszavont, az állami horgászjegy vásárlásától egy évre eltiltotta. Az ügyészség a vádlottal szemben a Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 246. § b) pontjába ütköző és aszerint minősülő orvhalászat vétsége miatt emelt vádat és a vádlottal szemben pénzbüntetés kiszabására tett indítványt.

Az indítványozó bíróság elsődlegesen megállapította, hogy az orvhalászat vétségének tényállását a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (a továbbiakban: Hhvtv.) rendelkezései tartalmazzák, így amennyiben a vádlott büntetőjogi felelőssége megállapítást nyer, ugyanazon természetes személy szándékos cselekménye egyidejűleg az orvhalászat tényállási elemeit és a halvédelmi bírság alapjául szolgáló cselekmény tényállási elemeit egyaránt kimeríti. Mivel az indítványozó álláspontja szerint, az ún. Engel-kritériumokra figyelemmel a halvédelmi bírság mint közigazgatási szankció büntető jellegűnek minősül, ezért e szabályozás és az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdésének³⁴ összhangja kétséges, ugyanis a hatályos szabályozás nem zárja ki annak lehetőségét, hogy ugyanazt a jogellenes cselekményt párhuzamosan büntetőjogi és közigazgatási jogi szankcióval sújtsák. Ennélfogva ebben a helyzetben szükségképpen merülhet fel a két eljárás sorrendiségének kérdése, egymást kizáró hatása, és a két tényállási jogi következményeinek megvizsgálásának igénye.

Az Alkotmánybíróság határozatában deklarálta, miszerint az Alaptörvény rendelkezései nem zárják ki általános jelleggel, hogy a jogalkotó a büntetendő cselekményekhez a büntetőjogi szankció mellett más jogágba tartozó jogkövetkezményeket is rendeljen.

A jogbiztonságból eredő kiszámíthatóság és a ne bis in idem követelményének megfelel, ha a büntetőeljárással együtt vagy a büntetőeljárás mellett halvédelmi hatósági eljárásban nem büntető jellegű, hanem egyéb olyan jogkövetkezményt alkalmaz az eljáró hatóság, amely nem az elkövetett jogsértés megtorlására vagy a további jogsértések megelőzésére irányul, hanem célja elsősorban a reparáció és a jogkövetés kikényszerítése.

Az Alkotmánybíróság rámutatott arra is, hogy ezzel szemben nem érvényesül a fenti követelményrendszer, ha a vádlottal szemben a hatóság ugyanazon jogellenes cselekménye miatt halvédelmi hatósági eljárásban büntető jellegű jogkövetkezményt (halvédelmi bírságot és eltiltást) szab ki, majd a büntetőeljárás eredményeként a bíróság is szankciót alkalmaz. Hiányosságként róta fel a jogalkotónak, hogy sem a Btk., sem a Hhvtv. nem rögzítenek olyan előírást, amely kizárná, hogy a halvédelmi és a büntetőeljárásban büntető jellegű szankció alkalmazására kerüljön sor, továbbá nincsen arra semmilyen anyagi jogi garancia, hogy e jogkövetkezményeket a közigaz-

gatási hatóság és a büntetőbíróság összehangoltan, egymásra tekintettel alkalmazza. Vagyis, a hatályos anyagi jogi szabályokat nézve, az indítványozó büntetőbíróság nem veheti figyelembe a megelőző halvédelmi hatósági eljárásban alkalmazott közigazgatási jogkövetkezményeket, azokra tekintet nélkül köteles szankcionálni a terhelt törvénysértő magatartását.

Az Alkotmánybíróság észlelte ugyanakkor, hogy a jogalkotó a hasonló helyzetek elkerülésére igyekezett általános, az ágazati közigazgatási szabályozás kazuisztikusságát kiküszöbölő szabályozást alkotni, és 2021. január 1-i hatállyal kiegészítette a közigazgatási szabályszegések szankcióiról szóló 2017. évi CXXXV. törvényt (a továbbiakban: Szankciótv.), valamint az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvényt (a továbbiakban: Ákr.), azt célozva, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmény alkalmazását követően a közigazgatási eljárásban büntető jellegű szankció ne kerüljön kiszabásra. A jogszabályi rendelkezések értelmében a felügyeleti szerv számára lehetővé válik, hogy a közigazgatási hatóság döntését a büntetőügyben hozott ítéletnek megfelelően megváltoztassa vagy megsemmisítse, és szükség esetén a döntést hozó hatóságot új eljárásra utasítsa.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint e szabályozás nem alkalmas arra, hogy ezáltal a kétszeres eljárás alá vonás és büntetés tilalma, valamint a jogbiztonságból fakadó követelmények érvényre jussanak.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a jogszabályi rendelkezések nem garantálják, hogy e jogkövetkezményeket a közigazgatási hatóság és a büntetőbíróság összehangoltan, egymásra tekintettel alkalmazza, így e szabályozás sérti a jogbiztonság és a ne bis in idem elvét. Az Alkotmánybíróság hangsúlyozta, hogy ez a konkrét, az indítvány alapját képező büntetőügyben azt eredményezné, hogy indítványozó bíróság nem veheti figyelembe a megelőző halvédelmi hatósági eljárásban alkalmazott közigazgatási jogkövetkezményeket, azokra tekintet nélkül köteles szankcionálni a vád tárgyává tett cselekményt, majd az eljáró közigazgatási hatóságnak a büntetőügyben hozott ítéletére figyelemmel a halvédelmi hatósági eljárásban hozott határozat megváltoztatásáról vagy megsemmisítéséről kell határoznia.

Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az időközben hatályba lépett Szankciótv. vonatkozó rendelkezései értelmében a közigazgatási hatóság az új határozatában nem alkalmazhat a vádlottal szemben halvédelmi bírságot vagy eltiltást, azonban a terhelttel szemben alkalmazott egyéves eltiltást időközben végrehajtották, mely jogkövetkezményt a közigazgatási szerv döntése nem képes annulálni. Vagyis, míg a korábban megfizetett közigazgatási bírság visszatéríthető utólag, a büntetőeljárás lefolytatását követően, addig az eltiltó jellegű szankciók utólagos korrekciójára – az eltiltás természeténél fogva – nem kerülhet sor.

Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy ily módon a szabályozás hiányossága a konkrét ügyben is a jogbiztonság és a ne bis in idem elv sérelméhez vezetett.

Hörcherné Marosi Ildikó alkotmánybíró párhuzamos indokolása szerint a megtorló jellegű szankcióknak együttesen kell arányban állniuk a jogsértés miatti felelősség súlyával, és tettazonosság esetén a büntetőbíróságnak utóbb, a korábban meghozott jogerős határozatra figyelemmel kell arányos büntetőjogi szankcióval sújtani a vádlottat. Rámutatott arra is,

³⁴ „A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltethető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felfelmentették vagy elítélték.”

hogy az indítvány alapjául szolgáló büntetőügyben az eltiltást, mint irreverzibilis jellegű közigazgatási jogi szankciót követi a büntetőjogi felelősségre vonás, melyre tekintettel az arányosságot a közigazgatási hatóság már nem tudja biztosítani.

Juhász Miklós alkotmánybíró különvéleményt fűzött, mely szerint az indítványozó bíróság előtt folyamatban levő ügyben ugyan valóban releváns volt a ne bis in idem elvével összefüggő aggályok megfogalmazása, azonban az időközben hatályba lépett módosító jogszabály megnyugtatóan rendezte a problémát. Kifejtette, hogy álláspontja szerint, amennyiben a közigazgatási és büntetőjogi jellegű jogkövetkezmények együttes alkalmazásának a lehetősége felmerül, a Szankciótv. 5/B. §-a alapján a közigazgatási szerv az eljárását felfüggeszti, ezáltal érvényre juttatva a büntetőeljárás elsődlegességét. A különvélemény ugyanakkor a már végrehajtott eltiltás utólagos reparációjára nem tért ki.

Márki Zoltán alkotmánybíró által előterjesztett különvélemény szerint az indítvány alapjául szolgáló ügyben nincsen jogi, az esetlegesen felmerülő kérdésekre a válasz jogszabályértelmezéssel megadható. Bár a büntetőbíróság a határozathozatal során más eljárásban hozott határozathoz nincs kötve, az eljáró bíró – a törvényben is rögzített büntetékiszabási elvek, valamint a büntetékiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK vélemény alapján – nincs elzárva attól, hogy figyelembe vegye a közigazgatási eljárásban kiszabott jogkövetkezményt, bírói mérlegelés eredményeként az alkalmazott közigazgatási szankciókra tekintettel lehetséges a büntetőjogi jogkövetkezmény meghatározása. E körben hivatkozott az EBH 2019. B.16. számon közzétett döntésre is. A különvélemény szerint továbbá a határozat tévesen állapítja meg, hogy a ne bis in idem elve azáltal sérül, hogy azonos jogsértő személy ugyanazon jogellenes cselekménye miatt halvédelmi hatósági eljárásban büntető jellegű jogkövetkezményt szab ki a hatóság és a büntetőbíróság is szankciót alkalmaz. Ti. a jogsértő cselekmény elkövetéséhez használt hatósági engedély, illetve jogosult által elkövetett jogsértés esetén a jogosultság hatósági engedélye (jogosítvány) elvonása nem büntető, hanem biztonsági intézkedés, amelynek alapjogi jelentősége eltérő.

Szívós Mária alkotmánybíró is különvéleményt fűzött a határozathoz, mely szerint ugyan a bírói kezdeményezés benyújtásakor a releváns rendelkezései még nem léptek hatályba, azonban az időközben hatályba lépő szabályozásra tekintettel az eljáró bíróságnak a felvetett aggályokat jogértelmezéssel fel lehet oldania. Erre tekintettel álláspontja szerint a jogalkotói mulasztás megállapítása szükségtelen, ugyanis az a későbbiekben felesleges túlszabályozáshoz vezethet.

Az alkotmánybírói döntést értékelve – szemben a 8/2017. (IV. 18.) számú határozattal kapcsolatban megfogalmazottakkal – kijelenthető, hogy itt az Alkotmánybíróság már nem elégedett meg a konkrét ügyre vetített jogkövetkezmény kimondásával: A kimutatott szabályozási hiányosságok miatt mulasztást állapított meg, és felhívta a jogalkotót, hogy 2022. szeptember 30. napjáig a ne bis in idem elv összehangolt értelmezéséből fakadó követelményeknek megfelelően szabályozza Hhvtv. szerinti hatósági eljárást és az orvhalászat miatt folyó büntetőeljárást. Az alkotmánybírói határozat azonban egy általános követelményt is megfogalmazott a jogalkotás számára: az ügyben felmerült alkotmányossági probléma tekintetében az Alkotmánybíróság indokoltnak és szükséges-

nek tartotta, hogy a jogalkotó generális megoldást dolgozzon ki a ne bis in idem elv tiszteletben tartására a különböző jogágak által szabályozott büntető jellegű eljárások és szankciók kapcsán. Ennek keretében pedig adjon általános iránymutatást a jogsértőket egyaránt büntető jellegű jogkövetkezménnyel fenyegető eljárások összehangolására, így többek között arra is, hogy a közigazgatási eljárást folytató hatóságok és a büntetőeljárásban részt vevő bíróságok eljárásai párhuzamosan vagy egymást követően megindíthatóak-e, illetve milyen feltételekkel folytathatóak.

Mindezek alapján a különböző jogágak által szabályozott büntető jellegű eljárásokban a kiszabott szankció tekintetében a másodikként eljáró hatóságnak – függetlenül attól, hogy az közigazgatási hatóság vagy büntetőbíróság – a jogkövetkezmény megválasztása során figyelemmel kell lennie a korábban kiszabott büntető jellegű szankcióra, annak jogági besorolásától függetlenül.

V. Konklúzió

Az Alkotmánybíróság hivatkozott döntései általános mércéül szolgálhatnak egyrészt a közigazgatási perben, másrészt a büntetőeljárásban, de természetesen nemcsak a természetet, környezetet károsító cselekmények tekintetében, hanem minden olyan esetben, amikor a jogellenes magatartás több jogág előírásait sérti.

A közigazgatási hatósági eljárásban kiszabott bírságról szóló határozatok bírósági felülvizsgálata során, amennyiben a bíróság kiszabását megelőzi egy ugyanazon személlyel szemben, ugyanazon cselekmény miatt, ugyanazon törvényi tényállás eredményeként, büntetőeljárásban kiszabott szankció, a jogalkalmazó bírónak körültekintően – az irányadó hazai és nemzetközi joggyakorlatot, esetjogot megvizsgálva – kell állást foglalnia a ne bis in idem elv megsértéséről.

Kétségtelen, hogy éppen ezen alkotmánybírói többségi véleményekre figyelemmel a jogalkotó rögzítette, miszerint, ha a büntetőeljárás indult meg hamarabb, és még nem zárult le, akkor a közigazgatási eljárást fel kell függeszteni;³⁵ ha pedig a korábban indult büntetőeljárás már befejeződött, akkor a közigazgatási eljárásban nem lehet közigazgatási bírságot és tevékenység végzésétől eltiltást alkalmazni.³⁶ A törvényalkotó módosította a hatályos jogállapotot, miszerint, ha a közigazgatási eljárás már lezárult, a büntetőügyben hozott határozat közlésétől számított egy éven belül egy alkalommal módosítja vagy visszavonja a hatóság a határozatát;³⁷ valamint, ha a közigazgatási eljárás már lezárult és felügyeleti eljárás indult, a felügyeleti szerv a büntetőügyben hozott határozat közlésétől számított egy éven belül egy alkalommal megváltoztatja vagy megsemmisíti a döntést, vagy új eljárásra utasítja a hatóságot.³⁸

Ezzel párhuzamosan a büntetőbíróság számára is megfontolást igénylő a kettős eljárás és kettős büntetés tilalmát figyelembe venni, ha a büntetőbíróság előtti törvényi tényállással

³⁵ Szankciótv. 5/B. §.

³⁶ Szankciótv. 5/A. §.

³⁷ Ákr. 120. § (1) bekezdés.

³⁸ Ákr. 121. § (2) bekezdés.

azonos, hatósági ágazati jogszabályban szabályozott elkövetési magatartás eredményeként a hatósági eljárásban már szankciót szabtak ki. Vagyis, a közigazgatási, munkajogi, illetve akár polgári jogi ügyek viszonylatában is mindenképpen meg kellene teremteni a korábban kiszabott, és részben vagy egészben már végrehajtott szankciónak a büntetőjogi jogkövetkezménybe történő beszámításának kereteit,³⁹ erre nézve azonban a jogalkotó még nem reagált a 18/2022. (VIII. 1.) AB határozatban előírt felhívásra. Kétségtelen, hogy a büntetőbíróság számára irányadó eseti döntés vizsgálódási szempontokat adott,⁴⁰ de mindenképpen a jogbiztonságot erősítené e beszámítás jogalkotói rögzítése is, különös figyelemmel a pénzbírságon/pénzbüntetésen túli szankciók, így leginkább a foglalkozástól/tevékenységtől eltiltás alkalmazása tekintetében.⁴¹

³⁹ AMBRUS i. m. 134.

⁴⁰ EBH 2019.B.16.: „Az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja

ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet”.

⁴¹ Az Alkotmánybíróság határozatai által a jogalkotó előtt álló kihívásokról lásd bővebben JANCsó GÁBOR: *A kétszeres eljárás, kétszeres értékelés tilalma és az ezzel kapcsolatos kihívások a 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat tükrében*. In DOMOKOS ANDREA (szerk.): *Czine Ágnes Professzor Asszony 65. születésnapja alkalmából megjelenő ünnepi kötet*, Budapest, 2023. – *közvetítés alatt*.

SZABÓ KRISZTIÁN¹

És mégis fokozható a közvetlen veszély (?)

Bevezető gondolatok

A Büntetőjogi Szemle 2022. évi 1. számában jelent meg Jancsó Zoltánnal közös tanulmányunk, amely az „Orvosi és jogi ismeretek, avagy fokozható-e a közvetlen veszély” címet viselte. Az abban kifejtett orvosszakmai és jogi álláspontunk az volt, hogy az elkövető szakmai szabályszegésével nem okozati összefüggésben kialakult, nem elhárítható közvetlen veszélyhelyzet miatt büntetőjogi felelősség megállapításának nem lehet helye, a normaszöveg a közvetlen veszélyhelyzet „fokozását” nem szabályozza elkövetési magatartásként. Véleményünket fenntartva szükséges azonban ismertetni a kérdéskörrel kapcsolatos új fejleményeket, amelyek alapján kijelenthető, hogy a joggyakorlat nem osztja álláspontunkat, és tényállászerű magatartásnak tekinti az elkövetőtől függetlenül kialakult közvetlen veszélyhelyzet „fokozását”.

Amennyiben a Btk.-kommentárok értelmezéséből indulunk ki, úgy alapvetően kétfajta állásponttal találkozhatunk. Az egyik szerint, mivel a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés nyitott törvényi tényállás, ezért a mulasztással megvalósított esetben „nem a veszélyhelyzet előidézése róható az elkövető terhére, hanem az, hogy a foglalkozási szabályok szerint a munkaköréből folyó kötelessége lenne a veszélyhelyzet elhárítása, megszüntetése vagy annak **enyhítése**, de a mulasztása (passzivitása) folytán a veszélyhelyzet további kialakulásába nem avatkozik be, és ezáltal azt fenntartja vagy **súlyosítja**”.² A másik álláspont szerint – amellyel magunk is egyetértünk hivatkozott tanulmányunkban –, „ha a közvetlen veszély nem a foglalkozási szabályok megszegése folytán, és azok következményeként jön létre, hanem bármely más okból, e bűncselekmény nem valósul meg (BH 1996.182., BH 2005.132.)”.³

Az egyik felfogás szerint tehát a közvetlen veszélyhelyzet „súlyosítása”, azaz „fokozása” is tényállászerű magatartás, viszont a másik szemlélet alapján, amennyiben a közvetlen ve-

szélyhelyzet nem a foglalkozási szabályok megszegésének ok-szerű következménye, úgy a bűncselekmény megállapításának sincs helye.

A Kúria precedensértékű határozata és annak értelmezése

A korábbi tanulmányunkban részletesen ismeretet tényállással kapcsolatos felülvizsgálati eljárásban Bfv.91/2022/6. számon a Kúria precedensképes határozatot hozott, amelynek lényege, hogy a közvetlen veszélyhelyzet „fokozása” is megvalósítja a bűncselekményt. A Kúria álláspontját arra alapozta, hogy a „közvetlen veszélynek teszi ki” fordulat esetében a „kitesz” szó nyelvtani értelmezése nem felel meg annak azon felfogásnak, amelyet a védelem – illetve hivatkozott tanulmányunkban a szerzők – tulajdonít(anak) neki. A Kúria végzése a következőket tartalmazza: „A »teszi ki« kifejezés nem csak azzal a jelentéstartalommal bír, hogy az elkövető hozza létre – a szabályszegő magatartásával – a közvetlen helyzetet, hanem azt is, hogy a már kialakult közvetlen veszélyhelyzetet – bár lehetősége lenne csökkenteni, vagy megszüntetni – fenntartja, illetve annak **mértékét súlyosítja**. Így a jogszabály nyelvtani értelmezéséből következően a védő helytelenül szűkítette le a törvényben használt kifejezés jelentését kizárólag a veszélyhelyzet létrehozására. [...] Így a hanyag gondatlanság az I. rendű terhelt esetében a foglalkozási szabályok megszegésével összefüggésben megállapítható, mert a tőle elvárható körülményeként elmulasztása miatt nem észlelte a közvetlen veszélyt és azt mulasztásával fenntartotta annak ellenére, hogy a megszüntetésére, illetve **enyhítésre** jogszabályok által is előírt kötelessége lett volna.”

A magam részéről már korábban állást foglaltam amellett, hogy a nyelvtani értelmezés, ami Tóth J. szavaival élve az értelmezés „legtriviálisabb módja”,⁴ a büntetőjogban nem a legmegfelelőbb módszer a jogalkotó akaratának feltárására.⁵ A nyelvtani értelmezés ritkán kizárólagos, általában – és helyesen – más értelmezési móddal együtt alkalmazott. A kizárólagos nyelvtani értelmezés vezetett jogalkalmazói hibához például a 8/2013. (III. 1.) AB határozat alapjául szolgáló esetben (nem kizárólag az ún. Miranda-figyelmeztetés elmaradása vezethet a terhelt vallomásának bizonyítékok közül történő kizárásához), a 34/2013. (XI. 22.) AB határozat, vagy a 21/2016. (XI. 30.) AB határozat alapjául szolgáló problémánál (nemcsak a nyomozási bíró van kizárva a későbbi eljárás-

⁴ TÓTH J. ZOLTÁN: *A dogmatikai, a logikai és a jogirodalmi értelmezés a magyar felsőbbbírósági gyakorlatban*. MTA Law Working Papers 2015/17., Magyar Tudományos Akadémia, Bp., 3.

⁵ Erről részletesen: SZABÓ KRISZTIÁN: A nyelvtani értelmezés jelentősége a büntetőeljárás kodifikáció során. In: [szerk.] ELEK BALÁZS – MISKOLCZI BARNA: *Úton a bírói meggyőződés felé*, Printart-Press, Debrecen, 2015, 117–126.

¹ Ügyvéd, egyetemi docens.

² KÓNYA ISTVÁN (szerk.): *Magyar Büntetőjog I–IV. – új Btk. – Kommentár a gyakorlat számára*. 4. kiadás, 2023, Forrás: Jogkódex internetes jogi adatbázis, 2023.

³ BELOVICS ERVIN – POLT PÉTER (szerk.): *A Büntető Törvénykönyv kommentárja (ügyészeknek)*. 2021, Forrás: Jogkódex internetes jogi adatbázis.

ból, hanem az objektív pártatlansági teszt alapján valamennyi bírónak, aki korábban letartóztatásról döntött az adott büntetőügyben) vagy az ÍH 2014.53. számú döntésnél (nemcsak a letartóztatás elrendelésekor, de annak meghosszabbításakor is szükséges a védelemnek az iratismeret biztosítása) és a sort még lehetne folytatni. Célszerű lehet tehát akár a logikai, a teleologikus, vagy a történeti értelmezés alkalmazása, amelyek alapján az előző példák esetében is más döntés meghozatalára nyílt volna lehetőség.

Ettől függetlenül, álláspontom szerint, még ha kizárólag a nyelvtani értelmezést vesszük is alapul, úgy sem lehet arra a következtetésre jutni, hogy a „kitesz” ige jelentése valamilyen mérték „súlyosítását” is magában foglalná. „KITESZ ige [...] 6. Kitesz vkit, vmit vminek v. (elavult) vmire: **olyan helyzetbe juttat** vkit, vmit, hogy könnyen érheti vmely kellemetlen dolog, kül. veszély. **Veszélynek teszi ki életét; vmely veszélynek tesz ki** vkit; ki van téve vminek: olyan helyzetben van, hogy könnyen érheti vmi. b. (részeshat nélkül) (átvitt értelemben, költői) <Személyt> **veszélyes helyzetbe juttat**; <dolgot> kockáztat.”⁶ Egy másik meghatározás szerint még egyértelműbb a helyzet: „KITESZ [...] **Valakit bizonyos állapotból, hivatalból kimozdít.** Kitesz vkit, vmit vminek v. (elavult) vmire: olyan helyzetbe juttat vkit, vmit, hogy könnyen érheti vmely kellemetlen dolog, kül. veszély. <Személyt> veszélyes helyzetbe juttat; <dolgot> kockáztat.”⁷

Még a nyelvtani értelmezés alapján is arra juthatunk, hogy a „kitesz” ige használatával a jogalkotó a passzív alanyak egy más állapotba történő helyezését pönalizálja, vagyis, hogy a szakmai szabályszegéssel összefüggésben közvetlen veszélyhelyzet alakul ki, mulasztás esetén pedig a közvetlen veszélyhelyzet nem kerül megszüntetésre. Súlyosításról, fokozásról nincs szó, ilyen értelmet nem tulajdoníthatunk nyelvtanilag a „kitesz” igenek.

Történetileg sem indokolt a „súlyosítás” vagy a „fokozás” büntetendő magatartásnak nyilvánítása. A foglalkozás körében az élet vagy testi épség veszélyeztetését az ún. harmadik büntető novella nyilvánította bűncselekménnyé 1948-ban. „A bírói gyakorlat az 1948:XLVIII. tv. életbelépése után rövidesen arra az álláspontra helyezkedett, hogy e büntett elkövetési cselekménye a foglalkozási szabályok megszegése, a szabályszegéssel okozati kapcsolatban beállott közvetlen veszély pedig lényegében az elkövetés cselekménynek a tényállásba felvett eredménye (BH. 323. szám). Ez az álláspont a javaslat szövege alapján is helytálló.”⁸ Kiemelendő, hogy már a „közvetlenség” tényállási eleme is azért szükséges a veszély esetében, hogy „alkalmazásának a köre – az élet követelményeinek megfelelően – szűküljön”.⁹ Vagyis nem lehet jogalkotói szándéknak tekinteni a cselekmény alkalmazási körének bővítését azért, hogy immár nemcsak a közvetlen veszélyhelyzet okozása, vagy annak elhárítható volta esetén ennek elmulasztása büntetendő, de a „súlyosítás” vagy „fokozás” is. Ezt egyértelműen alátá-

masztja, miszerint „A tárgyalat büntett csak abban az esetben valósul meg, ha a jogtárgy a foglalkozási szabályok megszegése által került közvetlen veszélyhelyzetbe, azaz ha az elkövetési magatartás és a közvetlen veszélyhelyzet mint eredmény között okozati összefüggés áll fenn. [...] a szabályszegő emberi magatartás akkor jogilag releváns oka az eredménynek, ha – az eredmény bekövetkezésének pillanatában fennállott helyzetet változatlanul alapul véve – a magatartás szabályszerűsége esetén az eredmény nem állott volna be.”¹⁰ Álláspontom szerint tehát történetileg sem igazolható a „súlyosítás” vagy „fokozás” elkövetési magatartásnak tekintése.

A precedensértékű határozat alapjául szolgáló felülvizsgálati eljárásban a Legfőbb Ügyészség hivatkozott a BH 2013.203. számú eseti döntésre is: „Az ügyeletes orvos ilyen magatartása akkor is tényállásszerű, ha tőle függetlenül indul meg a beteg halálához vezető okfolyamat, azonban a szakmai szabályszegés és a halálos eredmény között nincs ok okozati összefüggés (BH 2013.203.)” A hivatkozott döntés tényállása azonban nagyon releváns kérdésben tér el a korábbi és jelen tanulmányunkban ismertetett esettől. A BH 2013.203. számú döntés alapjául szolgáló ügyben a kihívott ügyeletes orvos az alvó, erősen verejtékező, a szívelégtelenség előjeleit mutató sértettet – az együttműködési készség hiányára hivatkozva – nem ébresztette fel és nem vizsgálta meg, ezzel orvosi foglalkozásának szabályait megszegte, és ezzel a sértett életét, egészségét konkrét, közvetlen veszélynek tette ki, továbbá a sértett másnap hajnalban heveny hörggyulladásához társult koszorúverő-elégtelenség következtében meghalt. A Kúria precedensértékű határozatának alapjául szolgáló esetben viszont – ahogyan azt részletesen ismertettük korábbi tanulmányunkban – az irányadó tényállás szerint kétségtelenül megállapítható, hogy a sértett életveszélyes állapota nem kizárhatóan már az első telefonhívást megelőzően kialakulhatott, ezen túlmenően a sértett halála és a terhelt mulasztásai közötti ok-okozati összefüggés nem volt megállapítható, ugyanis nem kizárhatóan a sértett halála a rosszulletekor alkalmazott azonnali szakszerű orvosi ellátás esetén is bekövetkezett volna. Az elkövetőtől függetlenül kialakult közvetlen veszélyhelyzet tehát nem volt elhárítható, ezért ezt a szakmai szabályszegéssel ő „súlyosította” vagy „fokozta”, de egyrészt nem okozta, másrészt el nem háríthatta. Álláspontom szerint ez a cselekmény azonban nem tényállásszerű, sem a nyelvtani, sem a történeti, sem a teleologikus értelmezés alapján.

Egyetértve azzal, hogy a sürgős szükség „az egészségi állapotban bekövetkezett olyan változás, amelynek következtében azonnali egészségügyi ellátás hiányában a beteg közvetlen életveszélybe kerülne, illetve súlyos vagy maradandó egészségkárosodást szenvedne” [Eütv. 3. § i) pont], továbbá, hogy a veszélyeztető állapot „az az állapot, amelyben az azonnali intézkedés hiánya a beteg vagy más személy életét, testi épségét vagy egészségét közvetlenül fenyegető helyzetet eredményezne, illetőleg a környezetére közvetlen veszélyt jelentene”

⁶ *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII. kötet.* [Szerk.: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete], Akadémiai Kiadó, 2016. Forrás: <https://ertelmezo.oszk.hu/elolap.php>

⁷ CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS: *A magyar nyelv szótára. Harmadik kötet.* Megjelent Emich Gusztáv Magyar Akadémiai nyomdásznál, Pest, 1865, 880.

⁸ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Második, változatlan kiadás. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1962, 435.

⁹ *Büntető Törvénykönyv.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1979, 230.

¹⁰ Példaként hozza azt az esetet, miszerint „a szabályszerűnek tekinthető sebességhez mért fékúton belül bekövetkező balesetért a gépjárművezető felelőssé nem tehető, ha a gyalogos a gépkocsi elé ugrott, még akkor sem, ha szabálytalanul gyorsan hajtott, miután az elütés ilyenkor elkerülhetetlen”. Nem súlyosítja vagy fokozza tehát a közvetlen veszélyhelyzetet az elkövető szabályszegő magatartása. HORVÁTH TIBOR: *Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1965, 435–436.

[Eütv. 3. § j) pont], álláspontom szerint határozottan megállapítható a precedensértékű határozat alapjául szolgáló esetben, hogy a beteg már közvetlen veszélyhelyzetben volt, másrészt szakmai szabályszegés hiányában és azonnali intézkedés mellett is ebben az állapotban maradt volna, sőt sajnálatosan a halála is bekövetkezett volna.

Záró gondolatok

Változatlanul fenntartom korábbi tanulmányunk következő megállapításait: „Álláspontunk szerint az elkövető szakmai szabályszegésével nem okozati összefüggésben kialakult, nem elhárítható – sőt egyenesen a beteg halálához vezető – közvetlen veszélyhelyzet miatt büntetőjogi felelősség megállapításának nem lehet helye, a normaszöveg a közvetlen veszélyhelyzet „fokozását” nem szabályozza elkövetési magatartásként. Jogilag a közvetlen veszélyhelyzet létezik csak, nem létezhet „még

közvetlenebb” veszélyhelyzet. Amennyiben ezt mégis büntető magatartásként kívánja szabályozni a jogalkotó, úgy annak pontos jogi meghatározása lenne szükséges, hogy mit ért a közvetlen veszélyhelyzet „fokozása” alatt. Az ezzel ellentétes felfogás gyakorlatilag objektivizálná a szakmai szabályszegésért való büntetőjogi felelősséget, ami viszont ellentétes a jelenlegi normaszöveggel.”

A passzív alany „állapotromlásának késleltetése” mint lehetőség valóban okozati összefüggésben állhat a szakmai szabályszegés tényével, de ez sem orvosi, sem jogi szempontból nem tekinthető azonosnak a „közvetlen veszélyhelyzet elhárításának” lehetőségével, amely tényállásszerűvé tenné az elkövető magatartását. Továbbra sem tartom a „kitesz” ige nyelvtani értelmezésének keretein belül helytállónak a „fokozás” és „súlyosítás” magatartások definiálását. Változatlanul úgy vélem, hogy amennyiben ezeket büntető magatartássá kívánjuk nyilvánítani, úgy ahhoz jogalkotásra és nem kiterjesztő jogalkalmazói értelmezésre van szükség.

ZSIGMOND CSABA

A vadon élő állatok és növények illegális kereskedelme és a pénzmosás¹

A vadon élő állatok és növények illegális kereskedelme, mint a szervezett bűnözés egyik területe

Az egyes vadon élő fajok gazdasági célú kizsákmányolása nem új keletű jelenség, egyes közösségek fennmaradása szempontjából kulcsfontosságú volt,² azonban mára olyan méreteket öltött a felelőtlen és túlzott vadászat, hogy jelentősen felgyorsította egyes fajok kihalását.

Az utóbbi évtizedekben a globális szinten megvalósuló védett állat- és növényfajok illegális kereskedelme súlyosan veszélyezteti a biodiverzitást,³ melynek jelentős mértékű károsodása az emberi környezet teljes pusztulását okozhatja. A tevékenység globális, komoly fenyegetéseket rejt. Egyes nemzetközi közösségek és nemzetközi szervezetek (UNODC, Interpol, Europol, EU) már több évtizede felhívják a figyelmet arra, hogy a vadvilági bűncselekmények a biodiverzitás veszélyeztetésén kívül hozzájárulnak a klímaváltozáshoz, veszélyeztetik az emberi egészséget, egyes országok gazdaságára és nemzetbiztonságára is hatással lehetnek.⁴ Mindezek felül az ezzel foglalkozó bűnözők óriási hasznot húzhatnak ebből.

Felismerve a nagy anyagi haszon lehetőségét, e globális bűnözési formában a nemzetközi szervezett bűnözés egyre nagyobb részt vállal,⁵ ami tovább fokozza veszélyességét. A fen-

tiéken túlmenően óriási károkat okoz a világgazdaságban, mivel olyan súlyos bűncselekmények is kapcsolódhatnak hozzá, mint a vesztegetés,⁶ pénzmosás,⁷ mely bűncselekmények egyes államok stabilitását jelentősen aláássák.⁸

Számos nemzetközi szervezet jelentése hozza összefüggésbe a vadon élő állatok kereskedelmét a pénzmosással^{9,10}, de ezenkívül jellemző, hogy a vadon élő állatokkal való legális kereskedelem adja a bázisát a más súlyos bűncselekményekből származó pénzek (mint például a nemzetközi drogkereskedelem) tisztára mosására.¹¹ Az egyik első jelentős bűnügy, amiben a nemzetközi

legális állatkereskedelmet fedésként használták a kábítószerkereskedelemből származó pénzek tisztára mosására, egy Miami-ban működő kábítószer-szindikátus ügye volt, melyet a Corba 9 nemzetközi rendészeti művelet során tártak fel. A legális állatkereskedelemtől kiderült, hogy tökéletes fedezetet, konspirációt biztosított a kábítószer-kereskedelemből. Olyan virágnyelvet használtak a szervezet tagjai például, hogy „kérek három kakadut”, ami annyit jelentett, hogy három kilogramm kokaint rendeltek, vagy a „három kis tarajos kakadu” három uncia mennyiséget takart. Az eset jól szemlélteti, hogy a szindikátus hogyan használta a legális vadon élő állatokkal foglalkozó vállalkozást konspirációs célokra, ezenkívül pénzmosási célokra is kiválóan alkalmas volt az offshore céggként bejegyzett gazdasági társaság.

Egy másik esetben egy faipari cég tulajdonosával állapodott meg egy bűnszervezet vezetője a kábítószer-kereskedelemből származó pénzek tisztára mosására. A kábítószer értékesítéséből származó bevételt a faipari cég tulajdonosa kapta meg, majd a drogkereskedőknek csekkeket állított ki, melyek fedezetét a faipari kereskedésből származó legális bankszámlákon helyezték el. Az illegális pénz így a legális úton szerzett pénzzel keveredett, és a faipari cég vezetője a tisztára mosott pénz 13%-át kapta meg. Szintén a faiparban való pénzmosásra

its%20Convergence%20with%20other%20Serious%20Crimes.pdf (letöltés: 2023.11.17.).

⁶ VAN UHM, D. P. – MORETO, W. D. (2017): Corruption within the Illegal Wildlife Trade: A Symbiotic and Antithetical Enterprise. *The British Journal of Criminology*. <https://doi.org/10.1093/bjc/azx032>.

⁷ VIOLLAZ, J. – GRAHAM, J. – LANTSMAN, L. (2018): Using script analysis to understand the financial crimes involved in wildlife trafficking. *Crime, Law and Social Change*, 69(5), 595–614. <https://doi.org/10.1007/s10611-017-9725-z>.

⁸ WYATT, T. (2013a): *Wildlife trafficking: A deconstruction of the crime, the victims, and the offenders*. <http://site.ebrary.com/id/10859908>.

⁹ EUROPOL. (2013). *SOCTA 2013: EU serious and organised crime threat assessment*. EUROPOL, <https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013> (letöltés: 2023.11.17.).

¹⁰ UNODC (szerk.) (2010): *The globalization of crime: A transnational organized crime threat assessment*. UNODC. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/tocta-2010.html> (letöltés: 2023.11.17.).

¹¹ INTERPOL, & UNEP. (2016). *Strategic report environment, peace and security a convergence of threats*. <https://globalpact.informea.org/sites/default/files/documents/MON-091234.pdf> (letöltés: 2023.11.17.).

¹ A TKP2021-NVA-18 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzetközi Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² SZIEBIG O. J. (2018): A vadvilági bűncselekmény mint a transznacionális szervezett bűnözés egyik formája [Wildlife crime as a type of transnational organised crime]. In *Acta Universitatis Szegediensis: forum: acta juridica et politica* (Vol. 8, No. 1, 347–364).

³ ROSEN, G. E. – SMITH, K. F. (2010): Summarizing the Evidence on the International Trade in Illegal Wildlife. *EcoHealth*, 7(1), 24–32. <https://doi.org/10.1007/s10393-010-0317-y>.

⁴ PÁDÁR Z. – NOGEL M. – KOVÁCS G. – GÁRDONYI G. – ZENKE P. (2022): A vadvilági bűnözés sajátos kriminalisztikai kihívásai Magyarországon. *Belügyi Szemle*, 70(9), 1727–1748. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.9.1>.

⁵ INTERPOL. (2015). *Environmental crime and its convergence with other serious crimes*. Interpol Lyon. file:///C:/Users/user/Downloads/INTERPOL%20Strategic%20Report%20-%20Environmental%20Crime%20and%20

példa, hogy néhány drogbáró Kolumbiában és Panamában a kokain termesztéséből eredő hasznot legitim faipari vállalatokon keresztül mossa tisztára. Egy panamai faipari cég tulajdonosa a kokaincsempészetből származó nyereség egy százalékát kapta meg, amiért a bevételét yavizai (Panama) cégén keresztül mosta tisztára.

A pénzmosásról általában

A pénzmosás az a folyamat, amelynek során törvényes vállalkozásokon keresztül az illegális pénzeket, amelyek korábbi bűncselekményekből, például kábítószer-kereskedelemből, sikkasztásból és terrorizmusfinanszírozásból vagy esetünkben illegális vadvilági kereskedelemből származnak, legálissá konvertálják. A bűnözők mindennek elérése érdekében különféle módszereket alkalmaznak, például fedőcégeket hoznak létre, illegális pénzeszközöket kevernek legitim pénzeszközökkel, és offshore számlákat használnak. Annak látszatát akarják kelteni, hogy a piszkos pénz legitim forrásból származik, így próbálják meg elkerülni a bűnüldöző szervek figyelmét és felismerhetetlenné tenni a bűncselekményből származó pénz valódi eredetét.

Az EUROPOL honlapján található információk szerint a világ GDP-jének 2–5%-át mossák tisztára évente, ami körülbelül 715 milliárd EUR körüli összeget tesz ki.¹²

Meg kell említeni, hogy a pénzmosás – mivel célja a „könnyen szerzett” jövedelemből származó vagyon eredetének eltitkítása – gyakran 30–40%-os veszteséggel jár.¹³

A pénzmosás folyamata három szakaszra bontható: elhelyezés, rétegzés és integráció.

A legnehezebb és legkockázatosabb rész az elhelyezés. Ennek során a legnagyobb az esély arra, hogy a vagyon bűnös eredete, az illegális forrás, vagy a vagyont elhelyező bűnöző lelepleződik. Ebben a szakaszban gyakran használnak strómant. Gyakran a pénz tisztára mosása is ebben a szakaszban következik be, pl. fedővállalkozások segítségével. A rétegzés során már különböző tranzakciók segítségével teljesen leválasztják a bűnözőről a vagyont.¹⁴ Sokszor országokon és kontinenseken keresztül zajló folyamat, mely nagyban megnehezíti a bűnüldöző hatóságok munkáját.¹⁵ Az utolsó szakasz az integrálás, amikor már egyáltalán nem lehet a legális jövedelemtől szétválasztani az illegális vagyont.¹⁶

A pénzmosás mint eszköz a vadon

¹² EUROPOL <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/crime-areas/economic-crime/money-laundering> (letöltés: 2023.11.17).

¹³ SZENDREI F. (2018): A szervezett bűnözés gazdasági háttere és a pénzmosás. Magyar Rendészet, 18. évfolyam 5. szám, 77–91.

¹⁴ Zéman Z. – Hegedűs M. (2023). Pénzmosás mint negatív gazdasági tényező az Európai Unióban. *Belügyi Szemle*, 71(5), 885–904.

¹⁵ Gál István László (2007). *A pénzmosás hatályos büntetőjogi szabályozása Magyarországon* (Doctoral dissertation, PhD-értekezés PTE-AJK Büntetőjogi Tanszék).

¹⁶ ZÉMAN ZOLTÁN – HEGEDŰS MIHÁLY: i. m. 890.

Élő állat- és növényfajok illegális kereskedelméből származó jövedelem tisztára mosására

A vadon élő állatok és növények illegális kereskedelme, mint transznacionális szervezett bűnözői tevékenység évente több milliárd dollár bevételt termel. Az illegális bevételek elrejtése és tisztára mosása érdekében igyekeznek kihasználni a pénzügyi és azon kívüli szektor gyengeségeit, és az így szerzett bevételt tisztára mossák.¹⁷ A hatóságok gyakran nem tudják ezeket az illegális pénzmozgásokat nyomon követni, így még ha a nemzetközi illegális kereskedelemmel foglalkozó szervezett bűnözői csoportok egy részét felderítik, a tevékenységből származó vagyont nem sikerül lefoglalni, és a pénzmosásban részt vevő személyeket felelősségre vonni. Az ENSZ Közgyűlése többször is foglalkozott a védett állat- és növényfajok nemzetközi illegális kereskedelmével és a pénzmosás problémájával, és több határozatot is elfogadott. Egyik nem régi, 2019 szeptemberében kiadott felhívásában felszólította arra az ENSZ tagállamait, hogy „a nemzeti jogszabályokat szükség szerint módosítsák annak érdekében, hogy az illegális vadkereskedelemmel szemben hatékonyan fel tudjanak lépni, ami mára a pénzmosás egyik alapvető alpbűncselekménye lett” (ENSZ Közgyűlés 73/343. határozat).

A pénzmosás elleni hatékony fellépés több okból szükséges: egyrészt a bűnös úton szerzett vagyon, a bevétel lefoglalása miatt, másrészt az illegális úton szerzett pénz követése lehetővé teheti a szervezett bűnözői csoportok különböző vezetőinek, finanszírozóinak felderítését és felelősségre vonását, illetve az eredményes felderítések visszatartó erővel bírhatnak azáltal, hogy az enyhe lebukás veszélye, a jövedelmezőség mítosza leomlik.

Ebben a cikkben a védett állat- és növényfajok nemzetközi illegális kereskedelmét és az abból származó bevételek tisztára mosásának jellemzőit, technikáját vizsgálom sikeresen felderített bűnügyekről nyilvánosan közzétett jelentések alapján, illetve fő forrásként szolgált még a Financial Actions Taxforce (FATF) 2020 júniusában e témában kiadott, angol nyelven írt jelentése.

A vadon élő állatok és növények illegális kereskedelmével kapcsolatos pénzügyi műveletek jellemzői

Ha a vadon élő állatok és növények illegális kereskedelméhez kapcsolódó pénzmosás elleni hatékony fellépést akarjuk megalapozni, az első probléma, amivel szembesülünk, hogy nehéz az ebből a tevékenységből származó pontos haszon megbecsülése, és így annak meghatározása, milyen összegű pénzt mosnak tisztára a bűnözők. A lefoglalási adatok ugyanis adhatnak valami alapot, azonban ez az adat csupán egy szegmensét képviseli a tényleges bevételnek¹⁸ (FATF, 2020). Az egyik módszer melynek segítségével az országok megkísérlik az illegális bevétel mértékét meghatározni, hogy a legális, bejelentett engedély ke-

¹⁷ FATF. (2020). *Money Laundering and the Illegal Wildlife Trade*. Financial Action Task Force. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/EnvironmentalCrime/Money-laundering-wildlife-trade.html> (letöltés: 2023.11.17).

¹⁸ FATF i. m.

reteit veszik alapul, és ahhoz mérten becsülik meg a mennyiségét. Globálisan évente 7 és 23 milliárd dollár mennyiségűre becsülik az illegális vadkereskedelemből származó hasznot,¹⁹ másik megközelítés szerint az ebből származó bevétel nagyjából egynegyede a legális vadkereskedelemből származó jövedelemnek.²⁰ A pontos meghatározás nehézkes, abban az azonban egyetértenek a nemzetközi szervezetek, hogy évente több milliárd dollár illegális nyereség származhat e tevékenységből. Szintén tény, hogy az illegális kereskedelem más formáihoz hasonlóan jelentős árkülönbség van egy-egy termék vonatkozásában a forrás és a célországban, és így az ellátási láncolatban szereplő elkövetőknél (orvvadászoktól a kereskedőkhöz) jelentkező haszon is jelentősen eltérhet.

Jól példázzák ezt az alábbi adatok is:

Üvegangolna: az európai üvegangolna fekete piaci ára a forrásországokban Európában 300 és 500 USD között van kilogrammonként. Az ázsiai célországokban már 1500 és 6000 USD között mozog, vagyis a haszon akár tízszeres is lehet.

Egy EUROPOL-adat szerint 2018-ban és 2019-ben a rendészeti szervek lefoglaltak összesen 5789 kg csempészett üvegangolnát, melyek kg-ja 2153 USD, vagyis a csempészett áru összértéke a 12,5 millió USD-t is elérheti.

Elefántcsont: míg az elefántokra vadászó orvvadászok 200 USD-t vagy kevesebbet kaphatnak kg-ként, addig a célországokban 500 és 1000 USD-t is elérheti a haszon (azaz 150–400%-os). Megjegyzendő, hogy az elefántcsont fekete piaci ára jelentősen zuhant, mivel több ország teljes tilalmat vezetett be az elefántcsont-kereskedelemből (USA, Kína stb.). Vietnám, Kína és Szingapúr 2019 márciusa és júliusa között 25,3 tonna elefántcsontot foglalt le három konténerben, melynek értéke kb. 12,5–24 millió USD lehet.

Orrszarvútlök: ennek ára elérheti a 65 000 USD-t évente, de az USA hatóságai szerint leginkább 9000 USD-ért értékesítik. Egy jelentés szerint 2016 és 2017 között a bűnözők nagyjából 4500 darab orrszarvútlököt szállítottak, melynek értéke 79 és 292 millió USD között van.

Tobzoskapikkely: míg az orvvadászok 2,5 és 9 USD-t kapnak egy kilogramm tobzoskapikkelyért, addig a célországban ez elérheti a 700 USD-t is akár, ami 2100 és 7600%-os hasznot is jelenthet. A hatóságok 2016 és 2019 között 206,4 tonna tobzoska pikkelyt foglaltak le, 52 lefoglalást jelentett ez, és ennek értéke 41–144 millió USD bevételt, jelenthet a célországokban működő bünszervezeteknek.

Az FATF már említett 2020-as jelentése szerint e tevékenységből származó bevételek jelentős része és így a bűnös úton szerzett vagyon abba az országba kerül, és a pénzmosás is innen indul ki, ahol a szervezett bűnözői csoportok vezetői, irányítói élnek, és tevékenykednek (ezek általában a célországok, vagy azzal szomszédos országok). Azonban bűnös úton keletkező bevétel és a hozzá kapcsolódó pénzmosás nemcsak a célországban és a láncolat végén keletkezik, hanem előfordul az ellátási lánc más szakaszaiban is, így keletkezhet az orvvadászoknál, a csempészeknél a szállítás során, de ugyanígy ha

korruptációs kapcsolatok állnak fenn akár a cél- vagy tranzitországokban a hatósági személyekkel, akkor ezen korrupt hivatalos személyeknél is jelentkezik bevétel, és amennyiben az elér egy jelentősebb mértéket, szükségessé válhat annak tisztára mosása. Ezenkívül a szervezett bűnözői csoportok vezetői folyamatosan be is fektetnek a bevételből a forrásországokba (a bűnös úton szerzett nyereséget investálják vissza) annak érdekében, hogy fedezzék a bűnös tevékenység anyagi terheit (pl. rakományok szállításának költségei, csempészéshez használt járművek).

Bár minden egyes szervezett bűnözői csoport jellemzőit tekintve eltérő lehet, azonban általában elterjedt, hogy a vezető szerepet betöltő személyek nem maguk vesznek részt a védett állat- vagy növényfaj beszerzésében, vagy annak felügyeletében, hanem jellemzően a forrásországban élő, a helyi viszonyokat jól ismerő közvetítők, akik felügyelik, koordinálják vagy adott esetben irányítják az orvvadászok munkáját. Ezért a szervezetnek mind az orvvadászok, mind pedig a közvetítők felé készpénzt kell biztosítani, finanszírozandó a költségeiket, és biztosítani részükre a személyes juttatásokat, illetve már a forrásországokban szükségessé válhat fedővállalkozások létrehozása, ezen keresztül pénzmosás a tevékenység és a már helyben jelentkező bevétel fedezésére. Megfigyelhető, hogy gyakran nem a professzionális harmadik felekre, pénzmosókra bízják a pénz tisztára mosását.

Jellemző még a szállítási szakaszra, hogy a bünszervezetek a forrásország leplezése és a lebukás minimalizálása érdekében harmadik országokba irányítják a szállítmányokat (ez jellemzően a nagy tételekre jellemző, pl. elefántcsont), ahol a hajókat átrakodják, új fuvarlevelet töltenek ki, és fedővállalkozások, fedőcégek nevére zajlik a szállítás. A nyomozó hatóságok azonosították, hogy ilyenkor jellemzően készpénzt, mobil alkalmazásokat, és a közösségi médiát használják, és közvetítőkön keresztül fizetik a felmerülő költségeket a bünszervezetek.

Gyakran használnak készpénzt a bünszervezetek az illegális tevékenység során, de ezenkívül számtalan technikát dolgoztak ki az illegális bevétel leplezésére. A bünszervezetek gyakran használják fel a bűnözésből eredő pénz elhelyezési és rétegzési szakaszában a hivatalos pénzügyi szektort. Több ország beszámolt arról, hogy a bűnözők készpénzt helyeznek el strómanok nevére lévő bankszámlákon kölcsön vagy egyéb kifizetések jogcímen.

Annak érdekében, hogy a pénz feladója és címzettje rejtve maradjon, a pénzmosásban ismert „mule account”-t (öszvér számla) használnak, illetve olyan alacsony értékű tranzakciókat, melyek még nem érik el egy adott országban a pénzintézetek bejelentési kötelezettségének mértékét. Az „öszvér számla” lényege, hogy vagy megtévesztéssel, vagy kényszer, fenyegetés alkalmazásával vesznek rá arra valakit, hogy a részére korábban utalt összeget továbbutalja egy további bankszámlára, vagy bankszámlákra több kisebb részletben. Ilyen esetekben jellemzően a számla tulajdonosa részesedést is kap.

Az FATF²¹ jelentésében kiemeli, hogy egyes bünszervezetek olyan fedővállalkozásokat vesznek igénybe, amelyek pl. műanyag, fa vagy fagyasztott termékek forgalmazásával, import-export tevékenységgel foglalkoznak, és mellette rejtve végzik az illegális tevékenységet, melynek bevételét a fedővállalkozáshoz könyvelhetik el. Másik példája a fedőcégekkel való

¹⁹ Interpol, & unep. (2016). Strategic report environment, peace and security a convergence of threats. <https://globalpact.informea.org/sites/default/files/documents/MON-091234.pdf> (letöltés: 2023.11.17.).

²⁰ Van Uhm, D. (2016). Illegal Wildlife Trade to the EU and Harms to the World. In *Environmental Crime in Transnational Context*.

²¹ FATF i. m.

visszaélésnek, amikor a legális vadkereskedelemmel (állatpreparálással, vadon élő állatok tenyésztésével) foglalkozó cégek, üzletek, vagy akár állatkertek, hagyományos orvoslással foglalkozó vállalkozások mögé bújtatva végzik a nemzetközi illegális kereskedelmet, és azon keresztül mossák tisztára a pénzt.

A legálisan működő állatkereskedéseket, magán állatkerteket, farmokat, vadsparkokat, gyakran használják az illegális kereskedők a tiltott módon, engedély nélkül befogott védett állatok legalizálására, tisztára mosására (például Ázsiában és Amerikában), mivel ezek az intézmények rendelkeznek engedéllyel a védett élő állatok kereskedelmére, szállítására. Jelenlétük összességében az ehhez kapcsolódó pénzügyi tevékenység. Az ilyen típusú „tisztára mosás” ellen csak akkor tudnak a hatóságok eredményesen fellépni, ha fokozott figyelemmel kísérik az engedéllyel rendelkező kisállat-kereskedelemmel foglalkozó vállalkozások tevékenységét.

Fedővállalkozások szerepe az illegális állatkereskedelemből származó pénz tisztára mosására

Mind a forrás-, mind pedig a célországban működtetnek fedővállalkozásokat e tevékenységgel foglalkozó bűnözők, melynek segítségével a legális árukereskedelem mögé bújtatják az illegális állatkereskedelmet, és az abból származó jövedelmet. Az alábbi példák bizonyítják, hogy Kenyában és Indonéziában hogyan használják ki a fedőcégeket, fedővállalkozásokat az illegális tobozsa- és elefántcsont-kereskedők a bevétel legalizálására.

Az indonéz hatóságok 2018-ban derítettek fel egy nagy kiterjedésű bűnszervezetet, melynek nagyjából 9 millió USD bevétele volt évente tobozskapikkelyek illegális kereskedelméből 2012 és 2017 között. A bűnszervezet vezetői legálisan működő halászati cég (amely fantom volt) működését használták fel a bűnös úton szerzett bevétel tisztára mosására, különböző fiktív számlákkal igazolták az illegális kereskedelemből származó profitot.²²

Thaiföldön és Szingapúrban 2015 májusa és áprilisa között 2 esetben összesen 6,8 tonna elefántcsontot foglaltak le a hatóságok, melyeket Mombasa kikötőjéből szállítottak. A további felderítés és pénzügyi nyomozás során sikerült azonosítani, hogy a bűnszervezet legális teakereskedelemmel foglalkozó társaságot alapított kenyai székhellyel, mely cég mögött valós kereskedelmi tevékenység nem létezett, az csupán azt a célt szolgálta, hogy az illegális bevételeket legalizálni tudják. Ezenkívül a teaszállítással foglalkozó cég konténereket is bérelt melyekben tulajdonképpen a csempészárut szállították ki a forrásországból.²³

Ingatlan és luxuscikkek vásárlása

A pénzmosás integrációs szakaszában jellemző, hogy a bűnszervezetek tagjai és vezetői nagy értékű árucikkeket például luxusingatlanokat, luxusjárműveket vásárolnak. Mindez rá-

mutat arra, hogy a nem pénzügyi szolgáltatóknak (ingatlanügynökök, ügyvédek) milyen nagy szerepe van az illegális állatkereskedelemből származó bevételek felderítésében.²⁴

Egy 12 tagú dél-afrikai bűnszervezet egyes tagjai orvvadászatokon vettek részt. Bizonyítottan hét orrszarvút ejtettek el, illetve 14 orrszarvútülköt adtak el. Ezenkívül különböző rablásokat és lakásbetöréseket követtek el, illetve korrupciós kapcsolatok tartottak fent. A szervezet vezetője egy volt rendőrtiszt, aki a nemzeti park vezetőjét megvesztegette. A tagok a bejövő illegális jövedelme 1 millió USD készpénz formájában jelentkezett, melyből luxuscikkek és luxusingatlanokat vásároltak.

Egy másik ügyben az indonéz hatóságok egy rendőrtisztet (M. A. H.) vádoltak azzal, hogy vadvilági bűncselekményeket és pénzmosást követett el, mivel 70 példány tatu (301,5 kg) csempészetében vett részt. (Egy tatu példány kg-onként 37 USD, míg bőrénél 137 USD kg-ja). A nyomozók a gyanúsított sógorának számláján találtak 525 000 USD-t, mely összeg a védett példányok illegális értékesítéséből származott. M. A. H. megkérte sógorát, hogy nyisson egy takarékszámítót, melynek betétkönyvét magánál tartotta. 2017-ben 20 000 USD-t utalt sógora számlájáról a sajátjára, 13 000 USD-t felesége számlájára, és 12 000 USD-t sógora számlájára. Ezenkívül felvett 41 000 USD-t készpénzben ATM-en keresztül, melyből különböző értéktárgyakat (autókat, luxus ruhákat és ékszereket) vásárolt. Amikor 2017 októberében bátyját letartóztatták (aki bűntársa volt a bűncselekmények elkövetésében), megpróbálta elleplezni, eltüntetni a tulajdonában álló luxuscikkek, vagyontárgyak illegális eredetét. Például egyik barátját, D. A.-t arra kérte, hogy írjanak egy fiktív szerződést és állítsanak ki egy fiktív számlát arról, mintha a tulajdonában álló autót D. A.-nak adta volna el. Mindezek után D. A. továbbadta az autót harmadik félnek, és az eladásból származó pénzt két másik, M. A. H. ellenőrzése, de nem a nevében lévő számlára utalták, majd M. A. H. ezt a pénzt felvette, és arany ékszereket vásárolt belőle.

Mielőtt M. A. H.-t őrizetbe vették volna, eladta a házát Y. A.-nak 70 000 USD-ért, célja az volt, hogy az ingatlan zár alá vételét megakadályozza. A valóságban Y. A. jóval piaci ár alatt, csak 41 000 USD-t fizetett, és a kapott készpénzt M. A. H. igyekezett pénzmosással elrejteni a hatóságok elől. Végül M. A. H.-t a bíróság pénzmosás miatt mondta ki bűnösnek, és 2 év szabadságvesztésre és 55 000 USD pénzbüntetésre ítélte.²⁵

A bankrendszeren kívüli pénz- vagy értékátutalási szolgáltatások (Money Value Transfer System)

A bűnözők egyre inkább kihasználják ezeket a rendszereket a pénzmozgások láthatatlanná tétele érdekében. Ilyen például a „hawala” és más hasonló szolgáltatás, melyek a fizetési eszközök átutalását biztosítják, a banki rendszeren kívül. Gyakran egy-egy földrajzi régióhoz kapcsolódnak, mint pl. a „hundi” (Pakisztán), vagy a „fei chen” (Kína).

²² FATF i. m.

²³ FATF i. m.

²⁴ FATF i. m.

²⁵ FATF i. m.

A pénz gyakorlatilag anélkül vándorol, hogy fizikailag átlépné a határokat. Például egy az Amerikai Egyesült Államokban folyamatban volt nyomozás feltárta, hogy 2015–2016-ban hogyan mozgott a pénz egy elefántcsonttal és orrszarvútülökkel illegálisan kereskedő bűnszervezet vezetői között Uganda és Kína között a „fei chen” rendszeren keresztül.²⁶

Új technológiák kihasználása

Az új technológiai vívmányok kiemelt szerepet töltenek be a nemzetközi illegális vadkereskedelemben az eladók és vevők közötti kommunikációban és azonosíthatatlan utalásokban. Nagy szerep jut a különböző titkosított kommunikációs platformoknak, illegális közösségi oldalaknak, illetve a „darkweb”-nek. Az online értékesítésen kívül a pénzüsszegek gyors utalása is problémát jelent. Afrikán belül mobiltelefonos fizetési rendszereket mobil alkalmazásokat használnak.²⁷

A dél-afrikai nyomozó hatóságok két személyt tartóztattak le a védett állat- és növényfajok illegális kereskedelmének gyanúja miatt. A két személynél házkutatást tartottak, melynek során 6400 USD készpénzt, illetve 1 millió USD értékű iTunes kártyákat (95 csomag kártya, csomagonként 75 kártyát tartalmaztak). Az egyik gyanúsított elismerte, hogy átlagosan 30 kg orrszarvútülköt értékesített évente.²⁸

Az illegális kereskedelemről származó pénzen iTune ajándékkártyákat vásároltak, amelyeken vagy online vásároltak, vagy azokat pénzbeli értékükre váltották vissza. Az iTunes kártyák nagy előnye, hogy bárki vásárolhat belőle bármennyit készpénzért anélkül, hogy megkérdeznék a személyazonosságát, vagy azt, hogy honnan származik a pénz, utána viszont névtelenül tud vásárolni online, vagy akár készpénzre visszaváltani.

Nagy népszerűségnek örvendenek a különböző mobil alkalmazások is, melyet a védett állat- és növényfajok nemzetközi illegális kereskedelme és a pénzmosás elősegítésére használnak ki.

Egy délkelet-ázsiai országban végrehajtott akció során 2018-ban tetten értek egy „üzletembert”, aki illegálisan kereskedett

különböző védett állatokból származó termékekkel (pl. elefántcsont). A termékeket Kínában és Vietnámban árusította online platformokon, a vevők pedig mobil fizetési alkalmazásokon keresztül fizettek részére.²⁹

Összegzés

A cikkemben kifejtettem mit takar a vadon élő állat- és növényfajok illegális kereskedelme, és annak milyen kiemelt veszélyei lehetnek a társadalomra, illetve egyes országok, térségek biztonságára. Ebből kifolyólag kifejtettem, hogy az egyik kiemelt veszélye az, hogy a magas illegális bevételre tekintettel a pénzmosás szükségszerűen kapcsolódik e tevékenységhez, ami további – elsősorban gazdasági – kockázatokat rejt. Továbbá a releváns nemzetközi szakirodalom segítségével bemutattam a vadon élő állat- és növényfajok illegális kereskedelméhez kapcsolódó különböző pénzmosási technikákat, melyek nagyrészt a bankrendszer megkerülésével zajlanak. A legnagyobb nehézség felderítési szempontból az, hogy a bemutatott pénzmosási technikák sok esetben országhatárokon keresztül biztosítják az illegális jövedelem tisztára mosását, így tüntetve el a vagyon illegális eredetét a nemzeti bünyügyi hatóságok előtt. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy az említett vadon élő állat- és növényfajok illegális kereskedelméhez kapcsolódó pénzmosási technikáknál ugyanolyan problémákkal néznek szembe a hatóságok, mint más bűncselekményekhez kapcsolódó pénzmosásoknál: itt is találkozhatunk fedőcégekkel, strómanokkal, az ún. „hawala” hálózattal, vagy akár a legújabb technikák alkalmazásával (iTune kártyák).

Mindezek rámutatnak arra, hogy a bünyügyi hatóságok hatékony munkájának nélkülözhetetlen elemei a gyors és hatékony nemzetközi információcserre, illetve a legújabb technikák folyamatos nyomon követése.

²⁶ FATF i. m.

²⁷ FATF i. m.

²⁸ FATF i. m.

²⁹ FATF i. m.

Gál Anikó¹

A polgári jogi igény megjelenése a büntetőeljárársban

Tanulmányom célja, hogy a jelenleg hatályos büntetőeljárársjogi szabályozás keretei között bemutassam a polgári jogi igény előterjesztésének, érvényesítésének és elbírálásának szabályait és ezekkel kapcsolatosan a bírói gyakorlatban felmerült problémákat. A büntetőeljárársról szóló 2017. évi XC. törvény (röviden: Be.) preambulumban is már hangsúlyosan jelenik meg sértett érdeke, a törvény megalkotásának kifejezett célja között szerepel a bűncselekmény sértettjeinek fokozott védelme és jogaiknak érvényesítése. A sértett érdekén túl pergazdaságossági szempontok is indokolták azt, hogy a bűncselekmény folytán sérelmet szenvedett fél a bűncselekmény következtében létrejött polgári jogi igényét a büntető eljárásban érvényesíthesse és ne kényszerüljön újabb peres eljárás indítására. Ezentúl a szabályozása megfelel az Európa Tanács 2001/220/IB (2001. március 15.) számú kerethatározatában foglalt azon rendelkezésnek is miszerint minden tagállamnak biztosítania kell a bűncselekmény sértettjének azon jogát, hogy a büntető eljárás keretein és ésszerű határidőn belül döntsenek az elkövető által a sértett részére fizetendő kártérítés tárgyában.

I. Bevezetés

A sértett az őt ért bűncselekmény folytán elszenvedett kárát a büntetőeljárársban ún. adhéziós eljárás keretében érvényesítheti, melynek a lényege, hogy a sértett kárának mihamarabbi megtérülése céljából a büntető eljárás keretein belül érvényesíti a polgári jogi igényét. Ezáltal egy magánjogi jellegű igényről büntető eljárás keretein belül döntenek, melynek során egymással összefonódva érvényesülnek a büntető anyagi jogi és eljárásjogi, valamint a polgári anyagi jogi és eljárásjogi szabályok a jogbiztonság, a perhatékonyság és a sértett mielőbbi reparációja érdekében.²

Az adhéziós eljárás során tehát a büntető eljárás keretében kell a terhelt és magánfél között fennálló és a bűncselekmény

elkövetése folytán létrejött polgári anyagi jogi jogviszonyt alapulvéve a büntetőeljársi szabályok alapján döntést hozni, ezért szükséges volt a büntetőeljársi törvény keretein belül annak részletes szabályozása, hogy a polgári jogi igény elintézésé során milyen polgári eljárásjogi szabályok alkalmazandóak.

A polgári jogi igény fogalmát a büntetőeljársi törvény nem határozza meg, azonban a gyakorlatból levezethetően az a magánfél igénye a büntetőeljársban a részére a bűncselekmény által okozott sérelem követke-

ményeinek helyreállítása, jóvátétele érdekében.

II. Történeti áttekintés

A polgári jogi igény büntetőeljársban való érvényesítése a jelenleg hatályos büntetőeljársi törvényt megelőzően hosszú történeti múltra tekint vissza, azonban jelen tanulmány fő céljára figyelemmel csak röviden szeretnék kitérni arra, hogy a korábbi büntetőeljársi törvényekben miként jelent meg ezen sértetti igényérvényesítés.

Már a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk is alapul vette, hogy a bűncselekmény nem kizárólag közérdeket sért, hanem bizonyos esetekben magánérdeket is, így a bűncselekmény elkövetőivel szemben magánjogi kötelezettség is keletkezik.³ Erre tekintettel szabályozta, hogy a sértett vagy jogutódja a tárgyalás befejezéséig a büntető bíróságnál is érvényesíthette a magánjogi igényét a tettes és a részes, valamint az orgazda és a bűnpártoló ellen. Ebben az esetben az eljárás és az ítélet kiterjedt a magánjogi igényre is. Amennyiben a magánjogi igényt nézve a polgári bíróság már megítélte, vagy előtte per volt folyamatban, vagy ha az igény tisztázása a bűnvádi eljárás befejezését jelentékenyen késleltetett volna, akkor a magánjogi követelést polgári bíróság döntötte el. Bizonyos esetekben a magánjogi igény csak a polgári bíróság előtt volt érvényesíthető, ilyen volt, ha az igény alapjául szolgáló bűncselekmény a büntető törvények értelmében nem volt büntethető, illetőleg miatta bűnvádi eljárás nem volt indítható, ha a bűnvádi eljárást határozatlan időre felfüggesztették, vagy ha a büntetőbíróság az ügyet büntető parancs kibocsátásával (532. §) fejezte be. A törvénycikk értelmében büntető eljárás megszüntetése vagy a vádlott felmentése esetén a magánfelet azzal értesítette a bíróság, hogy magánjogi igénye tárgyában nem határoz, azonban ez nem a magánjogi igény elutasítását jelentette, hanem azt, hogy ezen igényét a magánfél polgári perben érvényesíthette.

¹ Bíró, Nyíregyházi Törvényszék.

² TARR ÁGNES: A kárhelyreállítás jelene és jövője a magyar büntetőeljársban. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2006/a_karhelyreallitas_jelene_es_jovoje_a_magyar_buntetoeljarasban/ (2018. szeptember 1.) Letöltés ideje: 2023. április 25. napja.

³ DR. FEJESNÉ DR. VARGA ZITA: A büntetőeljársban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében, Büntetőjogi Szemle 2017/1. 35. o. (Letöltés ideje: 2023. március 30.).

A XX. század első felének jogalkotása a bünvádi perrendtartáshoz képest visszalépést jelentett és a centralizációs elveknek megfelelően a társadalmi tulajdon védelmére koncentrált.⁴

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény lényegesebb rendelkezése az volt, hogy az ítéletben a polgári jogi igény felől lehetőleg érdemi döntést kellett hozni, mely esetben e tárgyban egyéb törvényes úton további eljárásnak nem volt helye. Csak abban az esetben engedte a polgári jogi igény tárgyában a döntéshozatal mellőzését, ha az az eljárás befejezését jelentékenyen késleltette volna, ilyenkor az ítéletben a magánfelet arra kellett utasítani, hogy az igényét a rendelkezésre álló egyéb törvényes úton érvényesítse.

A büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. tvr. szintén azt mondta ki, hogy a magánfél azt a polgári jogi igényét, amely büntett folytán keletkezett az elsőfokú eljárás során, legkésőbb a bíróságnak az ítélethozatal céljából való visszavonulásáig kellett bejelentenie, az igényről érdemben kellett a bíróságnak határoznia, és ilyenkor ebben a tárgyban szintén nem volt helye egyéb törvényes úton további eljárásnak. A tvr. nem változtatott a korábban hatályos büntető perrendtartás azon szabályán, hogy ha az eljárás befejezését jelentékenyen késleltetné a polgári jogi igény érdemi elbírálása, akkor a bíróság az érdemi döntést mellőzi és a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény már újabb rendelkezéseket vezetett be, mely alapján a magánfél azt a polgári jogi igényt érvényesíthette a terhelttel szemben, amely a bűncselekmény vagy a bíróság által elbírált szabálysértés folytán keletkezett és kimondta, hogy a polgári jogi igényt az ügyész is érvényesíthette. Ezen eljárási törvényben jelenik meg először azon rendelkezés, hogy amennyiben a büntetőeljárásról szóló törvény a polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos kérdésekről nem rendelkezik, akkor a polgári eljárás szabályait kell alkalmazni, feltéve, hogy azok nem ellentétesek a büntetőeljárás jellegével és annak feladatával. A polgári jogi igényt a határozathozatal céljából tartott tanácsülésig előterjeszthették.

Nem változtatott a korábbi eljárási törvénynek azon szabályán, hogy a polgári jogi igényt lehetőleg érdemben el kellett bírálni kivéve, ha ez az eljárás befejezését jelentékenyen késleltetett volna, ebben az esetben a polgári jogi igény érvényesítését egyéb törvényes útra utasíthatta a bíróság.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény a korábbi törvényekhez képest részletesebben kezdte el szabályozni a polgári jogi igényt, mely szerint azt érvényesíthette a sértett, illetve halála esetén az örököse és az ügyész, utóbbi csak a polgári perrendtartásról szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén. A magánfél a terhelttel szemben azt a polgári jogi igényét érvényesíthette, amely a vád tárgyává tett cselekmény következtében keletkezett. A törvény megtartotta a korábbi büntetőeljárási törvény azon rendelkezését, hogy a polgári jogi igényt az elsőfokú bíróságnak az ügydöntő határozat meghozatala céljából tartott tanácsülésen való visszavonulásig lehetett előterjeszteni, és ha polgári jogi igény érvényesítésével kapcsolatos eljárási kérdéssről a büntetőeljárási törvény nem rendelke-

zett, akkor kellett a polgári eljárás szabályait alkalmazni az ügyben, feltéve, hogy azok a büntetőeljárás jellegével nem voltak ellentétesek. A 2009. augusztus 13-ai hatályú módosítás során került a törvénybe, hogy ha a bíróság az ítéletben megállapította a bűncselekménnyel okozott kár, vagyoni hátrány, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, akkor ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kellett bírálni.⁵ A módosítás azért vált szükségessé, mert az eljáró bíróságok nagyon gyakran utasították egyéb törvényes útra a polgári jogi igényt, akkor is, ha az érdemben elbírálnak lett volna. A törvény 2014. január 1-jei módosításával pedig bővítette azon esetek körét, amikor lehetőség volt polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítására, így azontúl, hogyha az jelentékenyen késleltette az eljárás befejezését, akkor is lehetőség volt a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítani, ha a vádlott felmentésére került sor, vagy ha más körülmény kizárta az indítvány érdemi elbírálását.

A rövid történeti kitekintés után a jelenleg hatályos a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvénynek a polgári jogi igényt érintő rendelkezései kerülnek bemutatásra.

III. A polgári jogi igény jelenleg hatályos szabályozása

1. A polgári jogi igény elemei

A polgári jogi igény érvényesítéséhez és elintézéséhez elengedhetetlenül szükséges annak pontos meghatározása, hogy ki az, aki a büntetőeljárásban polgári jogi igényt érvényesíthet és melyek azok az igények, amelyek a büntetőeljárás során polgári jogi igényként érvényesíthetők.

A sértett processzuális fogalom, a büntető anyagi jog nem használja a sértett fogalmát, a jogirodalomban a bűncselekményt elszenvedő a passzív alany.⁶ A Be. 55. § (1) bekezdésében rendelkezik arról, hogy a sértett magánfélként eljárva érvényesítheti a polgári jogi igényét. A sértett a Be. 50. §-a alapján az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette. A sértett magánfélként való eljárási lehetősége levezethető a Be. 51. § (1) bekezdés h) pontjából is, mely a sértett jogosultságaként határozza meg, hogy a bírósági eljárásban magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet és erre vonatkozó szándékát a nyomozás során bejelentheti. Ebből következően a sértett akkor is magánfélként jár el a bírósági eljárásban, ha az erre vonatkozó szándékát még a vádemelés előtt bejelentette a szükséges kellekekkel.

Előfordulhatnak olyan esetek, amikor a sértett nem képes vagy jogosult jogainak érvényt szerezni, ezért a törvény szabályozza azt is, hogy a sértetten túl a sértett jogutódja is felléphet magánfélként abban az esetben, ha a jogutódlás a sér-

⁴ KOMÁROMI BRIGITTA: Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárási jogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában) Büntetőjogi Szemle 2015/1–2. szám. 62. o. (Letöltés ideje: 2023. március 30.).

⁵ AMBRUS ISTVÁN – CSÖNDES MÓNKA: A polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása – büntetőjogi és polgári jogi megfontolások, Állam- és Jogtudomány, LXIII. évfolyam 2022. 1. szám 8. o. (Letöltés ideje: 2023. március 09.).

⁶ KIRÁLY TIBOR: Büntető Eljárásjog Harmadik átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest 2003., 176–177. o.

tett halála vagy megszűnése vagy jogszabályi rendelkezés alapján következett be.⁷

A Be. 56. § (5) bekezdésében az ügyészséget is felhatalmazza polgári jogi igény érvényesítésére azzal, hogy ezen jogosultsággal csak korlátozottan, kiegészítő jelleggel élhet, a polgári perrendtartásról szóló törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén a sértett helyett, vagy a sértett oldalán bekapcsolódva.⁸

A magánfél személyesen vagy képviselője útján is előterjesztheti a polgári jogi igényét, ez utóbbi esetben a Be. 61. § (5) bekezdése alapján a Pp. meghatalmazottakra⁹ vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni, így a rendelkezési nyilvántartásba vette meghatalmazásra is lehetőség van, amely a bírósághoz történő bejelentéstől hatályos, illetve a sértett a jogi segítségnyújtásról szóló törvény alapján pártfogó ügyvédi képviselőt is kérhet.

Az ügyészség vádiratában, a Be. 422 § (2) bekezdés e) pontjában írt elemek között szerepeltetve érvényesítheti a polgári jogi igényét, azonban a törvény nem tiltja, hogy egyéb indítványban jelentse be, amennyiben polgári perrendtartásról szóló törvény alapján is lehetőség van arra.

A büntetőeljárásban érvényesíthető polgári jogi igényeket a Be. 56. § (1) bekezdésében határozza meg, így ennek megfelelően a kártérítésre, dolog kiadására vagy pénzfizetésére irányuló követeléseket lehet érvényesíteni, abban az esetben, ha azok a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkeztek. Az érvényesítendő igények mindegyikének előfeltétele tehát az, hogy azoknak közvetlen okozati összefüggésben kell állniuk azon bűncselekménnyel, amely a vád tárgya. Ezen előfeltétel meghatározásra egyrészt azt szolgálja, hogy csak azok az igények lehessenek érvényesíthetőek, amelyek bíróság előtt egyébként is érvényesíthetőek, másrészt a büntetőügy tárgyához szorosan nem kapcsolódó magánjogi igények nem nehezíthetik el a büntetőjogi felelősség elbírálására hivatott büntetőeljárást.

2021. január 1-jétől kezdődően a büntetőeljárás törvény megengedi, hogy polgári jogi igényként érvényesítse a magánfél a sérelemdíj fizetésére irányuló követelését, viszont ennek azontúl, hogy a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében kell keletkezni, további feltétele, hogy akkor érvényesíthető, ha a terhelt úgy nyilatkozott, hogy ezzel szemben ellenkérelmet nem kíván előterjeszteni és azt a magánfél előterjesztésében foglaltaknak megfelelően teljesíteni kívánja.¹⁰ Fontos, hogy a tételesen meghatározott polgári jogi igényeket vagylagosan is előterjesztheti a magánfél.

A polgári jogi igénynek a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében való keletkezése kitételével a jogalkotó azt kívánta elérni, hogy a büntetőügy tárgyához szorosan nem kapcsolódó magánjogi igények, a kapcsolat áttételes jellege miatt ne terheljék az elsődlegesen büntetőjogi felelősség elbírálására hivatott bíróságot.

A közvetlen következtében feltétel akkor állapítható meg, ha a bűncselekményt megvalósító magatartás és a bűncselekménnyel okozott kár között közvetlen okozati összefüggés van. Legegyeszerűbben ez azoknál a bűncselekményeknél íté-

hető meg, ahol a kár, a vagyoni hátrány, az elkövetési érték a bűncselekmény törvényi tényállási eleme, ugyanis ezekben az esetekben a kár, a vagyoni hátrány és az elkövetési érték pontos meghatározása a tényállás elengedhetetlen része, mivel ez alapján minősíthető a vádlott által elkövetett bűncselekmény. Azonban azon bűncselekmények esetén, ahol ezek törvényi tényállási elemként nem jelennek meg, szintén érheti olyan kár a sértettet, amely a bűncselekmény folytán keletkezett, azonban itt kérdésként vetődik fel, hogy hogyan állapítható meg a közvetlen okozati összefüggés cselekmény és kár között.

Egyes álláspontok szerint az eredmény bűncselekményeknél a tárgyi oldal szükségszerű eleme az okozati összefüggés, tekintettel arra, hogy csak az lehet a bűncselekmény eredménye, amit az elkövetési magatartás okozott. Más álláspontok szerint azonban az előző felfogás értelmében a sértett csak a vagyoni bűncselekmények esetén kérhetné a polgári jogi igényének megtérítését, mely által a sértettnek sérülne azon joga, hogy a bűncselekmények következtében közvetlenül keletkezett kárának a megtérítését a büntetőeljárás során érvényesíthesse.

Itt fontos megjegyezni, hogy a polgári jog és a büntetőjog a kár fogalmát eltérően határozza meg. A büntetőjogban a bűncselekménnyel a vagyoni hátrányban bekövetkezett értékcsökkenés jelenti a kárt¹¹, míg a vagyoni hátrány magában foglalja a vagyoni hátrányban bekövetkezett értékcsökkenést és az elmaradt vagyoni előnyt.¹² Ezzel szemben a polgári jogi kárfogalom tágabb ugyanis az a károsult vagyoni hátrányban beállott értékcsökkenés és az elmaradt vagyoni előnyön túl a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket is felöleli.¹³ Megállapítható tehát, hogy sem a büntetőjogi értelemben vett kárnak, sem a vagyoni hátránynak nem része a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költség, ami a polgári jog szerint a kár egyik eleme. Említést érdemel, hogy a csalás törvényi tényállása szempontjából kárnak kell tekinteni az igénybe vett szolgáltatás meg nem fizetett ellenértékét is, ami pedig polgári jogi megközelítésben nem minősül kárnak.¹⁴

Azon túl tehát, hogy a vád tárgyává tett cselekmény következtében kell keletkeznie a sértett kárának, fontos az a kitétel is, hogy ez közvetlen következménye legyen, így ennek egyértelmű megállapítása esetén lehessen csak a polgári jogi igény megtéríteni.

A Be. a polgári jogi igények érvényesítésének köréből kizárja azt a követelést, melynek érvényesítése nem tartozik bírósági útra, valamint azokra az igényekre sem érvényesíthetőek, amelyek a költségvetést károsító bűncselekmények vagy az állam sérelmére elkövetett más bűncselekmények esetén a polgári peres bírósági eljárás helyett egyéb eljárás, különösen közigazgatási-hatósági, adó- vagy vámigazgatási eljárás áll rendelkezésre.

2. A polgár jogi igény érvényesítésének és elintézésének általános szabályai

A Be. LXXIX. fejezetben szabályozza a polgári jogi igény érvényesítésének és elintézésének szabályait.

¹¹ Btk. 459. § (1) bekezdés 16. pont.

¹² Btk. 459. § (1) bekezdés 17. pont.

¹³ Ptk. 6:522. § (2) bekezdés a)–e) pont.

¹⁴ SZEGHÓ KATALIN: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban, KD 2018/10, 1379–1386. o. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1418482> (Letöltés ideje: 2023. március 20.).

⁷ Be. 55. § (2) bekezdés.

⁸ Pp. 59. § – 60. §.

⁹ Pp. 64. § – 71. §.

¹⁰ Be. 556. § (6) bekezdés.

A polgári jogi igény érvényesítése és elintézése során a Polgári perrendtartás alapelveit – a rendelkezési elv, a perkoncentráció elve, a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége, a jóhiszeműség elve és a bíróság közrehatási tevékenysége – kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége alapelv esetében a vallomástételi tilalmak és a vallomás megtagadási jogokra, és az igazmondási kötelezettség megsértésének szankcionálására kizárólag a büntetőeljárás törvényben megfogalmazott jogok és kötelezettségek érvényesülhetnek.

A Be. 555. § (2) bekezdése konkrétan nevesíti a Polgári perrendtartásról szóló törvény azon rendelkezéseit, amelyeket kötelező alkalmazni a büntetőeljárás során. Ide tartoznak az értelmező rendelkezések, a pertárgyértékre vonatkozó rendelkezések, a felek személyében történő változásra vonatkozó rendelkezések meghatározott eltérésekkel, a perbeli jogutódlás rendelkezései a terheltre vonatkozóan és költségre vonatkozó rendelkezések közül azok, melyek a büntetőeljárás törvény alapján nem minősülnek bűnügyi költségeknek.

3. A polgári jogi igény előterjesztésének, visszavonásának és megváltoztatásának szabályozása

A sértett a polgári jogi igényét egyrészt előterjesztheti írásban, másrészt az eljárást folytató hatóságnál szóban jegyzőkönyvbe mondhatja, valamint, ha jogi képviselővel jár el, akkor elektronikusan is előterjesztheti.¹⁵ A sértett által egyéb módon például e-mail útján előterjesztett polgári jogi igény hatálytalan, ugyanis a büntetőeljárás törvény értelmében ez nem szabályozott kapcsolattartási forma, azonban ilyenkor a magánfelet tájékoztatni kell, hogy milyen módon terjesztheti elő polgári jogi igényét és ha ezt követően sem így jár el, akkor kell a bejelentését hatálytalanak tekinteni.

A sértett a bírósági eljárás során előterjesztett polgári jogi igény kapcsán válik magánfélle, azonban az igényérvényesítésre irányuló szándékát már a vádemelés előtt is bejelentheti. A Be. 556. § (1) bekezdésében egyértelműen meghatározza, hogy a magánfél legkésőbb azon eljárási cselekményen terjesztheti elő a polgári jogi igényét, amelyen törvény rendelkezései szerint először jelen lehetett. Ez a határidő jogvesztő, elmulasztása esetén nincs helye igazolásnak.

A bírósági eljárás során ez az első eljárási cselekmény a Be. 499. § (1) bekezdése szerinti előkészítő ülés, ezért a bíróság értesíti a sértettet az előkészítő ülés határnapjáról ezen jogának érvényesítése céljából a Be. 500. § (3) bekezdése alapján és figyelmezteti arra, hogy legkésőbb itt előterjesztheti polgári jogi igényét.

Problémaként vetődik fel, hogy hogyan kell eljárni abban az esetben, ha a sértett értesítése nem történik meg, vagy az nem volt szabályszerű. Kérdésre a Be. jelenleg nem ad választ, ugyanis a Be. 501. § (2) bekezdése alapján az előkészítő ülés csak akkor kell elhalasztani, ha azon a meg nem jelent vádlott védő és ügyész ésszerű határidőn belül történő megjelenését nem lehet biztosítani. Célszerű lenne egyértelműen szabályozni, hogy hogyan kell eljárni, ha előkészítő ülés érdemben megtartható, azonban

a magánfél szabályszerű értesítés hiányában nem élhetett a polgári jogi igény előterjesztésének jogával.

Mivel ez ritkán fordul elő, ezért megoldás lehetne ilyenkor is az előkészítő ülés elhalasztása, azzal, hogy az ezzel kapcsolatosan felmerült költségek nem terhelhetők a vádlottra, vagy célszerűbb lenne úgy tekinteni, hogy a sértett az előkészítő ülésen nem vehetett részt és a tárgyaláson is előterjesztheti igényét.

Előfordulnak azonban olyan esetek is, amikor előkészítő ülés tartásának nincs helye bírósági eljárás során, így a bíróság elé állítás esetén, vagy eljárás a távollévő terhelt esetén a tárgyalás az első eljárási cselekmény, ahol sértett előterjesztheti polgári jogi igényét. A Be. 517. § (2) bekezdés b) pontja alapján a vádirat ismertetését követően a jelenlévő sértett, vagy képviselője nyilatkozik arról, hogy érvényesít-e polgári jogi igényt, amennyiben igen, akkor a bíróság felhívja annak ismertetésére.

A bíróság elé állításos eljárásban szintén kérdésként vetődik fel, hogy mi történik abban az esetben, ha az ügyész nem értesíti a sértettet, akinek a jelenléte egyébként az eljárás lefolytatásához nem is indokolt. Ebben az esetben a sértett szintén nem gyakorolhatja a polgári jogi igény előterjesztésének a jogát, azonban ilyen esetben a bíróságnak nincs arra lehetősége, hogy az ügy iratait visszaadja az ügyészségnek.

A Be. C. fejezetében szabályozott büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárásban is lehetőség van polgári jogi igény előterjesztésére, azonban itt – amennyiben tárgyalás tartását nem indítványozzák – nincs olyan eljárási cselekmény, ahol a sértett jelen lehetne, így a bíróság a büntetővégzés meghozatala előtt írásban tájékoztathatja és tájékoztatni is köteles a Be. 51. § (1) bekezdés e) pontja alapján a sértettet az eljárási jogairól és magánfélkénti fellépés lehetőségéről, melynek alapján sértett írásban előterjesztheti a polgári jogi igényét. Ezzel kiküszöbölhető az is, ha a sértettnek a nyomozás során tett bejelentése nem tartalmazza a polgári jogi igény kötelező tartalmi elemeit.

A polgári jogi igény előterjesztése kapcsán kiemelten fontos, hogy pontosan mit kell tartalmaznia ahhoz, hogy az érdemben elbírálható legyen. A Be. 566. § (2) bekezdése konkrétan meghatározza a polgári jogi igény kötelező tartalmi elemeit, mely a Pp. keresetlevél kötelező tartalmi elemeihez képest minimális kellekeket kíván meg.

Egyrészt tartalmaznia kell azt, hogy a sértett kivel szemben kívánja érvényesíteni a polgári jogi igényét, azaz meg kell jelölnie azt a terheltet, akinek a marasztalását kéri. Azonban a törvény akként rendelkezik, hogy elegendő az is, ha sértett úgy nyilatkozik, hogy azzal szemben terjeszti elő, akinek büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős ügyszólatározatában vele szemben elkövetett bűncselekmény elkövetőjeként megállapította. Ebből következően tehát nem szükséges az, hogy pontos név és személyi azonosító adatok alapján jelölje meg a magánfél a terhelt személyét, ez a Be. 555. § (5) bekezdésében foglalt azon szabályból is következik, hogy a bíróság hivatalból veszi figyelembe az eljárás ügyiratait, ebből következően a vádirat személyi része és tényállása alapján a terhelt egyértelműen beazonosítható.

A polgári jogi igénynek ezen túl tartalmaznia kell a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kérelmet, melyet a magánfélnek úgy kell megfogalmaznia, hogy a polgári jogi igény alapossága esetén olyan ítéleti rendelkezés legyen hozható, mely végrehajtható. Így pénzfizetésre irányuló igény ese-

¹⁵ 2015. évi CCXXII. törvény 9. § (1) bekezdés b) pont.

tén pontosan meg kell határozni a követelés összegét, pénzne-mét, kamatigény esetén annak kezdő és befejező időpontját és konkrét mértékét, míg dolog kiadása iránti követelés esetén a dolog pontos, beazonosítható módon történő leírását.

A magánfél ugyanabban a büntetőeljárásban több terhelttel szemben is érvényesítheti egyazon igényét, ezért ilyen esetben meg kell jelölnie, hogy a terheltek marasztalását miként kéri, azaz egyetemlegesen, vagy az egyes terheltekkel szemben külön-külön. Ha a magánfél több igényt jelöl meg, akkor a kérelemből egyértelműen ki kell derülnie, hogy az igényeit hogyan kívánja érvényesíteni, egymás mellett vagy vaglyagosan.¹⁶

Az érvényesíteni kívánt jog szintén kötelező tartalmi eleme a polgári jogi igénynek, mely azt az alanyi jogot jelenti, amelynek érvényesítését anyagi jogi jogszabály biztosítja. Ennek megjelölése történhet a jogalapnak, tehát az anyagi jogi jogszabályi rendelkezésnek a megjelölésével, amely a gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő és jogi képviselő nélkül eljáró magánfél esetén nem is várható el. Elegendő, ha az előadottak alapján egyértelműen azonosítható a jogszabályi rendelkezés, ami az érvényesített jogot adja, például szerződésszegéssel okozott kár megtérítése iránti jog vagy szerződésen kívül okozott kár megtérítése iránti jog. Fontos azonban, hogy az érvényesített jog meghatározásaként nem elegendő kizárólag kártérítést megjelölni, a tartalmából egyértelműen ki kell tűnnie, hogy a magánfél a kontraktuális vagy a deliktuális felelősség szabályai szerint kívánja érvényesíteni a követelését, hiszen a két felelősségi rendszer szabályai, a felelősség feltételei nem azonosak.¹⁷

A polgári jogi igénynek nem kötelező tartalmi eleme a jogalap megjelölése, így elégséges az, ha a magánfél által előadott tényekből és a rendelkezésre álló bizonyítékokból megállapítható és kikövetkeztethető a magánfél által érvényesített jog.

A polgári jogi igény következő tartalmi eleme azon tények megjelölése, melyekre az ítéleti rendelkezésre irányuló kérelmet és az érvényesíteni kívánt jogot alapozza a magánfél. Ugyanakkor ez nem jelenti azt a kötelezettséget, hogy ezen tényeket olyan szinten adja elő, mint ahogy azt a vádirattal szemben megkívánja a törvény, elegendő, ha a magánfél előadása alapján a vád tárgyává tett cselekmények közül beazonosítható a polgári jogi igényvel érintett cselekmény, feltéve, hogy a tényállás maradéktalanul megállapítható az ügyiratok hivatalbóli figyelembevételére alapján.

Fontos tartalmi eleme a polgári jogi igénynek a teljesítés módjának és helyének meghatározása, azaz a sértettnek egyértelműen meg kell jelölnie a polgári jogi igény érdemi elbírálásának esetére, hogy a vádlott milyen módon, pl. a sértett kezéhez, számlára utalással teljesítsen, valamint hová teljesítsen, azaz például milyen címre. Ennek nem akadálya az, hogy a sértett adatait zártan kezelte a bíróság, ugyanis a teljesítés helyének és módjának megjelölése nem feltétlenül jelenti a magánfél személyes adatainak megismerését, hiszen lehet például bankszámlaszámra utalással, vagy ügyvédi letét útján is kérni a teljesítést.

Végül, de nem utolsósorban a polgári jogi igénynek tartalmaznia kell sértett azon nyilatkozatát, hogy hozzájárul az igénynek a polgári bírósághoz történő megküldéséhez gyorsított per lefolytatása érdekében.¹⁸

A magánfél rendelkezési joga nem csak a polgári jogi igény előterjesztése kapcsán érvényes, hanem rendelkezhet arról is, hogy a már előterjesztett polgári jogi igényét korlátok nélkül az eljárás folyamán bármikor visszavonja. Ilyen esetben a keresettől elállásra vonatkozó polgári perrendtartási törvény szabályait kell alkalmazni kivéve, ha a polgári jogi igény visszavonásakor bejelenti a magánfél azt, hogy igényét egyéb törvényes úton kívánja érvényesíteni és a visszavonástól számított kettő hónapon belül igazolja azt, hogy igényét egyéb törvényes úton szabályszerűen érvényesítette. Ezzel a szabállyal biztosítva van a büntetőeljárás és a polgári eljárás közötti átmenet akkor, ha a magánfél maga döntött az egyéb törvényes út igénybeviteléről, de ezt a büntetőeljárással összefüggő okokból tette meg. Ennek jelentősége van például az elévülés tekintetében, vagy az illetékesítés kapcsán. Ez alapján úgy kell tekinteni polgári ügyekben eljáró bíróságnak a magánfél által büntetőeljárásban már előterjesztett és később visszavont igényét, mintha azt eredetileg is annál a bíróságnál terjesztették volna elő, ahová megküldték. Ha a magánfél nem igazolta a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes úton való szabályszerű érvényesítését, akkor a büntetőeljárásban polgári jogi igényvel összefüggésben felmerült költségről rendelkezni kell.

A polgári jogi igényt ugyanaz vonhatja vissza, aki előterjesztette, illetve előterjesztésére jogosult, például, ha a sértett meghal az örököse jogosult a visszavonására, és ugyanolyan formában vonható vissza, mint amilyen formában előterjeszhető volt, így lehet írásban, hatóság előtt szóban jegyzőkönyvbe mondva, vagy jogi képviselővel eljáró magánfél esetén elektronikus úton.

A polgári jogi igény előterjesztése kapcsán a terhelte önálló polgári jogi követeléssel nem élhet, míg a vele szemben érvényesíteni kívánt joggal azonos jogviszonyból eredő, büntetőeljárásban közvetetten a magánfél polgári jogi igényhez kapcsolódó követelését sem érvényesítheti. Ennek megfelelően viszontkeresetet sem indíthat és ellenkövetelést sem számíthat be a sértett követelésével szemben.¹⁹

A polgári jogi igény előterjesztését követően a bíróság köteles megvizsgálni azt, hogy a polgári jogi igény alkalmas-e az érdemi elbírálásra vagy annak érvényesítését egyéb törvényes útra kell utasítani. Így, ha az előterjesztett polgári jogi igény valamely ok folytán nem felelt meg a Be. rendelkezéseinek, vagy kijavításra, kiegészítésre szorul, ezért érdemben nem bírálható el és a hiányosságok az iratok alapján sem orvosolhatóak, akkor azt egyéb törvényes útra kell utasítani.

Amennyiben polgári jogi igény érdemben elbírálható, abban az esetben a bíróság azt közli a terhelttel.²⁰ A közlés módja többféleképpen megvalósulhat, ugyanis, ha a vádirat már tartalmazza a sértettnek a nyomozás során a polgári jogi igény

¹⁶ SZEGHÓ KATALIN: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban, KD 2018/10, 1379-1386. o. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1418482> (Letöltés ideje: 2023. április 24.).

¹⁷ SZEGHÓ KATALIN: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban, KD 2018/10, 1379-1386. o. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/1418482> (Letöltés ideje: 2023. március 23.).

¹⁸ Ennek akkor van jelentősége, ha a polgári jogi igényt magyarországi lakóhellyel vagy tartózkodási hellyel rendelkező természetes személy terjesztette elő, és a polgári jogi igény érvényesítését a bíróság egyéb törvényes útra utasította, mert annak elbírálása jelentősen késleltette volna az eljárás befejezését vagy annak elbírálását más körülmény kizárta, továbbá a polgári jogi igény biztosítására nem rendeltek el zár alá vételt.

¹⁹ Be. 556. § (5) bekezdés.

²⁰ Be. 558. § (1) bekezdés.

érvényesítésére vonatkozó bejelentését, akkor közlés a vádirat vádlott részére történő kézbesítésével megvalósul. Ha az előkészítő ülésen, vagy azon esetekben, ahol előkészítő ülésnek nincs helye és így a tárgyaláson terjeszti elő a polgári jogi igényét a sértett, akkor ezen eljárási cselekmény alkalmával szóban kerül közlésre a polgári jogi igény. Előfordulhat, hogy a sértett a vádemelés után a bírósághoz írt nyilatkozatában jelzi, hogy érvényesíteni kívánja az igényét, akkor ebben az esetben annak közlése a vádlott részére történő kézbesítéssel történik. Ha a magánfél a polgári jogi igényt megváltoztatja, akkor álláspontom szerint azt, ha írásban tette, akkor kézbesítés útján, ha előkészítő ülésen vagy tárgyaláson, akkor azon történő kihirdetés útján kell közölni a vádlottal.

A magánfél az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig polgári jogi igényét megváltoztathatja, erre a Pp.-nek az érdemi tárgyalási szakban történt keresetváltoztatásra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, azzal a korláttal, hogy a magánfél csak akkor változtathatja meg a polgári jogi igényt, ha a tényállítás megváltoztatása esetén a magánfél a korábbihoz képest olyan eltérő vagy további tényekre hivatkozik, amelyek önhibáján kívül az előkészítő ülést követően jutottak a tudomására, vagy következtek be, vagy a tényekre utaló hivatkozás indoklottsága önhibáján kívül utóbb vált számára felismerhetővé. A tényállítás megváltoztatását tehát minden esetben az önhiba hiányához köti a törvény. Amennyiben a magánfél az érvényesíteni kívánt jogot, vagy az ítéleti rendelkezése irányuló kérelmet kívánja megváltoztatni, akkor az önhiba hiánya a tényállítás megváltoztatásán keresztül érvényesül, ugyanis ezek megváltoztatása csak a tényállás megváltoztatása alapján lehetséges azon esetben, ha az új tényállás az érvényesíteni kívánt joggal vagy az ítéleti rendelkezésre irányuló kérelemmel közvetlen okozati összefüggésben áll.

4. A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának esetei

A büntetőeljárás törvény részletesen felsorolva tartalmazza azokat az eseteket, amikor a bíróság a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja. A bíróság ezzel egyrészt biztosítja azt, hogy a büntetőeljárás során a büntetőjogi felelősség kérdésében gyors és hatékony eljárásban döntést lehessen hozni és ezt a folyamatot a járulékos kérdések elbírálása, jelen esetben a polgári jogi igény elbírálása a lehető legkevésbé hátráltassa vagy nehezítse el, másrészt a sértettnek ezáltal van lehetősége arra, hogy magánjogi igényéről erre szakosodott, az Alaptörvényben nevesített szervek, azaz a polgári perben eljáró bíróságok döntsenek, akár a büntetőeljárás befejezését megelőzően is, így a büntetőeljárás és az abban hozott határozat ne képezze annak akadályát, hogy követelésének egyéb módon érvényt szerezzen.²¹

A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának hatására a magánfél hátrányt nem szenved, ugyanis amennyiben a Pp. 169. § (2) bekezdése alapján megküldik a polgári perben eljáró bíróságnak, akkor azt keresetlevélként kell elbírálni és úgy kell tekinteni mintha azt már eredetileg is annál a bíróságnál terjesztették volna elő, ahová azt megküldték. Ezt erősíti a Be. 558. § (3) bekezdésének a rendelkezése, amely szerint a keresetlevél előterjesztésének és a perindításnak a Pp.-ben meghatározott joghatásai nem enyésznek el, ha az egyéb törvényes útra utasító határozat jogerőre emelkedésétől, illetőleg véglegessé válásától vagy a visszavonó nyilatkozat bírósághoz érkezésétől számított egy hónapon belül az igényét egyéb törvényes úton szabályszerűen érvényesíti.

Fontos azt is megjegyezni, hogy a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása nem szünteti meg az annak biztosítása céljából elrendelte kényszerintézkedést, azaz a zár alá vételt csak akkor kell feloldania a Be. 331. § (1) bekezdés e) pontja értelmében a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításától számított 2 hónapon belül, ha a magánfél a polgári jogi igényét egyéb törvényes úton szabályszerűen nem érvényesítette. Ezen túl a Be. 331. § (4) bekezdése alapján nem kell feloldania zár alá vételt akkor, ha a bíróság a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítását követően küldi meg a Polgári perrendtartásról szóló törvény szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság a polgári jogi igényt, vagy az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet.

A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának okai különböző szempontok szerint csoportosíthatók. A Be. 560. § (1) bekezdés a) és b) pontjában meghatározott esetekben, azaz, ha a bíróság az eljárást megszünteti, vagy a vádlottat felmenti és szabálysértési felelősségét sem állapítja meg, akkor ezen esetekben a polgári jogi igény jogalapjának fennállása kétséges, illetve az, hogy a polgári jogi igényt képező követelés a vád tárgyává tett bűncselekmény közvetlen következtében keletkezett. Fontos azonban, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításának a hiánya, nem jelenti azt, hogy a polgári jogi igény alaptalan, azonban a büntetőeljárás célja elsődlegesen a büntetőjogi főkérdésben való döntés és nem a járulékos kérdésekben való határozathozatal. Abban az esetben, ha a bíróság a vádlott bűnösségét nem állapítja meg, azonban a tárgyalás eredménye alapján arra jut, hogy a vád tárgyává tett cselekmény szabálysértés és a bíróság a vádlott felmentése esetén elbírálja szabálysértést, akkor elbírálhatja polgári jogi igényt és azt nem kell egyéb törvényes útra utasítani.

A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának okait képező másik csoportba azok az okok sorolhatóak, amikor a polgári jogi igénynek a büntetőeljárás törvényben meghatározott feltételeinek hiánya miatt nem lehet elbírálni a magánfél igényét. A büntetőeljárás törvény a polgári jogi igénnyel kapcsolatosan egyértelműen meghatározza az igény érvényesítőjét, annak irányát, tartalmát, az előterjesztések az idejét és a módját, az érdemi elbírálás érdekében különböző feltételeket határoz meg. Így abban az esetben, ha polgári jogi igény érvényesítését a törvény kizárja, vagy polgári jogi igényt a magánfél elkésztetten terjesztette elő, vagy az igényt nem a sértett terjesztette elő, vagy nem tartalmazza a kötelező tartalmi elemek közül a terhelt megjelölését, akivel szemben a sértett érvényesíti a polgári jogi igényét, az ítéleti rendelkezésre irányuló határozott kérelmet, és az érvényesíteni kívánt jogot volt, vagy a sértett zárt adatkezelését rendelte el a bíróság, és az igény nem tartalmazza a teljesítés módját és helyét. Ezen hiányosságok esetén tehát a bíróság megállapítja, hogy a polgári jogi igény nem alkalmas a büntetőeljárásban történő érdemi elbírálásra és azt egyéb törvényes útra utasítja.

²¹ DEMETER ZSUZSANNA – MEGYERI GÁBOR: A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása (Be. 560. §-ához), In: Pólt Péter, Miskolczi Barna, Vida József, Karner Zsanett (szerk.): Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez, 2022. március 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

Előfordulhatnak azok az esetek is, amikor azért kell a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítani, mert polgári perjogi okok zárják ki azt, hogy a polgári jogi igény büntetőeljárásban érvényesíthető legyen. Ide tartozik az az eset amikor a magánfél és a terhelt között ugyanabból a ténybeli alaplól származó ugyanazon jog iránt indított más perben a perindítás joghatásai már beálltak vagy annak tárgyát már jogerősen elbírálták. Abban az esetben ugyanis, ha a perindítás joghatása már beállt, akkor a Pp. 176. § (1) bekezdése alapján a kereset visszautasításának van helye, míg, ha jogerősen elbírálták a per tárgyát, akkor a Pp. 360. § (1) bekezdése alapján kizárt, hogy a felek egymás ellen új keresetet indítsanak, vagy az elbírált jogot egymással szemben vitássá tegyék. Szintén polgári perjogi akadályt jelent, ha a magánfélnek vagy a terheltnek nincs polgári perbeli jogképessége, illetve, ha az igény a polgári jog szerinti elévülés esetének kivételével bírósági úton nem érvényesíthető.

A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításának további csoportját alkotják azok az okok, amikor a büntetőeljárás jellegéből adódóan kell polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítani, mert valamilyen felmerülő körülmény a büntetőeljárás sajátosságaival nem összeegyeztethető. Ennek minősül az, ha a polgári jogi igényt ideiglenes intézkedés iránti kérelemmel együtt terjesztették elő, ebben az esetben az ideiglenes intézkedés iránti kérelem kizárólag magánjogi jellegű, az a büntető ügyek ítélkezési körébe nem vonható, így a sértett mihamarabbi jogvédelme érdekében a bíróság a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja és azt, valamint az ideiglenes intézkedés iránti kérelmet megküldi a Be. 560. § (1) bekezdés e) pontja alapján a polgári perrendtartásról szóló törvény szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak.

A Be. 560. § (1) bekezdés f) pontja alapján abban az esetben, ha az eljáró bíróval szemben a Pp. szerint meghatározott, de a büntetőeljárás törvényben nem nevesített kizárási okot jelentenek be, vagy a más által bejelentett kizárási alapján a Pp-ben meghatározott, de a büntetőeljárás törvényben nem nevesített kizárási ok fennállását állapítják meg, akkor a polgári jogi igényt szintén egyéb törvényes útra kell utasítani, ugyanis érvényesülnie kell a tisztességes eljárás alkotmányos követelményének, hogy a polgári jogi elbírálásában se vegyen részt kizárt bíró.

A Be. 560. § (1) bekezdés k) pontja szintén a büntetőeljárás jellegéből adódó ok, azaz, ha a terhelt és a sértett között egyezség megkötésének szándéka áll fenn, melyre a polgári perrendtartásról szóló törvény szerint lehetőség van, azonban azt a büntetőeljárás törvény kizárja. Ahhoz, hogy a magánfél és a terhelt egymással egyezséget kössön, a büntetőbíró és a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítja és ezáltal biztosítja a magánfél és a terhelt részére, hogy egymással a polgári bíróságnál kérjék az egyezségük jóváhagyását.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése értelmében a terheltnek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt vádat ésszerű határidőn belül bírálják el, így ebből adódóan a büntetőeljárásban elsőbbséget élvez a terhelt büntetőjogi felelősségéről való döntés, mint a járulékos kérdések elbírálása. Ennek érvényesülése érdekében a Be. 560. § (1) bekezdés l) pontja alapján amennyiben a polgári jogi igény érdemi elbírálása jelentősen késleltetné az eljárás befejezését, akkor a bíróság egyéb

törvényes útra utasítja polgári jogi igényt. Fontos, hogy a késleltetésnek jelentős mértékűnek kell lennie, mely mindig adott ügyre vonatkozóan egyedileg állapítható meg és csak akkor kerülhet sor ezen okból történő elutasításra, ha a polgári jogi igény elbírálása kizárólag a büntetőjogi felelősség megítélésén kívül eső eljárási cselekmény elvégzése miatt nem bírálható el és külön bizonyítás elvégzése lenne indokolt. A jelentős késleltetés nem az eljárás elhúzódásának távoli veszélyét jelenti, hanem az adott ügy konkrét tényein és körülményein és a büntetőeljárásal szemben támasztott időszerszerű követelmények és a sértetti érdekek mérlegelése alapján kell megállapítani, hogy fennáll.

Végül, de nem utolsó sorban a Be. 560. § (1) bekezdés m) pontja alapján, ha a polgári jogi igénynek a büntetőeljárásban való érdemi elbírálását más körülmény zárja ki, akkor is egyéb törvényes útra kell utasítani. Ilyen körülmény lehet például, ha a sértett kárát megtérítő személy például a biztosító lép fel kártérítési igénygel a vádlottal szemben, ugyanis ilyenkor a biztosító nem sértette a bűncselekménynek és kára nem közvetlenül a bűncselekményből származik, hanem abból, hogy azt a sértettel fennálló jogviszony alapján a sértettnek kifizette.²² Ezen pont alá tartozó esetekben a polgári jogi igény büntetőeljárásban történő érvényesítésének valamelyik alapvető feltétele hiányzik, ezért nem bírálható el érdemben.

Valamennyi egyéb törvényes útra utasítási ok esetén alkalmazni kell a Be. 560. § (4) bekezdésében foglalt azon szabályt, hogy ha ezen okok a polgári jogi igénynek csak valamelyik részét érintik, akkor is az egész polgári jogi igényt kell egyéb törvényes útra utasítani.

A polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasításáról az egyes okok felmerülésekor haladéktalanul rendelkezni kell, kivéve, ha azért kell így dönteni, mert a bíróság az eljárás megszünteti, a vádlottat felmenti, vagy ha az érdemi elbírálása az eljárás befejezését jelentősen késleltetné, vagy ha más körülmény zárja ki az érdemi elbírálását. Ezekben az esetekben az ügydöntő határozatban kell a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítani.²³

IV. A polgári jogi igény elbírálása és annak gyakorlati megvalósulása

A polgári jogi igény büntetőeljárás során történő elbírálásának ugyanolyan jogi hatása van, mintha azt polgári eljárásban bírálták volna el. Egyrészt a polgári jogi igényről történő érdemi döntés a Pp. 360. § (1) bekezdése szerinti polgári jogi anyagi jogerőhatással rendelkezik, melynek következtében a polgári jogi igényről hozott jogerős döntés kizárja, hogy ugyanabból a ténybeli alaplól származó ugyanazon jog iránt a magánfél és a terhelt – ideértve jogutódjaikat is – egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már jogerősen elbírált jogot egymással szemben egyéb úton vitássá tegyék. Azonban,

²² TAHY-KISS KAROLINA: Bírósági rendelkezés a – büntetőeljárásban érvényesített – polgári jogi igényről, Iustum Aequum Salutare VII. 2011/2. 180. o. (Letöltés ideje: 2023. március 09.).

²³ Be. 560. § (2) bekezdés.

ha büntetőbíróság azért utasítja el az polgári jogi igényt, mert annak a magánfél által megjelölt jogalapját nem találja megállapíthatónak, akkor nincsen annak akadálya, hogy a fél más jogalapon polgári eljárásban érvényesítse követelését.²⁴

Másrészt a polgári jogi igény büntetőeljárás során történő érdemi elbírálása is megalapozza a bírósági végrehajtást, mert a magánfél kérelmére a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 15. § (1) bekezdés b) pontja alapján az elsőfokon eljáró bíróság végrehajtási lapot állít ki a büntetőügyben hozott határozatnak a polgári jogi igénnyel kapcsolatos marasztalást tartalmazó része alapján, így egyéb hatósági, és más bírósági eljárás igénybe vétele nélkül a magánfél közvetlenül elérheti a végrehajtás elrendelését.

Harmadrészt a polgári jogi igény büntetőeljárás során történő jogerős érdemi elbírálását követően, a magánfél és a terhelt csak rendkívüli jogorvoslat útján támadhatja meg a döntést, mégpedig a polgári perrendtartásról szóló törvény rendelkezései szerinti perújítás és felülvizsgálat során. A Be. 638. § (4) bekezdése a perújítás esetére, míg a Be. 650. § (3) bekezdése a felülvizsgálat kapcsán mondja ki azt, hogy a bíróság jogerős ügydöntő határozatának a polgári jogi igény kérdésében hozott rendelkezése ellen a Pp. szabályai szerint van helye perújításnak, illetve felülvizsgálatnak. Ez a szabály akkor is alkalmazandó, ha a büntetőeljárás törvényben meghatározott okokból indítványozták a perújítást vagy a felülvizsgálatot, de azok a büntetőjogi főkérdésekben hozott rendelkezéseket megváltoztatására vagy hatályon kívül helyezésére nem került sor, és így kizárólag a polgári jogi igényről kellene határozni a büntetőeljárás során elrendelt perújításban vagy felülvizsgálatban.

A polgári jogi igény elbírálása során az arról hozott érdemi döntésnek a magánfél által érvényesített valamennyi kérelemre ki kell terjednie. Ez következik a Be. 571. § (1) bekezdés és a Be. 560. § (4) bekezdés együttes értelmezéséből, azaz a bíróság kizárólag a polgári jogi igény egészéről dönthet, ugyanazon polgári jogi igény részbeni elbírálása, és részben egyéb törvényes útra utasítása kizárt.

Más az eset akkor, ha a magánfél az anyagi jog szerint öt megillető követeléseknek csak egy részét érvényesíti a büntetőeljárásban, mert ilyenkor sértett a polgári bírósághoz fordulva kérheti további kárának megítélését és erre, azaz a nem érvényesített követelésrésze a büntetőbíróság ítéletének jogereje nem terjed ki.²⁵ Ez egybevág a Kúria 6/2022. számú jogegységi határozatával²⁶, mely kimondta, hogy ha a fél az anyagi jogból eredő követelésének egy részét érvényesíti, az ítélet jogereje nem terjed ki a nem érvényesített követelésrésze, és a még nem érvényesített követelésrésze újonnan megindított perben vizsgálhatók a keresettel érvényesített jog érdemben el nem bírált anyagi jogi feltételei. Indoklásának lényege szerint az anyagi jogerőhatás tárgyi terjedelmét a kereset és az ítélet viszonyának szabályozása határozza meg és a jogerőhatás az

ítélethez csak annyiban fűződik, amennyiben a keresettel érvényesített jog tárgyában hozta a bíróság az ítéletet. A kereseti kérelem az érdemi ítélet korlátja, így a keresethez való kötöttség akkor is fennáll, ha csak követelésrészt érvényesít a felperes, ilyenkor a többltre, a nem érvényesített követelésrésze nem terjed ki az ítélet jogereje.

A polgári jogi igény érdemi elbírálása a büntetőeljárás során ítélettel történik, összhangban a Pp. 340. § d) pontjával is, mely szerint a bíróság a per érdemében ítélettel határoz. Abban az esetben tehát, ha a büntetőeljárás során a bíróság a vádlottat felmenti és szabálysértési felelősségét sem állapítja meg, vagy vele szemben az eljárást megszünteti, akkor a polgári jogi igényről érdemben nem dönt, azt egyéb törvényes útra kell utasítani.

A polgári jogi igény érdemi elbírálására felmentő ítélet esetében abban az esetben kerülhet sor, ha a bíróság a vádlott cselekményét a Be. 573. § (1) bekezdése alapján szabálysértésként bírálja, ugyanis akkor a Be. 573. § (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy a bíróság polgári jogi igényt érdemben elbíráhatja. Egyéb esetben a vádlott felmentése esetén a bíróság nem a polgári jogi felelősség jogalapjáról dönt, hanem a vádlott büntetőjogi felelősségéről. Ha a bíróság nem állapítja meg a vádlott büntetőjogi felelősségét, akkor a polgári jogi igényről sem dönthet, ugyanis, ha nincs, vagy nem állapítható meg bűncselekmény, akkor azontúl, hogy nincs elítélt, sértetti pozíció sincs, így polgári jogi igényről sem lehet érdemi döntést hozni.²⁷

A polgári jogi igény érdemi elbírálása során a bíróság kétféle döntést hozhat, helyt ad annak, vagy elutasítja.

A polgári jogi igényről a bíróságnak egységesen kell dönteni, azonban ennek a követelménynek csak a döntés érdemi és nem érdemi jellege kapcsán van jelentősége, mert ez alapján nem kizárt, hogy a bíróság olyan döntést hozzon, hogy a polgári jogi igényt valamelyik részében elutasítja, míg másik részében annak helyt ad, azonban ez csak akkor lehetséges, ha még csak részlegesen sincs szükség a polgári jogi igény érvényesítésének egyéb törvényes útra utasítására. A bíróság tehát a követelés összecszerűségén belül hozhat részben helytadó, részben elutasító döntést, ha a magánfél által előterjesztett polgári jogi igény egy része megalapozott, míg másik része megalapozatlan.

Ha a bíróság megállapítja az ítéletben a vádlott által elkövetett bűncselekménnyel okozott kárnak vagy vagyoni hátránynak az összegét, vagy a bűncselekmény elkövetési értékét, akkor ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt kötelező érdemben elbírálnia a bíróságnak.

A Be. 2021. január 1-jétől a bíróság részére kötelezettséggé állapítja meg, azt, ha a terhelt úgy nyilatkozik, hogy a polgári jogi igényként érvényesíteni kívánt követeléssel szemben ellenkérelmet nem kíván előterjeszteni és a követelést a magánfél által előterjesztetteknek megfelelően teljesíteni kívánja, akkor abban az esetben a bíróságnak a magánfél által előterjesztetteknek megfelelően kell a polgári jogi igényt elbírálnia. Ha pedig a magánfél által előterjesztett követelés sérelemdíj fizetésére irányul, akkor azt elbírálni csak akkor lehet, ha a terhelt az előbbieket szerinti nyilatkozatot megtette.

²⁴ SZEGHÓ KATALIN: Polgári jogi igény a büntetőeljárásban, KD 2018/10, 1379–1386. o. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1418482> (Letöltés ideje: 2023. március 23.).

²⁵ AMBRUS ISTVÁN – CSÖNDES MÓNIKA: A polgári jogi igény érvényesítése és elbírálása – büntetőjogi és polgári jogi megfontolások Állam- és Jogtudomány, LXIII. évfolyam 2022. 1. szám 3–23. (Letöltés ideje: 2023. március 09.).

²⁶ A Kúria Jogegységi Panasz Tanácsa 6/2022. Jogegységi határozat (Jpe. III.60.027/2022/15. szám) a követelésrészt érvényesítése esetén az anyagi jogerőhatás érvényesüléséről.

²⁷ DR. FEJESNÉ DR. VARGA ZITA: A büntetőeljárásban érvényesített polgári jogi igény megjelenése a perújítás intézményében, Büntetőjogi Szemle 2017/1. szám 39. o. (Letöltés ideje: 2023. március 30.).

A külön eljárások szabályainál a polgári jogi igény elbírálására sajátos szabályok kerültek megállapításra, így az eljárás az egyezség esetén a Be. 736. § (4) bekezdése kimondja, hogy a polgári jogi igényt a bíróság érdemben nem utasíthatja el, míg a büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás során a Be. 741. § (2) bekezdés c) pontja alapján a bíróság a polgári jogi igénynek vagy helyt adhat, vagy érvényesítését egyéb törvényes útra utasíthatja.

Kérdésként vetődik fel, hogy ezen eljárásokban, hogyan kell eljárni, ha a polgári jogi igény megalapozatlan és valójában el kellene utasítani. Mivel ez külön eljárásokban kizárt a polgári jogi igény érdemi elutasítása, ez a korlátozás a teljes körű elutasításra vonatkozik, ezért, ha a polgári jogi igény érdemben akár elutasítható is lenne, akkor is egyéb törvényes útra kell utasítani annak érvényesítését.

A Be. 571. § (3) bekezdése alatt taglalja, hogy a polgári jogi igény elbírálása esetén milyen polgári perjogi rendelkezéseket kell alkalmazni. Ennek megfelelően az érdemi döntés korlátjaira, a teljesítési határidőre és annak számítására vonatkozóan a polgári perrendtartásról szóló törvény rendelkezései vonatkoznak.

A Pp. 2. § (2) bekezdésében szereplő kérelemhez kötöttség elve alapján az érdemi döntés nem terjedhet túl a polgári jogi igényként előterjesztett kérelmen, ami a főkövetelés járuléka-ira is irányadó. Így a büntetőeljárásban sem lehet mást, illetve többet a magánfél javára megítélni, mint amelyet és amennyit követelt, abban az esetben sem, ha például a bűncselekménnyel okozott kár összege a bizonyítás eredményeként magasabb lenne, és ez a bíróság által hivatalból is megállapítható lenne.²⁸

A teljesítési határidő megállapítására és annak számítására a Pp. 344-345. §-ainak rendelkezéseit kell alkalmazni. A Pp. 344. § (1) bekezdése alapján a bíróság a határozatban megállapított kötelezettség teljesítésére rendszerint tizenöt napos határidőt szab, azonban a Pp. 344. § (2) bekezdés lehetővé teszi, hogy a magánfél és a terhelt méltányos érdekeinek mérlegelése alapján, vagy a kötelezettség természete miatt rövidebb vagy hosszabb teljesítési határidő kerüljön megállapításra, vagy a kötelezettségnek részletekben történő teljesítése is elrendelhető, mely utóbbi esetben azonban a bíróságnak rendelkeznie kell arról, hogy bármely részlet megfizetésének elmulasztása esetén az egész hátralékos tartozás esedékessé válik.

A gyakorlatban nagyon ritkán térnek el a bíróságok a tizenöt napos teljesítési határidőtől, azonban célszerű lenne megvizsgálni, hogy a teljesítendő polgári jogi igény összege, hogyan viszonyul a felek anyagi helyzetéhez, életkörülményeik mennyire teszik lehetővé az általános határidőben való teljesítést. A bíróságok a pénzbüntetés kiszabása esetén gyakran alkalmazzák már az ügydöntő határozatban a részletfizetés engedélyezését, ha a vádlott jövedelmi és vagyoni helyzete indokoltá teszi, ugyanezen elv analógiájára, a magánfél érdekeit is figyelembe véve alkalmazható lenne a részletekben történő teljesítés elrendelése.

Fontos arra is figyelemmel lenni, hogy a Ptk. 6:532. §-a szerint a kártérítés a károsodás bekövetkezésekor nyomban

esedékes. Ennek következménye az, hogy a károkozó ettől az időponttól kezdve késedelembe esik és kamat fizetésére kötelezett. Ebből következően, ha a magánfél a kamatfizetés kezdő időpontját nem határozta meg, akkor az a polgári jogi igény előterjesztésének időpontjától válik esedékessé, annál korábbi időpont a kereseti kérelmen való túlterjeszkedés tilalma miatt nem állapítható meg²⁹.

A Pp. 345. § (1) bekezdés szerint a megállapított teljesítési határidő a határozat közlésének napjával kezdődik. Ezen polgári jogi rendelkezéseken túl lehetőség van arra, hogy a büntető ügyben eljáró bíróság a Pp. 362. § (1) bekezdésében meghatározott feltételek fennállása esetén az ítélet polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezéseit fellebbezésre tekintet nélkül előzetesen végrehajthatóvá nyilváníthassa. A gyakorlatban a büntetőügyekben ez a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban marasztaló ítéletek esetén mérülhet fel, amikor Pp. 362-363. §-ai értelmében az előzetesen végrehajthatónak nyilvánítás nem mérlegelés kérdése, hanem azt a bíróságnak főszabály szerint ki kell mondania, és kizárólag akkor mellőzheti, ha a terhelt tárgyalás berekesztését megelőzően kérelmezi és feltehető, hogy az előzetes végrehajthatóság a terheltre aránytalanul súlyosabb terhet jelent, mint annak mellőzése a magánfélre.

V. A polgári jogi igény elbírálásának eljárásjogi problémái

A büntetőügyekben gyakran előfordul, hogy egyidejűleg több terhelt ellen indul egy eljárás, így találkozhatunk olyan esetekkel a polgári jogi igény elbírálása során, hogy ha többen közösen okoztak kárt a sértett részére, akkor több vádlottat kell egyetemlegesen kötelezni a polgári jogi igény megtérítésére.

Ezzel kapcsolatosan probléma jelentkezhet akkor, ha büntetővégzésben a bíróság több vádlottat egyetemlegesen kötelezett a polgári jogi igény magánfél részére történő megfizetésére és nem mindegyik vádlott indítványozta a tárgyalás tartását. Így előfordulhat az, hogy az egyik vádlott esetében jogerőre emelkedhetne a polgári jogi igény megfizetésére való egyetemleges kötelezettség, azonban a másik vádlott tárgyalás tartása iránti indítványa miatt nem lehet jogerős a polgári jogi igényről való rendelkezés. Így kérdés, hogy a tárgyalás tartását nem indítványozó vádlott miként kötelezhető a polgári jogi igény megfizetésére.

Ehhez hasonló helyzet áll elő abban az esetben, ha az előkészítő ülésen az ügy beismerés elfogadása esetén a Be. 503. § (2) bekezdés alapján elkülönítésre kerül, és a vádlottakat egyetemlegesen kellene kötelezni a polgári jogi igény megfizetésére.

Többek közös károkozása esetén az alkalmazandó polgári anyagi jogi szabályokat a Ptk. 6:524. § tartalmazza, mely értelmében, ha többen közösen okoznak kárt, akkor a felelősség-

²⁸ KOMÁROMI BRIGITTA: Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában) Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. szám 66. o. (Letöltés ideje: 2023. március 30.).

²⁹ KOMÁROMI BRIGITTA: Kártérítés a büntetőperben (A polgári anyagi és eljárásjogi szabályok érvényesülése a büntetőeljárás bírósági szakaszában) Büntetőjogi Szemle 2015/1-2. szám 66. oldal (Letöltés ideje: 2023. március 30.).

gük a károsulttal szemben egyetemleges. Lehetőség van arra, hogy a bíróság mellőzze az egyetemleges felelősség alkalmazását, ha a károsult maga is közrehatott a kár bekövetkezésében vagy ha rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények indokolják. Ebben az esetben a károkozót a magatartásuk felróhatóságának arányában kell marasztalni, ha ez nem állapítható meg, akkor a közrehatásuk arányában, ha ez sem állapítható meg, akkor pedig a károkozót egyenlő arányban kell marasztalni.

Az egyetemleges megtérítés előírásának célja a károsult hátkony védelme.

Ennek alapján, ha több vádlott közösen okozott kárt a sértett részére, akkor annak megtérítésére egyetemleges kötelezettség terheli őket, melynek szabályait a Ptk. 6:29-30. §-ai tartalmazzák, így, ha többen tartoznak egy nem osztható szolgáltatással, a teljesítés bármelyik kötelezettől követelhető és ha többen úgy tartoznak egy osztható szolgáltatással, hogy a jogosult bármelyik kötelezettől követelheti a teljesítést, akkor is egyetemleges a kötelezettség.

Az egyetemleges kötelezettség értelmében tehát minden kötelezett az egész szolgáltatással tartozik, de ha bármelyikük teljesít, a jogosulttal szemben a teljesített rész erejéig a többiek kötelezettsége is megszűnik.

Az egyetemleges kötelezettek – ha jogviszonyukból más nem következik – a kötelezettség egymás között egyenlő arányban terheli. Ha a kötelezett kötelezettségét meghaladó szolgáltatást teljesített a jogosultnak, a többi kötelezettől a követelésnek őket terhelő része erejéig az általa nyújtott többletszolgáltatás megtérítését kérheti.

Ezen szabályok alkalmazásával a bíróságnak abban az esetben, ha sértett, mint magánfél a büntetőeljárás során polgári jogi igényt érvényesít, és a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kárnak, vagyoni hátránynak az összegét vagy az elkövetési értéket, akkor ennek mértékéig azt a Be. 571. § (1) és (2) bekezdései alapján érdemben el kell bírálni. Érdemi elbírálás esetén a bíróság a polgári jogi igénynek helyt ad vagy azt elutasítja. Azt, hogy többen közös károkozása esetén a bíróság nem egy eljárás keretében bírálja el az ügyet a vádlottakkal szemben nem akadályozza annak, hogy a polgári jogi igény érdemi elbírálásra kerüljön.

Abban az esetben, ha az ügyek előkészítő ülésen elkülönítésre kerülnek, akkor egyetemleges kötelezettség megállapításának nem lehet helye, ugyanis kötelezni csak azt lehet az eljárásban, aki abban részt vesz, akivel szemben elkülönítésre került az ügy, ő már nem ennek az eljárásnak a résztvevője, így rá kötelezettség anyagi jogerő hatással bíró határozattal nem terhelhető.

Ilyenkor az egyetemleges felelősség alkalmazását a bíróság mellőzheti és a károkozót a felróhatósága, ha pedig az nem állapítható meg, akkor a közrehatás arányában, és ha az sem állapítható meg, akkor egyenlő arányban megosztva kötelezi kártérítés fizetésére.

Viszont ez esetben kérdésként merülhet fel az, hogy a felróhatóság vagy a közrehatás arányának megállapítása során elegendő-e a rendelkezésre álló bizonyítékokból kiindulni és annak alapján megítélni azt, hogy az megállapítható-e vagy sem. Probléma merülhet fel abban az esetben, ha a vádlottakkal szemben a külön-külön eljárásokban másként kerül megállapításra a felróhatóság és a közrehatás aránya és ennek ered-

ményeként sértett részére megítélendő összeg több vagy kevesebb lesz a követelt összegnél.

Büntetővégzés meghozatalára irányuló eljárás során amennyiben a bíróság a büntetővégzésében több vádlott közös károkozás esetén a kár megtérítésére egyetemlegesen kötelezte a vádlottakat és a büntetővégzéssel szemben nem valamennyi vádlott indítványozta a tárgyalás tartását, akkor a tárgyalást tartását nem indítványozó vádlottal szemben a büntetővégzés polgári jogi igényről való rendelkezése nem válik jogerőssé, így ő sem egyetemlegesen, sem a felróhatóság vagy közrehatás, sem egyenlő arányban nem lett kötelezve kártérítés megfizetésére. Kérdés azonban, hogy a tárgyalás tartását indítványozó vádlott esetében hogyan kell majd rendelkezni a polgári jogi igényről.

Ezekben az esetekben a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása és a vagyonek Kobzás nem jöhet szóba, mert a vagyonek Kobzás alkalmazása az nem veszélyeztetheti vagy korlátozhatja sértett vagyoni kárának a gyors és teljes kielégítését.

A 69/2008. BK vélemény II. 1. b) pontja is kimondja, hogy nem rendelhető el vagyonek Kobzás arra a vagyonra, amely a büntetőeljárás során érvényesített polgári jogi igény fedezetétül szolgál.

A büntetőeljárás a sértetti jogok hatékony érvényesülését célként határozta meg és pergazdaságossági szempontok is indokolják azt, hogy a sértett a vád tárgyává tett cselekmény közvetlen következtében keletkezett polgári jogi igényét már a büntetőeljárás keretén belül érvényesítse. Méltánytalan hátrányt jelentene a sértettel szemben az, hogy az egyébként számára megítélhető polgári jogi igényt egyéb törvényes útra utasítsuk azért, mert nincs egyértelmű szabályozása annak, hogy miként kell elbírálni a polgári jogi igényt több vádlott közös károkozása esetén, ha a bíróság a vádlottak felelősségét nem egy eljárásban állapítja meg.

A polgári jogi igény elbírálása során figyelmet érdemelnek azon esetek is, ha a magánfél több vádlottas ügyben akként nyilatkozik, hogy az elkövetőkkel szemben kívánja a polgári jogi igényt érvényesíteni, azonban az előkészítő ülésen vagy tárgyaláson nem jelenik meg valamennyi vádlott. A bíróságnak ilyenkor kötelessége – a 2001/220 IB kerethatározatban foglaltakra is tekintettel – a Be. 51. § (1) bekezdés e) pontja szerint a sértettet jogairól és lehetőségeiről tájékoztatni, jelen esetben konkrétan arról, hogy pontosan jelölje meg, hogy melyik elkövetőkkel szemben kívánja az igényét érvényesíteni. Ha annak ellenére is, hogy valamennyi vádlott nem jelent meg, akként nyilatkozik, hogy mindegyikükkel szemben kívánja az igényét érvényesíteni és az előkészítő ülésen vagy tárgyaláson a bűnösség körében érdemi döntés hozható, akkor a polgári jogi igényt egyéb törvényes útra kell utasítani, mert elbírálásának nem teljesül azon polgári eljárásjogi feltétele, hogy valamennyi peres félnek perben kell állnia. Ha a magánfél akként nyilatkozik, hogy csak a jelenlévő vádlottakkal szemben kívánja az igényét érvényesíteni, akkor a polgári jogi igénye érdemben elbírálni.

VI. Összegzés

A polgári jogi igény büntetőeljárás keretein belül való érvényesítése és elintézése napjainkban – a korábbi eljárási törvé-

nyekhez is viszonyítva – részletesen kidolgozott és kellő mértékben szabályozott. Mégis ennek ellenére a gyakorlatban való alkalmazása több esetben is problémákat vett fel, melyek megoldásra, egységes álláspontra várnak akként, hogy mind a sértetti érdekek messzemenőig teljesüljenek, de közben a terhelti jogok se csorbuljanak.

Véleményem szerint a bírósági eljárás során törekedni kell, hogy a polgári jogi igény elbírálása, ha annak törvényi feltételei fennállnak minden esetben megtörténjen, azon esetekben, melyek még nem tisztázottak, ott pedig észszerűség követelményeinek megfelelő döntés szülessen.